

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
EDEBİYAT FAKÜLTESİ
MÜTERCİM – TERCÜMANLIK BÖLÜMÜ

Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi
Journal of Translation Studies
Revue de Traduction et d'Interprétation
Zeitschrift für Übersetzungswissenschaft

Sayı 35, Yıl 2023 (Güz)

Hacettepe Üniversitesi
Mütercim - Tercümanlık Bölümü

E-ISSN 2687 - 2846

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
EDEBİYAT FAKÜLTESİ
MÜTERCİM – TERCÜMANLIK BÖLÜMÜ

Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi
Journal of Translation Studies
Revue de Traduction et d'Interprétation
Zeitschrift für Übersetzungswissenschaft

Sayı 35, Yıl 2023 (Güz)

Hacettepe Üniversitesi
Mütercim - Tercümanlık Bölümü

E-ISSN 2687 - 2846

YAYININ ADI ÇEVİRİBİLİM VE UYGULAMALARI DERGİSİ**YIL 2023 SAYI 35 AY ARALIK****YAYIN SAHİBİNİN ADI** Hacettepe Üniversitesi Mütercim-Tercümanlık Bölümü adına
Cihan ALAN**SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ** Cihan ALAN**YAYIN YÖNETİM YERİ** Hacettepe Üniversitesi Mütercim-Tercümanlık Bölümü
TR-06800 Beytepe / ANKARA**YAYIN YÖNETİM YERİ TEL.** +90 (312) 297 83 75**İNTERNET ADRESİ** <http://www.dergipark.org.tr/tr/pub/ceviri>**YAYIN DİLİ** Türkçe, İngilizce, Fransızca ve Almanca**YAYIN TÜRÜ** *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi* Hacettepe Üniversitesi Mütercim Tercümanlık Bölümü'nün yayın organı olup, çift-kör hakemli, açık erişimli akademik bir dergidir. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi* çeviribilim alanında bilimsel, özgün, ulusal ve uluslararası araştırma makaleleri yayımlamaktadır. Dergimiz ULAKBİM TR Dizin ve MLA indekslerinde taranmaktadır.**YAYINLANMA BİÇİMİ** Yılda iki kez (Temmuz & Aralık)**E-ISSN** 2687 - 2846**Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi**

Her hakkı saklıdır. Bu dergide bulunan yazılar tamamen ya da kısmen yayın kurulundan veya H.Ü. Edebiyat Fakültesi Mütercim-Tercümanlık Bölümü'nden izin alınmaksızın hiçbir biçimde çoğaltılamaz, basılıp yayınlanamaz.

Editör / Editor

Hilal ERKAZANCI DURMUŞ

(Hacettepe University)

Editör Yardımcıları / Editorial Assistants

Cihan ALAN

(Hacettepe University)

Umut Can GÖKDUMAN

(Hacettepe University)

Yayın Kurulu / Editorial Board

Berrin AKSOY

(Atılım University)

Duygu ÇURUM DUMAN

(Bilkent University)

Elif ERSÖZLÜ

(Hacettepe University)

Mümtaz KAYA

(Hacettepe University)

Susanne KLINGER

(Hacettepe University)

Ayşe Şirin OKYAYUZ

(Hacettepe University)

Zeynep ORAL

(Hacettepe University)

Sinem SANCAKTAROĞLU BOZKURT

(Hacettepe University)

Dilek TURAN

(Marmara University)

Danışma Kurulu / Advisory Board

Emine BOĞENÇ DEMİREL

(Yıldız Technical University)

Mine YAZICI

(Istanbul University)

Nilüfer DEMİRKAN-JONES

(Essex University)

Thierry GRASS

(Université de Strasbourg)

Basil HATIM

(American University of Sharjah)

Hannelore Lee JAHNKE

(University of Geneva)

Yvette van QUICKELBERGHE

(Ins. Libre Marie Haps)

Christina SCHÄFFNER

(Aston University)

Harald SCHEEL

(Universität Leipzig)

Pietro SCHENONE

(Fondazione Milano)

Klaus-Dirk SCHMITZ

(Fachhochschule Köln)

Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi 35. Sayısında (2023 Güz) hakemliklerine başvurduğumuz, aşağıda adları geçen akademisyenlere teşekkür ederiz.

Dergi Yayın Kurulu

Prof. Dr. Berrin AKSOY	Atılım Üniversitesi
Prof. Dr. A. Şirin OKYAYUZ	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Nilgin TANIŞ POLAT	Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ŞAHİN	Boğaziçi Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Hakkı SUÇİN	Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Hilal ERKAZANCI DURMUŞ	Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Ahu Selin ERKUL YAĞCI	Ege Üniversitesi
Doç. Dr. Gökçen HASTÜRKOĞLU	Atılım Üniversitesi
Doç. Dr. Müge IŞIKLAR KOÇCAK	Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. A. Zeynep ORAL	Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Sinem SANCAKTAROĞLU BOZKURT	Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Özgür ŞEN BARTAN	Kırıkkale Üniversitesi
Doç. Dr. Seda TAŞ İLMEK	Trakya Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Duygu ÇURUM DUMAN	Bilkent Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Yeşim DİNÇKAN	Hacettepe Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Elif ERSÖZLÜ	Hacettepe Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Rana KAHRAMAN DURU	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Susanne KLINGER	Hacettepe Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Alper KUMCU	Hacettepe Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Semih SARIGÜL	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Sevcan SEÇKİN	İstanbul Topkapı Üniversitesi
Dr. Neslihan DEMİRKOL	Universität Münster
Dr. Umut Can GÖKDUMAN	Hacettepe Üniversitesi

We thank all the undermentioned academics who kindly participated in the peer review process of the *Journal of Translation Studies*, Issue 35 (2023 Fall).

Editorial Board

Prof. Dr. Berrin AKSOY	Atılım University
Prof. Dr. A. Şirin OKYAYUZ	Hacettepe University
Prof. Dr. Nilgin TANIŞ POLAT	Ege University
Prof. Dr. Mehmet ŞAHİN	Boğaziçi University
Prof. Dr. Mehmet Hakkı SUÇİN	Gazi University
Assoc. Prof. Dr. Hilal ERKAZANCI DURMUŞ	Hacettepe University
Assoc. Prof. Dr. Ahu Selin ERKUL YAĞCI	Ege University
Assoc. Prof. Dr. Gökçen HASTÜRKOĞLU	Atılım University
Assoc. Prof. Dr. Müge IŞIKLAR KOÇCAK	Dokuz Eylül University
Assoc. Prof. Dr. A. Zeynep ORAL	Hacettepe University
Assoc. Prof. Dr. Sinem SANCAKTAROĞLU BOZKURT	Hacettepe University
Assoc. Prof. Dr. Özgür ŞEN BARTAN	Kırıkkale University
Assoc. Prof. Dr. Seda TAŞ İLMEK	Trakya University
Assist. Prof. Dr. Duygu ÇURUM DUMAN	Bilkent University
Assist. Prof. Dr. Yeşim DİNÇKAN	Hacettepe University
Assist. Prof. Dr. Elif ERSÖZLÜ	Hacettepe University
Assist. Prof. Dr. Rana KAHRAMAN DURU	Fatih Sultan Mehmet Vakıf University
Assist. Prof. Dr. Susanne KLINGER	Hacettepe University
Assist. Prof. Dr. Alper KUMCU	Hacettepe University
Assist. Prof. Dr. Semih SARIGÜL	Kahramanmaraş Sütçü İmam University
Assist. Prof. Dr. Sevcan SEÇKİN	İstanbul Topkapı University
Dr. Neslihan DEMİRKOL	Universität Münster
Dr. Umut Can GÖKDUMAN	Hacettepe University

İçindekiler/Table of Contents

Ulrich Hub'un Eserlerinde Argo İfadelerin ve Deyimlerin Çevirisinde Çevirmen Tercihleri	1-22
The Translation of Slang and Idioms in Children's Literature: the Turkish translations of Ulrich Hub's Works	
Nurel CENGİZ Araştırma/Research	
Feminist Discourse and Its Translation: Macro-Strategies in Fihrist's Feminist Utopias Series	23-41
Feminist Söylemin Çevirisi: Fihrist'in Feminist Ütopya Serisinde Makro Çeviri Stratejileri	
Halise GÜLMÜŞ SİRKINTI, Kübra ÇELİK Research/Araştırma	
Academics' Views of Receiving and Acknowledging Language Assistance	42-65
Akademisyenlerin Dil Desteği Almakla ve Bunu Çalışmalarda Belirtmekle İlgili Görüşleri	
Nazan İŞİ, Korkut Uluç İŞİSAĞ Research/Araştırma	
Translation of Mobile Game Titles: Trends and Implications	66-82
Mobil Oyun İsimlerinin Çevirisi: Eğilimler ve Çıkarımlar	
Seyfullah KOÇAK Research/Araştırma	
Bir Metin İki Kültür: Shakespeare'de Söyleşimci İmgelerin Türk Edebiyat Çoğuldizgesinde Görünürlüğü	83-103
One Text, Two Cultures: Visibility of Shakespeare's Dialogic Images in the Turkish Literary Polysystem	
Mesut KULELİ Araştırma/Research	
Sesli Betimleme Metinlerinin İki Dilde Karşılaştırmalı Analizi İçin Bir Model Önerisi ve Modele Dair Bir Uygulama	104-127
Model Proposal for Bilingual Comparative Analysis of Audio Description Texts with an Example	
Mete Tahsin KUŞGÖZ, Mümtaz KAYA Araştırma/Research	
S/sağır ve işitme Engelli Çocukların Erişimi Bağlamında Fablların Türk İşaret Diline Çevirileri Üzerine Bir İnceleme	128-141
A Study on the Interpreting of Fables into Turkish Sign Language in the Context of Accessibility for the D/deaf and Hard of Hearing Children Audience	
A.Zeynep ORAL, Tuğçe ÖREN Araştırma/Research	
Karakoç, Nihal Yetkin (2022). Çeviri ve Diplomasi. İstanbul: Çeviribilim Ajans ve Yayıncılık, 2022, 163 s. ISBN: 978-605-84993-9-3	142-144
Yaşar AKGÜN Kitap tanıtımı/Book review	

Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi

Journal of Translation Studies

Sayı/Issue 35 (2023 Güz / Fall)

Fırat, F. Berrak. (2023). *Sağır Sporlarında Antrenör-Sporcu İlişkisi ve İşaret Dili Çevirmeninin Rolü*. Ankara: Gazi Kitabevi, 139 s. ISBN: 978-625-365-244-9.....145-146

A.Zeynep ORAL

Kitap tanıtımı/Book review

Ulrich Hub'un Eserlerinde Argo İfadelerin ve Deyimlerin Türkçeye Çevirisinde Çevirmen Tercihleri

The Translation of Slang and Idioms in Children's Literature: the Turkish translations of Ulrich Hub's Works

Araştırma/Research

Nurel CENGİZ

Arş. Gör. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, nurelyigit@gmail.com, ORCID ID: orcid.org/0000-0003-3362-2204

ÖZET

Yazın dünyasında kendisine günümüze çok yakın bir tarihte yer bulabilen çocuk yazınının gelişmesinde özellikle ülkemizde Batı dillerinden yapılan çeviriler büyük önem arz etmektedir. Çocuk yazınının gelişmesi bu alandaki çeviri stratejilerinin de tartışılmaya başlamasına neden olmuştur. Çocukların zihinsel ve sosyal gelişimleri için büyük önem arz eden çocuk yazınının nasıl olması gerektiği ile ilgili tartışmalar günümüzde bile süregelmekteyken Ulrich Hub'un eserlerinin özgün içerikleri bu alandaki değişime umut verici bir ışık tutmaktadır. Uzun yıllar klasiklerin hüküm sürdüğü bu alanda çocuklara didaktik bir şekilde birtakım kuralların sevimli ifadelerle dayatılmaya çalışılması anlayışı, günümüzde hâlâ devam etmektedir. Ancak Hub eserlerinde hayatın anlamı, dostluk ve dayanışma gibi değerleri oldukça ezber bozan bir anlatımla okurlarına sunmaktadır. Bu çalışmada Ulrich Hub'un *Füchse lügen nicht* [*Tilkiler Yalan Söylemez*] ve *Lahme Ente und blindes Huhn* [*Aksak Ördek ve Kör Tavuk*] eserlerinin çevirileri Peter Newmark'ın kültürel öge sınıflandırmasına göre incelenmiştir. Özellikle argo ve basit de olsa hakaret içeren ifadeler, okur grubunun küçük yaştaki çocuklar olmasından dolayı çeviri sürecini zorlaştıran bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Onların gelişimine olumsuz etki edeceği düşüncesiyle bu tür ifadeler sıklıkla farklı stratejilerle daha yumuşatılarak çevrilme eğilimi gösterir. Çalışmanın sonunda çevirmenin bu tür ifadeleri çevirirken nasıl bir strateji izlediği ortaya konmaktadır.

Anahtar Sözcükler: çocuk yazını çevirisi, argo ifadeler, deyimler, Ulrich Hub, kültürel ögeler

ABSTRACT

The translation of children's works from Western languages holds significant relevance in the realm of literature, particularly within Turkish culture, since they contribute significantly to the development of children's literature. The growth of children's literature has prompted scholarly discourse on translation strategies within this field. The scholarly discussion around Ulrich Hub's writings remains illuminating in its exploration of transformation within children's literature. Ongoing discussions centre on the significance of children's literature, as it pertains to their cognitive and social growth. In this particular field, characterised by the longstanding dominance of children's classics, the practice of instructing youngsters to abide by certain norms through the use of gentle and acceptable language persists in contemporary times. In his literary works, Hub effectively conveys significant aspects of human existence, like the concepts of the meaning of life, friendship, and solidarity, via groundbreaking narratives. This study examines the translations of Ulrich Hub's literary works, namely *Füchse lügen nicht* and *Lahme Ente und blindes Huhn*, using Peter Newmark's framework for classifying cultural artefacts. The presence of particularly contentious and offensive words in the aforementioned works counts as a translational challenge in the translation process, especially considering the receiving audience's young age. The profane words, along with slang, which have the potential to hinder children's social and moral development, are frequently rendered in a more favourable manner by the use of specific strategies that prioritize morality over the source-text discourse. The conclusion of the study elucidates the translation strategies employed by the translator when confronted with profanity and slang.

Keywords: translation of children's literature, slang, idioms, Ulrich Hub, culture-specific items

1. Giriş

Birleşmiş Milletler tarafından 1989 yılında kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin ilk maddesine göre doğumundan 18 yaşına kadar her insan çocuk kabul edilir (UNICEF, 2004, s. 5). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)'ne göre 10 yaş öncesi çocukluk, 10-19 yaş arası ergenlik dönemidir. Değişik kaynaklara göre farklılık göstermekle birlikte günümüzde yaygın olarak doğumdan sonraki ilk 2 yıl bebeklik, 3-6 yaş ilk çocukluk (oyun), ilkokul yıllarını kapsayan 7-11 yaş ikinci çocukluk, 12-18 yaş ergenlik dönemi olarak kabul edilir. İnsan yavrusu olan "çocuk" kelimesinin Türk Dil Kurumu [TDK]'deki anlamlarına baktığımızda karşımıza aşağıdaki tanımlar çıkmaktadır;

1. Bebeklik ile ergenlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız; yavru, bala, uşak.
2. Soy bakımından oğul veya kız; yavru, bala, döl, evlat, zürriyet.
3. Genç erkek.

Mecaz anlam olarak TDK şu ifadelerle yer verir;

1. Büyükler arasında daha az yaşlı olan kişi.
2. Büyüklere yakışmayacak, daha çok küçüklerin yapabileceği gibi davranan kimse.
3. Belli bir işte yeteri kadar deneyimi ve yeteneği olmayan kimse.

Çocukluk kavramının yaşamın özel ve önemli bir dönemi olarak kabul edilmesi görece yenidir ve gelişim psikolojisinin ayrı bir disiplin olarak günümüze çok yakın bir tarihte ortaya çıkması altı çizilmesi gereken bir konudur. Çocukluk kavramını geçmişten günümüze ele alırsak, tarihin farklı evrelerinde ve farklı toplumlarda çok farklı tanımlarla karşılaşırız. Feodal topluluklardan günümüze kadar ilerleyen süreçte çocuk, dönemin

ihtiyaçları ve koşulları gereği hep geri planda kalmış ve eksik yetişkinler olarak varlık göstermiştir. Çeviri yazın en az özgün yazın kadar çocuk hayatında önem taşımaktadır çünkü çeviri eserler bir ülkenin edebiyatını da etkileyen, dönüştüren hatta yön veren eserlerdir. Her ülkenin edebiyatı diğer dillerden yapılan çevirilerden bir şekilde etkilenmektedir. Bu açıdan çocukların zihinsel ve sosyal gelişimleri için son derece önem arz eden çocuk yazını da çeviri eserlerden etkilenmiştir. Ülkemizde Çocuk ve Gençlik Yazını alanında yayımlanan ilk çeviri eser 1859 yılında Yusuf Kâmil Paşa'nın çevirdiği Fenelon'dur (Alpaslan, 2007, s. 16). 1869 yılında yayımlanan Mümeyyiz Dergisi ülkemizdeki ilk çocuk dergisi olma özelliğini taşımaktadır (Neydim, 2020, s. 860). Didaktik yönelimli dergide batı dillerinden çeviriler de yer almıştır (Bayram, 2005, s. 105). Batı'da 1719 yılında yayımlanan Daniel Defoe'nun eseri "Robinson Cruseo"nun 145 yıl sonra Ahmet Lütfi çevirisiyle "Hikâye-i Robenson" adıyla yayımlanması, Neydim'e göre geç de olsa Batı'daki gelişimin bize de yansıdığına göstergesi olarak düşünülebilir. Söz konusu eserde özellikle insanın akıl ve tekniği kullanarak doğaya ve dünyaya hükmedebileceğini ve insanın bu konuda yeterli birikime ve akla sahip olduğu inancının vurgulanması, Aydınlanmanın kazanımlarının topraklarımıza ulaşması için bir çaba olarak görülebilmektedir (Neydim, 2020, s. 860). Edebiyat mı topluma yön verir, yoksa toplum mu edebiyata sorusu yüzyıllardır bir paradoks olarak varlığını korusa da toplumun değişen yapısı, ihtiyaçları ve değerleri doğrultusunda yazın yoluyla topluma bazı doktrinlerin aktarılması ve benimsetilmesi yeni bir toplumun inşası açısından büyük önem arz etmektedir. Konu bu açıdan ele alındığında ülkemizde de çocuk yazınında çeviri eserlerin önemi yadsınamaz. Tanzimat döneminde özellikle batı kültürüne yönelimle birlikte Fransız edebiyatından Türkçeye eserler çevrilmiştir. Bunu ilerleyen süreçte klasikler izlemiştir. Cumhuriyet döneminde ulus devlet ve modern insan oluşturma çabaları çocuk yazınında egemen olan anlayışlardır. Değişen konjonktür bağlamında kısa süreliğine de olsa 60lı ve 70li yıllarda sol ideoloji çocuk yazınında gelişim göstermiştir. Klasik eserlerin de sürekli ve yeniden yayımlanması, ucuz maliyeti ve saygın konumu nedeniyle ticari olarak elverişli bir yayın alanı olmuştur ayrıca klasikler süreç içerisinde farklı anlayışlar doğrultusunda çevrilmiş, uyarlanmış, indirgenmiş ve yeniden yazılmıştır (Neydim, 2020, s. 862). Görüleceği üzere çocuk yazını çevirisi neden olduğu etkiler açısından en az çocuk yazını kadar önem arz etmektedir.

2. Kuramsal Çerçeve

Bu çalışmadaki örneklerde yer alan veriler Newmark'ın sınıflandırması ile Lawrence Venuti'nin yerleştirme ve yabancılaştırma stratejileri temelinde ele alınmış ve bağlamlarına göre iki farklı tabloda karışık bir şekilde listelenerek kategorize edilmiştir. Venuti'nin stratejisi aşağıda çocuk yazını çevirisinde daha ayrıntılı ele alınacaktır.

2.1. Peter Newmark'ın Kültürel Öge Sınıflandırması

Her alanda olduğu gibi, çocuk yazını çevirisinde de dikkat edilmesi gereken hususlar vardır. Bunlardan biri de dil ve kültür ilişkisi ve kültürel öğelerin nasıl aktarıldığıdır. Peter Newmark 1988 yılında yazmış olduğu *A Textbook of Translation* adlı kitabında dil, kültür ve çeviri arasındaki ilişkiye değinmiş ve çevirideki asıl sorunun; çevirinin sadık mı (kaynak dil odaklı) yoksa serbest mi (erek dil odaklı) yapılması gerektiğiyle ilgili olduğunu ileri

sürmüştür. Newmark bu husustan hareketle metnin tümü ile ilgili çeviri yaklaşımı için önemli olan aşağıdaki V diyagramını oluşturmuştur.

Şekil 1

V diyagramı (Newmark, 1988, s. 45)

Newmark'ın V diyagramına baktığımızda sözcüğü sözcüğüne çeviri, birebir çeviri, anlamsal çeviri ve sadık çevirinin kaynak dil odaklı yaklaşımlar; uyarlama, deyimsel çeviri, serbest çeviri ve iletişimsel çevirinin ise erek dil odaklı yaklaşımlar olduğu görülmektedir. Bu yaklaşımların Venuti'nin yabancılaştırma ve yerileştirme makro stratejilerine denk geldiği de düşünülebilir, bu durumda Newmark'ın kaynak dil odaklı yaklaşımları Venuti'nin yabancılaştırma stratejisine, erek dil odaklı yaklaşımları ise Venuti'nin yerileştirme stratejisine denk düşmektedir.

Newmark'a göre (1988), iyi bir çevirinin ön koşulu kaynak metnin çok iyi anlaşılması ve açıklayıcı yöntemlerle çıkarımlarda bulunularak, kaynak metin ve çeviri metin arasındaki etkileşimin sağlanmasıdır. Bu bağlamda kaynak metin ve çeviri metin arasında kültürel öğelerden kaynaklanabilecek sorunları çözebilmek amacıyla bir kültürel öğe sınıflandırması da oluşturmuştur. Newmark'a göre sorunların kaynağı, kültürel unsurların erek dilde birebir eşdeğerlerinin bulunamamasından kaynaklanır.

Newmark'ın kaynak odaklı yaklaşımı doğrultusunda kültürel sınıflandırmasını şu şekildedir:

1. Ekoloji: tepe, dağ, ova, fauna, vb.;
2. Maddi kültür (insan eliyle yapılanlar): yiyecek-içecek, kıyafet, barınma ve ulaşım;
3. Toplumsal kültür: iş yaşamı ve boş zaman aktiviteleri;
4. Gelenek, görenek, aktiviteler, süreçler, kavramlar: politik, dini, sanatsal vb.;
5. El kol hareketleri ve alışkanlıklar.

Newmark 2010 yılında kaleme aldığı *Translation and Culture* ["Çeviri ve Kültür"] adlı çalışmasında bu sınıflandırmayı gözden geçirerek altı başlık halinde yeniden oluşturur:

- 1. Çevresel Unsurlar Kategorisi:** Jeolojik ve coğrafi çevreye ait unsurları kapsamaktadır.
- 2. Kamu Hayatı Kategorisi:** Politika, hukuk ve yönetimini kapsamaktadır.

3. Sosyal Yaşam Kategorisi: Ekonomi, meslekler, toplumsal refah, sağlık ve eğitimi kapsamaktadır.

4. Kişisel Yaşam Kategorisi: Yiyecek-içecekler, kılık-kıyafetler ve ev eşyalarını kapsamaktadır.

5. Gelenek, Görenekler ve Sosyal Etkinlikler Kategorisi: Alkışlama ve masaya vurarak alkışlama gibi gelenekler, bunlara bağlı atasözleri, tüm ulusal deyimler, argo ifadeler, sosyal etkinlikler ve hobileri içermektedir.

6. Kişisel Merak ve Tutkular Kategorisi: Din, müzik, şiir ve bunlara bağlı çeşitli toplumsal kuruluşlar, kiliseler, sanatsal kuruluşlar ve derneklere ilişkin unsurları içermektedir. (Newmark, 2010, s. 329).

Peter Newmark 1988 tarihli *A Textbook of Translation* kitabında cümleler gibi dilin daha küçük birimlerini ilgilendiren çeviri stratejileri için prosedürler geliştirir. Metnin tamamını incelemek için yöntem ifadesini kullanırken, dilin küçük birimlerini kapsayan incelemelerde prosedür kavramını kullanır (1988, ss. 45-47). Bunu yaparken çeviri yöntemi ve çeviri prosedürü ayrımını ortaya koyar. Bu bağlamda Newmark metnin tümünü ilgilendiren süreci yöntem olarak tanımlayarak, yukarıda V diyagramında gösterilen makro stratejilerden bahseder, diğer yandan cümle ya da kavram söz konusu olduğunda bunu çeviri prosedürü olarak ifade eder ve mikro stratejileri ortaya koyar. Aşağıda Newmark'ın mikro stratejilerini ifade eden çeviri prosedürleri yer almaktadır.

1.Aktarım (Transference): Ödünçleme olarak da bilinen bu strateji kaynak metinde geçen sözcüklerin erek dile olduğu gibi aktarılmasıdır. (Newmark, 1988, s. 81).

2.Doğallaştırma (Naturalisation): Kaynak dile ait bir sözcüğün erek dile uygun bir şekilde sesletime ve biçimsel yapıya dönüştürülerek uyarlanmasıdır (Newmark, 1988, s. 82).

3.Kültürel eşdeğerlik (Cultural equivalent): Kaynak dile ait bir kültürel ögenin erek dilde aynı anlamı vemesaji veren bir kültürel ögeyle karşılanmasıdır (Newmark, 1988, s. 82).

4.İşlevsel eşdeğerlik (Functional equivalent): Kaynak dilde kültürel öge içeren bir sözcüğün erek dile aktarımı sırasında kültürel olmayan bir sözcükle çevrilmesidir (Newmark, 1988, s. 83).

5.Betimsel eşdeğerlik (Descriptive equivalent): Kaynak dildeki kültürel bir ifadenin erek dile birkaç sözcükle tasvir edici bir açıklama yapılarak betimleyici bir ifade ile çevrilmesidir (Newmark, 1988, s. 83).

6.Eş anlamlılık (Synonymy): Kaynak dile ait bir sözcüğün erek dilde yakın bir eşdeğeriyle çevrilmesidir (Newmark, 1988, s. 84).

7.Öykünme (Through-Translation): Kaynak dile ait kalıplaşmış sözcük öbeklerinin, örgütlerin, kurum ve kuruluş isimlerinin, bileşik sözcüklerin bileşenlerinin, deyimlerin, yaygın olarak kullanılan kalıp ifadelerin birebir çevrilmesini içeren bir stratejidir (Newmark, 1988, s. 84).

8.Yer değiştirme (Shifts/Transpositions): Kaynak metin içerisinde yer alan bir ifadenin, dil bilgisi düzeyinde birtakım değişikliklere uğratılması olarak ifade edilmektedir (Newmark, 1988, s. 85).

9.Düzenleme (Modulation): Kaynak dildeki ileti veya sözcüğün erek metne birebir çevrilmesi durumunda eğreti ya da yapay durmasını engellemek için kaynak metnin bakış açısının değiştirilerek erek dile çevrilmesidir (Newmark, 1988, s. 88).

10.Kabul gören eviri (Recognised translation): Kaynak dilde yer alan kurum ve kuruluş isimlerinin erek metin okuyucusu için kabul edilebilir bir terim ya da resmiyet kazanmış, yaygınlaşmış, kabul gören bir terim ile karşılanarak aktarmasıdır (Newmark, 1988, s. 89).

11.Çeviri etiketi (Translation label): Erek dilde henüz standart bir çevirisi mevcut olmayan genellikle kurumsal terimlerin kullanımında tırnak içinde sunulan ya da sözcüğü sözcüğüne yapılan çevirilerdir (Newmark, 1988, s. 90).

12.dnleme/Telafi (Compensation): Çeviri sırasında cümlenin bir bölümünde yer alan anlamsal, edimsel veya estetik kayıplar söz konusu olduğunda, bu kayıpların cümlenin başka bir bölümünde ya da cümlede telafi edilmesidir (Newmark, 1988, s. 90).

13.Bileşen zmlemesi (Componential analysis): Kaynak metinde yer alan bir sözcük birimin anlam bileşenlerine bölünerek çevrilmesini ifade eder (Newmark, 1988, s. 90).

14.Daraltma ve Genişletme (Reduction and Expansion): Çevirmenlerin bazen sezgisel bazen de bilinçli olarak kullandıkları bu strateji, kaynak dildeki bir ifadeyi erek dile daraltarak veya genişleterek çevirmelerini ifade eder. Özellikle kötü yazılmış, ifade gücü zayıf metinlerin çevirisinde kullanılır (Newmark, 1988, s. 90).

15.Aımlama (Paraphrase): Kötü yazılmış, dil ve biçem açısından zayıf metinlerin çevirisinde kullanılan ya da erek dilde anlaşılması için daha ayrıntılı ifade edilmesi gereken metinlerde anlamın genişletilerek ve aımlanarak aktarılmasını ifade eder (Newmark, 1988, s. 90).

15.Birden çok strateji kullanımı (Couplets): Erek metindeki sorunlu kısımlarda problemin çözümü için bir ifadenin çevirisinde, çevirmenin birden fazla stratejiyi birlikte ve aynı anda kullanmasıdır (Newmark, 1988, s. 91).

16.Notlar, Eklemeler ve Açıklamalar (Notes, Additions, Glosses): Kaynak dile ait kültürel bir sözcüğün; notlar, eklemeler veya açıklamalar eklenerek çevrilmesi işlemidir. Dipnot ve son not şeklindeki açıklamalar da bu kapsamda yer alır (Newmark, 1988, ss. 91-92).

Alman ocuk yazınında çokça eseri bulunan Ulrich Hub'un *Blinde Ente lahmes Huhn [Aksak rdek ve Kr Tavuk]* ve *Füchse lügen nicht [Tilkiler Yalan Söylemez]* eserleri ve bunların Olcay Mağden tarafından Türkçeye kazandırılan çevirileri incelenmiştir. Ulrich Hub 1963 yılında Almanya'nın Tübingen kentinde dünyaya gelmiştir. Oyunculuk eğitimi almış ve beş yıl oyunculuk yaptıktan sonra 1993 yılında yönetmenlik yapmaya başlamış, aynı zamanda hem tiyatro oyunları hem de ocuk kitapları yazmaya başlamıştır. ocuk yazını alanında defalarca ödül alan Hub eserlerinde özellikle hayvanlara yer vermektedir.

Kendisine sorular sorarak cevapladığı ve internet sayfasında paylaştığı bir söyleşisinde, özellikle Alman edebiyatında ciddi konuların daha değerli kabul edildiği ancak eğlenceli olanların hor görüldüğüne vurgu yaparak özellikle bu durumdan duyduğu rahatsızlığı dile getirmektedir. Aynı söyleşide Hub, kendisini çocuk yazını yazarı olarak görmediğini, iyilik ve kötülük, gerçek ve yalanlar, yaşam, yalnızlık ve ölüm hakkında yazdığını ifade etmektedir. Hub'un eserlerinde özellikle çocuk yazını alanında tabulara karşı duruşu ve kalemini bu anlayışla kullandığı dikkat çekmektedir. Eserlerinde, yalan söyleyen hayvanların, duygusal yakınlaşmaların, çocuk yazınında alışlagelmemiş basit hakaretler ve argo ifadelerin yer aldığı görülmektedir. Son çıkan kitabı *Arschbombe verboten*¹ bu bağlamda örnek gösterilebilir. Pedagojik bir misyon yüklenen çocuk yazınında küfür ya da hoş karşılanmayan ifadelerin kullanımı yadırganırken, Hub böyle bir ifadeyi başlık olarak kapağa koymaktan çekinmemektedir.

Bu incelemede Hub'un eserlerinin tercih edilmesinde ezber bozan çizgisi belirleyici olmuştur. İncelenen ilk eser *Blinde Ente lahmes Huhn [Aksak Ördek ve Kör Tavuk]* bizi hayvanlar aleminde hiç alışık olmadığımız bir gezintiye çıkarmaktadır. İncelenen diğer eser *Füchse lügen nicht [Tilkiler Yalan Söylemez]* yine aynı çizgide yazılmıştır. Her iki eser de Goethe Enstitüsü'nden çeviri desteği alınarak Olcay Mağden tarafından çevrilmiş ve Kuraldışı Yayıncılık tarafından yayımlanmıştır. Çevirmenin Almancanın yanı sıra Fransızca ve İngilizceden de Türkçeye birçok çevirisi bulunmaktadır.² Yazarın sahnelenmekte olan çocuk kitabı *An der Arche um Acht [Saat Sekizde Gemide]* gerek Almanya'da gerekse yurt dışında çocuk yazınının modern bir klasiği haline gelmiştir.

Çeviri eserlerin incelenmesinde özellikle argo ifadeler, hakaretler ve atasözleri ve deyimler üzerinde durulmuştur. Bu çalışmanın amacı, Türk çocuk yazınında pek de alışlagelinmeyen argo, hakaret veya küfür niteliğindeki ifadeler ile atasözü ile deyimlerin çevirilerindeki çevirmen stratejilerini incelemektir. Almanca eserler sesli kitap olarak incelendiği için örneklerde sayfa numarası belirtilememiştir.

¹ Arschbombe Almancada dalgıcın dizlerine sarıldığı ve vücudu mümkün olduğunca küre şeklinde olacak şekilde suya girmeye çalıştığı bir dalış tarzının argo ifade şeklidir. Türkçeye eşek bombası ya da paraşüt atlaması olarak geçmiştir. İngilizcede splashdiving olarak adlandırılır.

² Çevirmenin Almancadan Türkçeye kazandırdığı eserler: *Hazine Avcıları/Buzullardaki İskelet* (Lenk Fabian, 2015), *Hazine Avcıları/Mayaların Maskesi* (Lenk Fabian, 2015), *Bu Nasıl İş? Acayip Bir Okul Macerası* (Vieweg Olivia, 2015), *Mavi Mucize* (Wolffheim Franziska, 2016), *Eksişilina'nın Hayret Verici Maceraları 2/Mucize Beklerken* (Heinrich Finn Ole, 2016), *Eksişilina'nın Hayret Verici Maceraları 2/Evrenin Sonu* (Heinrich Finn Ole, 2017), *Anton'un Maceraları/Cesaret Ustası* (Haberstock Meike, 2016), *Anton'un Maceraları/Zaman Sihirbazı* (Haberstock Meike, 2016), *Anton'un Maceraları/ Arkadaş Canlısı* (Haberstock Meike, 2017), *Cesurlara Davet* (Elmiger Dorothee, 2017), *Uykuyayatanlar* (Elmiger Dorothee, 2018), *Ben Bir Kediyim* (Bernstein Galia 2018), *Shakespeare Uzaylılara Karşı-Yok Artık* (Falk Nick, 2018), *Mekanik Prens* (Steinhöfel Andreas, 2018), *Gecen Gündüzüm Olsa* (Steinhöfel Andreas, 2019), *Süperhügo İş Başında!* (Naoura Salah, 2019), *Süperhügo Uzay Yolunda!* (Naoura Salah, 2019), *Süperhügo Hırsız Avında!* (Naoura Salah, 2019), *Süperhügo İyilik Peşinde!* (Naoura Salah, 2019), *Haylaz Adam Partiye Davetli Değil!* (Bertram Rüdiger, 2019), *Haylaz Adam ile Okulun İlk Günü!* (Bertram Rüdiger 2019), *Haylaz Adam Okul Gezisinde* (Bertram Rüdiger, 2019), *Riko Oskar ve Gökteki Cennet* (Steinhöfel Andreas 2019), *Küçük Mürmür Yüzme Yarışına Katılıyor* (Schlüter Andrea, 2020), *Pırlıtlı ile Kokuş* (Steinhöfel Andreas, 2020), *Spor Ayakkabıda Kungfu* (Petrowitz Michael, 2020), *Bizon Raymon* (Beauchesne Lou, 2023), *Tembel Hayvanın Hızlı Macerası* (Königsberg Katja, 2020), *Hayvan Koruyucuları* (Michaelis Antonia, 2021), *Babamın Saçları Tatile Çıktı* (Mühle Jörg, 2022), *Riko Oskar ve Devasa Bir Hata* (Steinhöfel Andreas, 2022)

3.Çocukluk Kavramı ve Eğitim

Bu bölümde, araştırmamızın temelini oluşturan çocuk yazını ve çevirisini tanımlayabilmek ve örnekleri uygun bir çerçevede yorumlayabilmek amacıyla çocuk ve çocukluk kavramları tarihsel bağlamda ele alınmıştır.

3.1. Batı'da Çocukluk Kavramı

Avrupa'nın Orta Çağ karanlığında çocukluk kavramı da oldukça karanlık bir anlayışa sahiptir. Çocuk, Hristiyanlık inancına göre bir günah ürünü olarak kabul edilirdi (Erkut & Balcı & Yıldız, 2017, s. 22). Bu dönemdeki yaygın çocuk imgesi mal veya kölelik şeklindeydi. Taşınır eşya olarak görülen çocuklar katı bir disiplin ve ağır cezalara mahkûm edilirdi. Köle çocuklar ise hayvanlarla eşit sayılır ve onlarla birlikte yaşardı (Elkind, 1999, s. 36). Yedi yaşından itibaren yetişkinlerin dünyasına giren çocuk küçük yetişkin olarak görülüyordu. O döneme ait tablolarda çocuğun yetişkine özgü giysiler ve yetişkinin yüz ifadeleriyle ve bazen yetişkinin beden oranlarıyla betimlenmesi bu olguyu açık bir şekilde göstermektedir (Gander & Gardiner, 2004 s. 27). Çocukluğun yetişkinliğe bir hazırlık dönemi olarak görülmesi, çocukluğun kendine özgü doğasına değer verilmemesine sebep olmuştur. Çocuğu yetişkinden farklı kılan özel doğasına dair farkındalığın eksikliği nedeniyle yedi yaşından itibaren yetişkinler dünyasına adım atan Orta Çağ çocukları kumar oynama, içki içme gibi davranışların yanı sıra yetişkinlerin çalışma alanlarını da paylaşırlardı. Bebekler ve çocuklar cinsel açıdan kötüye kullanılır ve cinsel eylemleri izlemelerine hatta zaman zaman da bunlara katılmalarına izin verilirdi (Heywood, 2001, s.11). Tarihsel olarak baskın olan çocuk imgeleri, egemen olan siyasal, toplumsal ve dinsel karakterlerden türetilmekteydi. (Gander & Gardiner, 2004 s. 40).

Batı'da yetişkinlerin dünyasının bir parçası olan çocuk, bugünkü içeriğine ancak aydınlanma döneminde ulaşmış ve "çocukluk" kavramı da Rönesans ile önemini ve değerini artırmıştır (Yapıcı & Yapıcı, s. 2004). Pestalozzi, Froebel ve Maria Montessori gibi pedagogların da çocuk imgesinin günümüz anlayışına dönüşmesindeki katkıları yadsınamaz (Elkind, 1999, s. 39). Postman, çocukluk düşüncesinin oluşmasının, yetişkinlerin dünyasında bir değişim neticesinde olduğunu ifade eder. Burada özellikle yeni bir yetişkinlik tanımının ortaya çıkmış olduğunu vurgular (Postman, 1995, s. 47). Veba, salgın hastalıklar, savaşlar gibi sıkıntılarla boğuşan Orta Çağ insanı kendi yetişkinlik kavramını sorgulayacak ve geliştirecek durumda olamamıştır. 15. yüzyılda matbaanın icadı ile yeni bir dünyanın da temelleri atılmaya başlanmıştır. Yeni dünyadaki yetişkinlik anlayışında çocukların yeri yoktur. Yetişkinlerin dünyasına ancak bazı aşamalardan geçtikten sonra katılma hakkına sahip çocuğa yeni bir tanım gerekir ve "çocukluk" denilen dünya ortaya çıkar (Neydim, 1998, s. 17). Matbaanın icadından sonraki süreçte okuma ve yazma kültürünün de gelişmesiyle bilgiye basılı metinlerden ulaşma geleneği hızlı bir şekilde yaygınlaşmıştır. Fen bilimlerinden sosyal bilimlere, nezaket kurallarından edebiyata ve nihayetinde pediatri ile ilgili kitaplar yazılır. 1544 yılında, bir İngiliz olan Thomas Phaire'in *The Book of Children [çocukluğun kitabı]* kitabı, pediatri üzerine yazılan ilk kitap olarak kabul edilir. İlerleyen yüzyılda pediatri ile ilgili kitapların sayısının artması, çocukluk anlayışının biçimlenmeye başladığının güçlü bir göstergesi olarak kabul edilir (Postman, 1995, s. 65). Yeni olan okuma yazma kültürüyle toplumda dalga dalga yayılan

yeni bir davranış biçimi ve yeni bir bilinç gelişmiştir. Aydınlanma döneminde gerçeğe bilgi yoluyla ulaşılabilme anlayışı okur yazar olmayı zorunlu kılmıştır. Ancak maalesef eğitim hakkı toplumun tüm kademelerindeki çocuklar için geçerli ve ulaşılabilir değildir. Sanayileşme ile birlikte Avrupa’da ortaya çıkan yeni üretim sistemi, yeni bir sosyal sistemini de beraberinde getirmiştir. Yeni sosyal sistem ekonomik gücü elinde bulunduran yeni burjuva sınıfının ahlak anlayışı doğrultusunda biçimlenmiştir. Bununla beraber çocukla belli bir yakınlığı gerektiren aile ilişkileri de ilk olarak burjuva ailelerinde doğmaya başlamıştır (Erkut & Balcı & Yıldız 2017, s. 22). 18. yüzyılda üst ve orta sınıf ayrı ve biçimlendirici bir dönem olarak çocukluk kavramını kabul ederken yoksullar arasında eski tutumlar devam etmiş ve çocuklar yetişkinlerin dünyasını paylaşmayı sürdürmüşlerdir (Gander & Gardiner 2004, s. 32). Yeni üretim sistemi olan sanayileşmenin öteki tarafında bulunan çocuklar için ise farklı bir karanlık süreç başlamıştır. Bu dönemde Avrupa’da ucuz işçi olarak görülen çocuklar fabrikalarda korkunç koşullarda uzun saatler çalıştırılmışlardır.

Avrupa’da çocukların yaygın olarak eğitime ulaşmaları ve fabrikalardan okullara yönlendirilmeleri yine ancak 19. yüzyılın sonu, 20. yüzyılın başında mümkün olabilmıştır. Bu değişimi bir taraftan tıp, psikoloji, pedagoji gibi alanlardaki gelişmeler tetiklerken, diğer taraftan daha fazla eğitilmiş insana duyulan ihtiyaç belirleyici olmuştur. Çocuk için önemli gelişmelerin yaşandığı bu dönemde onların erişkinden daha farklı fiziksel, fizyolojik ve psikolojik özelliklerinin olduğu, bilimsel olarak çocuk bakım standartlarının geliştirildiği ve çocuk bakımının toplumsal bir sorun ve sorumluluk olduğu anlayışı hüküm sürmüştür (Görak & Erdoğan & Savaşer & Çakıroğlu, 1992, s. 2).

Geçmiş dönemlerde toplumun ancak zengin veya soylu kesimleri için ulaşılır olan eğitimin toplumun tüm kesimi için gerçekten ulaşılır olması Avrupa ülkelerinde farklılıklar göstermekle birlikte ağırlıklı olarak 19.yüzyıla denk düşmektedir. Ulusal birliğini ancak 1871 yılında sağlayan Almanya’da farklı uygulamalar mevcuttur. Örneğin Prusya’da geçerli olan 1794 tarihli Prusya Umumi Memleket Kanunu’nun 12.maddesinde çocuklarına evde eğitim sağlayamayan ailelerin onları okula göndermeleri zorunlu olduğu ifadesi yer alır (Jürgen, 2006, s. 31). İlerleyen yıllarda diğer Alman devletleri de zorunlu eğitimi yürürlüğe koysalar da 1919 yılında Weimar Cumhuriyeti Anayasası ile tüm Almanya’yı kapsayacak şekilde resmîyet kazanmıştır.

3.2. Türkiye’de Çocuk Kavramı ve Eğitim

Soyun devamı için İslamiyet öncesi Türklerde erkek çocuk büyük öneme sahiptir ve bu bağlamda erkek çocuğa büyük kıymet verilir. Eski Türklerin bozkır hayatında kızlardan ya da kadınlardan beklenen en önemli özellik doğurganlıktır. (Türküne, 1995, s. 206). Feodal ilişkilerin geçerli olduğu bu süreçte özellikle masallar ve destanlarda kadının önemli bir yere sahip olduğunu görürüz. Kadının önemli konumda olduğu durumlarda çocuk da bir değer olarak kabul edilir (Neydim, 1998, s. 19). Eski Türk yazıtlarında ve destanlarda çocuk için onlarca sıfat bulunmaktadır. Divanü Lügati’t Türk’te çocuk kelimesinin tanımı olarak ‘her şeyin küçüğü’ anlamı yer alır ve çocuğu ifade eden kelime olarak ve en çok “oğul” ifadesi kullanılır. Oğul kelimesi cinsiyet ayrımı gütmeyen genel anlamda çocuğun karşılığı olarak kullanılır. Yine aynı eserde aileler, çocukların maddî ve manevî koruyucusu olarak görülür ve ebeveynlerin çocuk duyarlılığını düşündüren özel söyleyiş

ve ifade biçimleri de yer alır. Örneğin çocuklarına sevgilerini bildirmek için "ulçım" gibi ifadeler kullanırlar. Bu ifade oğlum veya evladım anlamına gelir ancak şefkat barındıran bir ifadedir. (Doğan, 2000, ss. 36,41).

Türklerin Müslümanlığa geçişlerinin hız kazandığı 10. Yüzyıl itibariyle çocuk ile ilgili hükümlerde ve aile ilişkilerinde İslami kaidelerin geçerli olduğunu görmekteyiz. İlimihal kitaplarında ailevi vazifeler altında çocukların anne babalarına itaat etmeleri, saygı göstermeleri, ebeveynlerin de dünyaya gelmelerine sebep oldukları çocuklarını güçleri yettiği oranda beslemek, eğitmek, okutup bir kazanç yoluna sevk etmek gibi görevleri olduğu görülür (Doğan, 2000, s. 140). Eski kaynaklarda çocuğa her ne kadar yer verilse de Türk toplumunda yaygın olarak gözlemlenen ve gerek dini gerek İslamiyet öncesi destanlarda da karşımıza çıkan çocuk sevgisinin yanı sıra çocuk terbiyesi kapsamında evde, okulda ve toplumda varlığı hiçbir zaman eksik olmayan dayak ve ezbercilik de altı çizilmesi gereken hususlar arasında yer alır (Onur, 2007, s. 158).

Matbaanın Osmanlı'ya gelişi 18. Yüzyıla tekabül eder. Sanayileşme ve aydınlanma da Osmanlı Devleti'ni bu dönemde etkileyeme başlamıştır. Osmanlı'da modernleşmenin gecikmesi nedeniyle "çocukluk bilincinin" günümüz anlamına yakın bir anlayışta gelişmesi de gecikmiştir. Batı'da 16. yüzyılda başlayan değişimin Türkiye'de ancak 19. yüzyılda filizlenmeye başlamıştır. Nitekim bu bağlamda 1901 doğumlu yazar Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "çocuk asrımızın bir keşfidir" sözü dikkate değerdir. Tanpınar'ın ifadesiyle daha düne kadar çocuğa büyüğün küçüğü, eksiği, yetiştirilmesi, lazım geleni olarak bakılırken, artık çocuğu ve çocukluğun kendi başına bir mesele olarak ele alınması bu hususu desteklemektedir (Onur, 2007, s. 160). Dini eğitimin esas olduğu Osmanlı'da medreseler, sıbyan mektepleri, Enderun adı verilen eğitim kurumları yer almaktadır. Sıbyan her ne kadar erkek çocuklarına ait bir okul anlamına gelse de kız çocukları da bu okullara gidebilirdi. Bazı yerlerde sadece kız çocukları için hocalık yapan bir kadının evinde açılmış mektepler vardı (Onur, 2007, s. 240). Ancak dinsel ya da ahlaki gerekçelerle okula gönderilmeyen kız çocuklarının eğitime erişimleri oldukça kısıtlıdır. Onur'a göre kız çocuklarının okula gönderilmemesinin ardındaki gerçek ise aslında onları iş gücü olarak evde tutmak isteği ya da evlendirilmeleridir (Onur, 2007, s. 259). Bu durum özellikle 19. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren Osmanlı toplumunu dönüştürmeye başlayan modern reformların etkisi ile özellikle Tanzimat Fermanı'nın ardından değişmeye başlar. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte eğitime bir çağdaşlaşma ve sosyalleşme aracı olarak bakılır.

Mart 1924'de çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu eğitimde köklü değişiklikler yapılır. Bu kanunla tüm eğitim ve öğretim kurumları devletin kontrolüne geçer ve Maarif Vekâletine bağlanır. Eğitim ve öğretimde birliğin sağlanması açısından önemli bir adım olarak tarihe geçer (Arı, 2002, s. 191). Dini eğitimin baskın olduğu Osmanlı'dan devralınan eğitim kurumları kaldırılarak yerine metot ve programları laiklik temeline dayanan batılı örneklerle göre şekillendirilmiş okullar açılır ve eğitim- öğretim faaliyetleri çağdaş bir zemine oturtulmaya çalışılır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile aynı zamanda düşük olan, kız çocuklarının okullaşma oranı yükselmiş ve erkek çocuklarla aynı eğitim kurumlarında eşit şartlarda eğitim alabilmelerinin önü açılmıştır (Arı, 2002, s. 191).

Görüldüğü üzere gerek Batı'da gerek Türkiye'de çocuğun kendi ihtiyaçları olan bir küçük insan olarak görülmesi uzun yıllar almıştır. Kendine özgü ihtiyaçlarının karşılanması çocuğun ancak yetişkinler dünyasından çıkarılıp kendi dünyasına kavuşabildiğinde mümkün olmuştur. Edebiyat da bu kapsamda ifade edilebilir. Çocuk yazınının bu kadar geç gelişmesi ve çocuğun ihtiyaçlarına yönelmesi tıpkı çocukluk kavramının gelişimi gibi ağır aksak ilerleyebilmiştir.

4.Çocuk Yazını

TDK çocuk yazınıni şu şekilde tanımlar: “Çocukların hayatı kavramasına yardımcı olacak, hayal gücünü geliştirici, okuma sevgisini aşıl原因ayan, eğitici bir edebiyat türü; çocuk yazını.” (Türk Dil Kurumu [TDK], 2023) ³. Oittinen çocuk yazınıni “Özellikle çocuklar için üretilmiş ya da çocuklar tarafından okunan yazını” olarak tanımlar (2000, s. 61). Geniş tanıımıyla, yetişkinler tarafından henüz reşit olmayan okurlar için üretilmiş yazınısal ürünlerin tümü olarak ifade edilebilir (bkz. Kümmerling-Meibauer, 2012, s. 9). Çocuk yazınıni sınıflandırmak oldukça zordur ancak çocukların yaşlarına bağlı gelişimleri göz önünde bulundurularak çocuk ve gençlik yazını olarak iki ana başlık altında ele alınmaktadır. Resimli kitap, macera romanı, fantastik gençlik yazını vb. gibi farklı dallarda eserler çocuk ve gençlik yazını içinde yer alır (Asutay, 2018, s. 228).

Batıda 18. yüzyıla kadar gerçek anlamda çocuk yazınından bahsetmek mümkün değildir. Çocuklar öncelikle "küçük yetişkinler" olarak görülür ve yetişkinlerin dünyasında onlarla aynı oyunları oynar ve aynı masalları dinlerken aydınlanma ile birlikte bu durum değişir (Neydim, 1998, s. 17). Çocuk ve gençlik yazını Batı'da aydınlanmanın bir ürünü olarak ortaya çıkarken, Osmanlı'da Tanzimat'ın ardından, 19. yüzyılın sonlarına doğru batı dillerinden yapılan çeviriler ile filizlenmiştir (Neydim, 1998, s. 7). Ciddi çalışmaların başlangıcı ise Cumhuriyetin ilânından sonra gerçekleşir.

Asutay (2014), edebiyatta çocuk ve gençlik yazınıni yakın tarihimize kadar “Belletristik” adı altında anıldığını ve düzeyli bir yazını türü olarak görülmediğini ifade eder. Bu kavram, “Belles letters” ifadesinden gelen ve günümüzde uvertür, ucuz, eğlencelik olarak nitelendirilen yazını türü anlamına gelmektedir. Bu açıdan ele alındığında, çocuk ve gençlik yazını uzun yıllar boyunca düzeyli bir edebiyat türü olarak görülmemiştir. Bu durumun değişmesi ancak çocuk ve gençliğe verilen önemin artması ile 20. yüzyılda mümkün olabilmıştır. Çocuk ve gençlik yazınıni Almanya'da ancak 1980'li yıllarda kanonlaşma sürecine girmesinde bu alanda basılan ürünlerin artması da oldukça önemli bir etken olmuştur. Türk çocuk yazınında ise kanonlaşma süreci henüz çok yeni ivme kazanmıştır (Asutay, 2014, s. 385). Dinçkan Sönmez ve Sancaktaroğlu Bozkurt (2017) günümüzde artık çocuk yazınıni, yazını dünyasındaki yerini ve öneminin kabul edilen bir gerçek olduğunu ifade etmektedirler. Özellikle bu türde çevrilen kitapların, yürütölen araştırmaların, düzenlenen sempozyumların, üniversitelerde açılan dersler ve yürütölen tezlerin bu bağlamda önemli bir gösterge olduğunun da altını çizmektedirler. Bunların yanı sıra yayınevlerinin ve dünya çocuk yazını yapıtlarının sayılarının artması, popüler kültürün eşzamanlı olarak dünyanın her yerinde tüketilmesi,

³ TDK, “Türk Dil Kurumu Sözlükleri”. Erişim: 13 Kasım 2023, sozluk.gov.tr

çocukların eski zamanlara kıyasla çok daha fazla sayıda yeni yazar, kitap ve türle karşılaşmalarını önemli kılmaktadır, buna paralel olarak da çocuk yazını çevirisi ve bu türle ilgili araştırmalar da önem kazanmaktadır (2017, s. 110)

Çocukların zihinsel ve sosyal gelişimleri açısından büyük öneme sahip çocuk yazını ülkemizde 1117 sayılı ve 1927 tarihli Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu hükümlerine tabiidir. Günümüzde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı Kurul'un amacının, kanunun doğrudan adından da anlaşıldığı üzere, küçükleri muzır, yani zararlı, rahatsızlık veren veya sağlığı bozan içeriklerden korumaktır. Bu bağlamda bu tür içerikler dikkatle ayıklanmakla kalmaz, zaman zaman yayıncı ve çevirmen hakkında da yargı süreci başlayabilir. Bu durum yayınevlerini ve çevirmenleri gerek çevrilecek eserlerin seçiminde gerek çeviri stratejisi belirleme konusunda zorlayabilen bir faktör olabilmektedir.

Çocukların ahlaki gelişimlerine zararlı kabul edilerek uygun bulunmayan eserler birtakım kısıtlamalara maruz kalmaktadır. Söz konusu eserler ile ilgili yaptırım kanunda şu şekilde ifade edilmektedir.

"Tebliğat üzerine eser sahipleri, telif hakkı sahipleri ve sorumlu müdürler, ellerinde mevcut eserlerin ön kapaklarına -Küçüklere zararlıdır- damga veya işaretini basmak zorundadırlar.

-Küçüklere zararlıdır- ibaresinin herkesin kolayca görüp okuyabileceği şekil ve büyüklükte yazılması zorunludur. Bu suretle damgalanan eserler;

- a) Açık sergilerde ve seyyar müvezziler tarafından satılamaz.
- b) Dükkanlarda, camekânlarda ve benzeri yerlerde teşhir edilemez.
- c) Bir yerden bir yere teşhir maksadıyla açık bir surette nakledilemez ve müvezziler tarafından bunlar için sipariş kabul olunamaz.
- d) Gazeteler, mecmualar, duvar ve el ilanları, radyo ve TV ile veya diğer suretlerle ilan edilemez, satışı için reklam ve propaganda yapılamaz.
- e) Para mukabili veya parasız küçüklere gösterilemez, verilemez ve hiçbir suretle okul ve benzeri yerlere sokulamaz."⁴

Çevirmenleri ve yayıncıları da kapsayan kanun hükümleri, çocuk yazını çevirisi yapan çevirmenlerin daha da titizlikle çalışmasına neden olmaktadır. Bu çalışmada incelenen eserin çevirileri dikkate alındığında görülmektedir ki, çevirmen yazarın üslubunu erek kültür okuruna vermeye çalışırken bazı kısımlarda titiz bir yerleştirme çabası gütmüş ve söz konusu eserleri Türk okurlarına sunmuştur.

4.1. Çocuk Yazını Çevirisi

1980'lerden itibaren "kültürel dönüş" etkisinde olan çeviribilim dilbilimsel yaklaşımlardan kültürün ön planda olduğu yaklaşımlara kaymıştır (Dinçkan Sönmez & Sancaktaroğlu Bozkurt, 2017, s. 109). Çocuk yazını çevirisi oldukça zordur ancak bu zorluk çoğu zaman göz ardı edilir. Bu zorluğun nedeni çocuklar için üretilen eserlerin bir

⁴ Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu, T.C. Resmî Gazete, 1117, 7 Temmuz 1927

taraftan okuma sevgisini aşımamak, çocuğun eserden keyif almasını sağlamak ve aynı zamanda da pedagojik ve eğitsel bir misyonunla gelişimine katkı sağlamasıdır. Erten (2011, s. 15) çocuk yazınının geleceğin yetişkinlerinin gelişimlerinde ihtiyaçları olan kültürün, bilginin ve hayata bakışın edinilmesinde faydalı olacağını vurgulamaktadır. Doğru notayı yakalamak özellikle çocuk kitaplarında bu bağlamda oldukça önemli bir konudur. Çeviri sürecinde çocuğun dilsel dünyasında karşılık bulan ve aynı zamanda okumayı veya dinlemeyi de cazip kılan bir dil bulmak oldukça çaba gerektiren bir iştir. Çevirmen bir taraftan çocuğun alımlama ve yorumlama düzeyine uygun bir dil kullanmaya çalışırken, diğer taraftan da yazarın üslubunu, yayınevının beklentilerini de göz ardı etmeden çeviri yapmak zorundadır. Çocuk yazını çevirilerinde ifade edilen hususların yanı sıra, kültürel öğelerin de önem arz etmesi nedeniyle çevirmenler sıklıkla yerlileştirme (domestication) veya yabancılaştırma (foreignization) stratejilerini dikkate almaktadırlar.

Günümüz çeviri yaklaşımlarına zemin hazırlayan ve yol göstericilerinden biri olarak kabul edilen Friedrich Schleiermacher'in *Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens* (1813/1963) kitabında ele aldığı "yabancılaştırma" (Verfremdung) stratejisini Lawrence Venuti geliştirmiş ve çevirmenin, çeviri sürecinde salt dilsel bir aktarım yapmadığını, kültürel bir aktarımın da söz konusu olduğunu vurgulayarak, yerlileştirme ve yabancılaştırma olarak yeniden düzenleyerek, çevirmenin "görünürlüğü" veya görünmezliği kavramlarını tartışmaya açmıştır. Yerlileştirme stratejisinde kaynak dil ve kültüre ait unsurların, erek dil ve kültürle çatışmaması amaçlanır. Başka bir ifadeyle, erek metin okurunun yabancı ve bilinmedik kültürel unsurlarla karşı karşıya gelmesinin önüne geçmektir. Okur dilsel ya da kültürel engellere takılmadan akıcı bir okuma gerçekleştirebilir, öyle ki, orijinal bir eser okuyormuş hissine kapılabilir. Bu stratejiyi benimseyen çevirmenin görünmez olduğu ifade edilir. Yabancılaştırma stratejisinde ise, erek dil, kültür ve edebiyat geleneği ile örtüşmeyen, kaynak dile ve kültüre ait ancak erek kültüre yabancı birtakım yabancı unsurların korunarak erek dile aktarılması söz konusudur. Bu stratejide iki metin arasındaki farklılıklar erek metne, dolayısıyla erek kültür okuruna olduğu gibi aktarılır. Bu anlayış erek kültür okurunu kaynak dil ve kültürü tanıma ve anlama açısından zorlayabilir ve çevirmen görünür kılınır (akt. Çağlar & Kalkan, 2021, s. 464).

Kaynak metin yazarı erek dilde yaratıcı, akıcı ve belli bir üslupla bir eser ortaya çıkarır ve dizgede yer alan bu eser okur tarafından da beğeni toplarsa yazar maddi ve manevi olarak ödüllendirilmiş olur. Çevirmen söz konusu eserini erek kitle okurunda da aynı etkiyi yaratmasına katkıda bulunan ancak kaynak esere ve yazara sadakati ile değerlendirilen kişidir. Çevirmenin görünüllüğü de akıcı, keyif verici okumaya engel teşkil eden açıklamalar, dipnotlar veya erek kültüre göre uyarlanmamış ifadelerin yer aldığı çevirileri kast etmektedir (Ataseven & Çetin, 2017, s. 635). Oysa nasıl ki kaynak metin okurlarının okudukları eserden keyif almaları ve akıcı bir şekilde okumaları amaçlanıyorsa (şayet yazar bilinçli olarak farklı bir üslup benimsemişse), çeviri metni okuyan kişi de aynı hazzı hissetmelidir şeklindeki anlayış, çevirmenin görünmezliği olarak karşımıza çıkar. Çocuk yazınında özellikle küçük yaş grubu olan okurların, çeviri eserleri kolayca anlamaları, ikilemede kalmamaları, henüz diğer kültürlerle tanışmamış olma

durumları göz önünde bulundurularak aşına oldukları kültürlerine göre uyarlamaların yapılması sıklıkla tercih edilmektedir.

Çocuk yazını çeviri eserlerde Neydim'in (2000) de belirttiği üzere klasik yapıtlardaki dünya görüşü Türkçe yazılan özgün çocuk yazınında uzun yıllar egemen konumda olmuştur. Batılı ülkelere kıyasla ülkemizde hala klasiklerin egemen olması düşündürücü olmakla birlikte ülkemizde yaşanan toplumsal değişimlerin göz ardı edilmesi ve gelişimin görmezden gelinmesi anlamına gelmektedir (Neydim, 2000, s. 95). Neydim 'in bu tespitinden on ila yirmi yıl kadar sonra Türkiye'deki çeviri yapıtlara bakıldığında klasik dünya görüşünün egemen olduğu yapıtların yanı sıra, en az onlar kadar yenilikçi içerik, biçem ve biçemin yer aldığı eserlerin de çevrildiğini görmekteyiz (Dinçkan Sönmez & Sancaktaroğlu Bozkurt, 2017, s. 111).

Bu çalışmada özellikle Ulrich Hub'un iki eserinin tercih edilmesinin nedeni ülkemizde alışılmadık çocuk yazını geleneğinden oldukça farklı olmasıdır.

5. Ulrich Hub'un Eserlerindeki Kültürel Öğelerin Analizi ve Bulgular

Bu bölümde Ulrich Hub'un *Blinde Ente lahmes Huhn* [Aksak Ördek ve Kör Tavuk] ve *Füchse lügen nicht* [Tilkiler Yalan Söyler] adlı eserlerinin Olcay Mağden tarafından Türkçeye yapılan çevirileri argo, hakaret ve küfür içeren ifadeler ile deyim ve atasözleri özelinde incelenmiştir.

5.1. Argo, Hakaret ve Küfür İçeren İfadeler

Tablo 1

Argo, Hakaret ve Küfür İçeren İfadeler

1	KM	"Aber das wichtigste ist, dass ich ein verdammt guter Zuhörer bin..." ⁵
	EM	"Ama her şeyden önemlisi, kulaklarım harika işitir."
2	KM	"Los verdammt nochmal."
	EM	" Hadisene! "
3	KM	"Schwingt ihr eure verdammt Hintern ins Flugzeug und haltet die Schnauze! "
	EM	"O kokuşmuş popolarınızı kaldırıp doğruca uçağa gidin ve çenenizi kapayın! "
4	KM	"Legt euch endlich hin und schläft verdammt nochmal!"
	EM	"Şimdi hemen yatın ve uyuyun be artık!"
5	KM	"Dieser verdammt Fuchs."

⁵ 5.1. ve 5.2. alt başlıklarında yer alan metin incelemeleri sesli kitaptan alındığı için sayfa numarası belirtilmemiştir.

	EM	"Şu adi tilki."
6	KM	"...ihr beiden Klugscheisser ..."
	EM	"...siz iki ukalanın bunu ..."
7	KM	" Klugscheisser! " diye homurdandı tavuk.
	EM	" Ukala! " diye homurdandı tavuk."
8	KM	"Sei doch froh, dass sich überhaupt jemand mit dir unterhält, du Putzlappen! "
	EM	Sen sırf birileri seninle konuştuğu için bile şanslı sayılırsın, seni paçavra! "
9	KM	Ich verbreite immer Sonnenschein und du bist düster wie ein Putzlappen. "
	EM	Ben etrafa ışıklar saçıyorum sense eski bir kumaş parçası kadar kasvetlisin. "
10	KM	"Du hast einen düsteren Putzlappen wie mich dazu gebracht endlich seinen Hintern in Bewegung zu setzen."
	EM	"Benim gibi sıkıcı bir paçavranın bile harekete geEMesini sağladın."
11	KM	"Wenn du mir nicht sofort deinen Wundch verrätst, schlage ich dich windelweich . Ich prügle dein Geheimnis aus dir heraus. "
	EM	"Bana dileğini hemen söylemezsen seni eşek sudan gelinceye dek döverim . Böylece sırrını döve döve çıkarırım!"
12	KM	" Reisse mir jede Feder einzeln aus! Brate mich am Spiess aber mit jemandem nicht zu reden, das ist das gemeinste..."
	EM	"Her bir tüyümü tek tek yol! (...) Ama konuşmamak, cezaların en acıması."
13	KM	"...und löst einen leisen Fluch aus."
	EM	"...kısık sesle sövüp saymaya başladı."
14	KM	" Kapier ich nicht"
	EM	"Hiç anlamıyorum"
15	KM	"Ich kann verstehen, dass du böse auf mich bist."
	EM	"Bana gıcık olduğunun farkındayım."
16	KM	"...und wir stürzen in die Tiefe. "
	EM	"... dibi boylarız. "

17	KM	"Was du, in deinem Hinterhof veranstaltet hast, war ganz krasses Kino... "
	EM	"Yaşadığın avluda sergilediğin, çok büyük bir gösteriydi. "
18	KM	"Ich krieg noch die Krise "
	EM	"Şimdi aklımı kaçıracağım. "
19	KM	"Und eigentlich pennt er nur den ganzen Tag."
	EM	"...aslında yaptığı tek şey durmadan uyumak. "
20	KM	"..sagte er auf Geratewohl. "
	EM	"...diye salladı. "
21	KM	"Die Ganz gluppscht verdaddelt ihre Hohlräume an."
	EM	"Kaz şaşkın şaşkın kemiklerindeki oyukları inceledi."
22	KM	"Ich habe mich apfeln und einullen lassen."
	EM	"... ayakta uyutuldu. "
23	KM	"Diese Animal Lounge ist ein Drecksloch. "
	EM	"Bu bekleme salonu tam bir lağım çukuru. "
24	KM	"Finsternis ist mir piepegal. "
	EM	"Aman karanlık dediğin nedir ki. "
25	KM	"...dass Tiere in Uniform auch ganz schön arme Schweine sind."
	EM	"...üniformalı hayvanların da küçük domuzları andıran zavallı garibanlar olduklarını fark ediyordu."
26	KM	" Vergeigen kann ich mich selbst."
	EM	Kendimle kafa bulmak için kimseye ihtiyacım yok."

İlk 5 örnekte görüldüğü üzere, "lanet olsun" anlamında kullanılan "verdammt" kelimesi her iki eserde birçok kez karşımıza çıkmaktadır ve Türkçe karşılıkları bağlama göre değişiklik arz etmektedir. Çevirmenin burada ifadeyi yumuşatarak çevirdiği dikkat çekmektedir. Newmark'ın sınıflandırmasına göre uyarlama stratejisi ile çevrilen bu sözcükler Venuti'nin makro-çeviri stratejisi olan yerlileştirme kapsamında ele alınabilir. 6. ve 7. örneklerde karşımıza çıkan "Klugscheisser" kelimesinin sözlükteki karşılığı "ukala"dır. Almancada hakaret olarak kullanılan bu ifadeyi yazar bilinçli olarak kullanmıştır, çocuk yazınında tercih edilen "Alleswischer" (her şeyi bilen) kelimesini tercih etmemiştir. Bu ifadenin Almancadaki olumsuz etkisi Türkçedeki "ukala" ile karşılaştırıldığında çok daha fazladır, burada yine yerlileştirme stratejisiyle hareketle eş

anlamalı çeviri stratejisi söz konusudur. 8., 9., 10. ve 11. örneklerde yer alan “Putzlappen”, temizlik bezi anlamındadır. Çevirmenin tercih ettiği Türkçe karşılık ise “paçavra” ve “işe yaramayan eski kumaş parçası” şeklinde olmuştur, çevirmen burada anlamsal çeviri yöntemiyle kültürel eşdeğerlik çabası gütmüştür. Onuncu örnekte yer alan “Seinen Hintern in Bewegung setzen” ise “kıçını kaldırıp harekete geçmek” anlamındadır, çevirmenin burada sadece “harekete geçmek” ifadesini kullanarak daraltma ve uyarılama stratejileri kullanmıştır. “Windelweich schlagen” ve “prügeln” gibi şiddet ifadelerini çevirmen işlevsel eşdeğerlik stratejisiyle aktarmış, ancak 12. örnekte yer alan “Brate mich am Spiess” ifadesi, “beni şişte kızart” ya da “beni şiş kebab” yap şeklinde çevrilmesi mümkünken daraltma stratejisi tercih edilerek metin dışı bırakılmıştır. 13. örnekte yer alan “Fluch” ifadesi küfür veya sövmek anlamındadır ve Türkçe çocuk kitaplarına genellikle “söylenmek” olarak çevrilir ancak burada çevirmen yazarın tercihinin erek dile aktarım yoluyla birebir çevirmiştir. 14. örnekte yer alan “kapieren” birebir çevrildiğinde “çakmak” anlamına gelir. Çevirmenin burada ifadeyi “anlamıyorum” olarak çevirmiş ve eş anlamlılık stratejisini izlemiştir. 15. örnekte “böse sein”, gıcık olmak olarak çevrilmiş ancak doğrusu sinir olmak veya kızgın olmak şeklinde olmalıdır. Bağlamsal açıdan da çevirmenin tercihinin zorunlu kılan bir gereklik olmadığından buradaki durum değerlendirilememiştir. 16. örnekte “...und wir stürzen in die Tiefe”, “dibi boylarız” olarak çevrilerek metnin bütününde yer alan söyleme uygun şekilde serbest çeviri stratejisi ile çevrilmiştir. 17. örnekte yer alan “krasses Kino” ifadesi “büyük bir gösteriydi” olarak yine doğallaştırılarak çevrilmiştir. 18. örnekte ise abartılı bir panik söylemi olarak yer alan ve sık sık tekrarlanan “Ich krieg noch die Krise” ifadesi “Şimdi aklımı kaçıracağım” şeklinde işlevsel eşdeğerlik stratejisi ile çevrilmiştir. 19. örnekte yer alan “pennen” kelimesi, “uyumak” kelimesinin argo kullanımınıdır. Çevirmen gündelik dilde kullanılan “uyumak” kelimesini kullanması eş anlamlılık stratejisi ile açıklanabilir. 20. örnekte yer alan ve “rastgele” anlamına gelen “Geratewohl” kelimesini ise çevirmen Türkçe argo kullanımda bir işi sürekli olarak başka bir zamana ertelemek, savaştırmak anlamındaki “sallamak” ile çevirmiştir, burada çevirmen serbest çeviri stratejisini kullanmıştır. 21. ve 22. örneklerde ise Almanca argo ifadeler olan gluppscht, verdaddelt, apfeln ve einlullen ifadeleri ise gündelik kullanıma uygun olan “şaşkın şaşkın ve ayakta uyutuldu” şeklinde eş anlamlı strateji ile çevrilmiştir. 23. örnekte yer alan “Drecksloch”, “bok çukuru” şeklinde değil, aynı anlama gelen “lağım çukuru” olarak aktarılması eş anlamlı strateji olarak ifade edilebilir. 24. örnekte “Finsternis ist mir piepegal” ifadesi, “Aman karanlık dediğin nedir ki” şeklinde işlevsel eşdeğerlik stratejisiyle çevrilmiştir. 25. örnekte “armes Schwein” Almanca “zavallı” anlamına gelen bir argo ifadedir. Çevirmenin burada çoklu strateji kullandığını görmekteyiz, yabancılaştırma ve genişletme stratejisi ile “küçük domuzları andıran zavallı garibanlar” olarak çeviri yaptığını görmekteyiz. Domuz ifadesinin birçok çeviri eserde yerleştirilerek farklı bir şekilde ifade edildiğini göz önünde bulundurursak, bu durumun çevirmenin bilinçli tercihi olduğunu düşündürmektedir. 26. örnekte yer alan “vergeigen” aktarım yoluyla birebir karşılığı olan “kafa bulma” olarak çevrilmiştir.

5.2. Deyimler ve Atasözleri

Tablo 2

Deyimler ve Atasözleri

1	KM	"Soll doch diese lahme Ente bleiben wo der Pfeffer wächst.. "
	EM	"Şu aksak ördek ne hali varsa görebilirdi... "
2	KM	"Ich bin putzmunter "
	EM	"Benim uykum falan yok "
3	KM	"Das Huhn rührt sich nicht vom Fleck. "
	EM	"Tavuk bir gıdım bile kıpırdamadı. "
4	KM	"Im Kopf des Huhns beginnt es hörbar zu rattern. "
	EM	"Tavuğun jetonu dışarıdan duyulacak bir gümbürtüyle düşmeye başlamıştı. "
5	KM	"Du bist dümmer als die Polizei erlaubt."
	EM	" Kanunlar bile bu kadar aptallığa izin vermiyor."
6	KM	"Der Fuchs rieb sich die Pfoten. "
	EM	"Tilki gözlerini ovuşturdu."
7	KM	"Die Ganz ist immer noch Feuer und Flamme. "
	EM	"Kazın aklı hala aleverde ve yangınlardaydı. "
8	KM	"Aber wenn man die Ohren spitzt... "
	EM	"Ama iyice kulak kabarttığı nda..."
9	KM	"Wir machen mit dem Fuchs kurzen Prozess. "
	EM	"Tilkinin kalemni kıracağız. "
10	KM	"Vergnügt zu leben und alle soll nach meiner Pfeife tanzen... "
	EM	"Hep eğleneyim ve her yerde benim borum ötsün... "
11	KM	"Pfeife"
	EM	"boru"
12	KM	"Wer sind eigentlich Alle "
	EM	"Peki bu her yerde neresi?"
13	KM	" Alle auf der ganzen Welt. "
	EM	" Dünyanın her yeri işte. "
14	KM	"Seife" (Pfeife)

	EM	"Koru" (Boru)
15	KM	"Und einmal habt ihr sogar versucht mich um die Ecke zu bringen. "
	EM	"Üstelik bir keresinde neredeyse işimi bitirecektiniz. "

İncelenen eserlerde deyimlere de sıklıkla yer verildiği görülmektedir. Atasözleri ve deyimler her dilin ve kültürün kendine has kullanımları olarak karşımıza çıkmaktadır ve bu tür ifadeleri birebir çevirmek yerine erek dildeki karşılıkları ile aktarmak metnin eşdeğerliği açısından önem arz etmektedir. Şayet karşılığı yoksa, en yakın anlamıyla çevrilir.

1. örnekte "Bleiben/gehen wo der Pfeffer wächst" deyimini "ne halin varsa gör" anlamına gelmektedir, işlevsel eşdeğerlik stratejisi uygulanmıştır. 2. örnekte yer alan "putzmunter sein", çok enerjik, canlı, hareketli olmak anlamlarına gelmektedir ve çevirmen bağlama uygun şekilde "uykum yok" olarak çevirerek ifadeyi deyim olmaktan çıkarmış ve eş anlamlı strateji kullanmıştır. 3. örnekteki "sich nicht vom Fleck rühren" Türkçede "bir adım bile atmamak" anlamındadır ve çevirmenin burada "bir gıdım bile kıpırdamadı" şeklindeki çevirisi çocuk diline ve erek dildeki anlamına karşılık gelecek şekilde kültürel eşdeğerlik stratejisi ile çevrilmiştir. 4. örnekte görülen "Rattern" Türkçede tıngırdamak, gürültü patırtı yapmak, takırdamak, çatırdamak gibi anlamlara gelmektedir. Çevirmenin burada erek metinde olmadığı halde bir deyim kullanarak genişletme stratejisini kullanmıştır. 5. örnekte yer alan "Du bist dümmer als die Polizei erlaubt" deyiminin birebir Türkçe karşılığı yoktur ancak çevirmen burada yerleştirme amacı güderek kabul gören çeviri stratejisinden faydalanmış ve "Polis" yerine "Kanun" ifadesini kullanmıştır. 6. örnekte ise düşmanca bir sevinci ifade eden "sich die Hände reiben" deyiminin hayvanlara uyarlanarak Hand (el) yerine Pfote (pati) ifadesinin kullanılması şeklindedir, Türkçeye "Tilki gözlerini ovuşturdu" şeklinde aktarılmış ve tilkinin aradığı şeyi nihayet bulduğunda gözlerine inanamaması durumunun anlaşılması amaçlanmış ve düzenleme stratejisi kullanılmıştır. 7. örnekte "Feuer und Flamme sein" deyimini, çok etkilenmek, heyecanlanmak anlamındadır, burada kullanılan ifadenin bir deyim olduğu ve söz konusu hayvanın heyecanını ifade ettiği çevirmenin gözünden kaçmış olmalı, çünkü çevirmen burada hatalı bir aktarımla birebir çeviri yapmıştır. 8. örnekte "die Ohren spitzen" Türkçede çevirmenin de uygun bulduğu "kulak kabartmak, kulak kesilmek" anlamına gelmektedir ve kültürel eşdeğerlik söz konusudur. 9. örnekte "kurzen Prozess machen", bir işi çabucak halletme durumunun argoda "işini bitirmek" olarak ifade edilmesidir, çevirmenin burada "kalemini kırmak" ifadesini kullanması işlevsel eşdeğerlik stratejisi olarak karşımıza çıkmaktadır. 10. örnekte yer alan ve eserin Leitmotifi olarak karşımıza çıkan "Vergnügt zu leben und alle soll nach meiner Pfeiffe tanzen..." cümlesi eserin kahramanlarından kör tavuğun dileğidir. Bu cümlenin birebir çevirisi "mutlu yaşamak ve herkes benim keyfime göre hareket etsin", şeklindedir. "Nach jemandes Pfeiffe tanzen", herkesin o kişinin sözüne göre hareket etmesi, o kişinin sözünü dinlemesi anlamına gelmektedir. Eserde kör tavuğun tüm dileklerin kabul olduğu o meçhul yere vardıklarında dilemek istediği dileğidir bu. Çevirmen bu kısmı yerleştirme güderek düzenleme stratejisi ile "Hep eğleneyim ve her yerde benim borum ötsün" şeklinde

çevirmiştir. Çevirmenin yapmış olduğu bu değişiklik, ilerleyen kısımlarda da birtakım değişiklikler yapmayı zorunlu kılmıştır. Metinde "Pfeife" (düdük) ifadesine kafiyeli olarak kullanılan "Seife" (sabun) kelimesi yer almaktadır. Çevirmen "boru" kelimesini tercih ettiği için burada "koru" ifadesine yer vermiş ve düzenleme stratejisini uygulamıştır.

Son örneğimizde "um die Ecke bringen" birini ortadan kaldırmak anlamındadır ve çevirmenin bu ifadeyi erek metne "birinin işini bitirmek" olarak işlevsel eşdeğerlik stratejisi ile aktarmıştır.

6. Tartışma ve Sonuç

Hub'un eserlerinde çocuk yazını ile ilgili ezber bozan bir olay örgüsü, karakter kullanımı ve dil kullanımı söz konusudur. İncelenen her iki eserde bu hususlar dikkat çekmiştir. Bu çalışmada çevirmenin çeviri stratejisi üzerine durulduğundan kitapların içeriği ile ilgili diğer hususlara değinilmemiştir. Çevirmenin özellikle argo ve hakaret barındıran ifadelerin çevirisinde tutarlı bir strateji benimsemediği, bağlama göre yazarın üslubunu koruyarak yer yer sadık, yani kaynak dil odaklı, yer yer serbest, Newmark'ın ifadesiyle, erek dil odaklı çeviri yöntemini, Venuti'nin ifadesiyle yerlileştirme stratejisini seçtiği görülmektedir. Bazı kısımlarda erek kültür okuru için açıklama yaptığı örneklerle de değinilmiştir. Atasözleri ile ilgili çevirmen en uygun karşılığı bulmaya çalışmış ve Türkçe akıcı bir okumaya olanak sağlayan bir eser ortaya çıkarmıştır. Eseri okuyan çocuğun ya da çocuğa okuma yapan yetişkinin bazı kısımlarda şaşkınlık yaşayacak olması muhtemeldir. Ancak bu tür ezber bozan eserlerin farklı kültürlerle aktarımı söz konusu olduğunda, o alandaki yeni anlayışların da çeviri yoluyla diğer kültürlerle aktarılması açısından önem arz etmektedir. Burada çevirmene büyük görev düşmektedir. Her zaman üzerinde durulan, çevirinin salt dilsel bir aktarım olmaması, kültürel bir aktarım olması, çeviribilimin edebiyat ile olan ilişkisinin kültürel bir alışveriş olduğu gerçeği, çeviriyi kültürel hafıza ve kültürel iletişim için bir metafora dönüştürmektedir. Bu metafor yazınsal üretimin erek kültürdeki imgesel varlığı bağlamında kullanılarak özgün metin ve çeviri metin ilişkisinin temsili niteliğindedir (Aksoy, 2017, s. 17). İlk kategoride yer alan argo sözcüklerde en çok kullanılan strateji Newmark'ın eş anlamlılık stratejisinin yanı sıra kültürel ve işlevsel eşdeğerlik stratejileri, yani Venuti'nin yerlileştirme stratejisi olup en az kullanılan strateji ise Venuti'nin yabancılaştırma stratejisidir. Bunun nedeni, Türk kültür ve çocuk yazın dizgesinde argo sözcükler tercih edilmemekle birlikte muzır neşriyat kanunu ve sansür gibi etkenler olabilir. İkinci kategoride yer alan deyimlerde ise çevirmenin Newmark'ın işlevsel eşdeğerlik, kültürel eşdeğerlik ve düzenleme stratejilerini eşit oranda kullandığı tespit edilmiştir. Deyimler söz konusu olduğunda tercih edilen söz konusu çeviri yöntemlerinden sapma gerçekleşmediği ifade edilebilir. Sonuç olarak çevirinin bütününe bakıldığında ağırlıklı olarak yerlileştirme uygulanmış, birebir aktarım stratejisi kullanarak yabancılaştırma yönteminden uzak durulduğu tespit edilmiştir.

Kültürler arası bir eylem olan çevirinin en önemli amacı kaynak metinde yer alan mesajın erek kültür okuruna en uygun şekilde iletilmesidir. Amaç (skopos) çeviriden çeviriye değişebilir. En uygun şekil durumdan duruma değişebilir. Eğer yazın çevirisinin amacı

kaynak metin okurunda yaratılan etkinin aynısı ya da benzerini erek metin okuru üzerinde yaratmak ise çevirmenin görevi de zorlaşmaktadır. Okur kitlesinin küçük çocuklar olduğu çocuk yazını çevirisinde ise her iki amacın yanı sıra bir de pedagojik bir misyon yüklenilir. Bu misyon eserin içeriği ile ilintilidir ancak küçük okurun dünyasının ve dil gelişiminin okuduğu eserlerden önemli ölçüde etkilenmesi çevirmenleri oldukça titiz davranmaya sevk eder. Türkçe kaleme alınmış çocuk yazını eserlerinde sıklıkla karşılaşılan eğitici, öğretici ve kalıplaşmış çizgilerin dışına çıkmaya cesaret edemeyen bir geleneğin yanı sıra son zamanlarda çeviri eserlerde daha ezber bozan bir anlatım şeklinin, olay örgüsünün ve dil kullanımının olduğu görülmektedir, Dinçkan Sönmez ve Sancaktaroğlu Bozkurt'un da vurguladığı gibi, tüketim toplumunda popüler kültürün, neredeyse aynı anda dünyanın her yerinde tüketilmesi, çocukların geçmişe kıyasla çok daha fazla sayıda yeni yazar, kitap ve türle karşılaşmalarını da önemli kılmaktadır (2021, s. 110). Gitgide küreselleşen dünyada alışılacelmış kalıp ve normları korumaya çalışarak dışarıya kapalı bir tutum içinde olmak ve farklı olana mesafeli davranmak çeşitliğe zarar veren bir durum olarak karşımıza çıkabilir. Bu bağlamda alışılacelmış türdeki eserlerin dışında, Hub'un eserleri gibi yapıtların da çevrilmesi önem arz etmektedir. Bu şekilde, erek okura farklı bakış açıları ve çeşitlilik arz eden metinler sunulmuş olur. İki kültür ve iki okur arasında köprü görevi gören çevirmenin söz konusu eserlerin çevirilerinde özellikle erek kültür okuru olan çocukların kendi dil geleneklerine uygun çözümler üretmeye çalıştığı dikkat çekmektedir. Bu açıdan bakıldığında yeni ve alışılmışın dışında bir içeriğin aşına bir dil ile sunulmaya çalışıldığı görülmektedir.

Kaynakça

- Arı, A. (2002). Tevhid-i Tedrisat ve Laik Eğitim, *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(2), 181-192.
- Asutay, H. (2014). Türk çocuk edebiyatında kanon ve kanonlaşma süreci, *Türk Dili – Dil ve Edebiyat Dergisi*, CVII (756) Türk Dil Kurumu, 385.
- Asutay, H. (2018) Almanya'da çocuk ve gençlik yazınbilimi kavramının gelişimi, *International Journal of Languages, Education and Teaching*, 6(3), 2018, 227-236.
- Çağlar E., & Kalkan K. (2021) Kültürel unsurların aktarımı bağlamında Ahmet Ümit'in *İstanbul Hatırası* adlı romanının Almanca tercümesiyle karşılaştırılması. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 11(2), 458-480.
- Çetin, Ö., & Bilir, F. (2017). Çevirmenin görünürlüğü 5N1K. Conference: İNES Academic Researches, 633-640.
- Dinçkan Sönmez Y., & Sancaktaroğlu Bozkurt S. (2021). Türkiye'de eşitlikçi çocuk yazını bağlamında çeviri ve özgün yapıtların çocuk yazınına katkısı. Ş. Okyayuz (Ed.), *Çeviri(bilim)de yeni açılımlar* içinde (ss. 109-154). Siyasal Kitabevi.
- Doğan, İ. (2000). *Akıllı küçük. Çocuk kültürü ve çocuk hakları üzerine sosyo-kültürel bir inceleme*. Sistem Yayıncılık.
- Elkind D. (1999). *Çocuk ve toplum*. Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.

- Erkut, Z., Balcı, S. & Yıldız, S. (2017). Tarihsel süreç içinde çocuk. *Çocuk ve Medeniyet*, 2(3), 17-28.
- Erten, A. (2011). *Çocuk yazını çevirisinde yaklaşımlar*. Hacettepe Yayıncılık
- Gander C., & Gardiner W. (2004). *Çocuk ve ergen gelişimi* (Çev. Nermin Çelen). İmge Kitabevi.
- Görak, G., Erdoğan, S., Savaşer, S., & Çakıroğlu, S. (1992). *Anadolu Üniversitesi çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliği*. Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
- Heywood C. (1974). *A history childhood*, Polity Press. Cambridge.
- Hub, U. (2014). *Füchse lügen nicht*, Carlsen Verlag. Hamburg (Sesli Kitap)
- Hub, U. (2021). *Lahme ente blindes huhn*, Carlsen Verlag. Hamburg (Sesli Kitap)
- Hub, U. (2022) *Tilkiler yalan söylemez* (Çev. Olcay Mağden). Kuraldışı Yayıncılık.
- Hub, U. (2023). *Aksak ördek ve kör tavuk* (Çev. Olcay Mağden). Kuraldışı Yayıncılık.
- Kümmerling Meibauer.B. (2012). *Kinder-und Jugendliteratur, Wissenschaftliche Buchgesellschaft*. Darmstadt
- Newmark, P. (1988). *A textbook of translation*. Prentice Hall.
- Newmark, P. (2010). Translation and culture. B. Lewandowska-Tomaszczyk & M. Thelen (Ed.), *Meaning in translation* içinde (ss. 330-331). Peter Lang.
- Neydim, N. (2000). *Çocukluğun kısa tarihi: Edebiyatta çocuk figürleri*. Bu Yayınevi.
- Oittinen, R. (2000). *Translating for children*. Garland Publishing.
- Onur B. (2007). *Çocuk, tarih ve toplum*. İmge Kitabevi.
- Postman N. (1995). *Çocukluğun yokoluşu*. İmge Kitabevi.
- Reyer J. (2006). *Einführung in die Geschichte des Kindergartens und der Grundschule*, Julius Klinkhardt Verlag.
- Schleiermacher, F. (1813/1963). Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens, Störig, H. J. (yay. haz.). *Das Problem des Übersetzens* (=Wege der Forschung 8) içinde, 38-69. Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Stolze R. (2008). *Übersetzungstheorien Eine Einführung*, Narr Studienbücher.
- Türköne, M. (1995). *Eski Türk toplumunun cinsiyet kültürü*. Ark Yayınevi.
- UNICEF. (2004, 20 Nisan). Çocuk haklarına dair sözleşme. *UNICEF Türkiye*. https://web.archive.org/web/20131029185849/http://www.cocukhaklari.gov.tr/condocs//mevzuat/cocuk_haklari_sozlesmesi.pdf
- Yapıcı, M., & Yapıcı, Ş. (2004). Bir değer olarak çocukluk. *Üniversite ve Toplum Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi*, 4(4). <http://www.universite-toplum.org/text.php?id=205> (Erişim Tarihi: 18.03.2019).

Feminist Discourse and Its Translation: Macro-Strategies in Fihrist's Feminist Utopias Series

Feminist Söylemin Çevirisi: Fihrist'in Feminist Ütopyalar Serisinde Makro Çeviri Stratejileri

Research/Araştırma

Halise GÜLMÜŞ SİRKINTI*, **Kübra ÇELİK****

* Dr. Öğr. Üyesi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, hgulumus@fsm.edu.tr, ORCID ID : 0000-0002-6585-5961

** Öğr. Gör. Dr., Orta Doğu Teknik Üniversitesi, kubraavcicelik@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-2611-7082

ABSTRACT

Starting from the late 18th century, the feminist movement has evolved throughout the world, and literature has a crucial role in its development. Not only the feminist literary works or their translations but also research based on these works help women raise their voices in order to stand against inequalities arising from their gender. With a broad perspective, in this study, feminist translation is not just regarded as a struggle against domination, but it is rethought through feminist strategies and practices applied by the translators and the other agents involved in the translation process. In 2021, the publisher, Fihrist published a series under the title of "Feminist Utopias". In this series, there are five late 19th-century utopias, which highlight the temporal gap between the source texts and their translation. Within this regard, this study aims to analyze feminist translation macro- strategies in these utopias within Luise von Flotow's framework. The results of the analysis have shown that Fihrist's launch of this series aims to introduce Western feminist utopias which present new dimensions by envisioning alternative societies that challenge traditional gender roles and power dynamics to the Turkish reader. The publisher's intention has been strengthened through the strategies employed by the translators, particularly the utilization of footnotes, addressing sexist concepts, and highlighting original feminist discourse.

Keywords: feminist discourse, feminist translation strategies, translated feminist utopias

ÖZET

Feminist hareket 18. yüzyılın sonlarından başlayarak tüm dünyada gelişim göstermiştir ve bu gelişimde edebiyat önemli bir role sahiptir. Sadece feminist edebi eserler ya da çevirileri değil, bu eserlere dayanan araştırmalar da kadınların cinsiyetlerinden kaynaklanan eşitsizliklere karşı durmak için seslerini duyurmalarına yardımcı olmaktadır. Feminist harekete yönelik geniş bir perspektifle, bu çalışmada feminist çeviri, çevirmenler ve çeviri sürecine dahil olan diğer aktörler tarafından uygulanan feminist stratejiler ve pratikler aracılığıyla yeniden düşünülmektedir. 2021 yılında Fihrist yayınevi, "Feminist Ütopiyalar" başlığı altında bir seri yayınlar. Bu seride 19. yüzyıl sonlarına ait beş ütopya yer almaktadır. Bu ütopyaların 1800'lü yılların sonlarına ait olduğu, ancak 2021 yılında Türkçeye çevrildiği düşünüldüğünde, kaynak metinler ile çeviriler arasındaki zaman farkı dikkat çekmektedir. Buradan hareketle bu çalışma, feminist ütopyalardaki feminist söylemin izini sürmeyi ve Luise von Flotow'un ortaya koyduğu stratejiler doğrultusunda feminist ütopyalardaki makro feminist çeviri stratejilerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. İnceleme sonuçları, Fihrist'in bu seriyi başlatmaktaki amacının, geleneksel cinsiyet rollerine ve iktidar dinamiklerine meydan okuyan alternatif toplumlar tasavvur ederek yeni boyutlar sunan Batılı feminist ütopyaları Türk okuyucusuna tanıtmak olduğunu göstermiştir. Yayınevinin bu niyeti, çevirmenler tarafından kullanılan stratejiler, özellikle de dipnot kullanımı, cinsiyetçi kavramların ele alınması ve özgün feminist söylemin vurgulanması yoluyla desteklenmiştir.

Anahtar Sözcükler: feminist söylem, feminist çeviri stratejileri, çeviri feminist ütopyalar

1. Introduction

For centuries, feminism has been an inspiration for gender equality and social justice. Feminism, at its foundation, advocates for women's empowerment and challenges cultural conventions that promote gender-based oppression and discrimination. To gain a deeper understanding of this ideology, it is essential to turn to bell hooks's definition, which stresses that feminism is a lived experience rather than just an idea. hooks defines feminism as a struggle "to end sexist oppression" (1984, p. 24), and she adds that this entails fighting against all types of discrimination based on gender, dismantling patriarchal structures, and promoting women's empowerment (2000, pp. 1-6). The quest for gender equality transcends linguistic and cultural boundaries. This underscores the vital role of translators as facilitators of change and advocates of feminism around the world. As feminism crosses national boundaries, translating feminist literature is crucial to disseminating these progressive ideals to a broad international audience. The increasing number of studies incorporating translation with women, gender or feminism has paved the way for the institutional recognition of Feminist Translation Studies in the academic field since the 1990s. Apart from the lessons added to the curriculums of Translation Studies departments at universities, there has been a growing interest in feminist translation studies in academic research. This interest paved the way for studies on feminist translation (see Massardier-Kenney, 1997; Eshelman, 2007; Wallmach, 2007; Castro and Ergun, 2017). Recent research has been conducted in the field of feminist translation both in Türkiye (cf. Bozkurt, 2014; Rençberler, 2021; Çelik, 2022; Erkazancı Durmuş, 2022) and globally, including countries such as Korea (Lee, 2023), Spain (Muñiz, 2018), Italy (Federici, 2018), China (Sun et al., 2023), and India (Irshad & Yasmin, 2022). Within this regard, taking the feminist translation theory to its core, this study aims to scrutinize the feminist discourse in five early feminist utopias, which were

translated into Turkish by the publisher Fihrist within the series of "Feminist Utopias", and their translations comparatively within the framework of von Flotow's feminist translation strategies. This allows for a deeper examination of the implications of conveying feminist discourses across diverse temporal and cultural contexts.

2. Luise Von Flotow's Feminist Translation Strategies

Women who had long stayed as a suppressed group in public experienced many difficulties in entering the public sphere. To be accepted by the public, the women had to translate their female forms of discourse as a result of patriarchal oppression. Castro and Ergun (2018) do not restrict feminist approaches to translation with the translation strategies driven by political considerations. They regard any form of discursive political intervention employed throughout the translation process in pursuit of gender equality as a feminist approach to translation. Therefore, according to them, the link between feminist approaches and translation formed with gender-oriented critical views appeared in some kind of pretexts, such as footnotes and prefaces (Castro & Ergun, 2018).

Although Castro and Ergun (2018) noted that feminist approaches to translation dated long before the Canadian School, the birth of Feminist Translation Studies is often linked to a group of translation scholars and translators from Quebec, Canada. Sherry Simon, a Canadian academic, translator, and writer, noted in her preface to the book *Gender in Translation* (1996) that a panel that included Susanne de Lotbinière-Harwood, Barbara Godard, and Kathy Mezei's works approaching translation from a feminist perspective led the emergence of Canadian feminist translation. The late 1970s and 1980s were thriving times for translation in Canada with influential feminist writings, particularly in French. These writings prompted a strong motivation to advance and conceptualize the practice of literary mediation. This made feminist translators active players in the realm of literature and culture (Simon, 1996, p. viii).

Feminist translation in Canada is important, especially in two aspects: the increasing number of English translations that specifically labelled themselves as feminist, and the high number of feminist texts that were translated in Canada. Throughout the late 1970s and 1980s, feminist writers/ translators in Quebec produced highly experimental works to attack and reform the traditional patriarchal language. They mainly focused on the form of the language with which they aimed to analyse the etymology of conventional vocabulary and deconstruct it. While various approaches to the traditional language existed in Quebec, a shared consensus prevailed that the patriarchal language needed to cease to ensure the voices of women were heard (von Flotow, 1991, p. 71-73). Based on feminist translation activities in Quebec, von Flotow proposed a number of feminist translation strategies.

Feminist translators taking cues from the feminist writers they translate give themselves room to make their works visible, to write about their translation process, and to challenge the writer. To this end, they use various strategies, three of which are (i) supplementing, (ii) prefacing and footnoting, and (iii) hijacking (von Flotow, 1991, p. 74).

“Supplementing” refers to voluntary changes made by the translator to challenge the patriarchal domination of the language. von Flotow regards it as the most positive aspect of translation as it makes the translation of untranslatable texts possible. With the supplementation in feminist translation, the text develops and matures with the conscious choices of the translator as a politically driven mediator. This strategy serves to bridge the gaps between languages with the “voluntarist action” of the translator (von Flotow, 1991, p. 75). Von Flotow clarifies this strategy with an example from French: “Le ou la coupable doit être punie.” The letter “e” makes the “punie” a gendered word and it shows that it’s the woman who faces the punishment for undergoing an abortion. As English doesn’t have a gender agreement, it’s hard to translate it directly. Howard Scott translated this line as follows “The guilty one must be punished, whether she is a man or woman.” As can be seen from the line above, Scott voluntarily intervenes with the text by replacing it with words referring to both genders. In this example, Scott supplements the original text and makes the line understandable for the English reader with his “voluntarist action” on the text (von Flotow, 1991, p. 75).

“Prefacing and footnoting” is another strategy that has commonly been engaged in feminist translation. As von Flotow (1991, p. 76) has put it, producing smooth translations without leaving a mark is a thing of the past. Feminist translators, with the desire to be seen, reflect on their works in the form of prefaces or emphasize their active involvement within the text through footnotes. According to Godard (1988, p. 50), feminist translators intentionally “womanhandle” the texts by writing in italics or showing their active participation in footnotes and prefaces. In this way, a feminist translator becomes more than a traditional translator because she keeps the strangeness of the source text and tries to understand and transfer its multiple meanings in order not to lose them in translation. In prefaces, translator reflects on their translation process sometimes by referring to the feminist strategies they use. In addition, they may contextualize and interpret the source text apart from the reflection on their translation. On the other hand, by the use of footnotes, they may refer to certain intertexts that the source text does or does not overtly include. Also, the difficulties with the neologisms may be explained by the feminist translator in prefaces or footnotes. In this way, feminist translation plays an educational role which is supported by academic research (von Flotow, 1991, p. 77).

The third feminist strategy, which, as asserted by von Flotow, is responsible for the international recognition of feminist translation, is “hijacking”. Von Flotow originated the term “hijacking” from a criticism attacking the translation by Susanne de Lotbinière- Harwood. The critic, David Homel, finds de Lotbinière- Harwood’s translation so intrusive that she sometimes “hijacks” the original work. As noted by Homel, she intentionally intervenes with the text to make her active participation seen by commenting on the real intention of the author and offering equivalent words (von Flotow, 1991, p. 78). In addition, the excessive number of footnotes and didactic approach make the translation an ideologically corrected or feminized version of the original work. In this translation, de Lotbinière-Harwood deliberately avoids using male generic terms, uses the female element first, such as “women and man”, and “her or

his”, and uses quotation marks to draw attention to the absurdities of conventional language that insults women, like the “masters” of the kitchen. As von Flotow notes, here the translator’s collaboration with the writer is of secondary importance. In this case, the translator reflects her own perspective and shows her authority on the text (von Flotow, 1991, p. 79-80)

Von Flotow revised feminist translation strategies in the book chapter titled “Translation” written for *Bloomsbury Handbook of 21st Century Feminist Theory* (2019). In this book chapter, she divided feminist translation strategies into two groups: macro-strategies and micro-strategies. While macro-strategies refer to “(i) translators’ notes, prefaces, explanations, (ii) non-translation and strategic text selection, (iii) feminist publishing, reviewing and critiquing, (iv) retranslation, and (v) gratis translation”, micro-strategies consist of “(i) stylistic, grammatical adjustments, and (ii) creative/neologistic translation” (von Flotow, 2019, p. 232). In this revised version, von Flotow redelivers the importance of footnotes, prefaces, and explanations in making feminist translators visible. Thanks to prefaces and footnotes, translators can highlight the feminist aspect of the source or target text, express how they approach it, and make their intentions clear (von Flotow, 2020, p. 181). Non-translation means staying silent as a translator by choosing not to translate certain texts that include unwanted material from a feminist perspective. On the contrary, strategic text selection refers to translating certain works that are useful in promoting feminism. “Feminist publishing, reviewing, and critiquing” is related to the establishment of feminist publishing houses and their activities to disseminate feminist thought through publications, reviews, and critics (von Flotow, 2019, p. 233). “Retranslation” is translating the old works from a new feminist perspective for new audiences (von Flotow, 2019, p. 234), and the last macro-strategy proposed by von Flotow (2019) is “gratis translation”, that is, free or voluntary translation. As Flotow noted, translators are often highly eager to translate for free or for a very low rate of pay in order to disseminate new information that remains silent otherwise. Because of its low pay or being free, Flotow regards it as a “somewhat shameful strategy” (von Flotow, 2019, p. 234).

As for the micro-strategies, von Flotow (2019) mainly redelivered what she called “supplementing” and “hijacking” in 1991. According to von Flotow, the most important micro-strategy is “stylistic/grammatical adjustments”. As conventional language mostly inclines to ignore women referents, the visibility of women in language can be achieved through grammatical or stylistic arrangements. This can be achieved through the deliberate use of feminine plural forms or producing unfamiliar forms of masculine/feminine words as Susanna de Lotbinière- Harwood noted in her preface for the English translation of Lise Gauvin’s *Lettres d’une autre*. She explained that her translation process is a political activity that helps language to speak for women and highlight their visibility. As von Flotow noted (2019, p. 235), she used unfamiliar collocations, like “women and men”, and quotation marks for irony, and she added the letter -e to make a noun feminine, and so on. These kinds of grammatical and stylistic changes create unfamiliarity for the reader and draw their attention to the grammatical imbalances, and this helps the feminine be heard in the language (von Flotow, 2019, p.

235). The second most important micro-strategy is “creative/neologistic translation”. Translating a newly coined word or expression is always a problem in translation. However, especially in feminist writings, it’s very common to see these kinds of words or expressions. Due to its political nature, feminism frequently generates neologisms to replace previously unspoken terms. Translating these words is generally innovative, but also neologistic. According to von Flotow, neologism challenges translators in the translation process; however, it also promotes creativity by forcing translators to produce new words to express women's interests or perspectives in other languages (von Flotow, 2019, pp. 235-236). As deduced from the aforementioned strategies, the fundamental goal of the feminist translator is to enhance visibility, thereby empowering women's voices to confront oppression and educate society on women's rights.

3. Objectives and Methodology

In the year 2021, the publisher Fihrist published a new series under the title of “Feminist Utopias”, including five significant feminist utopias. The books in this series are translations of *Man’s Rights; or, How Would you Like it?* (1870) by Annie Denton Cridge, *Mizora: A Prophecy* (1881) by Mary E. Bradley Lane, *The Republic of the Future* (1887) by Anna Bowman Dodd, *New Amazonia: A Foretaste of the Future* (1889) by Elizabeth Burgoyne Corbett, and *Unveiling a Parallel: A Romance* (1893) by Ella Merchant and Alice Ilgenfritz Jones. It should be noted that three of these utopias were translated by Eray Karakoç, while the other two were translated into Turkish by Neval Görçeğiz and Melis Yılmaz (see Table 1). The temporal differences between source texts and their translations are very intriguing since all these utopias are from the late 1800s but they were translated into Turkish in 2021. The intersection of nineteenth-century feminist ideas and modern translation attempts is of particular interest as it allows to investigate the implications of translating feminist discourses across different times and cultural contexts.

Within this perspective in this study, von Flotow's feminist translation strategies are used as a framework for the analysis of Turkish translations of the above-mentioned feminist utopias. Using Flotow's theoretical insights, it is intended to discover the translation procedures used in Turkish translations. By scrutinizing both the source and target texts it is aimed to shed light on the feminist translation strategies. The findings of this study aim to contribute to a better understanding of how feminist ideas from the 1880s are disseminated within the contemporary Turkish literary system. This study adopts a comprehensive approach to feminist action, wherein feminist translation is not solely perceived as a resistance against domination but rather as a re-evaluation of feminist strategies and practices employed by translators and other stakeholders throughout the translation process.

4. Early Feminist Utopias

The literary conceptualization of utopias has captivated the human imagination, providing illuminating perspectives on idealized communities. A utopia can be

characterized as “both a good place, an ideal society”, and one that does not exist—desirable, but at the same time “unattainable” (Ferns, 1999, p. 2). Utopia is radically opposed to the real world and in the future, it “offers the possibility of change” (Karkov, 2020, p. 6). Utopias generally have common qualities, but one feature can be prominent in any particular work. They can be powerful satires, sharply exposing the flaws and shortcomings of our current world conditions. They provide a reflection of society, highlighting its imperfections (Schnorrenberg, 1982, p. 263). Utopias are powerful social commentary tools, allowing readers to analyse the flaws in their own environment and explore methods of improvement, which makes them significant instruments for social change.

Within the broad spectrum of utopian ideas, feminist utopias emerge as fascinating and thought-provoking narratives that question traditional gender roles and hierarchies. Feminist utopian thinking, whether in conceptual or practical forms, presents alternative models of societies that prioritize gender equality (Mellor, 1982, p. 243).

Feminist utopias originate from women's collective experiences, incorporating both the terrible parts of their struggles as well as the good aspects of their accomplishments and aspirations (Pearson, 1977, p. 52). Feminist philosophy seeks to analyze and eliminate gender-based prejudice, and it envisions a world in which gender no longer establishes opportunities and treatment. This ideal world does not exist currently; however, feminist utopias, which posit a gender-free alternative world, can broaden our perspective on those issues (Mellor, 1982, p. 243).

Feminist utopias envision a society that values freedom from fear, transcends gender roles and attributes, denies the need for government and law, embraces communal childcare, redefines parent-child relationships, and seeks to eliminate hierarchy. In these utopias, women and individuals of all genders can live without the constant threat of violence and discrimination, pursue their passions and talents freely, share the responsibilities of raising children, and exist within a social structure that values and treats all members equally, dismantling oppressive hierarchies (Pearson, 1977).

Pearson (1977) dives into the different “areas of consensus” among feminist utopias that were published at different times. According to him (Pearson, 1977, p. 51), feminist utopias frequently begin by emphasizing how women are excluded and constrained in patriarchal societies, then the reader is presented with an alternate society in which women can find and fully achieve their potential, free of any constraints or given gender roles.

4.1 Feminist Utopias by Fihrist

Being the pioneering publisher who proudly introduced these feminist utopias to Turkish readers in 2021, Fihrist believed that all these utopias constitute a unity in themselves. Fihrist defines these utopias as “the reflection of the classical utopian understanding

that flourished as an ideal world narrative in feminist literature” (Fihrist Kitap).¹ Although these books were written in the 19th century, there is a considerable temporal gap between the publishing date of the original works and their translations. The reason why this publisher has chosen these books to translate might depend on different reasons. It may be because they are literary works that deal with women's issues which are still relevant today or perhaps it's because they are books in the public domain. The details about the utopias and their translations can be seen in the table below.

Table 1

Source Texts and Their Translations

Source Text	Author(s)	Publication Year/ Translation Year	Translation	Translator
<i>Man's Rights; or, How Would you Like it?</i>	Annie Denton Cridge	1870/2021	<i>Erkek Hakları Ya da Bir Kadının Rüyası</i>	Neval Görçeğiz
<i>Mizora: A Prophecy</i>	A Mary E. Bradley Lane	1881/2021	<i>Mizora: Bir Kehanet</i>	Eray Karakoç
<i>The Republic of the Future</i>	Anna Bowman Dodd	1887/2021	<i>Geleceğin Cumhuriyeti: Sosyalizm</i>	Eray Karakoç
<i>New Amazonia: A Foretaste of the Future</i>	Elizabeth Burgoyne Corbett	1889/2021	<i>Yeni Amazonya: Gelecekten Bir Kesit</i>	Eray Karakoç
<i>Unveiling Parallel: A Romance</i>	a Ella Merchant and Alice Ilgenfritz Jones	1893/2021	<i>Ötekinin Keşfi</i>	Melis Yılmaz

The central themes shared by these five utopias revolve around prioritizing gender equality and presenting alternative worlds. Each work envisions societies where gender roles are redefined and women are empowered, offering compelling explorations of potential futures shaped by the pursuit of gender equality. So, the translation journey of these feminist utopias into the Turkish literary system is investigated through this study.

¹ Retrieved from: <https://fihristkitap.com/kitap-dizileri/feminist-utopyalar/> [22.10.2023]

5. Macro-Strategies: Translators' Notes, Prefaces and Explanations

5.1. Prefaces and Explanations

Each of the five books in the series begins with editor-in-chief Ömer Alkan's article titled *Ütopya, Distopya ve Bilim Kurgu Üzerine* [On Utopia, Dystopia, Science Fiction] in which he adeptly explores the genres and ideas within the book series. He asserts that the series combines conflicting poles - the best and worst, subjective and objective interpretations - of humanity's quest to construct a future beyond imagination (2021, p. 4). He also highlights the importance of the series by saying that the series empowers readers to imagine alternate universes through the act of reading (Alkan, 2021, p. 11). The editor-in-chief argues that utopias have a considerable impact on achieving social change by highlighting their crucial part in expanding readers' perceptive and introducing new perspectives.

After the editor-in-chief's article, there are prefaces written by the translators. However, there is not a preface written by Melis Yılmaz. In his prefaces, Eray Karakoç, who is the translator of the three utopias in the series, first discusses feminist science fiction and its defining features. Karakoç describes feminist science fiction as "a subgenre of science fiction that constructs a world that emphasizes the place, freedom, and rights of women in society, with issues related to sexual freedom, social and economic rights, and birth" (2021, p. 12). As can be understood from the quote he wants to introduce Turkish readers to feminism and feminist works and the history of feminist literature. After introducing the utopia, the author focuses on its central theme, capturing the reader's attention and encouraging them to continue reading. Furthermore, the translator brings light to the characters that inhabit this utopia, presenting a picture of their roles and contributions to the plot, strengthening the reader's sense of fascination and connection.

The translator of the book *Man's Rights; or, How Would You Like It?*, Neval Görçeğiz uses her preface to highlight a number of critical topics. To begin, she presents an informative explanation of feminism, establishing the framework for readers to comprehend the book's fundamental themes. She starts her preface with this saying "The term feminism is used to describe a political, cultural or economic movement that aims to achieve equal rights and legal protection for women" (Görçeğiz, 2021, p. 14), which highlights that she may be trying to dispel myths or prejudices about feminism with her desire to inform readers about this concept and its importance. She discusses the realm of female utopias, emphasizing their importance to the Turkish audience. She asserts that as *Man's Rights; or, How Would you Like it?* is more like an essay than a novel, while *Mizora: A Prophecy* (1881) can be seen as the first feminist utopia. It is obvious that she is knowledgeable about feminist utopias because *Mizora: A Prophecy* (1881) is also depicted as one of the most popular feminist utopias by scholars in the field (Pearson, 1977; Anderson, 1994). Then she highlights the main issues and the characters in the book she translated.

5.2. Translators' Notes

As von Flotow notes in her studies (1991; 2019), the use of footnotes is very common among feminist translators. With the desire to be seen or explain the feminist view, they use footnotes frequently. The books examined in this study contain several footnotes. When all these utopias are analyzed in terms of their footnotes, it has been observed that nine out of 35 footnotes in *New Amazonia: A Foretaste of the Future* and four out of 11 in *Man's Rights; or, How Would You Like It?* Include a feminist perspective. Conversely, there is no feminist ideology to be found in any of the footnotes within *The Republic of the Future*, *Unveiling a Parallel: A Romance*, and *Mizora* although they respectively include five, ten, and 13 footnotes. It should be noted that only the ones including feminist emphasis were subjected to analysis below.

Example 1

In the excerpt below, the author challenges conventional religious and patriarchal narratives by describing the divine "God" by using feminine language and images. It is obvious that she advocates for a more inclusive and empowering understanding of women's spiritual roles and contributions in religious contexts, promoting equality and inclusivity.

<i>New Amazonia: A Foretaste of the Future</i>	<i>Yeni Amazonya: Gelecekte Bir Kesit</i>
Our great God, whom we call Life-giver, created us in <u>Her image</u> ² , to be <u>Her</u> associates as soon as our spirits are sufficiently ennobled and purified. Life-giver is good. <u>She</u> has created everything. <u>She</u> loves the creatures <u>She</u> has cast in Her own image (Burgoyne Corbett, 1989).	Hayat bahşeden diye seslendiğimiz ulu Tanrı'mız, ruhlarımız tam bir yüceliğe ve paklığa eriştiğinde ona* katılmamız için bizleri kendi suretinde yarattı. Hayat bahşeden iyiliği gözetir. Her şeyi yaratan da odur. Kendi suretinde yarattıklarını da sever. ³ (Burgoyne Corbett, 2021, p. 192)
	*Yazar hem burada hem de metnin devamında "tanrı" için İngilizcede çoğu zaman, hele ki bu kitap yazıldığı dönemlerde neredeyse her zaman eril nitelikteki zamir ve isimler kullanılmasına rağmen orjinal metinde "tanrı"ya dişil nitelik atfederek "her" zamirini kullanmış. (ç.n.) (Burgoyne Corbett, 2021, p.192)
	(Both here and in the rest of the text, the author consistently attributes a feminine quality to "God" in the original text, using the pronoun "her", although in English for "God" most of the time, and at the time this book was written, pronouns and nouns of a masculine nature were almost always used.)

² The examined items in the source texts are highlighted by the authors of this article.

³ Unless stated otherwise, all translations belong to the authors of this article.

Karakoç, the translator of the text, draws attention in his remark to Corbett's deliberate use of the feminine pronoun for "God" in the source text, which was uncommon or unusual at the time of writing. By emphasizing this decision, the translator hopes to assist readers in understanding the author's intention. He demonstrates how the author criticizes the traditional employing of masculine pronouns for "God" and he tries to preserve the spirit of rebellion present in the source text. He also specified that the author's intentional use of the feminine pronoun "her" when referring to God was a choice that was atypical in English, particularly when the utopia was written in 1889, which highlights the significant time gap between the source text and its translation in 2021.

Example 2

The use of Magdalen asylums by the author draws attention to the historical discrimination against women in the sex industry and the continuing gender-based double standards present in society. By referencing this institution, the author underscores the systemic and institutionalized discrimination experienced by women working in the sex industry during that era. The translator also kept Magdalene Asylums in her translation and added a footnote.

<i>Man's Rights; or, How Would you Like it?</i>	<i>Erkek Hakları Ya da Bir Kadının Rüyası</i>
Why, it appears that one of the first acts of both Houses of Congress, after the inauguration of President — was to pass a law providing that henceforth, in the District of Columbia, no woman prostitute should be arrested, fined, imprisoned, sent to <u>Magdalen Asylums</u> for reformation or otherwise molested, but that all laws punishing prostitution in women should, from and after the passage of the Act, be enforced against their male companions (Denton Cridge, 1870)	Görünüşe göre, Başkan'ın yemin töreninden sonra, her iki Kongre Meclisi'nin yapacağı ilk iş, bundan böyle Columbia Bölgesi'nde hiçbir kadın fahişenin tutuklanmaması, para cezasına çarptırılmaması, hapsedilmemesi, iyileştirme için Magdalene Akıl Hastanesi'ne gönderilmemesi veya başka herhangi bir şekilde taciz edilmemesiyle ilgili bir yasa çıkarmakmış (Denton Cridge, 2021, 157). *Magdalene Çamaşırhaneleri olarak da bilinen Magdalene Akıl Hastaneleri, 18. yüzyıldan 20. yüzyılın sonlarına kadar, görünüşte "düşmüş kadınları" barındırmak için faaliyet gösteren kurumlardı. Bu terim, kadınların cinsel ilişkiye girmelerini veya fuhuş yapmalarını, evlilik dışı hamile kalan genç kadınları veya aile desteği olmayan genç kızları ve gençleri ima ederdi (Denton Cridge, 2021, p.157). (Magdalene Asylums, also known as Magdalene Laundries, were institutions that operated from the 18th to the late 20th century, ostensibly to house "fallen women". The term implied women engaging in sexual intercourse or prostitution, young women who became

pregnant out of wedlock, or young girls and teenagers without family support.)

In her note the translator, Görceğiz explains Magdalene Asylums and what they refer to at those times for the Turkish reader. She highlights that these places were known for rehabilitating women who were thought to have deviated from societal norms of morality. This contextual material provided by the translator allows the Turkish reader to better engage with the concepts of Magdalene Asylums and “fallen women” presented in the utopia promoting a deeper comprehension of the text's social and historical background and the women's issues at those times. This note also highlights the time gap between the source text and the translation.

Example 3

In the following excerpt, the writer emphasizes the beauty of a woman by associating her with mythological Goddesses, namely Venus, Hebe, and Juno. It can be deduced from these lines that the writer enriches her feminist discourse with the use of covert intertextual references. In the Turkish translation of the excerpt, the translator's notes attract attention.

<i>New Amazonia: A Foretaste of the Future</i>	<i>Yeni Amazonya: Gelecekte Bir Kesit</i>
A magnified <u>Venus</u> , a glorified <u>Hebe</u> , a smiling <u>Juno</u> , were here all united in one perfect human being whose gait was the very poetry of motion (Burgoyne Corbett, 1889)	Yüce bir Venüs*, görkemli bir Hebe** ve gülümseyen bir Juno***...Hepsi, yürüyüşü şiirin ayaklanıp gezinmesinin ta kendisi olan tek bir insan şeklinde birleşmişlerdi (Burgoyne Corbett, 2021, p. 34).
	[*] Roma mitolojisinde güzelliğin ve aşkın koruyucusu olan tanrıçadır. (ç.n.)
	[**] Yunan mitolojisinde gençlik tanrıçasıdır. (ç.n.)
	[***] Roma mitolojisinde yaratıcı gücü, hayatı ve gençliği sembolize eden; doğumla ilişkili olan tanrıçadır. (ç.n.) (Burgoyne Corbett, 2021, p.34).
	([*] In Roman mythology, she is the goddess of love and the protector of love.
	[**] In Greek mythology, she is the goddess of youth.
	[***] In Roman mythology, she is the goddess associated with creative power, life and youth; symbolizing birth, as well.)

The translator adds footnotes to all the mythological Goddesses seen above and turns them into overt intertextual references. This choice may result from the differences between cultures and directly the awareness of the target reader. On any ground, the translator consults the “footnoting strategy” (von Flotow, 1991, 2019) and tries to inform the reader by explicitly transferring the strong women figures existing in

the source text. Through the use of footnotes, the translator asserts her presence by intervening in the source text. This ensures that female figures are not lost in the translation process and thus become visible in the target text.

Example 4

Feminist writings are very open to coining new terms as they have mostly been in the pursuit of women's rights which were silenced before. As well as coining new words, establishing new organizations is very common among feminists. “Bluestocking” is one of the women's organizations established in the 18th century. However, the name of the organization dates long before. In the following excerpt, the writer explains what “Bluestocking” is and tries to inform the reader about the gendered reception of this term in one sentence. However, in its Turkish translation, the explanation exceeds the lines and exists as a long footnote.

New Amazonia: A Foretaste of the Future

“Bluestocking” was a term of opprobrium leveled at women who strove to improve their moral and intellectual status by means of study (Burgoyne Corbett, 1889).

Yeni Amazonya: Gelecekte Bir Kesit

Örneğin, “mavi çoraplılar”* okuyup yazarak kendi ahlaki ve fikri temellerini güçlendirmek isteyen kadınları aşağılamak için kullanılan bir ifadeydi (Burgoyne Corbett, 2021, p. 80).

*“Bluestocking” terimi, “mavi çoraplılar” olarak birebir çevriliyor olsa da yazarın dediği gibi bu okumuş kadınlar için kullanılan bir ifadedir. Her ne kadar bu ismin kökenine ilişkin pek çok varsayım bulunsa da, 15-16. yüzyıllarda ortaya çıktığı düşünülen ve o zamandan sonra da hem kadın hem erkek entelektüeller için kullanılan bu ifade, 18. yüzyıl itibarıyla döneminin İngiltere’inde kocasının mirasını devralan tek kadın olan Elizabeth Montagu’nun kurduğu Blue Stocking Society isimli edebiyat topluluğunun üyelerine verilen bir isim olarak kullanılmıştır. Günümüzde ise hala “kültürlü kadınlar” için kullanılan ve cinsiyetçi olarak görülen bir ifadedir. (ç.n.) (Burgoyne Corbett, 2021, p. 80)

(Although the term “Bluestocking” can directly be translated as “mavi çoraplılar”, as the author points out, is an expression used for educated women. Despite the various assumptions about its origin, this term is believed to have emerged in the 15th- 16th centuries and used for both female and male intellectuals since then, was used as a name for the members of the literary society called the Blue Stocking

Society established by Elizabeth Montagu, the only woman of her time in 18th-century England who inherited her husband's estate. However, today it is still used to refer to "cultured women" and is viewed as a sexist expression.)

The translator transferred this term as "mavi çoraplılar" by using literal translation. It's quite likely that Turkish readers are not familiar with this term; however, the line also gives intralingual information about what the term means. In addition to the explanation in the original text, the translator gives detailed information about the term and informs the reader about the origin of this term, and the current rendering of it. With the use of the "footnoting strategy" (von Flotow, 1991; 2019), the translator interferes with the original text and informs the target reader of a gendered word. It may be concluded that the translator serves as a bridge for the 21st-century Turkish reader to comprehend the historical details of this 19th-century utopia.

5.3. Strategic Text Selection

The publisher, Fihrist, demonstrates a purposeful emphasis on early feminist utopias through its strategic text selection. Considering the preface by the editor and the translators, the publisher's goal in translating these five essential books may be to inform and enlighten the Turkish audience by providing access to the historical basis of feminist philosophy. Furthermore, this selection supports a feminist rebellious attitude within the Turkish literary environment. Each of these chosen utopias is an expression of feminist rebellion, opposing the societal conventions prevalent at the time. With the chosen books' educating roles and rebellious characters, the publisher's ultimate goal is to establish a ground for social change as Ömer Alkan, the editor-in-chief of Fihrist, noted in the preface of each book in the series: "We say that it is possible to dream of a different world not to create. Still, we emphasize on the beauty and joy of dreaming. For this reason, we write and read all these books" (Alkan, 2021, p. 8).

These translated works may serve as powerful literary works with their collective protest against gender stereotypes. The publisher's choice may pave the way to elevate the voices of early feminist authors, pushing Turkish readers to question the status quo, confront gender preconceptions, and imagine a more equal future.

5.4. Feminist publishing, reviewing, and critiquing

By making these essential works available to Turkish readers, the publisher not only advocates feminist thought's historical legacy but also fosters a sense of feminist consciousness within the literary community.

One of the main objectives of feminist publishing is to challenge male-dominated literary canons by allowing underrepresented women authors and their stories to be heard and valued as can be seen in the preface of Neval Görçeğiz (Denton Cridge, 2021), the translator of *Man's Rights; or, How Would You Like It?* She defines the feminist utopia that she translated as "a feminist utopian work that can be seen as a dystopia by

many men.” (p.17). With these translated books the publisher, Fihrist tries to provide readers with a more in-depth grasp of feminist ideology, historical views, and the visionary ideas that drove early feminist literature. This can be clearly seen in the following lines written on the publisher’s website:

These works, which were specially produced by early feminist writers towards the end of the 19th century, contain judgments on the struggle for political and socio-economic rights of the women's movements of that period and have the characteristics of science fiction, constitute a unity in themselves. We are happy to present these early feminist fiction texts, which reflect the classical utopian understanding that flourished as an ideal world narrative in feminist literature, in Turkish for the first time and to present them to you as a whole (Fihrist Kitap⁴).

Through these literary works, Turkish readers may be encouraged to engage critically with feminist ideas by obtaining access to these essential texts, fostering meaningful dialogues and reflections on gender equality and women's rights. Readers might be urged to question and confront current norms and anticipate a more equal future through these narratives.

6. Concluding Remarks

This study has set out to explore the introduction of five feminist utopias published by Fihrist Kitap into the Turkish literary system within the framework of Luise von Flotow’s feminist translation strategies. Because of the limitations of this study, only the paratextual elements, which were labelled as “macro-strategies” by von Flotow (2019), were subjected to analysis.

As a result of the analysis, it was found that all the macro-strategies, namely (I) prefaces and explanations, (II) translator’s notes, (III) strategic text selection, (IV) feminist publishing, reviewing and critiquing, were applied in the translation of the five feminist utopias. All the translated books from this series include a preface titled "On Utopia, Dystopia, Science Fiction" which was written by Ömer Alkan, the editor-in-chief. In this preface, Alkan delves into the various genres and concepts found within the book series and introduces the series in general. He also tries to persuade readers to read the series by underscoring its power in envisioning alternate realities. In addition to this preface, each book except Melis Yılmaz’s translation contains one more preface written by its translator. In these prefaces, the translators mainly try to inform the readers about the concepts related to feminism and feminist utopias. They also mention the book they translate and give brief information on the book beforehand. The prefaces written by the translators have taken on an educating role since they try to make Turkish readers familiar with feminist concepts elaborated in the original books. These notes indicate that feminism and its related concepts haven’t emerged too long ago and still have a considerable journey ahead. It can be deduced from the prefaces written by the editor-in-chief and the translators that while the editor-in-chief’s focus is mainly on introducing the first examples of feminist utopias into Turkish culture, the translators consider their feminist’ identity to be significant and endeavour to make the feminist perspective

⁴ Retrieved from: <https://fibristkitap.com/kitap-dizileri/feminist-utopyalar/> [23.10.2023]

visible through their notes and prefaces. The main role of the editor-in-chief appears to lie in introducing the first examples of feminist utopias into Turkish culture. This introduction may serve as a foundational basis for easier reception and understanding of the feminist discourse embedded in these early utopian works. In this capacity, the editor-in-chief seems to play a key role in framing the historical context and significance of these utopias. The translators seem to be actively striving to make the feminist perspective within the utopias more apparent via their interpretive notes and prefaces. This proactive approach by the translators seems to be driven by a distinct aspiration to increase comprehension of the feminist themes, ideologies, and narratives depicted in the source texts.

The second macro-strategy applied by the translators is “footnoting”. As von Flotow (1991; 2019) noted, the use of footnotes is prevalent in feminist translation practices. This applies to the translation of this series as well. However, because of the limitation of this study, only the ones that have a feminist emphasis were taken into consideration in the analysis. In the analysed footnotes, it has been seen that the translators of *New Amazonia: A Foretaste of the Future* and *Man's Rights; or, How Would You Like It* have intervened in the texts and have made themselves visible through them. The footnotes generally revolve around feminist concepts that may be ambiguous to most Turkish readers. In order not to lose them in translation and with an informative purpose, the translators explain some sexist concepts and highlight the use of feminist discourse in the original texts. Through their notes, the translators seem to bridge the gap between the historical contexts of the source texts and the current readership in Turkish culture. By providing commentary and insights that highlight the feminist elements in these utopian texts, they appear to serve as a guide to help readers understand the significance of the feminist discourse inherent in these early utopias. Moreover, the translators seem to have a vital function in aiding Turkish readers of the 21st century to comprehend intricate historical aspects like Magdalene asylums, and blue stockings. This highlights the temporal gap between the source texts and their translations and demonstrates the role of the translator in bridging historical and cultural gaps for contemporary readers. Strategic text selection and publishing, reviewing, and critiquing are other feminist strategies used by translators. On these grounds, the time gap between the publication of the original works and their Turkish translations draws attention. While the original works belong to the late 19th-century literary world, their translation into Turkish occurred in 2021. This temporal gap highlights the evolving framework of the feminist movement in Türkiye. Fihrist is not a feminist publishing house, but still, it aims to start a social change, that emphasizes women's rights.

Since the foundations of feminism as a political movement were established in the West, the role of literature and translation is vital for its spread throughout the world. By bringing these historical texts to light, Fihrist is taking important strides in promoting the feminist movement in Türkiye. While the publisher aimed not to create a social transformation with these books, but rather to inspire the imagination of such a change, it is believed that growing numbers of such works will contribute to the flourishing of the feminist movement in Türkiye.

Author Contributions

First Author: Halise Gülmüş Sırkıntı 50% (literature review, data collection and analysis, theoretical framework, discussion)

Second Author: Kübra Çelik 50% (literature review, data collection and analysis, theoretical framework, discussion)

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest.

Financial Support: The authors declare that they received no financial support for this study.

Yazar Katkıları

Birinci Yazar: Halise Gülmüş Sırkıntı %50 (literatür taraması, veri toplama ve analizi, kuramsal çerçeve, tartışma)

İkinci Yazar: Kübra Çelik %50 (literatür taraması, veri toplama ve analizi, kuramsal çerçeve, tartışma)

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

References

- Alkan, Ö. (2021). Ütopya, distopya, bilimkurgu üzerine. In *Yeni Amazonya: Gelecekte Bir Kesit* (p. 3-8). İstanbul: Fihrist Kitap.
- Anderson, K. J. (1994). Feminist fictional utopias, *Collection Management*, 18(1), 1-10. https://doi.org/10.1300/J105v18n01_01
- Bowman Dodd, A. (1887). *The republic of the future*. United Kingdom: Cassell & Co.
- Bowman Dodd, A. (2021). *Geleceğin cumhuriyeti: Sosyalizm*. (Trans. Eray Karakoç). Fihrist Kitap.
- Bozkurt, S. (2014). "Touched" translations in Turkey: A feminist translation approach. *Moment Dergi*, 1(1), 104-124.
- Bradley Lane, M. E. (1881). *Mizora: A prophecy*. Good Press.
- Bradley Lane, M. E. (2021). *Mizora: Bir kehanet*. (Trans. Eray Karakoç). Fihrist Kitap.
- Burgoyne Corbett, E. (1889). *New amazonia: A foretaste of the future*. Tower Publishing Co.
- Burgoyne Corbett, E. (2021). *Yeni amazonya: Gelecekte bir kesit*. (Trans. Eray Karakoç). Fihrist Kitap.
- Castro, O., Ergun, E. (2017). Feminist translation studies. *London: Routledge*, 10. <https://doi.org/10.4324/9781315679624>
- Çelik, K. (2022). Çeviride kadın izi: feminist çeviri stratejileri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (27), 853-868.
- Denton Cridge, A. (1870). *Man's rights; or, how would you like it?*. William Denton.
- Denton Cridge, A. (2021). *Erkek hakları ya da bir kadının rüyası* (Trans. Neval Görceğiz). Fihrist Kitap.

- Erkazancı Durmuş, H. (2020). *Pierre Bourdieu sosyolojisi ışığında Türk tiyatro alanında çevirinin rolü ve Dostlar Tiyatrosunun konumu*. Hiper yayın.
- Eshelman, D. J. (2007). Feminist translation as interpretation. *Translation Review*, 74(1), 16-27.
- Federici, E. (2018). A European map of feminist translation: Searching for new methods and practices. *Dzimte Un Tulkošana*, 76-91.
- Ferns, C. (1999). *Narrating utopia: Ideology, gender, form in utopian literature*. Liverpool University Press.
- Hooks, B. (1984). *Feminist theory: From margin to center*, South End Press.
- Hooks, B. (2000). *Feminism is for everybody: Passionate politic*, South End Press.
- Irshad, I., & Yasmin, M. (2022). *Feminism and literary translation: A systematic review*. *Heliyon*, 8 (3), <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2022.e09082>.
- Karkov, C. E. (2020). *Imagining Anglo-Saxon England utopia, heterotopia, dystopia*, The Boydell Press.
- Lee, S. (2023). Radical feminist translations and strategies: A South Korean case. *Translation Studies*, 16(1), 101-117. <https://doi.org/10.1080/14781700.2022.2147582>
- Massardier-Kenney, F. (1997). Towards a redefinition of feminist translation practice. *The Translator*, 3(1), 55-69.
- Mellor, A. K. (1982). On feminist utopias. *Women's Studies*, 9(3), 241-262. doi:10.1080/00497878.1982.9978
- Merhant, E. & Ilgenfritz Jones, A. (1893). *Unveiling a parallel: A romance*. Arena Publishing Co.
- Merhant, E. & Ilgenfritz Jones, A. (2021). *Ötekinin keşfi*. (Trans. Melis Yılmaz). Fihrist Kitap.
- Muñiz, I. (2018). Womanhandling Ibsen's A Doll's House: Feminist translation strategies in a Spanish translation from 1917. *META*, 63(2), 422-443.
- Pearson, C. (1977). Women's fantasies and feminist utopias. *Frontiers: A Journal of Women Studies*, 2(3), 50. <https://doi.org/10.2307/3346349>
- Rençberler, A. C. (2021). Feminist çeviri bakış açısıyla kadın sorunları: Sylvia Plath ve "Anneler". *Folklor/Edebiyat*, (106-Ek), 311. <https://doi.org/10.22559/folklor.1727>
- Schnorrenberg, B. B. (1982). A paradise like Eve's: Three eighteenth-century English female utopias. *Women's Studies: An Inter-disciplinary Journal*, 9(3), 263-273.
- Sun, F., Li, H. & Wang, X. (2023) Visualization analysis of feminist translation research in China (2002-2021) based on CiteSpace. *Frontiers in Education*, 8, 1-9. <https://doi.org/10.3389/educ.2023.1015455>
- von Flotow, L. (1991). Feminist translation: contexts, practices and theories. *Traduction, Terminologie, Rédaction*, 4(2), 69-84.
- von Flotow, L. (2019). Translation. R. T. Goodman (Ed.). In *The Bloomsbury Handbook of 21st-Century Feminist Theory* (pp. 229-243). Bloomsbury Publishing.

- von Flotow, L. (2020). Feminist translation strategies. M. Baker & G. Saldanha (Eds.). In *Routledge Encyclopedia of Translation Studies* (pp. 181-184). Routledge.
- Wallmach, K. (2006). Feminist translation strategies: Different or derived? *Journal of Literary Studies*, 22(1-2), 1-26.

Academics' Views of Receiving and Acknowledging Language Assistance*

Akademisyenlerin Dil Desteği Almakla ve Bunu Çalışmalarda Belirtmekle İlgili Görüşleri

Research/Araştırma

Nazan İşi*, Korkut Uluç İŞİSAĞ**

*Res. Asst., Adana Alparslan Türkeş Science and Technology University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Translation and Interpreting, nazan.isi@atu.edu.tr, ORCID: orcid.org/0000-0001-7448-566X

** Asst. Prof., Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of Letters, Department of Translation and Interpreting Studies, korkut.isisag@hbv.edu.tr, ORCID: orcid.org/0000-0002-3569-4669

ABSTRACT

The 21st century has witnessed the global spread of English as a lingua franca (ELF) across numerous areas, including science and academia, as a consequence of the interplay of various not-so-innocent historical circumstances and the inevitable effects of globalization. The overwhelming dominance of English as an academic lingua franca (EALF) has put academics all over the world under growing pressure to publish in English for various legitimate reasons such as increasing their international visibility, receiving grants and other awards, and satisfying academic appointment and promotion criteria. Consequently, non-native English speaking (NNES) academics have increasingly resorted to professional and/or non-professional language assistance such as translation, proofreading, and editing to get their English-language publications accepted by publishers. This study explored native Turkish-speaking academics' views and experiences of receiving English language assistance to publish studies and acknowledging the assistance received in published studies. To this end, an online survey was first administered to a non-random sample of academics from various disciplines, and then online interviews were held with a self-selected group of survey respondents. The survey results showed that most academics first write their studies in Turkish and then have someone else translate them into English, and they receive language assistance from various service providers but mostly from freelance translators.

* This study is based on the doctoral thesis of the first author completed under the supervision of the second author. Part of the data reported here was also presented at the 9th International KTUDEL Conference on Language, Literature, and Translation held on 25-26 September 2023 in Trabzon, Türkiye.

While the assistance received is rarely acknowledged in published studies, the most selected reason for this is that journal editors/publishers do not require to do so. However, the analysis of the interview data showed that academics' concern over possible negative associations about their (in)competence in English is the most prominent reason behind the non-acknowledgement of the assistance received. In conclusion, the present academic publishing industry dominated by EALF seems to be a major site that has created a burgeoning market for language services, while the work of language workers is taken for granted and almost always remains unacknowledged and, by extension, invisible.

Keywords: Academic translation, specialized translation, proofreading, editing

ÖZET

21. yüzyılın dil alanında yaşanan en dikkat çeken gelişmelerinden biri olarak İngilizce çok da masum olmayan çeşitli tarihsel koşulların bir araya gelmesi ve küreselleşmenin kaçınılmaz etkisiyle bilim ve akademi de dahil olmak üzere sayısız alanda ortak dil olarak dünyaya yayılmıştır. İngilizcenin akademinin ortak dili olarak artan hakimiyetiyle birlikte dünya genelinde akademisyenler uluslararası görünürlüklerini artırmak, finansal desteklerden yararlanmak ve özellikle atanma/yükseltme kriterlerini sağlamak gibi çeşitli haklı sebeplerle İngilizce yayın yapma baskısıyla karşı karşıya kalmışlardır. Sonuç olarak, anadili İngilizce olmayan yazarlar İngilizce yayınlarını ulusal ve uluslararası yayıncılara kabul ettirmek için çeviri, dil kontrolü ve metin düzenleme gibi çeşitli konularda profesyonel ve/veya profesyonel olmayan dil desteklerine başvurmaya başlamışlardır. Bu çalışmada ana dili Türkçe olan akademisyenlerin İngilizce dil desteği (çeviri ve/veya dil kontrolü/düzenleme) almakla ve alınan desteği yayınladıkları çalışmalarda belirtmekle ilgili görüşleri ve deneyimleri araştırılmıştır. Bu doğrultuda olasılıksız örnekleme yöntemiyle ulaşılan, farklı disiplinlerden akademisyenlere önce çevrimiçi anket uygulanmış ve ardından ankete katılan gönüllü akademisyenlerle çevrimiçi görüşmeler yapılmıştır. Anket sonuçları çoğu akademisyenin İngilizce yayın yapmak için çalışmalarını önce Türkçe yazıp sonra bir başkasına İngilizceye çevirttiğini ve çoğunlukla serbest çevirmenler olmak üzere çeşitli kaynaklardan dil desteği aldığını göstermiştir. Alınan destek yayınlanan çalışmalarda nadiren belirtilirken dergi editörlerinin/yayıncıların böyle bir talebinin olmayışı en yaygın gerekçe olarak seçilmiştir. Ancak görüşmelerden elde edilen bulgulara göre, akademisyenlerin destek aldıklarını yayınlanan çalışmalarda belirtmemelerinin altında yatan en önemli sebep bu durumun İngilizce yetkinlikleriyle ilişkilendirilebileceği endişesidir. Sonuç olarak, İngilizcenin ortak dil olarak hüküm sürdüğü akademik yayıncılık sektörü bir yandan dil hizmetleri alanında büyüyen bir pazar yaratırken diğer yandan dil emekçilerinin katkılarının çalışmalarda belirtilmediği ve dolayısıyla görünmez kılındığı bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Akademik çeviri, özel alan çevirisi, dil kontrolü, düzenleme

1. Introduction

One of the most notable linguistic developments of the 21st century is the global spread of English as a lingua franca (ELF) across a wide range of formal and informal domains of life. Although English is not the first language in history to play this role, it has become a global lingua franca of an unprecedented scale in terms of both the extent of its geographical reach and the range of its influences and functions (Bellos, 2011; Crystal, 2003; Ostler, 2010). The recent global expansion of English is often explained by the effects of globalization (House, 2013; Jenkins et al., 2011; Pym, 2006); however, its rise as a global lingua franca has a much longer and deeper history that dates back to the

colonial 'heyday' of the British Empire and the growing 'superpower' of the United States (US) in the post-war period (Crystal, 2003; Pennycook, 2017; Phillipson, 1992). Additionally, the global spread of ELF has as much to do with its use to disseminate scientific and technological knowledge as it does with the power of English-speaking countries (Benesch, 2001; Grabe, 1988; Grabe & Kaplan, 1986; House, 2013; Kaplan, 1993; Montgomery, 2013). From a liberal perspective, English eliminated its nearest rivals (French, German, and Russian) and thrived as an international language of science in a post-war context where the international scientific community most needed a common language due to the rapidly increasing amount of scientific and technological knowledge, especially of US origin (Bellos, 2011; Grabe, 1988; Grabe & Kaplan, 1986; Kaplan, 1993). The undisputed dominance of English in the global academic publishing industry is by now well-established in a sheer volume of publications (for more recent evidence, see Vera-Baceta et al., 2019). Along with the supremacy of Anglo-American academic culture and the implicit or explicit privileging of English-language publications by national academic systems (Ardıç, 2007; Curry & Lillis, 2004; Englander & Uzuner-Smith, 2013; Uysal, 2014), the dominant use of English as an academic lingua franca (EALF) has put scholars under such great pressure to publish in English that the famous "publish or perish" mentality has turned into "publish in English or perish" (Di Bitetti & Ferreras, 2017). Consequently, English has, for better or worse, gained widespread currency in all corners of the academic world and secured its position as a globally preferred academic lingua franca.

Türkiye, a country where English has no colonial past or official status and is learned as a foreign language, is by no means an exception to any of the discussions above. The initial government-planned spread of English in Türkiye due to its perceived benefits for modernisation and internationalisation from the 1950s to the late 1970s has triggered a growing demand for the language and facilitated its unplanned and uncontrolled spread across almost all domains of life after the mid-1980s (Demircan, 1988; Dogancay-Aktuna, 1998). Together with ever-growing globalization and its concomitants since the early 2000s, English has remarkably increased in popularity and prestige with the growing number of learners of all ages, English-medium instruction (EMI) schools and degree programs, and private ELT companies; thus, it has strengthened its position as the primary foreign language in Türkiye (Doğançay-Aktuna & Kızıltepe, 2005; Şaş, 2022). As a result of higher education policies favouring the use of English in academic publications, English has been elevated to the leading language of academic publication, while Turkish has been gradually sidelined and subordinated to English (Ardıç, 2007; Englander & Uzuner-Smith, 2013; Uysal, 2014). This trend has resulted in a gradual decrease in Turkish-language publications compared to the rising share of Türkiye-origin articles published in English in national and international journals (Şaş, 2022). Uysal (2014) explains the growing power of English in Turkish academia as "a domino effect caused by the global pressures and demands to publish in English that influence the Turkish state policies to use English as a prerequisite for integration with the scientific world, which then impact the publishing behaviours and attitudes of Turkish scholars" (p. 282). Thus, Turkish academia could not escape the global trend that prioritizes the use of ELFA as a means of gaining access to global knowledge production

and promoting internationalization efforts. Although current national policies and criteria for ascending the academic career ladder do not explicitly require academics to publish in English, and publishing in English is not the most critical condition for academic career progression, the global trend in the academic publishing industry that maintains the dominance of ELFA has been placing academics in Türkiye, like their peers elsewhere in the world, under increasing pressure to publish in English to secure employment, recognition, promotion, and funding. Meanwhile, there is a growing popularization of courses and workshops in English for research publication purposes (ERPP) for both early career researchers and senior academics. Many universities have also established separate units or centres to support academics in academic writing in English. Some universities also offer academics in-house paid or unpaid language services. Additionally, companies and freelancers that offer academic translation and/or proofreading/editing services have recently mushroomed in Türkiye. It has become common for academics to receive marketing e-mails from such companies and freelancers. Additionally, as shown by empirical evidence, the use of professional and/or non-professional language services to publish in English has gradually become a common and sometimes even necessary practice among academics in Türkiye (Demir et al., 2017; Karahan, 2013; Karakaş, 2012), just like their non-native English speaking (NNES)¹ peers (Arnbjörnsdóttir, 2019; Bendazzoli, 2016; Bennett, 2010; Burrough-Boenisch, 2019; Espinoza Marquez, 2020; Kim, 2019; Lillis & Curry, 2006, 2010; Luo & Hyland, 2016, 2019; Willey & Tanimoto, 2013). Against this background, this study aimed to explore native Turkish-speaking academics' views and experiences of receiving English language assistance and acknowledging the assistance received in published studies. Surprisingly, there is little published data on receiving language assistance to publish studies (Bendazzoli, 2016; Bennett, 2010; Espinoza Marquez, 2020; Luo & Hyland, 2016, 2019; Molino, 2018), while the issue of acknowledging translators and proofreaders/editors in published studies has been largely neglected and unexplored with only a few exceptions (Burrough-Boenisch, 2019; Matarese & Shashok, 2020). Given the dearth of research on all the issues, this study is believed to make a significant contribution to the literature by providing new insights into NNES academics' use of language services and uncovering issues surrounding the (non-)acknowledgement of language service providers as non-author contributors in published studies.

1.1 Types of Language Assistance

The entire process of English-language academic publication from pre-submission to post-submission involves various types of mediators who directly or indirectly support academic text production in various important ways (Burrough-Boenisch, 2003; Lillis & Curry, 2006, 2010). In terms of linguistic mediation, these mediators include 1) professional language service providers who have knowledge of and expertise in the English language, such as translators, proofreaders, revisers, correctors, copy editors, author's editors, and convenience editors (i.e., English language specialists such as

¹Although the dichotomy between native English speaking (NES) and NNES is a matter of controversy and criticism for its connotations with the privileged status of native speakers, the terms are preferred in this study for their widespread and well-established use in the literature.

teachers of English and NES colleagues), and 2) non-professionals who are believed to have a good enough knowledge of English, such as colleagues, friends, spouses, and family members (Burrough-Boenisch, 2003; Lillis & Curry, 2006, 2010; Willey & Tanimoto, 2013). These mediators can operate on a formal (professional or paid) or informal (amateur, friendly, or unpaid) basis (Lillis & Curry, 2006, 2010). As can be seen, language services come in various names and forms. This study addresses the issue of receiving language assistance to publish studies under two broad categories of linguistic mediation, i.e., translation and proofreading/editing.

1.1.1 Academic Translation

Given the historical role and function of translation in the dissemination and (re)production of scientific and academic knowledge (and of all forms of knowledge), as documented in a large body of publications, there is considerable overlap between the current use of EALF and translation. Both EALF and translation play a gatekeeper role in carrying scientific and academic knowledge across linguistic boundaries (Montgomery, 2000, 2010; Pym, 2006; Schögler, 2019). This gatekeeping role is new neither for translation nor for a lingua franca. In fact, moving across boundaries is inherent to the functioning of science and academia, and both translation and writing in a lingua franca have long been serving to this end (Montgomery, 2000, 2010; Pym, 2006; Schögler, 2019). In Montgomery's (2010) terms, "[t]ranslation of science is as old as science itself", and "[d]ue to its role both in collecting and disseminating knowledge, translation has been no less integral to scientific progress than teaching and research" (p. 299). However, most of the discussion and research on the circulation of academic thought and knowledge through translation has remained "restricted to the fields of science and technology", while "translation in the academic field remains a topic placed at the fringe of translation studies" and is left largely "underexplored in contrast to fields of translatorial practice such as literary or – to a lesser extent – technical translation" (Schögler, 2019, pp. 12,13). At this very point, it seems useful to clarify what is meant by 'academic translation' in this study and distinguish it from apparently the nearest fields of activity that relate to the translation of specialized forms of knowledge, i.e., scientific and technical translation.

Although scientific and technical translation is frequently used either interchangeably or in pairs to refer to a "research field in its own right" within TS due to their similarities (Franco Aixelá, 2004, p. 31), they should be treated as two distinct forms of specialized translation (Byrne, 2012; Olohan, 2016). The word 'scientific' tends to be understood as what is called hard, exact, or natural sciences both in general contexts where the term is used and in the field of scientific translation (Byrne, 2012; Espinoza Marquez, 2020; Montgomery, 2010). Although scientific translation is also often used to include the translation of academic genres, social sciences and humanities texts tend to be not covered in scientific translation. Therefore, "[i]n comparison to the study of translation in science (and technology), the study of translatorial practices and translations in fields that are commonly referred to as the social sciences and humanities is considerably more dispersed" (Schögler, 2019, p. 13). The small volume of research on 'academic translation' does not include a definition of the term but uses it as a

generic term to refer to 1) the area of activity, i.e., the industry, market, and field of academic translation, which may also imply a field of study, i.e., a line of research on relevant issues, 2) the product, i.e., translated academic texts that usually pertain to social sciences and humanities, and 3) the process of translating academic texts (e.g., Bennett, 2007, 2010, 2013a, 2019; Luo & Hyland, 2019; Molino, 2018; Pisanski Peterlin, 2013, 2014; Schögler, 2019). A plausible reason for the lack of definition might be that the meaning of ‘academic translation’ is considered to be immediately apparent to many readers. However, it is necessary to delineate its use in this study to better address the issues under investigation here. This study uses the term ‘academic translation’ in all the three forms or senses mentioned above to refer to the translation of academic genres by professional language service providers or non-professionals, which are intended for a scholarly audience and pertain to any discipline without being restricted to so-called hard sciences or soft sciences. Examples include journal articles, theses/dissertations, conference/symposium papers, books, chapters, reviews, case reports, and abstracts. In this sense, this definition is not radically different from the above treatment of scientific translation except for its inclusion of all disciplines. While ‘academic translation’ may involve any pair of languages, it is today mostly done in and out of English given the dominance of EALF in the academic publishing landscape. Additionally, ‘academic translation’ is most often used by service providers and users in Türkiye compared to ‘scientific translation’. A search on the web for both terms to look for such services also brings up more results for ‘academic translation’, at least in Turkish and English, thereby indicating the embrace of the term ‘academic translation’ in the translation industry. Thus, the more common use of ‘academic translation’ by global and local language service providers and users also accounts for the reason for preferring ‘academic translation’ over ‘scientific translation’. However, this use of ‘academic translation’ in this study is not intended to be normative or exhaustive, rather it is open to discussion and reinterpretation.

1.1.2 Proofreading and Editing

Proofreading and editing are subject to different interpretations by academic publishers, and language service providers and users. The term editing is most often used, in the context of academic publishing, as a generic term to refer to a series of overlapping interventions to improve the quality of academic texts, written in or translated into English in this case, and prepare them for publication (Burrough-Boenisch, 2013). These interventions include, along a cline from superficial/light to deep/heavy, copy editing to remedy mechanical issues such as spelling, punctuation, and publisher-specific style (i.e., house style), language editing to improve readability, and substantive editing to increase the efficiency of a text in terms of content and structure (Burrough-Boenisch, 2013). In this sense, proofreading is usually done at the last stage before publication or submission and corresponds to a point towards the more superficial end of the editing cline. Considering that editing and proofreading are most often used interchangeably or jointly without a clear-cut distinction in Türkiye, and several Turkish words used to refer to such practices (i.e., dil kontrolü, dil revizyonu, düzeltme, düzenleme, and redaksiyon) are usually accompanied by the two English terms, this study uses editing and

proofreading in their generally accepted senses but without focusing on the sharp boundaries between the two terms.

2. Methods

2.1 Research Design and Procedure

This study used a case study within a survey design (Yin, 2009). This design implies a two-phase research procedure in terms of both data collection and data analysis. Accordingly, an online survey was administered to a non-random sample of academics in the first phase, and online interviews were held with a self-selected group of survey respondents in the second phase. Before data collection, ethical approval was obtained from the Ethics Committee of Ankara Hacı Bayram Veli University in 2021 (Approval Number: 62075, and Research Identification Number: 2021/255).

2.1.1 Survey

The online survey was developed by the first author drawing on previous relevant research and her hands-on experience in academic translation and proofreading/editing. The survey was designed and administered in Turkish using Google Forms. After the initial version of the survey was completed, expert opinions were sought from two Turkish language experts, four academics from different disciplines who have experience and expertise in survey design and administration, and four professional translators who have experience in translating, editing and/or proofreading academic texts and hold a doctoral degree in TS. The survey was revised in light of expert feedback, and then it was pilot-tested with a sample of 15 academics who were asked to check for the clarity, relevance, and order of the items, the amount of time spent filling in the survey, and the layout of the form, as well as typographical errors and missing items. After the piloting phase, the survey was refined before its final version was officially launched. The final version² consisted of 57 items (i.e., questions), most of which are mandatory and closed-ended, while some items are non-mandatory and open-ended questions that were intended to elicit additional responses and compensate for any missing category in the preceding item.

The online survey was circulated using a combination of non-probability sampling strategies (i.e., purposive, convenience, and snowball sampling), and it was accessible from May 19 to November 19, 2022. In line with the purpose of the study, the following selection criteria were established: 1) to speak Turkish as a mother tongue, 2), to work as an academic at a university in Türkiye, 3) to publish academic studies in English or use English in any part of published studies, 4) to have received English language assistance for published studies in the last five years, and 5) to work in a discipline other than English language-related programs such as ELT, English/American Language and Literature, and English Translation and Interpreting. The rationale for excluding academics from such disciplines was simply the assumption that they are less likely to be information-rich cases because they have a good command of English and thus may

² The original Turkish survey is accessible through <https://forms.gle/2JPhcReA2Avv2taZ9>. Its English version is accessible through <https://forms.gle/Psj5zonLq8UooxxG8>.

not need or receive English language assistance to publish academic studies in English. In contrast, it seems more likely that they provide such assistance (e.g., Luo & Hyland, 2016; Willey & Tanimoto, 2013) although they may sometimes be asked to have their studies proofread by a native English speaker. Accordingly, the target population of this study consisted of native Turkish-speaking academics from various disciplines (excluding English language-related programs), who have received English language assistance to publish academic studies in the last five years. There are 205 actively operating universities in Türkiye and a total of 183,300 academics, including 1707 academics from English language-related programs and 2029 foreign nationals who may not have Turkish as a mother tongue (Yüksek Öğretim Kurulu [Council of Higher Education], 2021, 2022). These figures are meant only to give a rough idea of the potential size of the target population because there is no foolproof and accurate way to estimate the number of eligible academics. The survey received a total of 318 responses. However, 95 respondents failed to meet the selection criteria; thus, the responses of 223 academics were included in the dataset for analysis. Given the potential size of the target population, this number is literally a drop in the ocean. It is, however, worth stating that the response rate relied on the voluntary participation of respondents. The quantitative data collected through the survey were presented in charts with numbers and percentages.

2.1.2 Interviews

The survey was also used to recruit cases for the second phase in which online interviews were conducted with nine academics who volunteered to be interviewed. The interviews were held in Turkish in January 2023 and aimed at further exploring academics' opinions, observations, and experiences. The qualitative data collected through the interviews was analysed using reflexive thematic analysis (TA) due to its flexibility and its prioritization of the subjectivity and creativity of the researcher(s) "as a resource for knowledge production" (Braun & Clarke, 2021, p. 334). The use of reflexive TA in this study was informed by social constructionism (Braun & Clarke, 2013, p. 336). Following the six-phase analysis procedure and instructions (Braun & Clarke, 2021), the themes and sub-themes were extracted from the interview data. The interviewees were coded as I-1, I-2, and so on to ensure anonymity in reporting the data.

2.2 Participants

2.2.1 Survey Respondents

Among 223 survey respondents, 72 (32.3%) were assistant professors, 63 (28.3%) were associate professors, 44 (19.7%) were research assistants, 23 (10.3%) were instructors, and 21 (9.4%) were professors³. The respondents were grouped according to their main field of study using the classification system devised by the Interuniversity Board of the Council of Higher Education in Türkiye, which subsumes disciplines (i.e., branches of sciences) under twelve main fields of study. Accordingly, most of the academics (65;

³ An academic working in a university in Türkiye can hold one of these five academic positions/titles. Each university in Türkiye has its specific appointment and promotion criteria although they are subject to the relevant national higher education laws and regulations.

29.1%) were from disciplines listed under the Architecture, Planning and Design main field, followed by those from disciplines under Education Sciences (52; 23.3%), and those from disciplines under Social Studies, Humanities, and Administrative Sciences (36; 16.1%). The remaining academics were from the disciplines listed under the following main fields: Science and Mathematics (16; 7.2%); Health Sciences (14; 6.3%); Philology (13; 5.8%); Agriculture, Forestry, and Fisheries (10; 4.5%); Engineering (6; 2.7%); Fine Arts (5; 2.2%), and Sport Sciences (5; 2.2%). There was only one academic from the Law main field and no academic from the Theology main field. However, it should be noted that a high number of academics under any category does not imply any conclusive evidence about their receiving English language assistance to publish academic studies although it may have direct or indirect connections with receiving such assistance. In other words, a high distribution only indicates that the survey circulated more widely among academics who gave these responses.

2.2.2 Interviewees

Among the nine academics interviewed, five (I-1, I-2, I-5, I-6, and I-7) received only translation assistance in the past five years, and four (I-3, I-4, I-8, and I-9) received both translation and proofreading/editing assistance. None was from the same discipline. Three were professors, three were associate professors, two were assistant professors, and one was a research assistant. Only one interviewee (I-1) reported acknowledging the language assistance because she believes it is ethical to do so. One (I-5) reported not acknowledging the language assistance because he does not want it to be known. The remaining seven reported that they do not acknowledge language assistance because the journal/publisher does not require it.

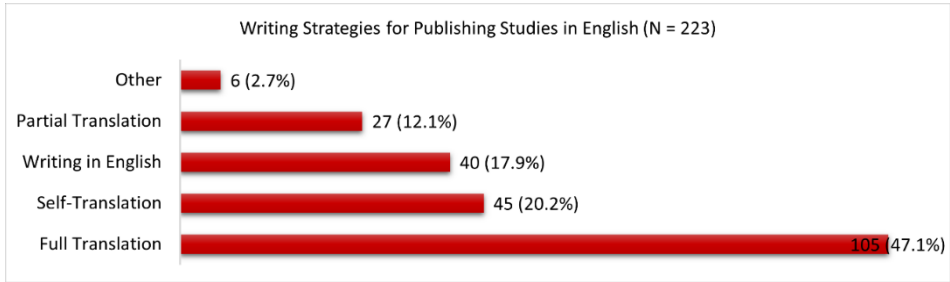
3. Findings

3.1 Survey Findings

This section presents the survey findings related to academics' experiences and views of receiving language assistance and acknowledging it in published studies. Looking at the strategies that the academics most often use to publish studies in English, as shown in Figure 1, almost half of the academics (105; 47.15%) responded that they first write their studies in Turkish and then have someone else translate them into English. The next common strategy was first writing studies in Turkish and then self-translating them into English (45; 20.2%), followed by writing directly in English (40; 17.9%). Some academics (27; 12.1%) reported writing partly in English and partly in Turkish and then having Turkish parts translated into English. Six academics (2.7%) reported that they opt for different strategies at different times rather than sticking to one strategy.

Figure 1

Writing Strategies for Publishing Studies in English

Looking at the type of assistance that the academics received to publish in English in the last five years, 97 (43.5%) reported receiving translation assistance, 58 (26.0%) received both translation and proofreading/editing assistance, and 68 (30.5%) received proofreading/editing assistance only. This means that 155 academics received translation assistance and 126 received proofreading/editing assistance.

The respondents most often resorted to freelance translators for both translation (86; 74.8%) (Figure 2) and proofreading/editing assistance (42; 33.3%) (Figure 3). Translation companies and language services websites were also commonly preferred by both groups. Non-translator friends and acquaintances were the second most frequently selected group for proofreading/editing assistance (37; 29.4%), while they were the fourth most frequently selected group for translation assistance (27; 23.5%). Co-authors, non-co-author colleagues, and university units⁴ were selected by a small number of academics in both groups, while only a few academics resorted to NESs for language assistance.

Figure 2

Sources of Translation Assistance

⁴ Some universities in Türkiye have a unit or office that offers academics free or paid language assistance. This is a quite recent practice and available in only a few universities.

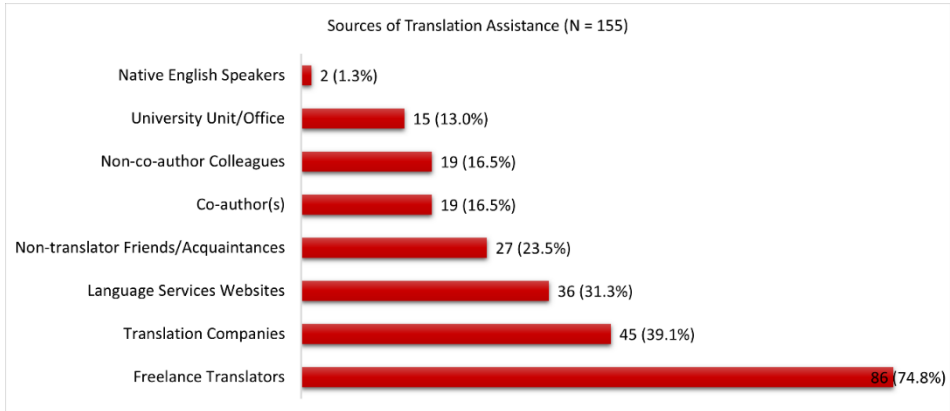
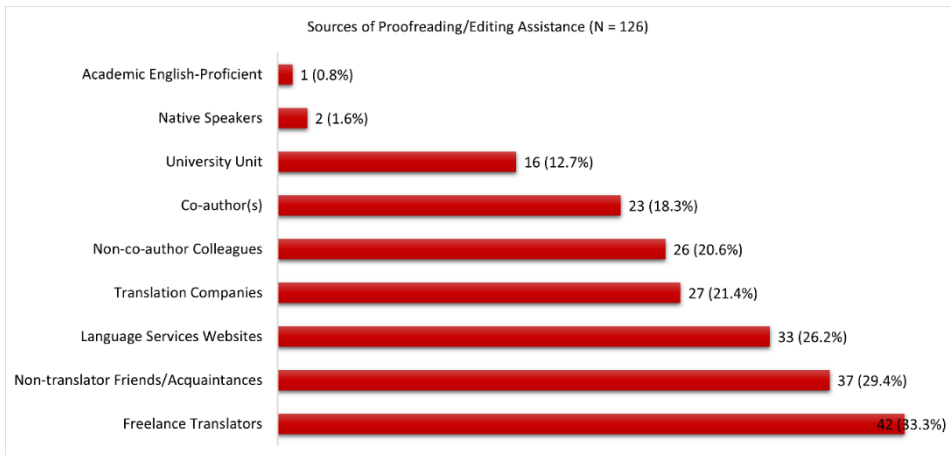

Figure 3

Sources of Proofreading/Editing Assistance

As shown in Figure 4, only a small number of academics (25; 16.1%) responded that they acknowledge the translation assistance received in published studies. As shown in Figure 5, the same is also true for proofreading/editing assistance (34; 27.0%). The most common reason for acknowledging both types of assistance was that it is considered ethical. While some academics did not consider it a problem to make it known, fewer acknowledged the assistance received because the journal/publisher required it. The respondent who chose the other option explained that it is right to credit the person who contributes to the work.

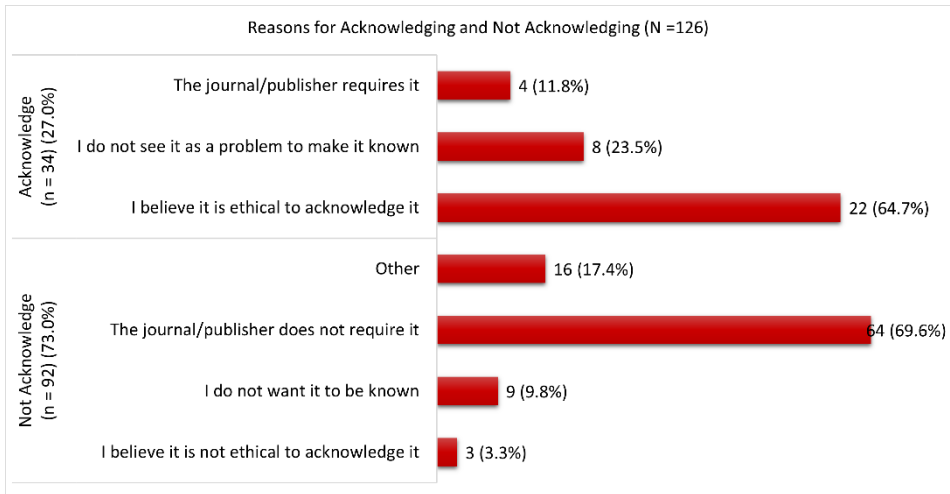
Figure 4

Reasons for (Not) Acknowledging the Translation Assistance Received

Figure 5

Reasons for (Not) Acknowledging the Proofreading/Editing Assistance Received

Looking at the reasons for not acknowledging the assistance received, most of the academics responded that the journal/publisher did not require acknowledgement in both the case of translation assistance (97; 74.6%) and the case of proofreading/editing assistance (64; 69.9%). A small number of academics did not acknowledge the assistance received either because they did not want it to be known or because they found it unethical. To sum up, the responses of those who chose the other option, the most prominent reason for both types of assistance was that acknowledging language assistance is a matter that academics have not contemplated

or thought of before. Another important reason was that they found it unnecessary to acknowledge a paid service.

3.2 Interview Findings

This section presents the interview findings under the two themes created using reflexive TA. The academics' views and experiences of receiving language assistance are treated under the theme *'the use of language assistance by necessity'*, and their views and experiences of acknowledging language assistance are treated under the theme *'acknowledging as a thorny issue'*.

3.2.1 The Use of Language Assistance by Necessity

As can be seen in Table 1, academics' recourse to language assistance is shaped by various factors. Accordingly, the interviewees receive translation and/or proofreading/editing assistance for two main reasons: 1) they want to have their texts translated or proofread by a professional (i.e., a language expert) for various reasons, and/or 2) they are asked by journals to have their texts proofread by a NES or a professional due to language problems. Although in the first case, academics seem to use language assistance by choice, a closer look at the underlying reasons for resorting to language assistance shows that their choice is informed by some conditions that make the use of language assistance necessary. The conditions that necessitate the use of language assistance were subsumed under the two subthemes: *'the constraints of time and workload'* and the view of *'English academic writing as a distinct expertise'*. The following excerpts⁵ exemplify these sub-themes:

Time is a factor. My preference would be to have someone more competent in this subject, someone who deals entirely with language... I think there is an expert for that... People who specialise in academic writing, especially in translation. (I-3, Assistant Professor, International Law)

Time also matters... If I translate it [my study] into English, then when will I work? [An academic] has administrative tasks... You have a lot of roles. You should not assume the role of another person. Otherwise, you would have to sit and translate [your study] into English for days. (I-8, Associate Professor, Tourism Management)

Even an article [translated by a translator] into English may be rejected due to language problems. Although we have perfect knowledge of English, I believe an expert must revise it... Unfortunately, we have a heavy workload... we do not have that much time. (I-9, Research Assistant, Nursing)

Table 1

Themes and Subthemes Generated from the Interview Data

Themes	Subthemes	Mentions
The use of language assistance by necessity	Time and workload constraints	I-3, I-4, I-8, I-9
	English academic writing as a distinct expertise	I-1, I-3, I-4, I-5, I-6, I-7, I-8, I-9

⁵ All excerpts were translated by the first author.

Acknowledging as a thorny issue	Proofreading demanded by journals	I-1, I-3, I-4, I-6, I-7, I-8, I-9
	Financial concerns	I-2, I-5, I-6, I-8
	Machine translation as a cost-effective solution	I-2, I-6
	Practical issues/impracticality	I-7, I-8, I-9
	Negative associations	I-2, I-3, I-4, I-8
	Positive associations and benefits	I-1, I-2, I-3, I-4, I-6, I-8
	Language assistance as a means to an end	I-4, I-5, I-7, I-8
	Easier to acknowledge proofreading	I-3, I-4
	The translators' status at stake	I-3

The second reason for academics' enforced recourse to language services was discussed under the sub-theme '*proofreading demanded by journals*', especially prestigious journals, as reflected in the following excerpts:

Although we [have our article translated into English by a translator], journals ask you to re-send it to the translation/proofreading company that they work with. Only then they evaluate your submission. (I-6, Assistant Professor, Sport Sciences)

International journals do not accept submissions without proofreading services. They do not evaluate and process submissions. (I-7, Associate Professor, Economics)

The sub-themes '*financial concerns*' and '*machine translation as a cost-effective solution*' may seem, at first glance, irrelevant to the theme 'the use of language assistance by necessity'; however, in the interviews from which these themes were generated, the interviewees stated that they had to receive translation and proofreading/editing services, and they believed that professional language assistance is actually needed. These sub-themes are exemplified by the following excerpt:

Translation services can be directly related to one's financial situation. We actually have some financial problems... It costs a lot of money to submit to a journal... We wasted very good articles by translating them into English using Google Translate. (I-6, Assistant Professor, Sport Sciences)

Two interviewees (I-8 and I-9) also mentioned the use of machine translation tools among academics to understand English-language publications or to translate Turkish abstracts into English. However, they did not relate it to financial concerns.

3.2.2 Acknowledging as A Thorny Issue

As can be seen in Table 1, the issue of acknowledging language assistance in published studies is not easy to settle or resolve. This issue was generally unfamiliar to most of them because all but one (I-1) never acknowledged in their studies that they had received English assistance. Most importantly, most of them did not see an instance of acknowledged language assistance in a publication, or they never thought of this issue.

The interviewees reflected on several factors that may affect the actual practice of acknowledging language assistance. Some of these factors were gathered under the sub-theme '*practical issues/impracticality*'. The following excerpts reflect the impracticality of acknowledging due to commercial or operational concerns:

I do not think it would be appropriate to standardise this procedure... because it then would become commercialised. Then a certificate [of proof] would be demanded [by journals/editors]. (I-8, Associate Professor, Tourism Management)

I think it is open to misuse... It would serve as an advertisement... Academics resort to companies because they cannot find freelance translators. I think this would lead to unfair competition. (I-7, Associate Professor, Economics)

A standard acknowledging procedure seems impractical for some fields because almost every publication would then contain, by default, the same disclosure:

We are receiving translation assistance. But this is what will happen in this case. All studies will have the same phrase, such as 'language assistance was received'... [Language assistance] is received for almost all studies... In our field, this is a normal, taken-for-granted situation. (I-9, Research Assistant, Nursing)

Receiving language assistance is most likely to evoke serious negative associations about authors' competence in English and thus harm their reputation in the academic community. The concerns under the sub-theme '*negative associations*' play a critical role in the non-acknowledgement of language assistance, as exemplified by the following excerpts:

This may lead to a loss of prestige for the person... It may be perceived as if my English was inadequate. (I-7, Associate Professor, Economics)

They would say, for example, 'he got a score on the test, he became an associate professor or professor, he authored an article in English but with help'... So, it would become a matter of 'how did you become a professor, then?'... The perception would be that 'well, he got help with English'. (I-4, Professor, Social Studies Education)

However, for many academics, acknowledging language assistance is more likely to evoke '*positive associations and provide benefits*' to authors:

I think this is actually an advantage... [It means] that I receive assistance with this issue because I care about my work... It shows that the work has emerged as a product of multidimensional assistance. (I-1, Professor, Guidance and Psychological Counselling)

If [the language assistance received] is acknowledged, I can claim my right on the subject in which I am an expert. So, I do not take responsibility in situations that may arise from the correctness and incorrectness of the [translation]. (I-2, Associate Professor, Geography Teaching)

For some interviewees, although academics are not yet ready to acknowledge that they have received language assistance, it only serves '*as a means to an end*':

The goal is to put forward a text on an original subject... We confuse whether language is a goal or a means to an end... But academics are not yet ready for this issue. (I-5, Professor, Modern History)

On the other hand, it may be '*easier to acknowledge proofreading*' assistance compared to translation.

Proofreading may be acknowledged, but translation [assistance] may be perceived as incompetence.... I do not think that anyone would write that they have got translation assistance... In Türkiye, academics are not open to it. (I-4, Professor, Social Studies Education)

It is both surprising and not surprising that only one interviewee touched on the translators' invisibility and low status. Her awareness arose from her interest in literature. She believed that translators should stand up for themselves because academics' reliance on unacknowledged language assistance is apparently taken for granted and not negotiated. The following excerpt reflects '*the translators' status at stake*' in academic translations:

Translation is a very valuable job. In Türkiye, I think, it is a job that is not valued very much in terms of both material and immaterial gains.... In literary translations, for example, translators are named, but I see that even there they are not recognised. The translator remains in the background. This is also true for academic translation... Translators should stand tall. They should say 'this is my job and I want it to be acknowledged; otherwise, I will not do it'. (I-3, Assistant Professor, International Law)

4. Discussion

The analysis of the survey data showed that the most common strategy to publish in English was full-text translation, followed by self-translation. However, some academics may switch between strategies depending on circumstances. In a survey of 192 Portuguese researchers from different disciplines of humanities and social sciences, Bennett (2010), likewise, reported that while most of the researchers used several different strategies at different times, 77 researchers had someone else translate their work and almost half of them resorted to the service of professionals. Taken together, these findings show that the practice of linguistic mediation in academic text production is most often much more complex, fluid, and hybrid (Bennett, 2010, 2021; Montgomery, 2009). Freelance translators were the most common service providers for both translation and proofreading/editing. Translation companies and language services websites were also commonly used in both cases, while non-translator friends were more commonly used for proofreading/editing. These findings are consistent with earlier observations that many scholars are becoming aware of the greater efficiency of using professional translation services although colleagues and acquaintances are still asked for assistance (Bennett, 2013b; Espinoza Marquez, 2020). The academics in the present study quite rarely resorted to NESs for language assistance. This finding shows that translating into English as a non-native language has come to be widely recognized as a market-driven practice in EFL countries (Bennett, 2010; Zannini, 2016) due to, for example, the difficulty in accessing NESs to mediate academic texts (Kim, 2019; Luo & Hyland, 2016).

The interview findings revealed that the academics need to use language services at one point for one reason or the other. They referred to their lack of time, heavy

workload, and preference for leaving the work of translating and proofreading to the experts, and prestigious journals' routine demands for professional proofreading and/or editing. Machine translation tools have been increasingly used by NNES researchers as an aid for academic writing thanks to the recent improvements in their output quality (Bowker, 2020; O'Brien et al., 2018). The interview findings showed that machine translation is used as a cost-effective solution due to the cost of language services. Earlier studies also reported that the cost of language services may hinder scholars from resorting to language services (Bendazzoli, 2016; Espinoza Marquez, 2020; Li & Flowerdew, 2007; Lillis & Curry, 2010). It is unlikely, at least for the time being, that financial concerns and machine translation technologies completely obviate the need for language assistance because, as reported by most of the interviewees, it is the rule rather than the exception, especially for prestigious journals to ask authors to have their manuscripts proofread or edited by a NES or language professional. However, it seems that the cutting-edge applications of artificial intelligence, which have recently received plenty of hype and come to be increasingly used for academic purposes, will soon, if not yet, exert a greater impact on academics' use of language services. Four interviewees also reported that they use language services due to the constraints of time and workload because they would, otherwise, have to devote a greater amount of time and effort to draft their studies in English. This finding is in accord with recent studies indicating that NNES scholars' lack of time is a key factor in resorting to language services because both self-translation (Pisanski Peterlin, 2019) and writing in English (Pérez-Llantada et al., 2011) are usually considered more time-consuming.

According to the survey findings, most of the academics did not acknowledge the language assistance received in published studies mostly because the journal or publisher did not ask them to do so. However, the interview findings showed that acknowledging the assistance received in published studies is not a straightforward issue, rather there are several factors at play in the actual practice of acknowledging. Contrary to the survey findings, the analysis of the interview data revealed that academics are reluctant to acknowledge their use of language services mostly because they worry about risking their reputation and being labelled as incompetent in English. While the interviewees confirmed the positive aspects and possible benefits of acknowledging the use of language services, their concern over possible negative associations and the impracticality of acknowledging due to seemingly legitimate reasons were cited as the most prominent reasons for not acknowledging the assistance received. This empirical evidence supports earlier observations that language assistance is rarely acknowledged in published studies (Bennett, 2021; Burrough-Boenisch, 2019; Luo & Hyland, 2019; Montgomery, 2009). International publishing ethics standards and submission guidelines of prestigious journals/publishers stipulate that authors must list any assistance received in the preparation of manuscripts, for example, in the 'acknowledgements' section, and credit a paid help or a friendly favour as non-author contributions, including professional and non-professional language assistance (EASE, 2018; ICMJE, 2023; Teixeira da Silva, 2020). However, journals' requests for proofreading, as expressed by Matarese and Shashok (2020), serve only to ensure authors' compliance with their instructions to seek assistance rather than encouraging

authors to acknowledge the use of such services. Thus, acknowledging language assistance is a pending issue that requires urgent attention from the academic community (Matarese & Shashok, 2020). As highlighted by one interviewee in this study, language service providers themselves might ask authors to credit them in published studies using an acknowledgement statement that is negotiated and accepted by both parties. However, as shown by recent empirical data (Burrough-Boenisch, 2019), language service providers' call for acknowledgement is a matter of controversy. Burrough-Boenisch (2019) surveyed 131 freelance language editors to investigate whether they seek acknowledgement for editing academic studies written by NNES scholars. More than half of the respondents (76; 58%) did not seek acknowledgement and cited the following reasons: seeking acknowledgement had never crossed their mind, due payment means sufficient acknowledgement, and it is not important to be acknowledged. Most interestingly, they did not want to be wrongly credited with disimprovements because authors could later insert errors in the published text. Taken together, the results reported in Burrough-Boenisch (2019) and the results of the present study suggest that both authors and language service providers worry that their reputations may be at risk when language services are acknowledged. These results also indicate the importance of the need for language service providers to ask authors to acknowledge their assistance and for both parties (i.e., service users and providers) to negotiate the issue and reach a consensus on how to acknowledge the assistance.

4.1 Implications

As shown by the present findings and discussed by earlier studies, the present role of EALF carries considerable implications for translation, which also raise some critical ethical issues. They can be subsumed under three broad categories. First, the dominant use of EALF has created a flourishing market of academic translation in both directions, i.e., in and from English – so much so that “[t]he transfer of scientific material is quite likely the largest realm of translation in the world today, especially in professional and academic circles” (Montgomery, 2009, p. 6). The internationalization and marketization of scientific and academic publishing have led to a “considerable increase in the volume of translation work into English” and “also generated a need for translation from English into other languages” (Bennett, 2013a, pp. 170-171). Second, translators play a significant role in contributing to both the circulation of academic knowledge and the reinforcement of EALF, usually unwittingly though, due to the perceived authority and prestige of EALF. Third, despite its strategic position in the continuous circulation and exchange of scientific and academic knowledge, translation is most often taken for granted as a latent dimension of the process and “sometimes create[s] the impression of being an original” either by being falsely presented as an original without reference to its source text or by being simply “received as an original and stripped from its status as translation” (Schögler, 2019, pp. 5, 11). Thus, translation is usually subversive and invisible, and translators are not given social and/or symbolic recognition for their contribution to knowledge-making (Schögler, 2019; Franco Aixelá, 2004). In this regard, Montgomery (2010), pointing to Lawrence Venuti's well-known argument about the translator's invisibility, notes that “the translator of science is not considered important enough as a creative, producing agent” although they “produce cultural products that

qualify as originals in the target language” and “are potent actors in the globalization of knowledge” (p. 303). The implications for translation also apply to proofreading and editing. Like translation, proofreading and editing are usually taken for granted and rarely transparently acknowledged. This means that “translation, when it occurs, tends to be ‘covert’ [i.e., functions as an original], while paratranslational activities such as editing, proofreading or linguistic revision routinely go unattributed” (Bennett, 2021, p. 179). In their study with a Chinese clinical neurologist who worked with several translators to publish research articles in English, Luo and Hyland (2019) highlighted that the status of the translated text and the professional recognition of translators were perhaps the most contentious issue raised in their study. Their findings also showed that academic translators “provide a critical, but anonymous, service sometimes paid but rarely acknowledged”, while “[p]ublishers and journals seldom mention the need to acknowledge or credit translators in their guidelines or statements of ethical practice”, and “the research literature seem particularly concerned with the matter, despite the issues it raises for questions of authorship, contributorship and the transparency of research” (p. 45). As they aptly worded, “[a]cademic translators seem to inhabit the grey areas of research publication: essential but unsung champions of the otherwise excluded EAL [English as an additional language] academics”; thus, “[b]y failing to publicly recognize the work of good translators, the academy overlooks work of considerable scholarship and, at the same time, it fails to reward a major mechanism which supports EAL academics to participate in international disciplinary conversations” (Luo & Hyland, 2019, pp. 45-46).

5. Conclusion

The most important conclusion of this study is that the work of academic translators and proofreaders/editors is taken for granted and rarely acknowledged in published studies. This means that they are rendered invisible while they contribute to the visibility and standing of academics. Thus, the present academic publishing industry dominated by EALF is a major site that maintains the persistent invisibility of translation (as well as other forms of linguistic mediation) despite its critical role in the circulation and (re)production of academic knowledge.

This study has two major limitations that need to be acknowledged. First, the findings and conclusions reported here concern only the group of academics who participated in the study. Although they provide relevant data and illuminating insights regarding the topic under investigation, they should not be considered predictive and cannot be generalized to the experiences of other academics in Türkiye or elsewhere. Thus, the applicability of these findings to other contexts is left to the discretion of potential readers of this study. Because this study tried to elicit responses from a group of understandably busy respondents, the survey and interviews were kept short as much as possible, and several other important points could not be addressed. Thus, there is a definite need for both qualitative and quantitative follow-up research to probe further into this topic from different perspectives, especially from the point of view of academic translators, proofreaders, and editors. Second, ironically and regrettably, this study

relies almost exclusively on English-language publications. Non-English-language sources would definitely have offered a diversity of views and voices on the issues discussed here. The implications of the present findings go beyond translation studies and seem relevant to various lines of research such as language policies, ELT, ELF, academic publishing, publishing ethics, EAP, and academic writing. It is hoped that both the findings and shortcomings of this study pave the way for a fruitful disciplinary and interdisciplinary exchange and encourage scholars from different disciplines to reflect on and enrich what has been (not) said in this study.

Author Contributions

First Author: Nazan İşi 60% (literature review, data collection and analysis, theoretical framework, discussion)

Second Author: Korkut Uluç İşisağ 40% (literature review, data collection and analysis, theoretical framework, discussion)

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest.

Financial Support: The authors declare that they received no financial support for this study.

Yazar Katkıları

Birinci Yazar: Nazan İşi %60 (literatür taraması, veri toplama ve analizi, kuramsal çerçeve, tartışma)

İkinci Yazar: Korkut Uluç İşisağ %40 (literatür taraması, veri toplama ve analizi, kuramsal çerçeve, tartışma)

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

References

- Ardıç, F. N. (2007). Türkçe yayın ve akademik yükseltme kriterleri. In O. Yılmaz (Ed.), *Sağlık bilimlerinde süreli yayıncılık 5. ulusal sempozyumu* (pp. 35–38). TÜBİTAK ULAKBİM. <https://etkinlik.ulakbim.gov.tr/event/46/attachments/247/714/page35-38.pdf>
- Arnbjörnsdóttir, B. (2019). Supporting Nordic scholars who write in English for research publication purposes. In J. N. Corcoran, K. Englander, & L.-M. Muresan (Eds.), *Pedagogies and policies for publishing research in English: Local initiatives supporting international scholars* (pp. 77–90). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315151229>
- Bellos, D. (2011). *Is that a fish in your ear?: Translation and the meaning of everything*. Faber and Faber, Inc.
- Bendazzoli, C. (2016). Exploring the mediated side of ELF: Emerging challenges in academic settings. In N. Tsantila, J. Mandalios, & M. Ilkos (Eds.), *ELF: Pedagogical and interdisciplinary perspectives* (pp. 376–383). Deree-The American College of Greece.
- Benesch, S. (2001). *Critical English for academic purposes: Theory, politics, and practice*. Routledge.
- Bennett, K. (2007). Epistemicide! The tale of a predatory discourse. *The Translator*, 13(2), 151–169. <https://doi.org/10.1080/13556509.2007.10799236>
- Bennett, K. (2010). Academic writing practices in Portugal: survey of humanities and social science researchers. *Diacritica*, 24(1), 193–209. <https://doi.org/10.1016/j.jeap.2009.11.002>

- Bennett, K. (2013a). English as a lingua franca in academia: Combating epistemicide through translator training. *The Interpreter and Translator Trainer*, 7(2), 169–193. <https://doi.org/10.1080/13556509.2013.10798850>
- Bennett, K. (2013b). The translator as cultural mediator in research publication. In J. Burrough-Boenisch & V. Matarese (Eds.), *Supporting Research Writing: Roles and Challenges in Multilingual Settings* (pp. 93–106). Chandos Publishing. <https://doi.org/10.1016/B978-1-84334-666-1.50006-0>
- Bennett, K. (2019). Between paradigms: A critical rhetorical approach to the study of academic translation. In R. Y. Schögler (Ed.), *Circulation of academic thought: Rethinking translation in the academic field* (pp. 31–53). Peter Lang.
- Bennett, K. (2021). Authorship and (self-)translation in academic writing: Towards a genetic approach. In A. Nunes, J. Moura, & M. Pacheco Pinto (Eds.), *Genetic Translation Studies: Conflict and Collaboration in Liminal Spaces* (1st ed., pp. 179–196). Bloomsbury Academic. <https://doi.org/10.5040/9781350146846.ch-012>
- Braun, V., & Clarke, V. (2013). *Successful qualitative research: A practical guide for beginners*. SAGE Publications. <http://studysites.uk.sagepub.com/braunandclarke/study/additional.htm>
- Braun, V., & Clarke, V. (2021). One size fits all? What counts as quality practice in (reflexive) thematic analysis? *Qualitative Research in Psychology*, 18(3), 328–352. <https://doi.org/10.1080/14780887.2020.1769238>
- Burrough-Boenisch, J. (2003). Shapers of published NNS research articles. *Journal of Second Language Writing*, 12(3), 223–243. [https://doi.org/10.1016/S1060-3743\(03\)00037-7](https://doi.org/10.1016/S1060-3743(03)00037-7)
- Burrough-Boenisch, J. (2019). Do freelance editors for academic and scientific researchers seek acknowledgement? A cross-sectional study. *European Science Editing*, 45(2), 32–38. <https://doi.org/10.20316/ESE.2019.45.18019>
- Byrne, J. (2012). *Scientific and technical translation explained: A nuts and bolts guide for beginners*. Routledge.
- Crystal, D. (2003). *English as a global language* (2nd ed.). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511486999>
- Curry, M. J., & Lillis, T. (2004). Multilingual scholars and the imperative to publish in English: Negotiating interests, demands, and rewards. *TESOL Quarterly*, 38(4), 663–688. <https://doi.org/10.2307/3588284>
- Demir, E., Demir, C. G., & Özdemir, M. Ç. (2017). Akademik yükseltme ve atama sürecine yönelik öğretim üyesi görüşleri. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1, 12–23.
- Demircan, Ö. (1988). *Dünden bugüne Türkiye’de yabancı dil: Arapça, Farsça, Fransızca, İngilizce, Almanca, Latince, İtalyanca... dillerinin öğretimi ve Türkçenin bu diller karşısındaki durumu*. Remzi Kitapevi.
- Di Bitetti, M. S., & Ferreras, J. A. (2017). Publish (in English) or perish: The effect on citation rate of using languages other than English in scientific publications. *Ambio*, 46(1), 121–127. <https://doi.org/10.1007/s13280-016-0820-7>
- Dogancay-Aktuna, S. (1998). The spread of English in Turkey and its current sociolinguistic profile. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 19(1), 24–39. <https://doi.org/10.1080/01434639808666340>

- Doğançay-Aktuna, S., & Kızıltepe, Z. (2005). English in Turkey. *World Englishes*, 24(2), 253–265. <https://doi.org/10.1111/j.1467-971X.2005.00408.x>
- EASE [European Association of Science Editors]. (2018). EASE guidelines for authors and translators of scientific articles. *European Science Editing*, 44(4), 1–16. <https://doi.org/10.20316/ESE.2018.44.e1>
- Englander, K., & Uzuner-Smith, S. (2013). The role of policy in constructing the peripheral scientist in the era of globalization. *Language Policy*, 12(3), 231–250. <https://doi.org/10.1007/S10993-012-9268-1/METRICS>
- Espinoza Marquez, C. (2020). *Translation and the lingua franca in scientific communication: The case of the scientific community from Mexico* [Unpublished doctoral dissertation]. Queen's University Belfast.
- Franco Aixelá, J. (2004). The study of technical and scientific translation: An examination of its historical development. *The Journal of Specialised Translation*, 1, 29–49. https://jostrans.org/issue01/art_aixela.php
- Grabe, W. (1988). English, information access, and technology transfer: A rationale for English as an international language. *World Englishes*, 7(1), 63–72. <https://doi.org/10.1111/j.1467-971X.1988.tb00215.x>
- Grabe, W., & Kaplan, R. B. (1986). *Science, technology, language, and information: Implications for language and language-in-education planning*. *Social Science Information Studies*, 5(3), 99–120. [https://doi.org/10.1016/0143-6236\(85\)90041-9](https://doi.org/10.1016/0143-6236(85)90041-9)
- House, J. (2013). English as a lingua franca and translation. *The Interpreter and Translator Trainer*, 7(2), 279–298. <https://doi.org/10.1080/13556509.2013.10798855>
- ICMJE [International Committee of Medical Journal Editors]. (2023). *Recommendations for the conduct, reporting, editing, and publication of scholarly work in medical journals*. <https://www.icmje.org/icmje-recommendations.pdf>
- Jenkins, J., Cogo, A., & Dewey, M. (2011). Review of developments in research into English as a lingua franca. *Language Teaching*, 44(3), 281–315. <https://doi.org/10.1017/S0261444811000115>
- Kaplan, R. B. (1993). The hegemony of English in science and technology. *Journal of Multilingual & Multicultural Development*, 14(1–2), 151–172. <https://doi.org/10.1080/01434632.1993.9994526>
- Karahan, O. (2013). *Turkish scholars' publishing process in social sciences in English-medium journals: Motives, challenges and strategies* [Master's thesis]. Atatürk University.
- Karakaş, A. (2012). English as a lingua franca: Practices of academics in a Turkish university. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(3), 160–179.
- Kim, E.-Y. J. (2019). Korean scholars' use of for-pay editors and perceptions of ethicality. *Publications*, 7(1), 21. <https://doi.org/10.3390/publications7010021>
- Li, Y., & Flowerdew, J. (2007). Shaping Chinese novice scientists' manuscripts for publication. *Journal of Second Language Writing*, 16(2), 100–117. <https://doi.org/10.1016/j.jslw.2007.05.001>

- Lillis, T., & Curry, M. J. (2006). Professional academic writing by multilingual scholars: Interactions with literacy brokers in the production of English-medium texts. *Written Communication*, 23(1), 3–35. <https://doi.org/10.1177/0741088305283754>
- Lillis, T., & Curry, M. J. (2010). *Academic writing in a global context: The politics and practices of publishing in English*. Routledge.
- Luo, N., & Hyland, K. (2016). Chinese academics writing for publication: English teachers as text mediators. *Journal of Second Language Writing*, 33, 43–55. <https://doi.org/10.1016/J.JSLW.2016.06.005>
- Luo, N., & Hyland, K. (2019). “I won’t publish in Chinese now”: Publishing, translation and the non-English speaking academic. *Journal of English for Academic Purposes*, 39, 37–47. <https://doi.org/10.1016/J.JEAP.2019.03.003>
- Matarese, V., & Shashok, K. (2020). Acknowledging editing and translation: A pending issue in accountability. *Accountability in Research*, 27(4), 238–239. <https://doi.org/10.1080/08989621.2020.1737525>
- Molino, A. (2018). Academic discourse in translation: Perspectives and challenges. In M. Canepari, G. Mansfield, & F. Poppi (Eds.), *The many facets of remediation in language studies* (pp. 423–435). LAP LAMBERT Academic Publishing.
- Montgomery, S. L. (2000). *Science in translation: Movements of knowledge through cultures and time*. University of Chicago Press.
- Montgomery, S. L. (2009). English and Science: Realities and issues for translation in the age of an expanding lingua franca. *The Journal of Specialised Translation*, 11, 6–16. https://www.jostrans.org/issue11/art_montgomery.pdf
- Montgomery, S. L. (2010). Scientific translation. In Y. Gambier & L. van Doorslaer (Eds.), *Handbook of translation studies* (Vol. 1, pp. 299–305). John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/hts.1.sci1>
- Montgomery, S. L. (2013). *Does science need a global language?: English and the future of research*. University of Chicago Press.
- Olohan, M. (2016). *Scientific and technical translation*. Routledge.
- Ostler, N. (2010). *The last lingua franca: English until the return of Babel*. Bloomsbury Publishing.
- Pennycook, A. (2017). *The cultural politics of English as an international language*. Routledge.
- Pérez-Llantada, C., Plo, R., & Ferguson, G. R. (2011). “You don’t say what you know, only what you can”: The perceptions and practices of senior Spanish academics regarding research dissemination in English. *English for Specific Purposes*, 30(1), 18–30. <https://doi.org/10.1016/J.ESP.2010.05.001>
- Phillipson, R. (1992). *Linguistic imperialism*. Oxford University Press.
- Pisanski Peterlin, A. (2013). Attitudes towards English as an academic lingua franca in translation. *The Interpreter and Translator Trainer*, 7(2), 195–216. <https://doi.org/10.1080/13556509.2013.10798851>
- Pisanski Peterlin, A. (2014). Academic discourse in translation: Trainee translators’ performance, experience and perception of rhetorical conventions. *English for Specific Purposes*, 36(1), 60–73. <https://doi.org/10.1016/J.ESP.2014.06.001>

- Pisanski Peterlin, A. (2019). Self-translation of academic discourse: The attitudes and experiences of authors-translators. *Perspectives*, 27(6), 846–860. <https://doi.org/10.1080/0907676X.2018.1538255>
- Pym, A. (2006). Globalization and the politics of translation studies. *Meta: Journal Des Traducteurs/Meta: Translators' Journal*, 51(4), 744–757. <https://doi.org/10.7202/014339ar>
- Şaş, A. K. (2022). Yeni sömürü düzeninde diller: Türkçenin İngilizceyle imtihanı. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 9, 722–738. <https://doi.org/10.51531/korkutataturkiyat.1212773>
- Schögler, R. Y. (2019). Circulation of academic thought: Rethinking translation in the academic field. In R. Y. Schögler (Ed.), *Circulation of academic thought: Rethinking translation in the academic field* (pp. 9–28). Peter Lang. <https://doi.org/10.3726/b14868>
- Teixeira da Silva, J. A. (2020). Paper mills and on-demand publishing: Risks to the integrity of journal indexing and metrics. *Medical Journal, Armed Forces India*.
- Uysal, H. H. (2014). English language spread in academia: Macro-level state policies and micro-level practices of scholarly publishing in Turkey. *Language Problems and Language Planning*, 38(3), 265–291. <https://doi.org/10.1075/lplp.38.3.03uys>
- Vera-Baceta, M. A., Thelwall, M., & Kousha, K. (2019). Web of Science and Scopus language coverage. *Scientometrics*, 121(3), 1803–1813. <https://doi.org/10.1007/S11192-019-03264-Z/FIGURES/6>
- Willey, I., & Tanimoto, K. (2013). “Convenience editors” as legitimate participants in the practice of scientific editing: An interview study. *Journal of English for Academic Purposes*, 12(1), 23–32. <https://doi.org/10.1016/J.JEAP.2012.10.007>
- Yin, R. K. (2009). *Case study research and applications: Design and methods* (4th ed.). SAGE.
- Yüksek Öğretim Kurulu [Council of Higher Education]. (2021). *Üniversite izleme ve değerlendirme genel raporu* 2021. <https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/2022/universite-izleme-ve-degerlendirme-genel-raporu-2021.pdf>
- Yüksek Öğretim Kurulu [Council of Higher Education]. (2022, November 2). *Yükseköğretim bilgi yönetim sistemi*. <https://istatistik.yok.gov.tr/>
- Zannini, S. (2016). *The interaction between scientific translation and English as a lingua franca, and the role of non-native-English-speaking translators* [Unpublished master's thesis]. NOVA University Lisbon.

Translation of Mobile Game Titles: Trends and Implications

Mobil Oyun İsimlerinin Çevirisi: Eğilimler ve Çıkarımlar

Research/Araştırma

Seyfullah KOÇAK

Doktora öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim-Tercümanlık Bölümü,
syfkocak@gmail.com, ORCID ID: orcid.org/0000-0002-8611-7132

ABSTRACT

This study tailors a classification for the translation strategies used for mobile game titles, based on classifications used in film title translation, with a focus on the Turkish mobile game publishers. The study found that the dominant strategy among the mobile game developers was no translation, followed by partial translation and no translation plus a catchy explanation. Also, the study proves that cooperation with another publisher and publishing year are major factors connected to the translation strategy employed. It has been understood that the translations of mobile game names need to be examined with a unique innovative perspective. The study suggests that a participant-oriented approach which includes agents active in the process is needed for further studies.

Keywords: localisation, mobile games, product naming, translation strategies, Türkiye

ÖZET

Bu çalışma, film ismi çevirileri için kullanılan sınıflandırmalardan faydalanarak Türk mobil oyun yayıncıları tarafından yayınlanan oyun isimlerinin çevirilerinde kullanılan stratejiler için bir sınıflandırma oluşturmayı amaçlamaktadır. Bulgular, mobil oyun geliştiricileri arasında baskın stratejinin çeviri yapılmaması olduğunu, ardından kısmi çeviri ve çeviri yapılmamasıyla beraber akılda kalıcı bir açıklama eklenmesinin geldiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca çalışmamız başka bir yayıncı ile iş birliği ve yayın yılı gibi değişkenlerin çeviri stratejisi ile bağlantılı olan ana faktörler olduğunu göstermektedir. Mobil oyun isimlerinin çevirilerinin kendine has yenilikçi bir bakış açısıyla incelenmesi gerektiği anlaşılmıştır. Gelecek çalışmalar için sürece aktif olarak dahil olan eyleyicileri içeren katılımcı odaklı bir yaklaşımın gerekli olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Sözcükler: yerelleştirme, mobil oyun, ürün isimlendirme, çeviri stratejileri, Türkiye

1. Introduction

The video game industry continues to grow each year in volume and value. Mobile games are no exception in this growth. Major video games today present numerous elements to be translated. Each element has its own requirements to be considered in its translation. Many studies focus on the approaches or strategies in VGL. Mangiron and O'Hagan (2006) focus on the freedom of translators and transcreation in the localisation of the famous Japanese title *Final Fantasy* into English. Fernández Costales (2014) investigates the role of fidelity to the original story and its relationship with the translation strategies selected in the video game adaptations of superhero comics. Fernández Costales (2012) questions the relationship between the genres and translation strategies. Mangiron (2012) approaches translation strategies in terms of cultural adaptation. Though studies in video game localisation (VGL) have inspected video games for personal computers and consoles, mobile video games are not studied as often as them. Few existing studies investigate the trends in the localisation of mobile educational games (Ho, 2020), localisation and product success (Davies & Li, 2020), and localisation process from the point of view of Actor-network theory and Skopos theory (Kim, 2022). In the Türkiye context, unfortunately, studies on mobile game localisation are yet to be found.

Brand and product names are crucial elements of marketing campaigns. Strategic naming of a product, especially in a market where there is little difference between the quality of the products available, can have a big impact on the attitude of the consumers towards it. The linguistic and cultural dimensions of product naming are complicated, and the translation of product or brand names should comply with the norms, social conventions, moral values, and religious beliefs of the target culture. Moreover, the market structure is also an important factor in product naming. Names of the existing products in the target market also can affect the success of the product. The translation of video game titles is similar to product naming in that it involves strategic decisions and cultural adaptation. The translation of the title should comply with the norms, social conventions, moral values, and religious beliefs of the target culture. The importance of the translation of video game titles has been largely neglected in localisation research.

Localisation, and especially translation strategies in localisation, have been studied from various viewpoints as the examples demonstrate. Though some of the studies have briefly mentioned the translation of the names (Mangiron, 2012), studies exclusively focusing on this topic are not to be found. Few existing ones focus on brand names and are tailored explicitly for Chinese-English language pair. For our sample, their classifications would fall short and some categories would be impractical even if we try to adapt them. In their stead, we propose a hybrid of classifications provided by Ross (2013) and Chaume for film titles (Chaume, 2020, pp. 129–131). Though VGL seems closer to localisation than audiovisual translation, modern video games include many audiovisual elements and complex storylines that incorporate audiovisual translation in the process. In fact, the only difference between other audiovisual products and modern video games in terms of story is the interactive aspect of video games. In the end, they

are both multimedia products with many similar elements. Thus, a well-tailored classification for film titles, we believe, may very well be used for video games.

Our main objectives in this study is to define the main tendencies in the translation of video game titles throughout the last decade. Also, we aim to provide insights into the future development of the practice and the research in this sphere. Our hypotheses for this study are that there has been a domination of the no-translation strategy in the translation of the titles, other strategies are utilised in the translation of the titles of mobile games with a connection to physical games or activities established before the emergence of video games, and there are outliers in the translation of mobile game titles that require further investigation.

Our sample is limited to the Game Developers Association of Türkiye (TOGED) in order to ensure data on actual standardised industry applications. For our research, 54 members of the association were examined. The examination process involved information on the TOGED website, information on the store pages of respective game development studios, and information gathered via Google search engine queries with keywords related to the studios.

2. Theoretical Background

2.1. Brand and Product Naming

Brand and product names are crucial elements of marketing campaigns of companies of any size or value. While it can be an effective tool to promote sales and build a positive image for the company, brand names can also cause a great deal of trouble for the company. "[I]f a firm name is misinterpreted or incorrectly translated, it too can cause the same types of humorous, obscene, offensive, or unexpected situations" (Ricks, 1983, p. 47). Product naming is no less crucial than the brand name of the company. Strategic naming of a product, especially in a market where there is no or little difference between the quality of the products available, can have a big impact on the attitude of the consumers towards it (Khessina & Reis, 2016; Verhaal et al., 2015). Product naming can also be a hindrance to marketing operations like brand names. Carelessly picked or adapted product names may lead to great failures in terms of sales and public relations. (Khessina & Reis, 2016; Ricks, 1983, p. 47).

Marketing concerns which have gained importance with the GILT (globalisation, internationalisation, localisation, translation) paradigm also shaped the brand name translation process for localised products. This importance necessitated a thorough process of brand naming and appropriately translating brand names for foreign markets. It is a process, not less important than the advertisement or the production itself. The process involves many concerns, such as linguistic and cultural issues, marketing, and legal implications. (Chuansheng & Yunnan, 2003). Just as the content of a software product or a video game has to be translated with the target locale in mind, the name of the product should also be transferred with the same considerations. To be successful in the target context it should comply with its norms, social conventions, moral values, and religious beliefs (Chuansheng & Yunnan, 2003). Moreover, the market structure is

also an important factor in product naming. Current trends in the target market and the reaction of the customers to the product names should be carefully inspected before naming a product (Alashban et al., 2002). Names of the existing products in the target market also can affect the success of the product (Khessina & Reis, 2016). The linguistic dimension of product naming is also a complicated matter. According to Nilsen (1995), it consists of five levels of analysis (phonology, orthography, morphology, syntax, and semantics). All of these factors are multiplied in complexity when we deal with the translation of product or brand names considering there are two different cultures involved. "Close examination of foreign markets and language differences are necessary and should be required before a product's domestically successful name is introduced abroad. Unfortunately, this simple warning is sometimes neglected in a company's enthusiasm to plunge into overseas marketing operations" (Ricks, 1983, p. 41).

We have already briefly mentioned some linguistic considerations regarding the product naming process. It involves strategic decisions among which linguistic and cultural ones are as important as the ones regarding marketing and public image. Yet, a concrete classification tailored for the product names' translation is still missing. Scientific works on this matter seem to be scarce. Yet, few works on the translations of brand names have been presented especially in the Chinese-English language pair. Shi (2017) uses literal translation, transliteration, and free translation to categorise brand name translations. Chuansheng et al. (2003) used a similar set of categories in their work, analysing the translation of brand names. Their categories consist of Pinyin, literal translation, transliteration, and coining. These works are specifically built for the Chinese-English language pair based mostly on the linguistic and cultural differences between the languages. Our study requires a different approach based on the cultural and linguistic dimension of the Turkish-English language pair, and accordingly, more categories as the analysis will demonstrate.

2.2. Localisation & GILT

Though video games have been considered a mere leisure time activity, the video game industry has been growing. According to the Video Games Europe (2023), it continued to grow even during the COVID-19 lockdown when most other sectors suffered economically. Worldwide marketing strategies require localisation as a core element in the publication process. Thus, one of the biggest factors in the growing interest in VGL is the financial gains. Sales in foreign markets depend mostly on the localisation process (Bernal-Merino, 2014, pp. 156, 157). Entertainment Software Association has stated that the economic impact of the industry in the US reaches over 90 billion dollars (Entertainment Software Association, 2023). Video Games Europe (2022) has announced a 6% growth in the player base and a 14% growth in the employees in the industry. Türkiye is no exception in this regard. Gaming in Turkey (2023) reports that in 2022 video game industry in Türkiye has received 424,7 million dollars investment. In such a large industry, financial concerns add another layer to the complexity of localisation practices (O'Hagan & Mangiron, 2004). The video game industry, by the nature of the product, requires translation specialists with additional skills to meet the needs of the multi-faceted task of localisation. Technical competence, textual

competence in various text types and genres, and other qualifications are crucial for a localisation expert to successfully provide users with an acceptable product. The new economic layer of complexity also concerns the paratexts such as marketing materials and product names on top of the player experience as a core factor in the localisation process.

Video game localisation arose from the industry's needs (Pettini, 2021, p. 1). Marketing aims, as a result of globalisation, constitute the first driving forces. "The game publishing industry is slowly realising the crucial part that the localisation of multimedia interactive entertainment software, a.k.a. game localisation, plays in boosting sales globally, opening new markets and expanding franchises" (Bernal-Merino, 2014, p. 2). Such aims gave birth to the concept of GILT (globalisation, internationalisation, localisation, translation). Localisation is a concept devised by and for the localisation industry in general but very well applies to VGL. With this concept in the central position, localisation has evolved into something more than the transfer of the text strings in a given software environment from the source language to the target. It has included many other factors such as the time constraints caused by the simultaneous shipment (sim-ship) strategy widely acknowledged by the publishers and legal restrictions to abide by on the content of video games. GILT has not only changed localisation practices but also shaped video game development with a localisation phase to follow in mind. The growing importance of localisation has caused developers to build video games in a localisation-friendly manner. Translatability or localizability has become a major factor in video game development ensuring success in the international market.

Here, we need to clarify some terms to prevent confusion. From now on, we will use "title" to refer to the titles of individual video games. In some previous works in VGL, the term "title" has been used to refer to the video games themselves (Mangiron, 2018; O'Hagan, 2013; O'Hagan & Mangiron, 2004; Purnomo et al., 2019). Yet in our work, we will use "video game" to refer to the games and "title" to refer to their names.

3. Methodology

3.1. A Classification for Game Titles

As we have mentioned in Section 2.1. translation of the product names is a topic not studied to a large extent. For our study, however, we can employ a different viewpoint in order to facilitate existing studies on film title translation to provide a framework for classification. There has been a considerable body of studies on film title translations. They attempt to explain the governing factors in the translation process of film titles. Newmark (1988) makes a distinction between descriptive and allusive titles. Descriptive titles describe the topic of the text and allusive ones have a "referential or figurative relationship to the topic". For descriptive titles, he suggests literal translation while allusive titles can be kept literally or imaginatively. He also makes a distinction to replace allusive titles with descriptive ones in some cases. Nord (1995) states that titles are shaped by factors indirectly related to situational conditions such as literary traditions or intertextual relationships. Here, marketing concerns are a factor which is closely related to both above. They are bound by the function of the titles, which is to appeal

to the audience. In accordance with that function, the translation of the titles has to conform to the factors which rule over the target context.

Many studies focus on the procedures employed in title translation aiming to provide a classification. Yin's (2009) examination of techniques used in the translation of English film titles demonstrates that a good title translation should obey principles such as faithfulness, cultural awareness, and commercial and aesthetic effects. Based on these factors he suggests transliteration, literal translation and explication as the methods for film title translation. Bai (2018) also discusses the standardised procedures in title translation which are referred to as 'translation strategies' in the study. The classification based on concepts such as faithfulness, aesthetics, commercial considerations, and artistic value includes literal translation, free translation, transliteration, and other translation strategies. Shi (2014) uses similar concepts with naming patterns of English film titles to situate film title translation in a spectrum between foreignisation and domestication. The author offers literal translation, free translation, and transliteration in this spectrum stating that the methods should co-exist in film title translation. Farghal and Bazzi (2017), provide a statistic on the English film titles translated into Arabic under five categories: literal translation, adaptation, use of related words, paraphrase/explication, and transliteration alone. Stressing that linguistic considerations are not the sole deciding factor in title translation, they mention cultural, commercial and marketing factors besides them. Martí and Zapater (1993) also attempt to classify the film titles translated from English into Spain. They state that commercial concerns often dominate linguistic ones. Based on their corpus, they point out the inconsistency in terms of criteria and strategies as a major problem in film title translation. Peña-Cervel (2016) focuses on the cognitive operations underlying the connection between the original (English) and translated (Spanish) film titles. The study also stresses that a classification based solely on literal and oblique translation procedures is not sufficient. Factors such as commercial and aesthetic considerations are also relevant. Ehrensberger-Dow & Massey (2013) investigate film title translations in English-German pair in connection with the concepts such as reflectiveness and translator's self-concept. The findings demonstrate that experience in the profession helps allocate cognitive resources for high-level tasks and for evaluating source texts and their translations in terms of pragmatics and extratextual factors such as the intention of the author.

We especially would like to mention a MA thesis in the Turkish context on film title translation. In her thesis, Doğan first describes the factors affecting the choices in the translation of the titles of imported films in Türkiye. These factors include agents such as the initiator, producer, and commissioner on top of financial concerns, genre, paratextual elements, censorship, target audience, and target culture norms. The study attempts to classify the translation procedures for titles of films released in 2010 in Türkiye (2012). Based on the corpus, the study defines four main procedures: Clear semantic proximity, free translation, literal translation, and non-translation.

As briefly described for each study above, film title translation with its procedures and governing factors demonstrate many similarities with video games. Considerations

related to the product and its nature as well as the actors involved in the whole process of transferring the product into another culture are also relevant in video games. With such similarities in mind, we reckon it will very well serve as a base for our classification. Yet, most of the classifications above are not detailed. Two studies on film title translation are especially promising in terms of the level of detail. The first one is provided by Frederic Chaume who dedicated his works to the audiovisual translation field (2020). In his seminal work, he mentions the importance of film titles and their translations in connection with merchandising and copyright issues. He proposes five categories for the translation of film titles:

- (1) Direct translation,
- (2) Partial translation,
- (3) catchy new translation,
- (4) no translation,
- (5) No translation plus a catchy explanation.

The second classification is proposed by Jonathan Ross in his study on film titles and their translation in Turkish and Slovene contexts (2013). He proposes a detailed classification of translation tactics utilised based on a parallel corpus. Stating that the target culture plays a key role in title translation he reports the dominance of literal translation with a strong tendency to free translation involving amplification in Türkiye. The author also stresses that decisions about title translations are shaped on a plane governed by power relations among many actors involving, but not limited to, translators. His classification includes the following tactics:

- (1) Non-translation,
- (2) Transcription,
- (3) Literal Translation,
- (4) Established idiomatic equivalent,
- (5) Transposition,
- (6) Modulation,
- (7) Other minor semantic shift,
- (8) Amplification,
- (9) Reduction,
- (10) Free translation with semantic connection,
- (11) Free translation with no semantic connection,
- (12) Title with precedent.

In our study, we have tailored a classification fit for our corpus by utilising the two classifications mentioned above. Then we have provided commentary on the general trends in the translation of mobile video game titles. For the outliers, i.e. unusual cases, we have deepened our investigation further and factored in additional data which is likely to have a meaningful connection to the selection and translation of the title.

3.2. Corpus

Our sample is limited to the Game Developers Association of Türkiye (Türkiye Oyun Geliştiricileri Derneği - TOGED) in order to ensure data on actual standardised industry applications. For our research, 54 members of the association were examined. The examination process involved information on the TOGED website, information on the store pages of respective game development studios, and information gathered via Google search engine queries with keywords related to the studios. 13 studios were excluded from the sample via the lack of reliable information. 14 studios were excluded because they are not active in developing mobile games or the share of their workforce in mobile game development is not on a considerable level. The second reason for exclusion is to prevent any distortion in the data and the findings. Since in Türkiye game development consists of mainly mobile game development as the member profile of TOGED displays, we have limited our sample to mobile game studios. The remaining 27 studios have at least published one game on Google Play Store. We have decided to exclude the Apple Store in order to keep the scope of our work at an acceptable level. Lastly, we have excluded one mobile game due to a lack of data. After the data cleaning process, we ended up with 237 mobile games published by 27 studios between 2013-2023.

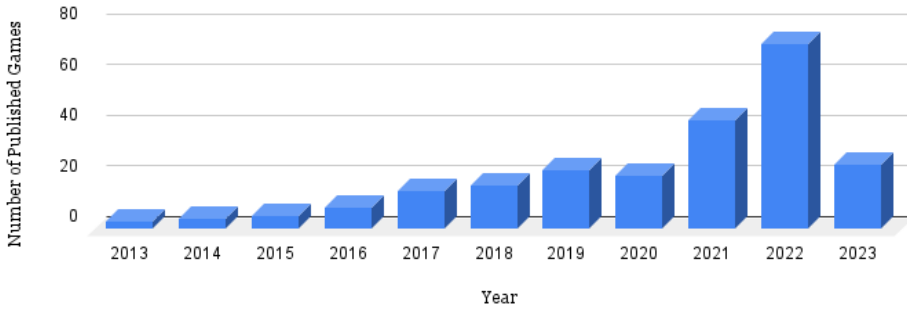
For the studios eligible for research we have deepened our analysis and prepared a list of the games developed by the studios with their names in the Turkish and English versions of the Google Play Store. For the studios who have cooperated with a publisher, we have thoroughly inspected their official website and listed the games which are claimed to be developed by them. Since it is hard to find information on the collaboration between the studio and the publisher on the publisher's website or store account we have decided to exclude the studios from our sample in order to ensure reliable data.

As we progressed through the analysis some additional data was collected in order to see if there is a meaningful connection between them and the strategies employed for the translation of the titles. One such variable is whether the studio cooperates with a third party in the publication of their games. While 24 studios publish their games by themselves under their own name, five studios opted for cooperating with a publisher for this matter. Since such cooperation means involving at least another actor in the decision-making process for the game publishing, and by extension for the product naming, these eight studios were analysed with extra caution. Among other variables, we can count the city in which the studio operates, employee count, founding year, and publication date for each game. Not all variables proved to be fruitful in terms of their connection with the strategies utilised. Here, publication dates are especially

important. There is a considerable growth in publication count throughout the years. Except for 2023 for which we only have data for the first five months, the number of mobile games published has grown almost every year reaching up to 73 in 2022.

Figure 1

Yearly Number of Published Mobile Games

4. Findings

Based on our preliminary analysis, we have to clarify a key fact regarding the video game titles. Since our corpus consists of video game developers in Türkiye, the titles in the Turkish version of the Google Play Store are treated as source texts. Yet, most of the titles are in English. This fact may be explained by the intended target audience of the video games. Considering the high volume and financial benefits of the English speaking market, it is only natural that the developers aim to reach an international audience not limited to Türkiye while preserving a single product title. In order to provide some base for this presupposition, a random ten per cent of the studios and the titles of their games are checked in two more versions of the Store. The first one is a European language, i.e. Spanish. Using English in European countries is expected since English is an official language of the European Union and is not unfamiliar to the audience (https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/languages_en). The second language selected is Russian since we expect to see if there is any other tendency in product naming since Russian uses the Cyrillic alphabet instead of the Latin alphabet. Our inspection proved that titles in English remained in the Russian version while some titles were translated to Spanish in the Spanish version of the Store. Based on the findings, it is safe to say that the translation strategies utilised may change according to the target culture as well as the accessibility and affordability of translation services for the target language. Still, for such a deduction, any study must include the actors involved in the process and a comparative approach with more languages and cultures. The scope of our study prevents us from making further statements on this matter.

After a thorough inspection of titles in both versions of the Store, we have come up with a seven-group classification. The boundaries between the strategies we have defined are not clear-cut. Some of them might be connected in a hierarchical relationship, while some coexist in the translation process of a single title. To prevent

over-complication we have not used multiple strategies to define the titles in our corpus. Instead, we have picked the dominant strategy which, we believe, reflects the nature of the title under inspection. While defining the strategies, we have borrowed from Chaume (2020) and Ross (2013) strategies appropriate for the data we have. After defining the strategy for each title, we have looked for any connection with other variables such as the founding year of the studios, the cities where they operate, their approximate employee count, and the publishing year of the games.

5. Discussion

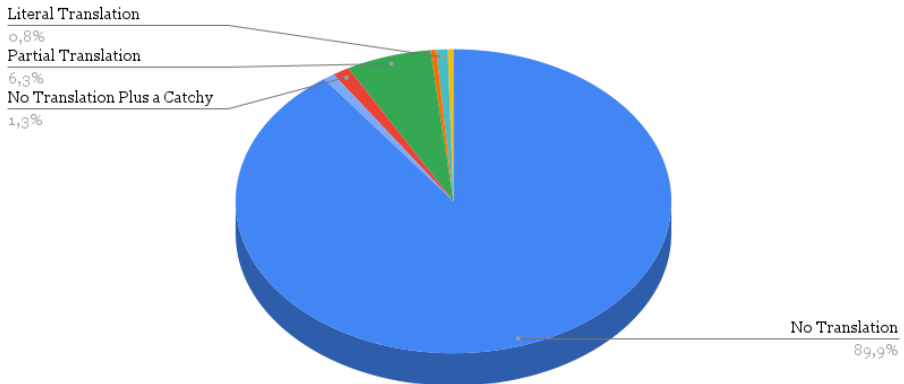
Our analysis provided us with seven strategies used for the translation of mobile game titles:

- (1) No translation
- (2) No translation plus a catchy explanation
- (3) Partial translation
- (4) Reduction
- (5) Amplification
- (6) Literal translation
- (7) Free translation with semantic connection

As demonstrated in Figure 2, No Translation is in a dominant position in the title translation strategies. It is followed by Partial Translation and No Translation Plus a Catchy Explanation, while the remaining four strategies have a share of less than one per cent.

Figure 2

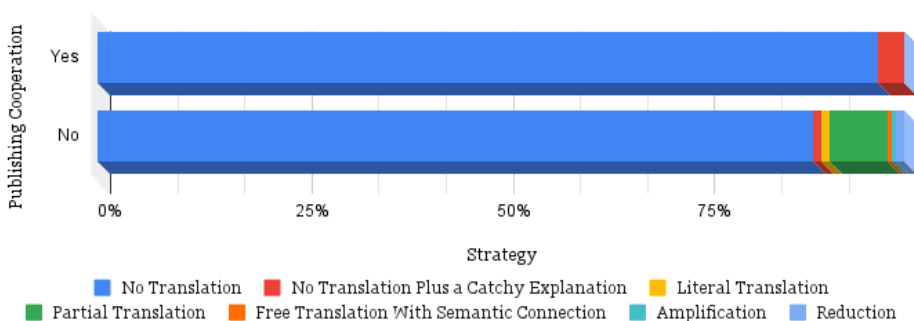
Translation Strategies Employed

After listing the strategies employed, we inspected meaningful connections between them and other variables collected in our data. An important variable which, we believe, affects the translation of the titles is whether there is cooperation with another publisher in the publication of the video games. Some of the video games in our corpus are published in cooperation with another publisher. For example, UNCO SOFT has published only two out of their seven games on their own Store page. The rest of the games they have developed are published in cooperation with Rollic Games on a different store page which belongs to Rollic Games. Such a factor includes the agency of multiple actors in the process. So, the strategy employed is expected to be considerably affected by it. The data also support this prediction as the following Figure 3 demonstrates. Studios which prefer publishing cooperation with a third party tend to use no translation and no translation with a catchy explanation while other studios utilise other strategies too.

Figure 3

Translation Strategies Employed by The Publishing Cooperation Preference of The Publisher

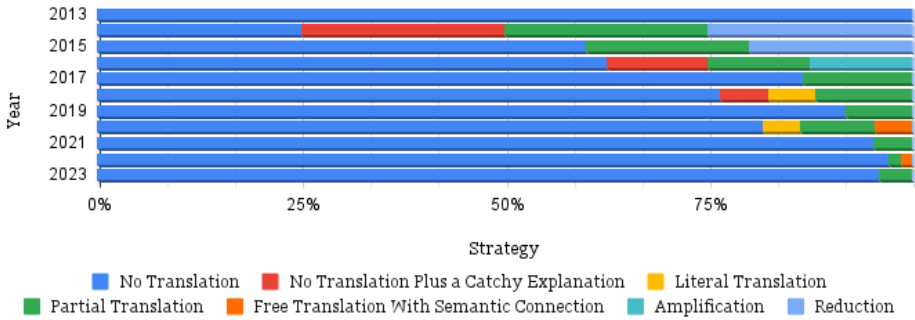

Another meaningful data in connection with the translation strategies employed is the publishing year. Starting in 2014, published games demonstrate the tendency of applying various translation strategies diminishing as the years pass. Reaching 2023,

though the data roughly cover only the first five months of 2023, no translation becomes the dominating strategy in the translation of video game titles. This tendency might be explained by the intention to preserve the value of the product on the international level by using a single name for the product. Yet, such deduction requires data on the agents in the process and a comparative approach with more languages and cultures. Yet, we have to keep in mind that titles in the Turkish version of the store are in English. This may imply that the translation process takes place not after the source text is produced as traditionally expected, but before it. Such an order of events opens up new possible approaches from various theoretical standpoints such as self translation and watermark translation.

Figure 4

Translation Strategies Employed by The Publishing Years

Apart from the no translation tendency, there are a few interesting points worth mentioning. The first is the structure of the titles and the scope of the translation. A considerable amount of the titles in our corpus consist of two parts. The first part is the name of the video game while the second part includes a catchy explanation of the nature or genre of the video game. For example, “Lost Bubble - Bubble Shooter” by Peak is a game where the player shoots bubbles. Hence, the second part which we’d like to call “catchy explanation” borrowing from Chaume (2020) explains the main game mechanic. Another example is “Drift Max World - Yarış Oyunu” by Tiramisu. The second part of the title indicates the genre of the game, which is translated as “Racing Game” in the target title. Our corpus demonstrates a tendency to translate only the catchy example which has grown in recent years, as in the latter example.

Another tendency observed in the title selection for video games is the catchy explanation described above constituting the whole title of the game. Titles such as “Beauty Run”, “Seasons Run”, and “Undead Run” by Hi Games indicate the genre of the games, i.e. runner, and the main theme, i.e. beauty, seasons, or undead. Product naming in any line of work more or less includes explanatory or implicative factors in the name. Yet, as the corpus demonstrates, in the mobile game industry in Türkiye it is applied in a systematic and literal manner. Based on this tendency and other tendencies our corpus demonstrates we foresee two possible outcomes. Either translation of catchy explanation tendency grows in time and a considerable amount of source titles become catchy explanations in Turkish, or English catchy explanations remain dominant as

source titles in the Turkish version of the store. Policymakers as well as the end users will dictate the fate of translation practices in this field as well as their reflection on the culture. In Itamar Even-Zohar's terms, the Turkish video game industry is a young system. Naturally it is affected by far more developed systems in terms of technical, cultural, and linguistic aspects. Local products are yet to take a central position in this system (2005). Though they demonstrate considerable development in terms of technical aspects, there is much to be done in terms of integrating authentic elements from the source language and culture.

Titles fully translated are also worth investigating in detail despite their low frequency. All three instances of full translation include strong connections with real-life activities such as sports.

Table 1
Titles With Full Translation Strategy Applied

Source Title	Target Title
Kafa Topu 2 - Online Futbol	Head Ball 2 - Online Football
Basketbol Arena: Online Spor	Basketball Arena: Online Game
Otobüs Sim Ace: Sürüş Oyunları	Bus Simulator MAX : Buses

The same kind of connection is demonstrated by partially translated titles. Noting that parts that are translated are catchy explanations in all but two of them, we would like to point out that catch explanations also refer to real-life activities which predate the emergence of video games.

Table 2
Titles With Partial Translation Strategy Applied

Source Title	Target Title
A Word Kelime Oyunu (Türkçe)	A Word Game
Word Box - Bilgi ve Bulmaca Oy	Word Box - Trivia & Puzzle Gam
How Many - Trivia Oyunu	How Many - Trivia Game
Okey Extra - Online Çanak Okey	Okey Extra - Online Rummy Game
Word Universe - Kelime Oyunu	Word Universe - CrossWord
Joy Blast: match-three puzzle!	Joy Blast: Match three bubbles
Ignis - Zeka Oyunu	Ignis - Brain Teasing Puzzle
Trick Me: Bulmaca Oyunları	Trick Me: Brain Teasers Puzzle
Otsimo - Özel Eğitim Oyunları	Otsimo Special Education
Otsimo AAC Konuşma Desteği	Otsimo AAC Tap and Talk

Drift Max Araba Yarışı Oyunu	Drift Max - Car Racing
Drift Max Pro - Araba Yarışı	Drift Max Pro Car Racing Game
Car Parking Pro - Park Oyunu	Car Parking Pro - Park & Drive
Drift Max World - Yarış Oyunu	Drift Max World - Racing Game
Idle Car Clicker-Tıklama Oyunu	Idle Car Clicker Game

6. Conclusion

Our study set seven strategies for translating mobile game titles and found that the dominant strategy was no translation, followed by partial translation and no translation plus a catchy explanation. So, our first hypothesis is confirmed. The study also found that cooperation with another publisher and publishing year are major factors connected to the translation strategy employed. Partially or fully translated titles are mostly linked to physical-space-related activities such as sports or games older than electronic devices. Our second hypothesis is also confirmed by the findings. The video games with no connections to physical games or activities tend to be titled based on a specific procedure, i.e. product name plus a catchy explanation, and they are not translated in full. The only part translated is the catchy explanation which is currently a rare occasion. Supposing that this trend grows it will help production of local video games with Turkish titles, which are then translated into the language of target locales. Thus, a local canon capable of capturing and holding the central position of the young Turkish video game system can be created. Any elaboration on the classification of the translation strategies for mobile game titles might depend on the structure described above, provided this tendency grows in the future.

As for the “why” question, standardised names based on genres and specific game mechanics might facilitate the positive effect of names similar to the names of existing products in the market mentioned by Khessina and Reis (2016). This assumption is also supported by the games developed by individual studios and their titles in similar expressions or structures such as “Toy Blast”, “Toon Blast”, and “Star Blast” by Peak. Yet further research with data on the agents involved is needed to confirm if there is such a specific aim underlying the title selection and translation. Such an enquiry will also help precisely determine the place and the nature of translation in video game production.

Yearly profiles of translation strategies show growing uniformity in the application in favour of no translation. We believe that the appearance of other strategies between 2014 and 2020 reflects the trial-and-error phase of a new, growing industry. Yet, the findings of our study are not sufficient to comment on the preferences of the involved actors. The actors themselves should be included in further studies to comment on the matter.

With the abovementioned tendencies and the insights for further research deduced from our findings pointing to fruitful research topics in this field, our study has accomplished both the goals we have set. Mobile Game Localisation and title translation

are two topics which have not been thoroughly explored in the Turkish context yet. In order to fill the gaps, many studies should be conducted as fast as to get on the same page with the practice.

The study suggests that a participant-oriented approach which includes agents active in the process is needed for further studies.

References

- Alashban, A. A., Hayes, L. A., Zinkhan, G. M., & Balazs, A. L. (2002). International brand-name standardization/adaptation: Antecedents and consequences. *Journal of International Marketing*, 10(3), 22–48. <https://doi.org/10.1509/jimk.10.3.22.19544>
- Bai, Z. (2018). On Translation strategies of English movie titles. *Journal of Language Teaching & Research*, 9(1). <http://dx.doi.org/10.17507/jltr.0901.15>
- Bernal-Merino, M. Á. (2014). *Translation and localisation in video games: Making entertainment software global* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315752334>
- Chaume, F. (2020). *Audiovisual translation: Dubbing* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003161660>
- Chuansheng, H., & Yunnan, X. (2003). Brand name translation in china: An overview of practice and theory. *Babel. Revue Internationale de La Traduction / International Journal of Translation*, 49(2), 131–148. <https://doi.org/10.1075/babel.49.2.03chu>
- Davies, H., & Li, Z. (2020). Travel frog: Traversing cultural borders with mobile games. *Convergence*, 26(5–6), 1194–1210. <https://doi.org/10.1177/1354856519856619>
- Doğan, P. (2012). *The production and reception of titles for Hollywood film imports in Turkey* [Boğaziçi Üniversitesi]. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=GSP3V6at6rOh5bJcMQiTTw&n_o=08xzK-FZDvmKRZKqk7EbTA
- Ehrensberger-Dow, M., & Massey, G. (2013). Indicators of translation competence: Translators' self-concepts and the translation of titles. *Journal of Writing Research*, 5(1), 103–131. <https://doi.org/10.17239/jowr-2013.05.01.5>
- Even-Zohar, I. (2005). Polysystem theory (revised). *Papers in Culture Research*, 38-49.
- Farghal, M., & Bazzi, H. (2017). Translation of English fiction titles into Arabic. *The International Journal of Translation and Interpreting Research*, 9(2). <https://doi.org/10.12807/ti.109202.2017.a08>
- Fernández Costales, A. (2012). Exploring translation strategies in video game localization. *Monti Monografías de Traducción e Interpretación*, (4), 385–408. <https://doi.org/10.6035/MonTI.2012.4.16>
- Fernández Costales, A. (2014). Video game localisation: Adapting superheroes to different cultures. *Quaderns: Revista de Traducció*, 21, 0225–0239.
- Ho, V. (2020). *Localization in educational mobile games: Multiple case studies of educational mobile games in the emerging market, Vietnam*. <https://aaltdoc.aalto.fi:443/handle/123456789/44237>

- Khessina, O. M., & Reis, S. (2016). The limits of reflected glory: The beneficial and harmful effects of product name similarity in the U.S. network TV program industry, 1944–2003. *Organization Science*, 27(2), 411–427. <https://doi.org/10.1287/orsc.2015.1036>
- Kim, J. Y. (2022). *Actors, Networks and Skopos of Mobile Game Localization* [PhD Thesis]. University of Roehampton.
- Mangiron, C. (2012). The localisation of Japanese video games: Striking the right balance. *The Journal of Internationalization and Localization*, 2(1), 1–20. <https://doi.org/10.1075/jial.2.01man>
- Mangiron, C. (2018). Game on! Burning issues in game localisation. *Journal of Audiovisual Translation*, 1(1), Article 1. <https://doi.org/10.47476/jat.v1i1.48>
- Martí, R., & Zapater, M. (1993). Translation of titles of films. A critical approach. *Sintagma: Revista de Lingüística*, 81–87.
- Newmark, P. (1988). *A textbook of translation*. Prentice-Hall International.
- Nilsen, D. L. (1979). Language play in advertising: Linguistic invention in product naming. *Language in Public Life*, 137–143. Georgetown University Press.
- Nord, C. (1995). Text-functions in translation: Titles and headings as a case in point. *Target. International Journal of Translation Studies*, 7(2), 261–284. <https://doi.org/10.1075/target.7.2.05nor>
- Mangiron, C., & O’Hagan, M. (2006). Game localisation: unleashing imagination with ‘restricted’ translation. *The Journal of Specialised Translation*, 6(1), 10–21.
- O’Hagan, M., Mangiron, C. (Ed.). (2013). *Game localization: Translating for the global digital entertainment industry*. John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/btl.106>
- O’Hagan, M., & Mangiron, C. (2004). Games localization: When Arigato gets lost in translation. *New Zealand Game Developers Conference Proceedings*, 57–62.
- Peña-Cervel, M. S. (2016). Motivating film title translation: A cognitive analysis. *Círculo de Lingüística Aplicada a la Comunicación*, 66, 31. <http://dx.doi.org/10.5209/CLAC.52776>
- Pettini, S. (2021). *The translation of realia and irrealia in game localization: Culture-specificity between realism and fictionality* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003001935>
- Purnomo, Sf. L. A., Purnama, Sf. L. S., & Untari, L. (2019). Prosthetic translation: Retranslations of video game remakes and remasters refute retranslation hypothesis. *Humanus*, 18(1), 12. <https://doi.org/10.24036/humanus.v18i1.103507>
- Ricks, D. A. (1983). *Big business blunders: Mistakes in multinational marketing*. Dow Jones-Irwin. <http://archive.org/details/bigbusinessblund000rick>
- Ross, J. (2013). ‘No Revolutionary Roads please, we’re Turkish’: The translation of film titles as an object of translation research. *Across Languages and Cultures*, 14(2), 245–266. <https://doi.org/10.1556/ACR.14.2013.2.6>
- Shi, H. (2017). Translation strategies from target culture perspective: An analysis of English and Chinese brands names. *International Journal of English Language & Translation Studies*, 5(1), 15–22.

- Shi, X. (2014). The English film title translation strategies. *Journal of Language Teaching and Research*, 5(3), 606–610. <https://doi.org/10.4304/jltr.5.3.606-610>
- Verhaal, J. C., Khessina, O. M., & Dobrev, S. D. (2015). Oppositional product names, organizational identities, and product appeal. *Organization Science*, 26(5), 1466–1484. <https://doi.org/10.1287/orsc.2015.1000>
- Yin, L. (2009). On the translation of English movie titles. *Asian Social Science*, 5(3), 171–173.
- Video Games Europe. (2023). *Economic success*. <https://www.videogameseurope.eu/game-industry/economic-success/>
- Video Games Europe. (2022). *Key facts 2021*. <https://www.videogameseurope.eu/data-key-facts/key-facts-from-2021-europe-video-games-sector/>
- Entertainment Software Association. (2023). *Impact of the video game industry*. <https://www.theesa.com/video-game-impact-map/>
- Gaming in Turkey. (2023). *Türkiye oyun sektörü raporları*. <https://www.gaminginturkey.com/tr/turkiye-oyun-sektoru-raporlari/>
- European Union. (2023). *Languages*. https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/languages_en

Bir Metin İki Kültür: Shakespeare’de Söyleşimci İmgelerin Türk Edebiyat Çoğuldizgesinde Görünürlüğü

One Text, Two Cultures: Visibility of Shakespeare’s Dialogic Images in the Turkish Literary Polysystem

Araştırma/Research

Mesut KULELİ

Doç. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, mesut.kuleli@ibu.edu.tr, ORCID ID: orcid.org/0000-0002-3477-0412

ÖZET

Her toplumun yaşantısı, üretilen yazınsal eserlere yansımaktadır. Bir yazınsal metin, içine doğduğu toplumun edebiyat çoğuldizgesinden başka bir kültürün edebiyat çoğuldizgesine çevrilirken özgün metnin yansıttığı toplumsal yaşantılar yazın çevirmenlerine zorluklar çıkarabilmektedir. Bir metnin kendinden önceki metinlere bir cevap, kendinden sonraki metinlere de yol açıcı bir unsur olduğunu öne süren ve bu ilişkiyi “söyleşimcilik” olarak terimleştiren Bakhtin, bir yazınsal metnin söyleşimci imgelerle örüldüğünü öne sürerken toplumsal yaşantıların da yazınsal metinlerde söyleşimci unsurlar olarak karşımıza çıktığını belirtmiştir. Bu çalışmada, Bakhtin’in söyleşimcilik kavramı ve kuramı temel alınarak Shakespeare’in *Romeo and Juliet* başlıklı tragedyasını önceleyen metinler ile bu tragedyanın öncelediği sanatsal eserler tartışılarak aynı zamanda bu tragedya bir yazınsal metin olarak ele alınarak yansıttığı toplumsal olgular ve olaylar saptanmıştır. Özgün metinde saptanan söyleşimci toplumsal olgu ve olayları içeren söylemler, metnin dört Türkçe çevirisiyle karşılaştırılmıştır. Yanmetinsellik kapsamında çeviri metnin kapağı, çevirmen notları, çevirmen ön sözleri ve son sözleri gibi metni çevreleyen öğeler yoluyla çevirmenin görünürlüğü veya görünmezliği tartışılırken aynı zamanda yazın çevirmenlerinin tikel göstergelerin çevirisindeki görünürlük ve görünmezlik durumları da tartışmaya dahil edilmiştir. Yapılan çözümleme ve bulgular ışığında, Shakespeare eserlerinin Türk edebiyat çoğuldizgesinde çeviri eserlerin merkez konuma gelmesiyle birlikte özellikle 1940 yılları sonrası çok sayıda farklı çevirmenlerce Türkçeye kazandırıldığı; özgün metinlerdeki söyleşimci imgelerin çevirisinde yazın çevirmenlerinin görünürlük veya görünmezlik karşılıklarından birini yeğlemediği, ancak bir Shakespeare eserinde üretilen toplumsal yaşam temelli söyleşimci imgelerin çevirisinde Shakespeare imgeleminin Türk okuruna tanıtılmasıyla çevirmenlerin görünür olduğu öne sürülebilir.

Anahtar Sözcükler: yazın çevirisi, söyleşimcilik, çevirmenin görünürlüğü, edebiyat çoğuldizgesi

ABSTRACT

The lifestyle of each society is reflected in their literary works. The social experiences and communally shared knowledge reflected in an original text could cause difficulties for literary translators in translating a text from its original literary polysystem to that of another culture. Bakhtin coined the term "dialogism" for the proposition that each literary text serves as a response to the already produced literary texts while paving the way for the other literary texts to come as a response to it. Bakhtin further adds that any literary text is woven with dialogic images, and the social lifestyle of a culture should also count as dialogic elements in literary texts. In this study, the tragedy titled *Romeo and Juliet* by Shakespeare is discussed in relation to its antecedent texts and the art works pursuant to that tragedy based on dialogism. Besides the dialogic relation between that tragedy and other works of art, the social lifestyle and phenomena reflected in the text are also determined as dialogic images. The contexts with dialogic social phenomena in the original text are compared to four Turkish translations of the text. This comparison is built upon a discussion of (in)visibility of the translator in translation of specific dialogic images. In addition, the cover pages of the texts, the translator's foreword, or the translator's notes are also examined and analyzed with a view to discussion of the translator's (in)visibility. As a result of the analysis, it could be suggested that Shakespeare's works have been translated into Turkish by many translators, especially since the year 1940, with the translated literature gaining the center position in the Turkish literary polysystem. Moreover, it could be argued that the translators do not favor one end over the other in the visibility vs. invisibility spectrum in translation of dialogic images; however, introduction of Shakespearean dialogic imagination to Turkish readers in translation of social life-based dialogic images ensures the visibility of the translator in translating a Shakespearean work of literature.

Keywords: literary translation, dialogism, translator's visibility, literary polysystem

1. Giriş

Cumhuriyet'in ilanına kadar çoğunlukla Abdullah Cevdet'in çevirileri ile Osmanlı edebiyat çoğuldizgesinde karşılaştığımız William Shakespeare, özellikle Hasan Âli Yücel'in 1940 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak kurduğu Tercüme Bürosu ile Batı klasiklerinin Türk edebiyat çoğuldizgesine kazandırılması ve çeviri eserlerin merkez konuma gelmesi ile Türk kültüründe görünürlük ve bilinirlik kazanmıştır. Itamar Even-Zohar'ın devingen bir özelliğe sahip olduğunu öne sürdüğü edebiyat, genç okur kitlesi için artık makul bir model oluşturamaz hale geldiğinde dönüm noktaları ortaya çıkar ve çeviri edebiyat merkezi konuma gelir (2000, s. 194). Çeviri edebiyatın merkezi konuma yerleşmesi, çevrilecek metinlerin saptanması gibi yayınevi politikalarından çevirmen normlarına kadar geniş bir yelpazede etkisini hissettirir. Böylece, Tercüme Bürosu'nun kuruluşuna kadar Abdullah Cevdet, Ertuğrul İlgin, İlhan Siyami Tanar, Kâmuran Günseli, Kâmuran Şerif, Mehmet Nâdir, Mehmet Şükrü Erden, Mihran Boyacıyan, Mustafa Işıksal, Nureddin Sevin, Refet Ülgen, Seniha Bedri Göknil gibi çevirmenler tarafından Türk edebiyat çoğuldizgesine tanıştırılarak çevresel durumda bulunan Shakespeare çevirileri, Tercüme Bürosu'nun 1940-1967 yılları arasındaki çeviri etkinlikleri ile daha popüler hale gelmiş ve tüm eserleri günümüze kadar onlarca çevirmen tarafından Türkçeye

çevrilmiştir. Shakespeare eserlerinin hem edebi amaçlı hem de sahnelenme amaçlı çevirilerinin merkezi konuma gelmesi, yayınevlerinin çeviri ve basım için Shakespeare eserlerini tercih etmesine neden olmuştur.

İngiliz Rönesans'ı denilebilecek Elizabeth döneminde (1558-1603) tiyatronun önde gelen ismi olan Shakespeare'in sosyolojik olgulara sıklıkla göndergeler yaparak olay örgüsü yaratması, günümüz sanat ve edebiyat araştırmalarının önemli bir unsuru olan "metinlerarasılık" yönünden çözümlenmesini mümkün kılmaktadır. Shakespeare'in hem kullandığı temalar hem de biçim ve biçemi, eserlerini Türk edebiyat çoğuldizgesinde kazandırmaya çalışan yazın çevirmenleri için zorluklar oluşturmaktadır. Bu zorluklar, sözcüklere yüklediği yan anlamlar ve özellikle yaşadığı çağın İngilizcesinin özellikleri de dahil edildiğinde daha da artmaktadır.

Günümüzde önemli bir edebiyat kuramı olan metinlerarasılık, her ne kadar bu terimi kullanmamış olsa da ilk defa Mihail Bakhtin tarafından kuramsallaştırılmıştır. Bakhtin'e göre dünyadaki tüm anlamları oluşturan olgu söyleşimdir. Söyleşim, bir söyleyenin sözcük veya sözcülerinin dinleyenler veya diğer söyleyenler tarafından algılanmasına bağlıdır. "Hayatımın ve dünyanın en az kavranabilir ve en tutarsız resmini yeniden oluşturulmak için bile tüm kurucu öğelere ihtiyaç duyarım; ben – kendi hayatımın anlatıcısı olarak – bunların hepsini, hayatımın kahramanı olan ötekilerin ağzından öğrenebilirim ancak" (Bakhtin, 2005a, s. 198). Bakhtin, söyleşimciliğin önemini otobiyografi yazımından bir örnek ile bu şekilde ifade etmiştir.

Bir yazınsal eseri incelemede biçembilimin eksik kaldığını ifade eden Bakhtin, "[s]anat yapıtını verili bir [söyleşim] içerisinde yer alan bir yanıt olarak" ele almaktadır (2001, s. 50). Söyleşimcilik kuramı dahilinde "[b]ir sözcüğün başka sözcükler arasında sergilediği [söyleşimci] yönelim, söylemde yeni ve önemli bir sanatsal potansiyel yaratır" önermesi ile Bakhtin edebiyat gibi sanatsal bir yapıtta bir sözcüğün kendi bağlamında soyutlanamayacağını, her sözcüğün tarihsel ve toplumsal anlamlarla yüklü olduğunu belirtmektedir (2001, s. 52). "Her sözcük bir yanıtı yönelir ve öndelediği yanıtlayıcı sözcükten derinlemesine etkilenmekten kaçınamaz" (Bakhtin, 2001, s. 56). Bu durumda, bir edebi eserde karşılaşılan hiçbir sözcük rasgele kullanılmamış, tam tersine bu eserde kendinden önce gelen sözcükler ile bir anlam kazanıp aynı zamanda kendinden sonra gelecek olan sözcükleri de belirler.

Karşılıklı konuşma içinde sözcük doğrudan doğruya, pervasızca gelecekteki bir yanıt-sözcüğe yönelir: bir yanıtı kıskırtır, öndeler ve kendisini yanıtın doğrultusuna göre yapılandırır. Kendisini önceden söylenen sözlerin oluşturduğu bir atmosferde şekillendiren sözcük, aynı zamanda, henüz söylenmemiş olmakla birlikte söylenmesine ihtiyaç duyulan ve aslına bakılırsa öndelediği bir sözcük tarafından belirlenir. Herhangi canlı bir diyalogda olup biten budur. (Bakhtin, 2001, s. 56)

Bakhtin'in sözcüğün söyleşimci doğası yaklaşımı sözcüğün metindeki diğer sözcükler ile kurduğu karşılıklı "diyalog" ile açıklanabilir. Buna göre her sözce, söyleyenler arasındaki canlı bir yapıttır ve toplumsal ve tarihsel anlamlarla yüklü her sözce, söyleyenler arasında cereyan eden bir önceki sözcüklere bir cevap olurken kendinden sonra gelecek her sözcenin de hazırlayıcısıdır. Bakhtin'in sözcük ve sözce düzeyinde ele aldığı bu söyleşimcilik, daha sonraki edebiyat kuramcılarının

“metinlerarasılık” diye adlandırdıkları daha geniş bir çerçevede de ele alınmaktadır. “Her yazın, ‘zaten söylenmiş’, ‘zaten bilinen’ olgulara yönelmeden duramaz. [...] [Hz.] Adem’den başka hayatı boyunca söyleşimcilik yöneliminden kaçınabilen kimse olamamıştır” (Bakhtin, 1981, s. 279). Böylece, yazınsal metinler de hem toplumsal olgularla hem de diğer metinlerle kaçınılmaz bir söyleşimci ilişki (diyalog) içindedir. Her edebi metnin diğer yapıtlarla kurduğu söyleşimci ilişkiyi, edebi metinler ile toplumsal olaylar arasındaki söyleşimcilik ile genişleten Bakhtin, Dostoyevski ve Rabelais’in eserlerindeki söyleşimciliği çözümlenmiştir. Bakhtin’e göre, “Dostoyevski hakkındaki devasa literatürle ilk defa karşılaşan biri, romanlar, öyküler yazan tek bir yazar-sanatçıyla değil, birçok yazar-düşünürün-Raskolnikov, Mişkin, Stavrogin, İvan Karamazov, Büyük Engizisyoncu ve diğerlerinin- çeşitli felsefi açıklamalarıyla karşı karşıya olduğu hissine kapılır” (2004, s. 47). Bu durum, Dostoyevski eserlerindeki çok sesli roman kurgusunu göz önüne getirirken bu romanlardaki çok seslilik ve sokak sahnelerinin Avrupa’daki karnaval geleneğinden esinlendiği belirtilir. Rabelais’in eserlerini de karnaval imgesi dahilinde çözümlen Bakhtin, öncelikle karnavallardaki “grotesk imgesi” üzerinden Rabelais’in eserleri ile karnavallar arasındaki söyleşimciliği göstermiştir. Bakhtin’e göre, “[b]edenin bu [grotesk] imgesi, ortaçağın popüler, şenlikli, gösteri biçimlerinde önemli ve büyük ölçekli bir gelişim göstermiştir. [...] Edebiyat alanında, ortaçağ parodisinin tamamı, bedenin grotesk kavranışı üzerine oturur” (2005b, s. 55). Dolayısıyla edebiyat, ortaçağ karanlığını sövgüsel bir dille ve kralın tahttan inmesiyle yer değiştiren güç ilişkilerini hicveden parodilerin hüküm sürdüğü karnaval geleneğinin bir yansıması olmuştur. Böylece Bakhtin (2005b), Rabelais’in sövgüsel bir dille ördüğü komik anlatımını karnavalesk geleneğe bağlamış ve toplumsal olay ve olguların edebiyat üzerindeki etkisini göstermiştir.

Her edebiyatın ait olduğu kültürü yansıması genel kabulüne dayanarak, her kültürün edebi eserlerinin farklı toplumsal olay ve olgularla bir diyalog içinde olması kaçınılmaz bir durumdur. Bu noktada, özellikle Shakespeare gibi bir yazın ustasının bir eserinde saptanan söyleşimci imgelerin özgün kültüre göre çok farklı dinamikler ve olgular üzerine kurulan Türk kültürüne taşınmasında çevirmen kararlarında gerilimler ortaya çıkabilecektir. Kendi kültürünün toplumsal ve edebi olgularına dair art alan göstergeleriyle dolu olan bir Shakespeare eserinde özgün metin okurunun alımlayabileceği söyleşimci unsurlar, bir erek metin okurunun alımlayabilmesi için çevirmenin alacağı kararlar ışığında hem kendi kültürünün hem de yabancı bir kültürün toplumsal ve edebi olgularına dair art alan bilgisi gerektirmektedir. İngiliz ve Türk edebiyat çoğuldizgeleri arasında bir taşıyıcı görevi üstlenecek olan çevirmenin de edebiyat çoğuldizgeleri arasında kültürlerarası bir karşılaştırma sonrasında söyleşimci unsurların çevirisinde alacağı kararları şekillendirmesi beklenmektedir.

Bu çalışmanın çözümleme nesnesi olan Shakespeare’in *Romeo and Juliet* başlıklı eserinde de pek çok Shakespeare oyununda söz konusu olan grotesk imgeler bulunmaktadır (Bloom, 1998). *Romeo and Juliet*’in bir tiyatro metni olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Türk edebiyatında ve tiyatrosunda da grotesk imgelerin yer almakta olduğunu (Nurdan, 2020, s. 42; Salihoğlu, 2019, s. 113) düşünenecek olursak, çevirmenlerin bu iki kültür arasındaki taşıyıcı rolünde söyleşimci unsurların çevirisinde

ne derece görünür veya görünmez olduklarını ele alan bu çalışmada, Shakespeare'in öncülerinden biri olduğu İngiliz edebiyatının, çeviri eserlerin merkez konuma geldiği Türk edebiyat çoğuldizgesi ile kesişimleri karşılaştırılmıştır. Çalışmanın amacı, Shakespeare'in *Romeo and Juliet* başlıklı tragedyasındaki toplumsal olgulara ve olaylara dair göndergelerin oluşturduğu metinlerarası unsurları Bakhtin'in "söyleşimcilik" kuramı kapsamında çözümlemek ve bu tragedyanın Türkçe çevirilerinde metin dışı unsurların yanı sıra söyleşimci bağlamlardan oluşan metin içi unsurların çevirileri özgün metinle karşılaştırılarak çevirmenlerin görünürlük / görünmezlik durumlarını tespit etmektir. Bu durum, Lawrence Venuti'nin çevirmenin görünürlüğü / görünmezliği terimleri çerçevesinde tartışılacaktır.

2. Shakespeare'de Söyleşimci Unsurlar

Shakespeare, klasik Latin yazarları ve Latince üzerine aldığı eğitimin de etkisiyle eserlerinde çeşitli kaynaklardan ve yazarlardan etkilenmiştir. Yunan felsefeci ve biyografi yazarı Plutarch'ın ikinci yüzyılın başlarında yazdığına inanılan ve 1579'da Sir Thomas North tarafından İngilizceye çevrilen *Lives of the Noble Greeks and Romans (Soylu Yunan ve Romalıların Hayatları)* başlıklı biyografik eserinden Anthony, Julius Caesar, Brutus, Coriolanus gibi Romalı soyluların hayatlarını okumuş olduğu düşünülen Shakespeare, *Antony and Cleopatra, Julius Caesar, Coriolanus* gibi oyunlarını bu biyografik bilgiler üzerine temellendirmiştir (Muir, 1960). Ayrıca, kafiyesiz şiirin öncüsü olan çağdaşı Christopher Marlowe'dan da etkilenen Shakespeare, *As You Like It (Nasıl Hoşunuza Giderse)* oyununda Marlowe'a dolaysız göndermede bulunmuştur. Bunun yanı sıra, *The Merchant of Venice (Venedik Taciri)* oyununda da Marlowe etkisi açıktır (Logan, 2016, s. 2). Diğer bir ünlü oyun olan *Hamlet*, Saxo Grammaticus'un 13. yüzyıldaki kitabında yer alan bir İskandinav eseri olan ve Danimarka Prensi'ni konu alan *Amlæth*'ten esinlenerek yazılmıştır (Arnott, 2015, s. 35). Ayrıca aldığı Latince eğitim sayesinde Latin edebiyatının en tanınmış şairlerinden olan Ovidius'tan da etkilenen Shakespeare'in şiirleri, pastoral komedileri, hatta soneleri ve olgunluk çağı tragediyalarında bu etkiyi görmek mümkündür (Bate, 2011). M.Ö. veya M.S birinci yüzyıla ait yazar veya eserlerin etkisi Shakespeare'in oyunlarının kurgusunu, hatta detaylarını dahi şekillendirmiştir. Örneğin *Richard III, Henry IV, Macbeth, Hamlet* gibi oyunlarda hayalet imgesi kullanan Shakespeare'in, kendinden önce gelen yazarlardan farklı bir hayalet ve ruh imgesi kullansa da Seneca'nın hayalet ve ruh kullanımından etkilenmiş olduğu düşünülmektedir (Moorman, 1906, ss. 192-193).

Shakespeare'in oyunlarına ve diğer eserlerine yansıttığı kültürel art alan toplumsal ve tarihsel olayları da içermektedir. *Othello*'da Venedik-Osmanlı İmparatorluğu arasındaki Kıbrıs ilişkileri, *Hamlet*'te Danimarka'daki taht olayları, *Romeo and Juliet*'te İngiltere'deki önemli deprem, *Comedy of Errors*'ta İngilizlerin zaferiyle biten İngiltere-İspanya arasında yaklaşık 20 yıl süren savaşlar ve bu savaşlardaki İspanyol Armadası, *Merchant of Venice*'deki Roma kanunları, *Antony and Cleopatra, King Lear* ve pek çok eserinde İngiltere'deki kadınların konumu ve statüsü, *Romeo and Juliet*'te, *Coriolanus*'ta, *Twelfth Night*'ta çağındaki salgın hastalık olan veba, pagan unsurlar, Rönesans'ın İngiliz toplumunda bu dönemde baş göstermesiyle ortaya çıkan sosyo-

politik gelişmelerden biri olan kralın mutlak gücü, ortaçağlardan beri var olan insanüstü gücün her zaman egemen güç olması nedeniyle doğaüstü güç ve unsurların oyunların kurgusunda önemli bir yer edinmesi gibi toplumsal ve tarihsel olaylar Shakespeare’in eserlerine dahil olan sayısız göndergeden sadece birkaçıdır. Goudarzi (2021), *Othello* oyunundaki söyleşimci unsurları sosyo-kültürel olgular bakımından çözümlerken, Magnusson (2004) Shakespeare eserlerindeki toplumsal söyleşimi Bakhtin’e atıflarla tartışmış, Çelik (2023) ise Terry Pratchett’in *Wyrd Sisters* başlıklı romanındaki metinlerarası göstergeleri çözümlemesinde romanda *Macbeth*’e dayanan söyleşimci unsurları saptamış ve betimlemiştir. Bu durumda Shakespeare’in eserlerinde Bakhtin’in söyleşimcilik kuramını uygulamanın önemli çözümlene bulguları vereceği beklenmektedir.

Shakespeare tarafından 1595-1596 yıllarında yazılmış olduğu düşünülen (Bloom, 1998, s. xiv) *Romeo and Juliet* oyununun sonundaki sevgilinin ölümünden duyulan kederden kendini öldürme, Shakespeare’in 1604 yılında yazdığına inanılan (Bloom, 1998, s. xv) *Othello* oyununda da karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca 1606 yılında yazıldığına inanılan (Bloom, 1998, s. xv) *Antony and Cleopatra* oyununda da Cleopatra’nın Antony’dan korkarak kendini öldürdüğü haberini alan ve buna inanan Antony, kılıçla kendisini öldürür. Görüldüğü üzere, *Romeo and Juliet* oyunu Shakespeare’in daha sonra yazdığına inanılan iki oyununun sonunun öndeleyicisi olmuştur ve bu oyunlarla bir söyleşimcilik ilişkisi içindedir. Aynı zamanda *Romeo and Juliet* günümüze kadar pek çok sanat dalındaki eserlerin de öndeleyicisi durumundadır. Gale, Bernstein’in “West Side Story” adlı müzikalinin *Romeo and Juliet* oyununa dayandığını öne sürmektedir (2016, s. 4). Viñuela, “Troye Sivan’ın ilk albümü ‘Blue Neighborhood’ [2015]” ve “Halsey’in albümü Hopeless Fountain Kingdom” [2017]) eserlerinin *Romeo and Juliet* oyunundan esinlendiğini belirtmiştir (2020, s. 209). Mallin, “Titanic filmi gösterime girdiğinde James Cameron’ın bu filmi ‘Titanic’de Romeo ve Juliet’ olarak adlandırdığını ve Shakespeare’in bu oyununun Titanic filminde açıkça öndeleyici” olduğunu, hatta “fark edildiğinden daha çok” oyuna atıf olduğunu ifade etmiştir (2019, s. 85). Ayrıca Isaac Marion’un *Warm Bodies (Sıcak Bedenler)* başlıklı romantik-zombi türündeki romanı, *Romeo and Juliet* oyununa yaptığı atıfların yanı sıra konu olarak da bir paralellik taşımaktadır. Anna Fortier’in 2010 yılında çıkardığı *Juliet* başlıklı romanındaki karakterin, Shakespeare’in *Romeo and Juliet* oyunundaki Juliet’in soyundan geldiğini anlaması da bu oyuna bir cevap niteliğindedir. Yasak aşk üzerine en etkileyici eserlerden biri olan *Romeo and Juliet*’ten sonra bu konu, Türk edebiyatı da dahil olmak üzere dünya yazainında yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Yasak aşkın sebebi *Romeo and Juliet*’tekinden başka sebeplerle ortaya çıksa da bu tema üzerine yazılan onlarca eser bulunabilmektedir. Bu sanatsal söyleşimciliklerin yanı sıra, sosyal psikoloji alanında Driscoll, Davis ve Lipetz’in (1972) ‘Romeo ve Juliet Etkisi’ diye adlandırdıkları ve ailelerin romantik sevgi üzerindeki etkilerini araştıran bir bilimsel çalışma alanı da doğmuştur. Öte yandan, Shakespeare’in *Romeo and Juliet* oyununu öndeleyen eserler de bulunmaktadır. Bu noktada, Bakhtin’in ifade ettiği gibi *Romeo and Juliet* kendisi bir öndeleyici olmasının yanı sıra aynı zamanda kendinden önceki külliyata da bir cevap niteliğindedir.

Shakespeare'in bu oyunu yazarken üç farklı öndeleyici eserden esinlendiği belirtilmektedir. Prunster'e (2000) göre 1410-1475 yılları arasında yaşamış olan İtalyan şair Masuccio Salernitano'nun 50 kısa hikaye koleksiyonu arasında yer alan "Mariotto and Ganozza" hikayesi *Romeo and Juliet*'in üzerine kurulduğu eserlerden biridir. Bu eser daha sonra, 1485-1529 yılları arasında yaşayan İtalyan yazar Luigi Da Porto tarafından *A Tale about Two Noble Lovers (İki Soylu Aşığın Hikayesi)* başlıklı kısa roman olarak yazılmıştır (Prunster, 2000). 1485-1569 yılları arasında yaşamış olan diğer bir İtalyan yazar Matteo Bandello'nun *The Unfortunate Death of Two Most Wretched Lovers (Zavallı İki Aşığın Bahtsız Ölümü)* başlıklı kısa romanı da *Romeo and Juliet* oyununun üzerine kurulduğu Salernitano'nun eserinden esinlenerek yazılmıştır (Prunster, 2000). Scarci'ye göre, 14. yüzyılın ortalarından 16. yüzyılın sonuna kadar İtalya'da yazarların kendinden önce yazılmış olan eserlerden yararlanarak ortak noktalar kadar farklı noktalar ile eserlerini örererek özellikle kısa romanlar yazması yaygın bir durumdu (2015, s. 3). Bu kaide altında Veronalı iki aşğın hikayesi Salernitano, Luigi Da Porto ve Matteo Bandello tarafından kısa romanlar olarak yazılmıştır (Scarci, 2015, s. 4). Romeo ve Juliet arasındaki aşkı anlatan İtalyan hikayesinin Shakespeare'den önce nesir, şiir, kısa roman, oyun olarak farklı türlerde yeniden yazıldığını ve çevrildiğini ifade eden Minutella, Shakespeare'in çeşitli yazın geleneklerinden hikayeler kullanarak oyunlarını ürettiğini ve böylece bilinen hikayeleri kendi tarzıyla yeniden yazdığını belirtmiştir (2013, s. 53).

Oyunun dayandığı ilk eser olan "Mariotto and Ganozza" hikayesinde geçen olayların, *Romeo and Juliet* oyunundaki karakter ve yer isimleri dışında çok benzerlik gösterdiği ve Shakespeare'in bu eserinin öndeliyicisinin bu hikaye olduğu açıktır. Kavgalı ailelerin çocuklarının birbirine aşık olması, bir rahip tarafından gizlice evlendirilmeleri, birini öldürmesi sonucu erkeğin sürgün edilmesi, kızın babasının kızı için başka bir koca adayı bulması, aşıkların kavuşması için kızı geçici süre cansız gibi gösterecek bir iksirin rahip tarafından kızı verilmesi, bu planın haberinin sürgündeki erkeğe ulaşamaması, kızın öldüğü haberini alarak mezarına gitmek için erkeğin şehre geri dönmesi, sonunda ise hem kız hem de erkeğin ölmesi hem bu hikayede hem de *Romeo and Juliet* oyununda benzer olan unsurlardır. Ancak Shakespeare, her oyununda yaptığı gibi bazı değişiklikler yaparak haberin sürgündeki erkeğe ulaşamamasını "Mariotto and Ganozza" hikayesindeki gibi korsan saldırısından dolayı değil, o zamanlar Londra'daki veba salgınından dolayı habercinin karantinaya alınmasına bağlar. Bu da Shakespeare'in dönemindeki toplumsal olayları oyunlarına işlediğini göstermektedir. Ayrıca Salernitano'nun hikayesinde idam edilerek öldürülen erkek Mariotto kurgusu yerine Shakespeare, daha sonra yazdığı *Antony and Cleopatra*'da da karşımıza çıktığı gibi sevgilisinin öldüğü haberine inanan Romeo'nun intiharı temasını kullanmıştır. Böylece Shakespeare'in, 15. yüzyılın ikinci yarısında yazılmış olan bir İtalyan hikayesinden ve döneminin toplumsal olaylarından yararlanarak *Romeo and Juliet* oyununu yazdığı, kendinden önceki yazın külliyatıyla ve döneminin toplumsal olaylarıyla bir söyleşimcilik ilişkisi içinde bu oyunu ürettiği düşünülebilir.

3. Çevirmenin Görünürlüğü / Görünmezliği

Lawrence Venuti (1995), çevirmenlerin kültürel, politik ve ekonomik sebeplerle görünmez aktörler olarak görev yaptıklarını öne sürmüştür. Venuti'ye göre çeviri eserlerin kapaklarında adı olmayan, tüm telif haklarını ucuz bir fiyat karşılığında yayınevine devreden, editör ve yayınevinin yayın politikalarına göre çeviri yapması beklenen, aynı zamanda ait olduğu kültürün politik duruşuna göre çevirilerine yön vermeye zorlanan çevirmenler “birkaç istisna dışında çok az tanınırlık sahibidir” ve görünmez durumdadırlar (1986, s. 180). Özellikle Anglo-Amerikan kültürüne yapılan çevirilerin, bu kültürün budun merkezci yaklaşımı ile erek kültür değerleri ve normlarını taşıması geleneğinin çevirmeni görünmez kıldığını ifade eden Venuti (1995, s. 260), yayınevlerinin ve editörlerin piyasa beklentisi gereği “tüketim maddesi” olabilecek eserlerin çevirilerini tercih ettiklerini belirtmiştir (Venuti, 1995, s. 16). Bu yaklaşım, bir eserin çevirisinde çevirmenlerin kararlarının bağlı olduğu yayınevinin ekonomik çıkarları, ait olduğu kültürün politik tutumları gibi unsurlar tarafından sınırlandırıldığı ve yönlendirildiği savını ortaya çıkarmaktadır.

Özellikle ekonomik şartların dayattığı “tüketim maddesi” olabilmesi şartı, bir çeviri eserin “saydam” ve “akıcı” olmasını gerektirmektedir. Saydam bir erek metin, anlamını hedef okura açıkça sunabilen bir metindir. Akıcı bir metin ise, okur tarafından kendi dilinde yazılmış gibi herhangi bir yabancı kültürel öğeye sahip olmayan ve dolayısıyla kolay okunabilen bir metindir. Venuti'ye göre, “[a]kıcı bir çeviri, hemen anlaşılabilen, '[okurun] kendinden', yerleştirilmiş olan [çeviridir]... Akıcı çeviride, çevirmen kendi işini ve kendini 'görünmez' kılmaktadır” (1995, s. 5). Bu durumda, saydam ve akıcı bir çeviri üreten çevirmenin, kitap kapağında ismi olup olmadığına, çevirmen notları yazıp yazmadığına bakmaksızın sadece metinde kullandığı dil yoluyla da görünmez olabildiği anlaşılmaktadır. Her “çevirinin mutlaka özgün metinden farklı noktaları” olacağını kabul eden Venuti (1986, s. 183), “çevirinin saydam bir cam gibi görünmesini engelleyen geçirimsiz bir özelliğe sahip olarak okura 'yabancı' görünmesi” gerektiğini öne sürmüştür (Venuti, 1986, s. 190). Böylece çeviri eserin dili, günümüz standartlarına göre kolay bir okunurluğa sahip olmayarak okur tarafından kendi kültürüne yabancı bir kültürün ürününün çevirisi olarak alımlanacaktır ve erek kültür okuru akıcı olmayan bir metinle karşı karşıya kalarak farklı bir kültürün unsurlarını tanıır hale gelecektir. Bu da çevirmeni görünür kılacaktır. Böylece Venuti (1986), kapitalist erdemlere hizmet ettiğini düşündüğü “çevirmenin görünmezliğinden” ziyade kültürel çoğulculuğu erek kültüre taşıyarak bu kültürün edebiyat çoğuldizgesinde bazı dönüşümler getirebilme potansiyeline sahip olacak çeviri kararları ile çevirmenin görünür olması gerektiğini savunmaktadır.

Bu çalışmada söyleşimcilik unsurları için çözümlenecek olan *Romeo and Juliet* oyununun dört farklı zamana ait Türkçe çevirisinde bu unsurların çevirisi değerlendirmesi sonucunda elde edilen veriler Venuti'nin çevirmenin görünürlüğü ve görünmezliği kavramları üzerinden tartışılmıştır. 1938, 1945, 1968 ve 1984 yıllarına ait Türkçe çevirilerinde çevirmenlerin dilsel ve metinsel düzeyde görünürlüğü ve

görünmezliği, oyundaki söyleşimci unsurların özgün ve erek kültürlerdeki alımlanmasını nasıl etkilediği karşılaştırmalı olarak tartışılmıştır.

Metinde saptanan toplumsal temelli söyleşimci unsurlara geçmeden önce çevirmenlerin görünürlüğü ve görünmezliği kapak sayfasında adlarının yazılması, çevirmen ön sözü ve çevirmen dipnotları ve son notları gibi yanmetinler bakımından ele alınacaktır. Karadağ'a (2013) göre çevirmen ön sözleri çeviri süreci, çeviri stratejileri ve tercihlerini çözümleyebilmede önemlidir. Bu nedenle, çevirmenlerin görünürlük veya görünmezlik durumlarını yorumlamada kendi yazdıkları ön sözler, son sözler veya çevirmen notları gibi metin dışı unsurlardan yararlanılabilir. Tercüme Bürosu'nun yayımladığı çevirilerde de ön sözlerle önem verilmiştir. "1941'de başbakan İsmet İnönü ve 1944'te [...] Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel tarafından yazılan ön söz, Büro'nun çıkardığı çeviri eserlere eklenmiştir. Ayrıca, özgün yazarı tanıtmak veya çeviri hakkında yorumlar içeren çevirmen ön sözleri de bulunurdu"¹ (Berk, 1999, s. 156). 1938 yılında Mehmet Şükrü Erden çevirisiyle Arkadaş Matbaası tarafından piyasaya sürülen *Romeo-Jülyet* başlıklı oyunun dış kapağında çevirmenin adı verilirken herhangi bir çevirmen ön sözü bulunmamaktadır. Ancak editör veya yayınevi tarafından kitabın sonuna Mehmet Şükrü Erden'in Shakespeare külliyatından çevirmiş olduğu diğer eserlerin listesi verilmiştir. Aynı zamanda oyundaki arkaik terimler, kelime oyunları içeren göstergeler veya erek kültürde standartlaşmış bir anlama sahip olmayan göstergeler çevirmen dipnotuyla açıklanmıştır. Aşağıdaki çözümlemede EM1 (Erek Metin 1) olarak adlandırılacak olan 1938 yılına ait bu çeviri metinde metin dışı unsurlar çevirmenin görünürlüğüne işaret etmektedir. 1968 yılında A. Turan Oflazoğlu çevirisiyle *Romeo ile Juliet* başlığıyla Bilgi Yayınevi tarafından piyasaya sürülen eserin dış kapağında çevirmenin adı yer alırken, çevirmen ön sözü, son sözü veya notu bulunmamaktadır. Yine de kapakta çevirmenin adı verildiği için metin dışı unsurlar bakımından bu çeviri metinde çevirmenin görünür olduğu söylenebilir. Aşağıdaki çözümlemede 1968 yılına ait çeviri metin EM2 (Erek Metin 2) olarak kodlanacaktır. Özdemir Nutku tarafından *Romeo ile Juliet* başlığıyla Türkçeye çevrilen ve 1984'te Remzi Kitabevi tarafından piyasaya sürülen çeviri eserin de kapağında çevirmen adının bulunmasının yanı sıra metin öncesinde çevirmenin bu oyunun çözümlemesinde önem arz ettiğine inandığı noktaları ve kendi çevirisine yön veren durumları açıkladığı aynı zamanda ön sözün altına kendi adını ve yılını yazdığı görülmektedir. Metni çevreleyen unsurlar bakımından çevirmenin görünürlüğüne işaret eden 1984 basımı bu çeviri metin, aşağıdaki çözümlemede EM3 (Erek Metin 3) olarak adlandırılmıştır. Remzi Kitabevi'nin, Shakespeare'in tüm sonelerinin olduğu kitabı da dahil olmak üzere günümüze kadar yirmi beş eserinin Türkçe çevirilerini piyasaya sürmüş olduğu görülmüştür². EM1 olarak kodlanan çevirinin yayınevi olan Arkadaş Matbaası ve EM2 olarak kodlanan çevirinin piyasaya sürüldüğü Bilgi Yayınevi sadece *Romeo and Juliet* başlıklı eserin çevirisini yayımlamışken, Remzi Kitabevi'nin yirmi beş Shakespeare eserinin çevirilerini yayımlamış olması Shakespeare külliyatı üzerine önemli bir kültürel birikime katkıda bulunduğunu göstermektedir. Özgün metin ile karşılaştırılan ve aşağıdaki çözümlemede EM4 (Erek Metin 4) olarak adlandırılacak olan son çeviri metnin

¹ Aksi belirtilmedikçe, Kaynakça bölümünde Türkçe dışındaki dillerde verilen kaynakların çevirisi, bu çalışma amaçlı tarafımızca yapılmıştır.

² Remzi Kitabevi. <https://www.remzi.com.tr/yazar/william-shakespeare>. Erişim Tarihi: 16.10.2023.

2001 yılındaki basımı bu çalışmada kullanılmıştır ancak Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları tarafından ilk defa 1945 yılında basılan bu çeviri metnin kapağında çevirmen ismi bulunmadığı gibi 2001 yılındaki basımın kapağında da çevirmen ismi bulunmamakta, sadece iç kapakta çevirmen adına yer verilmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları’nın Orhan Burian ve Nureddin Sevin başta olmak üzere farklı çevirmenler tarafından üretilen on altı Shakespeare oyununun çevirisini piyasa sürdüğü bulunmuştur. Bu çeviri metinde herhangi bir çevirmen ön sözü bulunmazken, kültürel, arkaik ve sözcük oyunları olan söylem ve göstergeler için 121 adet çevirmen notu kullanılmış, ayrıca bu çevirinin hangi *Romeo and Juliet* baskısının esas alınarak çevrildiği belirtilmiş ve metin dışı unsurlar temelinde çevirmenin görünürlüğü söz konusu olmuştur. Metin dışı unsurlarla yayınevlerinin politikası değerlendirildiğine, yayınevlerinin çevirmenlerinin görünür olmasını tercih ettiği, bu eserin bir Shakespeare eserinin çevirisi olduğunu okurlarına göstermek istediği, herhangi bir ideolojik yerleştirme politikasına sahip olmadığı, hatta Shakespeare gibi büyük bir yazarın çevirisini satabilmenin daha fazla sermaye toplamalarını sağlayacağını düşündükleri yorumu çıkarılabilir. Bu yorum, yayınevlerinin Shakespeare eserlerinin yeniden çevirilerini sıklıkla piyasaya sürmeleri gerçeği ile güçlendirilebilir. Örneğin, *Romeo and Juliet* oyunu özelinde, bugüne kadar otuz dört yayınevinin bu eserin Türkçe çevirisini piyasaya sürdükleri görülmektedir. “Yayınevlerinin önemli klasik eserlerin yeniden çevirilerini piyasaya sürmesi, sadece dilde değişikliklerle açıklanamayacak bir şekilde okur kitesini genişletme hedefine yönelik olduğu” öne sürülebilir (Gökduman & Karadağ, 2021, s. 64). Ayrıca özgün metindeki yer ve karakter isimleri, erek metinlerin tümünde korunmuş ve metnin yabancılığı erek metin okuruna uzam ve karakterler üzerinden taşındığı için baştan sona tüm erek metinlerde çevirmenin görünürlüğü korunmuştur. Böylece erek metin okuru çeviri metinlerin dış kapağı veya iç kapağından itibaren metindeki özel isimler yoluyla da bir çeviri metin ile karşı karşıya olduğunu alımlayabilmektedir. Özellikle EM1’de karakter isimleri Türkçe ortografisine uyarlanmıştır. EM2, EM3 ve EM4’te Lady veya Leydi unvan sıfatlarıyla verilen kadın karakter adları EM1’de “karısı” olarak verilse de karakterlerin isimleri gereği EM1’de de çevirmenin görünürlüğü devam etmektedir. Metin dışı unsurlardan ve karakter ile yer isimlerinden sonra metindeki toplumsal temelli söyleşimci unsurların çevirisinde çevirmenlerin görünürlüğü veya görünmezliği aşağıdaki çözümlemede verilmiştir.

4. Özgün ve Erek Metinlerde Tikel Söyleşimci Unsurlar

Shakespeare’in diğer eserlerinde olduğu gibi *Romeo and Juliet* oyununda da toplumsal olgularla söyleşimcilik ilişkisi içinde metindeki anlatımını zenginleştirdiği görülmektedir. Bu bölümde, özgün metinde toplumsal olay ve olgularla kurulan söyleşimcilik ilişkisinin verdiği anlam ile çeviri metinlerdeki metin içi unsurlarda çevirmenin görünürlüğü ve görünmezliği üzerine metinden örneklerle durum tespiti yapılmaktadır.

Tablo 1

ÖZGÜN METİN	EM1	EM2	EM3	EM4
Sampson I will bite my thumb at them, which is disgrace to them if they bear it.	SAMSON Ben de onlara bakarak baş parmağımı ısıracağım. Buna da katlanırlarsa yazık onlara!	SAMPSON Başparmağımı ısıracağım onlara; buna katlanırlarsa, rezil oldular demektir.	SAMPSON Ben de onlara başparmağımı ısıracağım; buna katlanırlarsa rezil oldular demektir.	SAMPSON Ben de onlara baş parmağımı ısıracağım. Bakalım bu hareketi de hazmedecekler mi?
Abram Do you bite your thumb at us, sir?	Efendi, baş parmağınızı, bize meydan okumak için mi ısırıyorsunuz?	Başparmağını bize mi ısırıyorsunuz efendi?	Hey bana baksana! Başparmağını bize mi ısırıyorsunuz?	ABRAHAM Efendi! Başparmağını bize karşı mı ısırıyorsunuz!
Sampson I do bite my thumb, sir.	SAMSON Efendi, baş parmağımı ısırıyorum!	Isırıyorum paşparmağımı efendi.	SAMPSON Evet, başparmağımı ısırıyorum.	SAMPSON Baş parmağımı ısırıyorum! ABRAHAM
Abram Do you bite your thumb at us, sir? (Shakespeare, 1954, s. 5)	ABRAHAM Baş parmağınızı okumak için mi ısırıyorsunuz, diye sordum. (Shakespeare, 1938, s. 6-7)	Başparmağını bize mi ısırıyorsunuz efendi? (Shakespeare, 1968, s. 13)	ABRAHAM Peki, bize mi ısırıyoruz başparmağınızı? (Shakespeare, 1984, s. 18)	ABRAHAM Bize çatmak için mi ısırıyorsunuz, onu sorduk. (Shakespeare, 2001, s. 9)
Romeo For I'm proverb'd with a grandsire phrase- I'll be a candle-holder and look on. (Shakespeare, 1954, s. 23)	ROMEO ben de, atalarımın dediği gibi mum tutup, seyrine bakacağım!... (Shakespeare, 1938, s. 20)	ROMEO bense bir atalar sözüne uyacağım, mum tutup seyrine bakacağım onların. (Shakespeare, 1968, s. 32)	ROMEO Bense bir atasözüne uyacağım. Mum tutup onların seyrine bakacağım; (Shakespeare, 1984, s. 40)	ROMEO Bense atalarımın sözü gibi bu akşam mum tutarak mum tutarak onların seyrine bakacağım. (Shakespeare, 2001, s. 34)
Mercutio these fashion-mongers, these pardon-me's, [...] O their bones,	MERKÜÇYO yenilik budalası pardoncular, [...] Hele onların bravo! değişleri ... bravo!...	MERCUTIO bu tatlı su frenkleri, bu pardonnez-mois'cılar [...] Hele o "Bons"	MERCUTIO bu moda düşkünleri, bu pardonnes-moi'cılar [...] Hele bir de bons	MERCUTIO budalaları, bu pardoncular [...] Hele onların o "Bon bon"

³ Tablodaki italik yazılan ifadeler, çözümlenen söyleşimci unsurları gösterebilmek için tarafımızca vurgulanmaktadır.

Bir Metin İki Kültür: Shakespeare'de Söyleşimci İmgelerin Türk Edebiyat
Çoğuldizgesinde Görünürlüğü

<i>their bones!</i> (s. 49)	(Shakespeare, 1938, s. 37)	<i>deyişleri, o</i> <i>"bons"ları!</i> (Shakespeare, 1968, s. 60)	<i>bons deyişleri</i> var ki! (Shakespeare, 1984, s. 69)	<i>deyişleri yok</i> mu? (Shakespeare, 2001, s. 69)
Capulet's Wife Tybalt, <i>my cousin! O</i> <i>my brother's</i> <i>child! [...]</i> O cousin, cousin! (Shakespeare, 1954, s. 67)	KAPÜLETİN KARISI Tibalt! Ah yeğenim! Kardeşimin oğlu! [...] Ah, yeğenim! Yeğenim! (Shakespeare, 1938, s. 51)	LADY CAPULET Tybalt, <i>yeğenim!</i> Öz <i>kardeşimin</i> <i>çocuğu!</i> [...] Ah yeğenim, yeğenim benim! (Shakespeare, 1968, s. 80)	LADY CAPULET Tybalt, <i>kuzenim!</i> Öz <i>kardeşimin</i> <i>oğlu!</i> [...] Ah kuzenim, kuzenim benim! (Shakespeare, 1984, s. 91-92)	LEYDİ CAPULET Tybalt, <i>benim</i> <i>kuzenim!</i> Öz <i>kardeşimin oğlu!</i> [...] Vah kuzenim, kuzenim! (Shakespeare, 2001, s. 96)
John [...] Suspecting that we both were in a house <i>Where the</i> <i>infectious</i> <i>pestilence did</i> <i>reign,</i> <i>Seal'd up the</i> <i>doors and</i> <i>would not let</i> <i>us forth, [...]</i> (Shakespeare, 1954, s. 116)	JAN [...] ziyaret ettiğimiz evin <i>vebalı</i> <i>olmasından</i> <i>şüphelenerek,</i> <i>üzerimize</i> <i>kapıları</i> <i>kapadılar ve bizi</i> <i>dışarıya</i> <i>çıkarmadılar.</i> (Shakespeare, 1938, s. 86)	RAHİP JOHN [...] kaldığımız <i>evin vebalı</i> <i>olmasından</i> <i>kuşkulanıp</i> <i>mühürlediler</i> <i>kapıları, bizi</i> <i>dışarı</i> <i>bırakmadılar.</i> (Shakespeare, 1968, s. 131)	RAHİP JOHN [...] Bulduğumuz <i>evin vebalı</i> <i>olduğundan</i> <i>kuşkulanıldılar,</i> <i>Mühürleyip</i> <i>kapıları bizi</i> <i>dışarı</i> <i>salmadılar.</i> (Shakespeare, 1984, s. 145)	RAHİP JOHN [...] Bulduğumuz <i>evin vebalı</i> <i>olmasından</i> <i>Şüphelenip</i> <i>kapıyı üstümüze</i> <i>örttüler.</i> <i>Sonra</i> <i>mühürlediler,</i> <i>dışarı</i> <i>çıkamadık.</i> (Shakespeare, 2001, s. 159)

Tablo 1'de yer alan birinci söylem, "bite (one's) thumb at" (birine başparmağını ısırarak) deyimsel ifadesini içermektedir. Bu deyimsel ifade, eski bir hakaret ve aşağılama ifadesidir⁴. "Deyimsel ifadeler gibi mecazi anlam birimlerinin en göze çarpan özelliği, kültürel bilgiye yönelmeksizin anlamlarına ulaşılamayacağıdır" (Dobrovolskiy & Piirainen, 2006, s. 27). Günümüz İngiliz kültüründe de çok popüler olmayan bu deyimsel ifade, "Shakespeare öncesinde, Shakespeare zamanında ve hatta çok sonrasında kadar karşı tarafa bir meydan okuma anlamına gelmekteydi" (Wagner, 1883, s. 149). Shakespeare tarafından kullanılmış olan bu deyimsel ifadenin çevirisi, kültürel ve sosyal değerlerle yüklü olan mecazi her deyim gibi problemler oluşturacaktır. Bu deyim sosyal olgular başlığı altında incelenmesinin nedeni, toplumsal bir mutabakat olmaksızın deyimlerin kullanımda kalamayacağı ve bir topluma ait olan tüm bireylerin toplumsal dil kullanımı içinde bu deyimlere dolaysız olarak maruz kalarak anlamlarını öğrenmesidir. Ayrıca bu deyimsel ifadenin bir el-kol işaretini içermesi de toplumsal bir olgudur. Her kültürün ve toplumun kendine ait el-kol işaretleri varken bunlar toplumlar arasında

⁴ The Free Dictionary. <https://idioms.thefreedictionary.com/bite+your+thumb+at> Erişim Tarihi: 30.08.2023.

anlam bakımından benzerlik veya farklılıklar gösterebilmektedir. Deyimsel ifadeler çeviride zorluklar oluştursa da yazın çevirmenleri çaresiz değildirler. Mona Baker'ın (1992) öne sürdüğü deyim çevirileri stratejileri bir çözüm olarak gösterilebilirken bu stratejilerin bazıları Venuti'nin (2001) öne sürdüğü yabancılaştırma stratejisine bazıları da yerleştirme stratejisine uymaktadır. Bu deyimün Türkçe çevirileri incelendiğinde, erek metinlerin tümünde “başparmağımı ısıracağım” karşılığının kullanıldığı görülmektedir. Türkçede “başparmak ısırma” diye bir deyimse ifade veya el-kol işareti bulunmamaktadır. Bu durumda erek kültür okuru farklı bir kültürde üretilmiş bir eserle karşı karşıya olduğunu ve çeviri bir metin okumakta olduğunu hissedecektir. Bu söylemdeki anlamı yakalayabilmek için erek kültür okurunun metindeki diğer ipuçlarından yola çıkması veya kültürel okumalar yapması gerekmektedir. EM4'te ise bu ifade çevirmen notu ile açıklanmıştır. Bu veriler ışığında, bu deyimse ifadenin Türkçeye çevirisinde dört erek metnin tümünde çevirmenlerin özgün metindeki deymi yabancılığıyla erek kültüre taşıdıkları görülmektedir.

Tablo 1'deki ikinci söylemde ise kültürel değerler taşıyan ve sosyal bir mutabakat ile kullanımda kalan bir atasözü bulunmaktadır. Atasözleri, toplumların uzun yıllar deneyimledikleri durum ve olaylar sonucunda ortaya çıkmış söylemlerdir. Atasözleri, onları oluşturan sözcüklerin sözlük anlamlarından veya yan anlamlarından yola çıkılarak bir dereceye kadar anlam verebilse de bir toplumun atasözlerini anlayabilmek için, o toplumun tarihsel, sosyolojik veya coğrafi özellikleri gibi kültürünü oluşturan değerlerinin bilinmesi gerekmektedir. Tablo 1'de verilen ikinci söylemde kullanılan “proverb” (atasözü) göstergesi, okuru bir atasözüne hazırlamaktadır. “Be a candleholder” (mum tutmak), İngiliz kültüründe çeşitli söylemlerle birlikte kullanılmaktadır. “İngilizcede mum tutmakla ilgili atasözleri günlük hayattaki iki eylemden türemiştir, hizmetlilerin yemek masasını aydınlatması için veya kendilerinden daha yüksek statüdeki kişilerin yollarını bulabilmelerini sağlamak amacıyla onlara ışık tutmak ve kilisedeki azizlere mum vermek” (Mazzarella, 1970, ss. 683-684). Görüldüğü üzere tarihsel, dinsel veya ekonomik olarak değerlendirilebilecek bu atasözünün kökeni İngiliz toplumunun yaşantılarına dayanmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken husus, her iki eylemde de mum tutan kişilerin daha aşağı bir statüye sahip olmasıdır. “1600lerde hizmetlilerin yemeklerde mum tutması geleneği sona ermişti ve Elizabeth döneminde mum tutma insanların tiyatrodan dönerken yollarını bulmasına yardımcı olan hizmetliler tarafından icra edilmeye başlanmıştı” (Mazzarella, 1970, s. 685). Ancak incelenen söylemde kullanılan “grandsire phrase” (dedelerimin deyişi), Shakespeare'in kendi dönemindeki kullanıma değil kendinden önceki zamanlarda geçerli olan anlamına göndermede bulunduğunu göstermektedir. “Dil, değişen sosyal olgulara ayak uydurur. Eski deyişlere yeni fikirler ve koşullar eklenerek atasözleri gibi deyişlere yeni anlamlar katılır ve insanlar kısa süre içinde eskiden var olan yan anlamı unuturlar” (Mazzarella, 1970, s. 685). Her ne kadar zaman içinde “mum tutma” eylemi, atasözünün yapısal ve göstergesel bütünlüğü ve verdiği anlam İngiliz kültüründe ve dilinde değişse de bu eylemi gerçekleştiren karakterler her zaman alt statüdeki kişiler olmaya devam etmiştir. Ancak Türkçede mum ile ilgili atasözlerinde bu yan anlam söz konusu olmadığı için çeviri metinlerde “proverb” sözcüğü için kullanılacak olan “atasözü” göstergesinden sonra çevirmenlerin alacağı kararlar ile erek okura bu İngiliz kültürüne ait atasözü tanıtılacak

veya erek kültürde alt statüde olmak anlamında bir atasözü kullanılacaktır. EM1, EM2 ve EM3'te "mum tutup", EM4'te ise "mum tutarak" ifadeleri kullanılmıştır. Erek metinlerin tümünde bu ifade öncesinde bunun bir atasözü olduğu belirtilmişken Türkçede böyle bir atasözünün olmaması erek metin okuruna kendi kültüründen başka bir kültürde üretilen bir metnin çevirisini okuyor olduğunu hissettirebilecektir. Ayrıca EM4'te bu ifade için verilen çevirmen notunda bunun alt statüye işaret ettiği belirtilmiştir ve yanmetinsellik çerçevesinde çevirmen görünür hale gelmiştir.

Tablo 1'deki üçüncü söylemde özgün metnin ait olduğu kültürün Fransız etkisi altında olduğu anlaşılmaktadır. Özgün metinde kullanılan "fashion-mongers" (yeni tarz hayranları) ve sonrasında kullanılan "pardon-me" ve "bones.. bones" gibi Fransızcaya ait göstergeler, İngiliz kültürü ve dolayısıyla dili üzerinde ortaya çıkan Fransız etkisinin pek çok İngiliz tarafından yeni bir konuşma tarzı gibi benimsendiğini göstermektedir. Her ne kadar "bones" sözcüğü İngilizcede "kemikler" anlamına gelen çoğul takılı bir sözcük gibi gözükse de Fransızcada çoğul takılı bir sıfat olan ve "güzel, iyi" anlamlarına gelen "bonnes" sözcüğü olduğu söylemdeki bağlamdan anlaşılabilir. 14. ve 15. yüzyıllarda Fransa ile İngiltere arasındaki Yüzyıl Savaşları'nın sona ermesiyle bu iki ülke arasında ortaya çıkan askeri, ticari veya sanatsal etkileşimlerle iki toplum arasında daha fazla iletişim gerçekleşmiştir. "Fransa'nın komşularıyla olan kültürel etkileşimi artmış ve 16. yüzyılın ikinci yarısında Fransızcadan İngilizceye çok sayıda yazınsal çeviri yapılmıştır" (Frisch, 2013, s. vii). İngiliz edebiyatı için altın çağlardan biri olan Elizabeth döneminde dahi Rabelais, Montaigne, Marot gibi çok sayıda Fransız yazarının etkisi İngiltere dahil olmak üzere neredeyse tüm Avrupa'da görülür olmuştur. Bu dönemdeki sosyal bir olgu olan Fransız etkisine bir gönderme yapan Shakespeare, Fransızcadan İngilizceye geçen ve halkın bir kısmının benimsediği göstergeleri ve ifadeleri metne dahil etmiştir. Böylece, Shakespeare'in sosyal olgulara yaptığı göndermelerin geniş bir yelpazeden oluştuğu görülebilir. Bu sosyal olguya yapılan göndermenin Türkçe çevirilerine bakıldığında, özgün metindeki "pardon-me's" göstergesi EM1 ve EM4'te "pardoncular", EM2'de "pardonnez-mois'cılar", EM3'te "pardonnez-moi'cılar" olarak çevrilmiştir. Özgün metinde Fransız ve Fransızca etkisini göstermek için kasıtlı olarak kullanılmış olduğu düşünülebilecek bu yabancı göstergeler, EM2 ve EM3'te de yabancı sözcükler olarak korunmuştur. EM1'de ise Türkçeye yerleşen ve Türkçe sesbirim dizgesine uyarlanan bir sözcük olarak kullanılmış olsa da bu sözcüğün eğik yazı ile yazılmış olması, erek metin okuruna bir yabancılık olduğunu hissettirebilmektedir. Ancak EM4'te bu göstergeler sesbirim dizgesi olarak Türkçeye uyarlanırken aynı zamanda metin dışı bir unsur kullanılmayarak erek metin okur için akıcılık sağlanması söz konusu olmuştur. Aynı bağlamda geçen ve İngilizce ortografisine uyarlanarak söyleme dahil edilen "their bones, their bones" ifadesi EM1'de "Bravo! deyişleri, ... bravo!...", EM2'de "'Bons' deyişleri, o 'bons'ları!", EM3'te "bons bons deyişleri", EM4'te "'Bon bon' deyişleri" ifadeleriyle Türkçeye çevrilmiştir. EM1'de Türkçede kullanılmakta olan bir yabancı sözcük tercih edilse de bunun eğik yazıyla verilmiş olması okura bu göstergenin yabancılığını sezdirebilmektedir. Diğer üç erek metinde ise hem Fransızca göstergenin korunması yoluyla hem de EM2 ve EM4'te bu göstergenin tırnak içinde kullanılmış olmasıyla erek okur için metinde yabancı unsurlar korunmuştur. EM3'te ise yabancı göstergenin

kullanılmasının yanı sıra eğik yazıyla yazılmış olması da erek okur için metinde yabancıliğin korunduğunu göstermektedir. Dört erek metnin de çevrildiği yıllar göz önünde bulundurulduğunda bu Fransızca sözcüğün Türk kültürüne ve Türkçeye tam olarak yerleşmediği ve böylece göstergelerin yabancı bir metinden Türkçeye yabancılikları korunarak çevrildiği yorumu yapılabilir.

Tablo 1'deki diğer bir söylem akrabalık ilişkilerini içermektedir. Lady Capulet, erkek kardeşinin oğlu olan Tybalt'ın ölümü sonrası acı içinde söylemini üretirken "my brother's child" (erkek kardeşimin çocuğu) ifadesiyle birlikte Tybalt'a üç defa "cousin" (kuzen) diye hitap etmektedir. Bu çalışmada ele alınan özgün metnin önündeki karakter tanımına bakıldığında Tybalt, "nephew to Capulet's wife" (Capulet'in eşinin erkek yeğeni) (Shakespeare, 1954, s. viii) olarak geçmektedir. Ancak Tablo 1'de verildiği üzere bu söylemde Lady Capulet'in Tybalt'a kuzen diye hitap etmesinin iki nedeni olabilir. Fenomenolojik açıdan ele alındığında büyük bir keder içinde olan Lady Capulet'in düşünme yetisi kaybolmuş ve yeğenini kuzeni olarak çağırması olabilir. Ancak, her türlü sosyal olguya göndergelerle örülmüş bir metinde bu durumu toplumdilbilim açısından değerlendirmek gereklidir. Günümüz İngiliz okuru için bile ilginç karşılanacak bu akrabalık bildiren hitap sözcüğünün toplumdilbilim ve etimolojik köken araştırması yapılmıştır. "13. yüzyılın başlarında kardeşten daha uzak bir kan bağına sahip kişiler için kullanılan 'cousin' sözcüğü, [...] erken dönem Fransızcada erkek yeğen anlamına da gelen cosin sözcüğünün karşılığıdır [...] cousin sözcüğünün erkek yeğen anlamına sürüklenme eğilimi de vardır"⁵. Bu bilgiler ışığında Shakespeare'in bu akrabalık ilişkisi için kendinden önceki dönemlerde kullanılan bir hitap şeklini tercih ettiği düşünülebilir. Türkçe erek metinlerde bu göstergenin çevirisine bakıldığında EM1 ve EM2'de "yeğenim" göstergesi kullanıldığı görülmektedir. Böylece EM1 ve EM2'de erek okur için herhangi bir yabancılık söz konusu olmayan bir anlam üretilmiştir. EM3 ve EM4'te ise "kuzenim" göstergesinin "öz kardeşimin oğlu" ifadesiyle birlikte çevrilmiş olması erek metin okuruna kendi kültüründe üretilmemiş bir metnin çevirisini okuyor hissi yaratabilmektedir. Ancak Türk Dil Kurumu çevrimiçi sözlüğünde kuzen sözcüğünün Fransızca cousin sözcüğünden geldiği ve "erkek yeğen" anlamı taşıdığı bildirilmektedir⁶. Toplumdilbilim açısından incelendiğinde EM3 ve EM4'teki "kuzen" göstergesinin, Türk Dil Kurumu Çevrimiçi Güncel Türkçe Sözlüğündeki tanıma paralel bir anlam ürettiği düşünülebilir.

Sosyal olgulara yapılan göndergelerden son olarak incelenecek olan söylem, Rahip Lawrence'ın Romeo ile Juliet'i yeniden birleştirmek için yaptığı planı sürgündeki Romeo'ya bildirmesi için gönderdiği habercinin ziyaret ettiği bir evde dönemin salgın hastalığı olan veba yüzünden karantinaya alınarak Romeo'ya haber verememesi üzerine kurgulanan bir anlatıda yer alan "the infectious pestilence" (bulaşıcı veba) ve "seal'd up the doors" (kapıları mühülediler) göstergeleri üzerinden çözümlenmiştir. "Londra'da 1563, 1603, 1625 ve 1665 yıllarında ölüm oranı daha önceki yıllara nispeten altı kat daha fazlaydı ve bunu nedeni Londra'daki veba salgınıydı" (Cummins, Kelly & Ó Gráda, 2016, s. 4). Twigg'e (1993) göre Londra'daki veba salgını 1348'ten 1665'e kadar sürdü. Bu salgın, Londra gibi önemli bir şehirde sosyal hayatı derinden etkiledi ve halk bu salgına

⁵ Online Etymology Dictionary. <https://www.etymonline.com/word/cousin>. Erişim Tarihi: 31.08.2023.

⁶ Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük. <https://sozluk.gov.tr>. Erişim Tarihi: 31.08.2023.

yakalanmamak için ciddi önemlerle karantina altına alındı ve bu salgının 17. yüzyılın ikinci yarısında ortadan kaybolmasının önemli nedenlerinden biri de bu ciddi karantina süreciydi (Appleby, 1980, s. 161; 167-168). Bu durumda, *Romeo and Juliet* oyunu yazıldığında veba özellikle Londra'da yaşayan toplum tarafından ve Shakespeare tarafından yaklaşık 250 yıllık geçmişi olan önemli bir olay olarak bilinmekteydi. Metindeki olay örgüsünde önemli bir yer tutan Romeo'nun ölümü intihar yoluyla olsa da ona haberi götürecek olan kişinin bulunduğu evde veba çıkması nedeniyle karantinaya alınması sonucu Romeo'ya bu haberi götürememesi izlencesi ile Londra tarihinde çok önemli bir toplum sağlığı olayına gönderge yapılmıştır. Özgün metindeki "infectious pestilence" (bulaşıcı salgın hastalık) ifadesindeki "pestilence", virüs yoluyla bulaşan salgın hastalık anlamına gelmektedir. İncelenen söylemde bu sözcüğü niteleyen "infectious" sıfatı "bulaşıcı" anlamına gelmektedir. Bir salgın hastalığın bulaşıcı sıfatı ile nitelenmesi Shakespeare gibi bir yazın ustasının bir yan anlam veya çağrışımsal bir gösterge kullanmış olabileceğini düşündürmektedir. "Pestilence" göstergesi, 14. yüzyılda ilk kullanıma girdiğinden bu yana bilinen en büyük salgın hastalık olan veba ile ilişkilendirilmiş ve çağrışımsal olarak "veba" anlamında kullanılmaktadır⁷. Bu çalışmada incelenen Türkçe erek metinlerin tümünde "infectious pestilence" göstergesi "veba" göstergesi ile çevrilmiştir ve hem özgün metindeki çağrışımsal anlam taşınmış hem de erek kültürde bilinen bir hastalık ismi kullanılarak erek okurda bağlamı alımlamada herhangi bir yabancılik hissi uyandırılmamıştır. Veba salgını boyunca önemli bir yer tutan karantina uygulaması için kullanılan "Seal'd up the doors" (kapıları mühürlediler) ifadesi, EM1'de "üzerimize kapıları kapadılar", EM2'de "mühürlediler kapıları", EM3'te "mühürleyip kapıları", EM4'te "kapıyı [...] mühürlediler" ifalarıyla Türkçeye çevrilmiştir. "Seal up" göstergesi temel anlamıyla "bir yeri içeri ve dışarı çıkılmasını engelleyen şekilde tamamen kapamak"⁸ anlamına gelmektedir ve Türkçedeki "mühürlemek" sözcüğü ise "[...] kapısının açılmasını engellemek için uygun yere mumu yapııştırıp üzerine mühür basmak, kapatmak"⁹ anlamına gelmektedir. Her ne kadar "mühürlemek" göstergesi bir iş yeri veya bir hizmetin kapatılması gibi bir çağrışıma sahip olsa da "seal" sözcüğünün İngilizcede "mühür" anlamına gelmesi nedeniyle "seal up" göstergesinin karşılığı olarak kullanılabilir ve bir evin kapısının mühürlenmesi erek metin okuru için bu eve giriş ve çıkışların yasak olduğu anlamını verebilmektedir. Özellikle "veba" göstergesi ile aynı söylem içinde geçtiğinde bu evin karantinaya alınmış olduğu erek metin okuru için herhangi bir kültürel veya toplumsal okuma yapmaksızın anlaşılabilir bir göstergedir. EM1'deki "üzerimize kapıları kapadılar" ifadesi de "veba" göstergesi olan bir söylemde "mühürlemek" göstergesi ile benzer çağrışımlar yaratacağı için "seal up" göstergesinin temel anlamının kullanıldığını düşündürmektedir.

Metin içi söyleşimci unsurlar üzerine yapılan bu çözümleme ve çeviri değerlendirmesi sonucunda, erek metinlerdeki bağlamın çoğunlukla özgün kültüre ait toplumsal göstergelerin yabancıliklerini hissettirebilecek şekilde çevrildiği görülmüştür.

⁷ Merriam Webster Çevirimiçi Sözlük. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/pestilence>. Erişim Tarihi: 31.08.2023.

⁸ Collins Dictionary. <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/seal-up>. Erişim Tarihi: 31.08.2023.

⁹ Türk Dil Kurumu Çevirimiçi Genel Türkçe Sözlük. <https://sozluk.gov.tr/>. Erişim Tarihi: 31.08.2023.

Bu durum, erek metin okuruna yabancı bir kültürde üretilmiş bir metni okuduğunu düşündürtecektir. Önceki bölümde metin dışı unsurlar yoluyla erek metinlerde görünür olduğu saptanan çevirmenlerin, bu bölümdeki çözümler sonucunda metin içi unsurlar bakımından da görünür olduğu tespiti yapılabilir.

5. Sonuç

Bu çalışmada Shakespeare'in *Romeo and Juliet* başlıklı oyunu edebi bir metin olarak ele alınarak özgün metin Bakhtin'in söyleşimcilik kuramı üzerinden çözümlenmiştir. Her metindeki sözcük veya ifadelerin metnin daha öncesinde geçen sözcüklere veya ifadelere bir cevap, daha sonrasındaki sözcük ve ifadelere de bir zemin hazırlayıcı olduğu gibi her metnin de kendinden önceki külliyata bir cevap, kendinden sonraki külliyata da zemin hazırlayıcı olduğunu ve her metnin kültürel veya toplumsal olgular ile örülü olduğunu öne sürerek söyleşimcilik terimini açıklayan Bakhtin'in bu kuramıyla, *Romeo and Juliet* metninin sosyal olgularla örülmüş bir göndergeler ağından oluştuğu, ayrıca İtalyan şair Masuccio Salernitano'nun 50 kısa hikaye koleksiyonu arasında yer alan "Mariotto and Ganozza" öyküsünden esinlenerek yazılıp bu öyküye bir cevap niteliğinde olduğu, olay örgüsü olarak kendinden sonra da çok sayıda sanat eserine zemin hazırladığı görülmüştür. Olay örgüsündeki küçük çaplı veya büyük çaplı izlencelerde okura İngiliz kültürünü ve tarihini etkilemiş olan sosyal olguları sunan Shakespeare, bu bağlantılar ağını kullanarak İngiliz edebiyatının en önemli yazarlarından olmuştur. Yaklaşık olarak 100 dile çevrilen ve en çok çevrilen yazarlar arasında olan Shakespeare'in eserleri, Türk edebiyat çoğuldizgesinde özellikle 1940 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak kurulan Tercüme Bürosu'nun etkinlikleri ve etkileriyle çeviri eserlerin merkez konumuna gelmesiyle Türkiye'de de önemli bir yer edinmiştir. Bir oyununun aynı yıl içinde birden fazla çevirmen tarafından çevrilerek piyasaya sürülmesi, veya bu çalışmada incelenen *Romeo and Juliet* başlıklı oyununun ondan fazla çevirmen tarafından Türkçeye çevrilmiş olması, hem yayınevlerine hem çevirmenlere Shakespeare'in Türk okurlar için önemini gösterebilmektedir.

Bu çalışmada söyleşimcilik ilişkilerini saptamak için özgün metinde çözümlenen söylemlerin ve göstergelerin Türkçe çevirileriyle karşılaştırılması yoluyla yapılan çeviri değerlendirmesi sonucunda çevirmenlerin görünür / görünmez olma durumları Venuti'nin (1986, 1995) "çevirmenin görünürlüğü / görünmezliği" kavramları üzerinden tartışılmıştır. Her ne kadar Anthony Pym (1996) tarafından ideoloji vurgusu açısından ve Maria Tymoczko (2000) tarafından çevirmeni bu ikili karşıtlıkla sınırlandırması açısından eleştirilmiş olsa da özgün ve erek metinlerdeki söyleşimcilik ilişkisi içeren söylem ve göstergelerin çözümlenmesinden elde edilen bulguların Venuti'nin bu kavramları üzerinden tartışılmış olmasının nedeni, Türk edebiyat çoğuldizgesinde merkez konumda olduğu düşünülen çeviri eserlerden en çok çevrilen yazarlardan olan Shakespeare'in kullandığı göndergeler ve kurduğu söyleşimcilik ilişkisinin erek okurlara özgün metinden hangi dönüşümler geçirerek ulaştığını açıklayabilmek ve Shakespeare çevirisine girişecek olan yazın çevirmeni adaylarına, çeviride zorluk yaratabilen söyleşimci unsurların çevirilerinde alacakları kararlar ve sonuçları için yol göstermektir.

Çevirmenin görünürlüğü veya görünmezliği için metin dışı unsurlara bakıldığında, EM1, EM2 ve EM3'te dış kapakta çevirmenin adı verilirken EM4'te dış kapakta verilmesi de iç kapakta çevirmen adı verilmektedir. Bunun yanı sıra, EM1 ve EM4'te çevirmen dip notları ve son notları verilirken EM3'te ise çevirmenin çevirisine yönelik yorumlarının da bulunduğu bir ön sözü bulunmaktadır. EM1'de, çevirmenin Shakespeare külliyatından çevirdiği diğer eserler de verilmiştir. Ayrıca metnin Türkçe başlığı EM1'de *Romeo-Jülyet*, EM2'de ve EM3'te *Romeo ile Juliet*, EM4'te ise *Romeo ve Juliet* olarak dış kapağa yazılmış ve dört erek metnin tümünün dış kapağında W. Shakespeare veya William Shakespeare yazar olarak yazılmıştır. Hem dış kapakta yabancı yazar Shakespeare'in adının verilmesi hem de metnin başlığındaki adların yabancılığı (*Romeo ile Juliet*) okurun kitapla ilk bulunduğu anda yabancı bir kültüre ait çeviri bir eseri eline aldığı düşüncesini uyandıracaktır. İncelenen erek metinlerin tümünde metin öncesi sayfada karakterlerin adları ve tanımları bulunmaktadır ve tümünde karakterlerin adları birkaç Türkçe ortografi uyarlaması yapılmış olsa da yabancılığıyla aktarılmıştır. Dolayısıyla, hem karakter listesinde hem de metnin içinde karakterlerin tümünün yabancı adlar olması yabancı bir kültürün adlandırma sisteminin erek kültüre tanıtılması olarak yorumlanabilir ve sadece karakter adlarının çevirilerinin incelenmesi yoluyla dahi çevirmenlerin görünürlüğünün egemen olduğu saptanabilmektedir.

Metinde toplumsal olgulara göndergeler olarak çözümlenen söyleşimci unsurların seçilen dört erek metindeki çevirileri incelendiğinde, özgün metindeki sosyal olgulara yapılan göndergelerin çevirilerinde İngiliz kültürüne ait söylem ve olguların erek metinlerde hakim olduğu saptanmıştır. Bu sonuca göre, özgün metindeki sosyal olgularla kurulan söyleşimcilik ilişkisi erek metin okurunda kültürlerarası bir farkındalık yaratacak biçimde çevrilmiştir. Böylece edebiyat çoğuldizgesine giren ve merkezi bir konum edinen çeviri eserler, aynı zamanda erek kültür okuruna başka kültürlerin sosyal olgularını da tanıtır.

Elde edilen sonuçlara göre, incelenen erek metinlerin çevirmenlerinin bir Shakespeare oyununu erek kültüre çoğunlukla yabancılığı ile çevirdikleri saptanırken metin içi unsurlar bakımından çevirmenlerin görünür olduğu tespit edilmiştir. Ancak erek kültür için yabancılığı korunmuş söyleşimci unsurların yanı sıra erek kültür unsurları kullanılarak çevrilmiş ifade ve göstergeler de bulunmaktadır. Bu durum, çevirmenlerin yayınevleri tarafından salt görünürlük veya görünmezlik yönünde kısıtlanmadıklarını gösterirken çevirmenlerin de çeviri edimleri öncesinde görünür veya görünmez olmaya yönelik bir ön kabul ile çeviriye başlamadıklarını, özgün metnin örül olduğu söyleşimcilik ilişkilerinin çevirisinde görünürlük ve görünmezlik arasında bir tercihte bulunmadıklarını düşündürmektedir. "Bir metnin çevirisinde sadece yerleştirme ya da yabancılaştırma stratejisinin tercih edildiğini düşünmek [...] bütünlüklü olmayabilir" ve yerleştirme stratejileri bir çevirmeni tam olarak görünmez yapmazken yabancılaştırma stratejileri de tam olarak görünür kılmayabilir (Taş, 2019, s. 119). Bu çalışmada elde edilen bulgular ve sonuçlar, yazın çevirmenlerine ve çevirmen adaylarına toplumsal olaylara yapılan göndergelerle söyleşimcilik ilişkileri oluşturan söylem ve göstergelerin çevirisine dair kuramsal ve uygulamalı bir öngörü kazandırmasının umulmasının yanı sıra bir kültürün edebiyat çoğuldizgesine giren çeviri metinlerin özgün kültüre ait unsurları

erek kültür okuruna da tanıtmayı başarması yönünden iki kültür arasında karşılaştırma yapmayı hedefleyen araştırmacılara çeviri değerlendirmesi yoluyla yazınsal karşılaştırma yapabileceklerini göstermektedir.

Kaynakça

- Appleby, A. B. (1980). The disappearance of plague: A continuing puzzle. *The Economic History Review*, 33(2), 161-173.
- Anrott, M. (2015). Hamlet and Amleth, Princes of Denmark: Shakespeare and Saxo Grammaticus as historians and kingly actions in the Hamlet/Amleth narrative. *The Hilltop Review*, 8(1), 35-44.
- Baker, M. (1992). *In other words*. Routledge.
- Bakhtin, M. (1981). *The dialogic imagination* (Çev. C. Emerson & M. Holquist). University of Texas Press.
- Bakhtin, M. (2001). *Karnavaldan romana. Edebiyat teorisinden dil felsefesine seçme yazılar* (Çev. C. Soydemir). Ayrıntı Yayınları.
- Bakhtin, M. (2004). *Dostoyevski poetikasının sorunları* (Çev. C. Soydemir). Metis Yayınları. (Eserin orijinali 1929'da yayımlandı).
- Bakhtin, M. (2005a). *Sanat ve sorumluluk. İlk felsefi denemeler* (Çev. C. Soydemir). Ayrıntı Yayınları. (Eserin orijinali 1990'da yayımlandı).
- Bakhtin, M. (2005b). *Rabelais ve dünyası* (Çev. Ç. Öztekin). Ayrıntı Yayınları. (Eserin orijinali 1965'te yayımlandı).
- Bate, J. (2011). *Shakespeare and Ovid*. Oxford University Press.
- Berk, Ö. (1999). *Translation and westernization in Turkey (from the 1840s to the 1980s)* (Yayımlanmamış doktora tezi). University of Warwick.
- Bloom, H. (1998). *Shakespeare the invention of the human*. Riverhead Books.
- Cummins, N., Kelly, M., & Ó Gráda, C. (2016). Living standards and plague in London, 1560–1665. *The Economic History Review*, 69(1), 3-34. <https://doi.org/10.1111/ehr.12098>.
- Çelik, K. (2023). Reading the allusions in Terry Pratchett's Wyrd Sisters through the lens of intertextuality and evaluating their Turkish translations. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, (34), 74-88. <https://doi.org/10.37599/ceviri.1272724>.
- Dobrovolskij, D., & Piirainen, E. (2006). Cultural knowledge and idioms. *International Journal of English Studies*, 6(1), 27-41.
- Driscoll, R., Davis, K. E., & Lipetz, M. E. (1972). Parental interference and romantic love: The Romeo and Juliet effect. *Journal of Personality and Social Psychology*, 24(1), 1–10.
- Even-Zohar, I. (2000). The position of translated literature within the literary polysystem. L. Venuti (Ed.), *The translation studies reader* içinde (ss. 192-197). Routledge.
- Frisch, A. (2013). *French literature*. Oxford University Press.
- Gale, C. L. (2016). *A study guide for Leonard Bernstein/Stephen Sondheim's "West Side Story"*. Cengage Learning.

- Goudarzi, A. (2021). Shakespeare and the Bakhtinian dialogism: The case of Othello. *B.A.S. British and American Studies*, (27), 27-37.
- Gökdoğan, U. C. & Karadağ, A. B. (2021). Retraduction et paratexte : Les retraductions interlinguales des *Misérables* dans l'Empire ottoman et leurs retraductions intralinguales dans la Turquie moderne. *Moderna språk*, 115(4), 50-70.
- Karadağ, A. B. (2013). Tanzimat dönemi'nden İkinci Meşrutiyet Dönemi'ne kadın çevirmenlerin çeviri tarihimizdeki 'dişil' izleri. *HUMANITAS-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 105-126.
- Logan, R. A. (2016). *Shakespeare's Marlowe: The influence of Christopher Marlowe on Shakespeare's artistry*. Routledge.
- Magnusson, L. (2004). *Shakespeare & Social dialogue. Dramatic language and Elizabethan Letters*. Cambridge University Press.
- Mallin, E. S. (2019). *Reading Shakespeare in the movies*. Palgrave Macmillan, https://doi.org/10.1007/978-3-030-28898-3_3
- Mazzarella, S. (1970). Proverbs and phrases in English connected with holding candles, or linking cats with candles. *Neuphilologische Mitteilungen*, 71(4), 683-689.
- Minutella, V. (2013). *Reclaiming Romeo and Juliet*. Brill Rodopi. https://doi.org/10.1163/9789401209861_013
- Moorman, F. W. (1906). Shakespeare's ghosts. *The Modern Language Review*, 1(3), 192-201.
- Muir, K. (1960). *Shakespeare as collaborator* (2. Baskı). Routledge.
- Nurdan, G. T. (2020). *Postmodern Türk romanında grotesk* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Prunster, N. (2000). *Romeo and Juliet before Shakespeare*. Victoria University Centre for Reformation and Renaissance Studies.
- Pym, A. (1996). Venuty's visibility. *Target-Amsterdam*, 8(2), 165-177.
- Salihoğlu, B. (2019). *Türk tiyatrosunda karnavalesk ve grotesk sahneleme incelemeleri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Scarci, M. (2015). From Mariotto and Ganozza to Romeo and Guilietta: Metamorphoses of a renaissance tale. *Scripta Mediterranea*, (14), 3-14.
- Shakespeare, W. (1938) *Romeo-Jülyet* (Çev. M. Ş. Erden). Arkadaş Matbaası.
- Shakespeare, W. (1954). *The tragedy of Romeo and Juliet*. Yale University Press. (Birinci Baskısı 1917'de yayımlandı).
- Shakespeare, W. (1968). *Romeo ile Juliet* (Çev. A. T. Oflazoğlu). Bilgi Yayınevi.
- Shakespeare, W. (1984). *Romeo ile Juliet*. (Çev. Ö. Nutku). Remzi Kitabevi.
- Shakespeare, W. (2001). *Romeo ve Juliet*. (Çev. Y. Mardin). Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Taş, S. (2019). Çeviribilimde ikili karşılıkları yeniden değerlendirmek: Çevirmenin 'görünürlüğü' / 'görünmezliği' ve 'yerileştirme' / 'yabancılaştırma'. *Tarih Okulu Dergisi*, (XXXVIII), 94-121. <http://dx.doi.org/10.14225/Joh1505>

- Twigg, G. (1993). Plague in London: Spatial and temporal aspects of mortality. *Epidemic Disease in London*, (1), 1-17.
- Tymoczko, M. (2000). Translation and political engagement: Activism, social change and the role of translation in geopolitical shifts. *The Translator*, 6(1), 23-47.
- Venuti, L. (1986). The translator's invisibility. *Criticism*, 28(2), 179-212.
- Venuti, L. (1995). *Translator's invisibility: A history of translation*. Routledge.
- Venuti, L. (2001). Strategies of translation. M. Baker (Ed.), *Routledge encyclopedia of translation studies* içinde (ss. 240-244). Routledge.
- Viñuela, E. (2020). Metanarratives and storytelling in contemporary mainstream popular music: Romeo and Juliet in the making of the star persona. *Text Matters: A Journal of Literature, Theory and Culture*, (10), 209-222. <http://dx.doi.org/10.18778/2083-2931.10.13>
- Wagner, L. (1883). Thumb-Lore. *The Antiquary*, (8), 149-151.

Sesli Betimleme Metinlerinin İki Dilde Karşılaştırmalı Analizi İçin Bir Model Önerisi ve Modele Dair Bir Uygulama*

Model Proposal for Bilingual Comparative Analysis of Audio Description Texts with an Example

Araştırma/Research

Mete Tahsin KUŞGÖZ*, Mümtaz KAYA**

*Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, kusgozmete@istanbul.edu.tr, ORCID ID: orcid.org/0000-0002-5957-8857

**Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim – Tercümanlık Bölümü, mumtazkaya@hacettepe.edu.tr, ORCID ID: orcid.org/0000-0001-8569-1354

ÖZET

Görsel-İşitsel Çeviri kapsamında erişilebilirlik için çeviri türlerinden biri olan sesli betimleme, kör ve görme engelli bireylerin görsel-İşitsel tüketiminde erişimleri olmayan görsel düzgünün işitsel düzğüye dönüştürülerek bu ürünlere erişebilmelerini sağlayan göstergeler arası bir çeviri türüdür. Gelişen teknolojiyle günümüz insanının görsel-İşitsel ürün tüketiminin daha önce hiç olmadığı kadar artmış olması toplumun dezavantajlı olarak görülen kesimlerinden kör ve görme engelli topluluk için görsel-İşitsel ürünlerin erişilebilir kılınması ihtiyacını doğurmuş ve bu erişilebilirlik hizmetinin mümkün olan en iyi kalitede tüketicilere sunulması açısından sesli betimleme üzerine yapılacak bilimsel çalışmalara ihtiyaç artmıştır. Bu minvalde hazırlanmış olduğumuz çalışmamızda sesli betimleme metinleri merkeze alınmış ve bir görsel-İşitsel ürünün iki farklı dildeki karşılaştırmalı analizini bilimsel temellere dayanan, ölçeklenebilir, farklı bütüncülerle farklı dil çiftleri üzerinden sayısız kere tekrar edilebilecek bir metodoloji önerisi geliştirilmiştir. Bir uygulama örneğiyle pekiştirilerek tasarlanmış model önerisi, sesli betimleme metinlerinin kaynak metinle ilişkileri, betimleyicilerin sesli betimleme çeviri sürecindeki rolü, sesli betimleme metinlerinde bağdaşıklığın sağlanması ile metodolojinin anlatılabilir ve

* Bu çalışma yazarın Prof. Dr. Mümtaz Kaya danışmanlığında hazırladığı "L'Analyse Comparative des Textes d'Audiodescription Français et Turc de «Le Parfum : Histoire d'un Meurtrier » Basée sur les Lignes Directrices d'ADLAB" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

sinematik temelleri gibi konulara değinerek sağlam bir bilimsel zemine oturtulmuş ve 2000 yılında Thibault tarafından geliştirilmiş olan çok kipli transkripsiyon kuramından türetilmiştir. Bu metodolojinin geliştirilmesindeki en temel amaç, farklı kültürlerin sesli betimleme geleneklerini bir araya getirerek, bu gelenekler arasındaki farklılık ve benzerlikleri ortaya koyarak farklı sesli betimleme geleneklerini bir araya getirmek ve sesli betimlemede evrensel standartların oluşturulmasına katkı sağlamaktır.

Anahtar Sözcükler: Görsel-İşitsel Çeviri, Erişilebilirlik için Çeviri, Sesli Betimleme, Kör ve Görme Engelliler

ABSTRACT

Among various translation types within the scope of Audiovisual Translation, Audiodescription is applied for rendering the audiovisual world accessible. Audiodescription represents a form of intersemiotic translation that allows individuals who are blind or visually impaired to access the otherwise inaccessible visual information within an audiovisual product, achieved through the conversion of visual elements into an auditory format. As technology has advanced, the consumption of audiovisual content within modern society has notably surged, underscoring the imperative to ensure accessibility of such content for marginalized communities, including the blind and visually impaired. To meet this need and ensure the highest quality of accessibility services, there has been an increased demand for scientific research focusing on audio description. In line with this context, our study places emphasis on audio description texts and proposes a methodological framework for comparative analysis of an audiovisual product in two different languages. This suggested technique is intended to be scientifically sound, scalable, and repeatable across several situations and language pairings. The model proposal, supported by an application example, establishes a robust scientific basis by examining the connection between audio description texts and source texts, the role of describers in the translation process of audio description, ensuring coherence in audio description texts, and the narrative and cinematic principles of the methodology. This methodology, based on Thibault's multimodal transcription theory from 2000, seeks to unite various audio description practices from different cultures. It emphasizes the distinctions and similarities among these practices and works towards creating universal standards in audio description by combining the worldwide traditions that have emerged.

Keywords: Audiovisual Translation, Translation for Accessibility, Audiodescription, Blind and Visually Impaired

1. Giriş

Görsel ve işitsel ilk kayıtların alınmaya başlandığı 19. yüzyıldan günümüze görsel-ışitsel teknolojiler muazzam bir evrim süreci geçirmiş ve günümüze gelindiğinde görsel-ışitsel medyaya erişmek hiç olmadığı kadar kolay bir hale gelmiştir. Modern dünyada insanlığın her kesiminin bu durumdan etkilendiği düşünüldüğünde, toplumun dezavantajlı kesimi olarak görülen engelli bireylerin toplumun diğer kesimleri gibi görsel-ışitsel ürünlere sorunsuz bir şekilde erişimi sağlıklı ve eşit fırsat ilkesine dayalı bir toplum yapısı inşa edebilmek adına büyük önem arz etmektedir. Günümüzde görsel-ışitsel evrenlerin teknoloji vasıtasıyla gerçek hayatla girift hâle gelmesi, görsel-ışitsel çeviri (GİÇ) kapsamında çalışma alanı bulmuş olan erişilebilirlik için çeviri çalışmalarına da ivme kazandırmış, bilhassa 2000'li yılların başından itibaren toplumsal farkındalığın da artmasıyla, erişilebilirlik çalışmaları ve erişilebilirlik için çeviri türleri de günlük

hayatta belirli bir seviyede de olsa görünürlüğe kavuşmuştur. Bunun en belirgin örneği televizyon kanallarının ana haber bültenlerinde ekranın sağ alt kısmında işitme engelliler için yapılan işaret dili çevirisidir ve tıpkı işaret dili çevirisi gibi sesli betimleme de erişilebilirlik için yapılan bir çeviri türüdür. Körler ve görme engellilerin¹ görsel düzgülüye erişimini mümkün kılan sesli betimleme akademik anlamda kör ve görme engellilerin metni anlamlandırırken yürüttükleri bilişsel süreçlerden, sesli betimlemenin teknik unsurlarına; sesli betimleme sürecinde uyulması gereken standartlardan, sesli betimleme metin yazarlığına kadar pek çok farklı konunun çalışılabileceği bir çalışma alanı olarak nitelendirilebilir. Bu makale sesli betimleme metinlerini merkeze alarak, bir görsel işitsel ürünün (GİÜ) iki farklı dildeki sesli betimleme metinlerinin karşılaştırmalı analizini bilimsel temellere dayanan, ölçeklenebilir, güvenilir sonuçlar veren ve tekrarlanabilir şekilde nasıl gerçekleştirilebileceği sorusuna cevap aramaktadır.

Bu makale ile ortaya konmak istenen modelin sağlam temellere oturtulabilmesi adına GİÇ kapsamında metnin ne anlama geldiğini ele almak gerekir. "Metin kullanım hâlindeki bir dil birimidir, tümce gibi dilbilgisel bir birim değildir"²; (Halliday vd., 1976, s. 2) tanımından hareketle metin kavramını yazı formundaki klasik tanımına sıkıştırmak yerine kavramsal olarak dinamik ve çok formlu bir oluşum olarak düşünmek GİÇ ile metin kavramını doğru bir şekilde ilişkilendirmek açısından faydalı olacaktır. Öyle ki çok daha kapsayıcı bir tanımıyla metin "iletişimsel niyetle oluşturulan duyuşsal göstergelerin herhangi bir kombinasyonu" olarak da ele alınmıştır (Gottlieb, 2005, s. 3). Gelişen teknolojiyle görsel ve işitsel düzgülü bir araya getirilerek kurgusal evrenlerde geçen hikâyelerin izlenmekte olduğu günümüzde, metin kavramının da bambaşka ve çok boyutlu bir form kazanmış olduğu göz ardı edilemez. Görsel-ışitsel çevirinin metni görsel-ışitsel üründür; yazılı çeviride metin ne anlama geliyorsa, GİÇ'te de görsel-ışitsel ürün o anlama gelmektedir. Örnek vermek gerekirse, nasıl ki bir yazar kişisel bilgi ve tecrübelerini yansıttığı bir roman kaleme alıyorsa, bir yönetmen kişisel bilgi ve tecrübelerini yansıttığı bir film çekerek anlamsal bütünlüğe sahip bir GİÜ yaratmış olur. GİÇ'in görsel ve işitsel bir araya getiren çok göstergeli ve çok kipli bir kurgusal dünyada fonksiyon kazandığı da göz önüne alındığında bu çeviri türünün metni niteliğinde olan GİÜ'lerin pek çok farklı formda ete kemiğe bürünebileceği aşikârdır. Mesela GİÇ'de metin; sahnelenen bir tiyatro eseri, bir sinema filmi, televizyonda gösterilen bir reklam, ana haber bülteni ve hatta pek çok statik eserin sergilendiği bir müze gezisi gibi pek çok farklı formda karşımıza çıkabilir. Aynı bağlamda GİÇ'in erişilebilirlik için çeviri türlerinden sesli betimlemenin de statik ve dinamik görsel sanat ürünlerini, televizyon ve dijital ortamda yayımlanan görsel-ışitsel ürünleri erişilebilir kılmayı amaçlayan geniş bir uygulama alanı vardır.

Çeviri süreçlerinin olmazsa olmazları olan kaynak ve hedef metin kavramlarının GİÇ bağlamındaki sınırlarının çizilmesi önerilecek olan modeli anlayabilmek için önemli

¹ Körlük, hiç görme yeteneğine sahip olmamak demektir. Görme engellilik ise görme yeteneğinin kısmen kaybedilmesi veya günlük hayatı etkileyecek düzeyde azalması anlamına gelir.

² Makalede yer alan çeviriler Mete Tahsin Kuşgöz tarafından yapılmıştır.

bir diğer meseledir. Yazılı çeviri süreci “iki farklı yazı dili arasında orijinal sözlü dildeki orijinal bir yazılı metnin (kaynak metin) farklı bir sözlü dildeki yazılı bir metne (hedef metin) dönüştürülmesini içerir” (Munday, 2016, s. 8). Bu tanım ışığında her iki kavram GİÇ bağlamında ele alındığında çeviri sürecine tabi tutulacak GİÜ kaynak metin, GİÜ’nün herhangi bir GİÇ alttürü uygulanarak hazırlanmış versiyonu ise hedef metin olarak düşünülebilir. Başka bir deyişle, GİÇ çeviri sürecinde bir GİÜ diller arası ve/veya göstergeler arası çeviri sürecine tabi tutulur ve çeviri metni hazırlanır (altyazı metni, dublaj metni veya sesli betimleme metni gibi). Çeviri metni yapılacak GİÇ türüne göre değişebilen teknik süreçler işletilerek GİÜ içerisine gömülür. Çeviri süreci sonunda ortaya “çeviri metni entegre edilerek yeniden yaratılmış kaynak metin” olarak nitelendirilebilecek hedef metin ortaya çıkar. Dijital platformda izlenen bir belgeselin televizyon kumandasına tıklanarak altyazılı hâliyle izlenmesi, orijinal dili Portekizce olan bir Brezilya pembe dizi bölümünün dublajlı versiyonunun Türk televizyonlarında Türkçe olarak gösterilmesi, sahnelenen bir opera eserinin sahnenin üstüne konulan bir ekran vasıtasıyla üst yazılı olarak izleyiciye sunulması veya bir ana haber bülteninde ekranın sağ alt kısmına eklenen bir kutucuk vasıtasıyla işaret dili çevirisi ile izleyiciyle buluşturulması GİÇ’teki kaynak ve hedef metin ayrımını somut bir şekilde gözler önüne sermek için verilebilecek örneklerdir. Konuyu pekiştirmek adına örnekleri irdedecek olursak; dijital platformdaki belgeselin orijinal dilindeki versiyonu kaynak metindir, belgeselin dijital platform tarafından altyazı çevirisinin yapıldığı orijinal belgeye gömülmüş versiyonu hedef metindir. Aynı şekilde bir pembe dizi bölümünün Portekizce repliklerinin Türkçeye çevrilip seslendirilenler tarafından Türk dilinde seslendirilerek teknik ekip tarafından oluşturulan Türkçe dublajlı versiyonu da hedef metindir. Bu minvalde, kaynak metin olarak seçilen bir filmin görsel düzgüsünün sesli betimleme metin yazarları tarafından görsel düzgüyü buna erişimi olmayan kör ve görme engelli bireyler için betimlediği ve görselden işitsel betimlenen parçaların filmin diyalogsuz ve müziksiz kısımlarına entegre edilmiş hâli, yani filmin sesli betimlemeli versiyonu, hedef metindir.

Sesli betimleme metinlerinin karşılaştırmalı analiziyle ve bu tip çalışmaların artırılmasıyla alan yazımına ne nitelikte bir katkı sağlanacağına da üzerinde durmak gerekir. Sesli betimleme metinleri belirli bir dilde, belirli bir kültüre sahip betimleyiciler tarafından, GİÜ’lerin görsel düzgüsünün yine belirli bir kültüre sahip seslendirilenler tarafından seslendirilerek işitsel düzğüye dönüştürülmesi için oluşturulmaktadır. Başka bir deyişle sesli betimleme metinleri, niş bir amaca hizmet eden metinler olsalar da nihayetinde yazıldıkları dil ve kültüre ait ürünlerdir. Bu makale ile ortaya konmak istenen modelde farklı iki kültür ve dil, bütüncü olarak seçilen bir GİÜ aracılığıyla bir araya getirilecek; iki metin arasındaki dilsel, anlatıbilimsel ve metin yazarları perspektifinden algısal farklılıklar ortaya çıkartılacaktır. “Sözlü anlatı, her ne kadar, evrensel bir deneyim olarak görülse de, değişik kültürlerdeki anlatsal gelenekler arasında büyük ayrımlar” (Okyayuz, 2019, s. 64) olduğu göz önüne alındığında farklı kültürlerin sesli betimleme geleneklerini bilimsel bir metotla bir araya getirip, bir takım sonuçlara varma çabası içerisine girmek, bu farklılıkların iyi anlaşılmasının yanında ileride farklı sesli betimleme geleneklerinin sentezi ile bizlere sesli betimleme metin yazarlığında evrensel standartlara ulaşabilmekte yardımcı olacaktır. Gözden kaçmaması

gereken son bir konu ise “betimleyici” kavramıdır ve betimleyici ile kastedilen aktörün kim olduğunun ayırılmasına varılmalı ve sesli betimleme sürecindeki işlevini de iyi anlamak gerekir; “Betimleyici, kör ve görme engelli bireyler için sesli betimleme üretmekle görevli görsel-işitsel çevirmendir ve üretilen sesli betimleme bir sanat eserinin veya görsel-işitsel ürünün görsel düzgüsünü anlatır” (ADLAB PRO, 2016).

2. Metodolojinin Temellendirilmesi

Bu bölümde sesli betimleme metinlerinin iki dilde karşılaştırmalı analizi için önerilen metodolojinin temel dayanakları ortaya konulacak, karşılaştırmalı analiz sürecinde toplanacak verilerin kaynağı olan anlatı unsurları açıklanacak, görsel-işitsel ürün kurgulayıcıları, izleyiciler ve çeviri sürecinin eyleyicisi olarak kurgulayıcılarla ve izleyicilerin tam ortasında konumlanan betimleyicilerin işlevleri ve bilişsel süreçleri tartışılacak ve karşılaştırmalı analiz metodolojisi için önemli olan sesli betimleme metinlerinde bağdaşıklık konusu üzerinde durulacaktır.

2.1 Metodolojinin Anlatıbilimsel Temelleri

Sesli betimleme hem dinamik hem de statik görsel sanatlara uygulanabilecek bir erişilebilirlik için çeviri türüdür ve bu iki sanat türü kör ve görme engelliler için erişilebilir kılınırken sesli betimlemeyi farklı fonksiyonları yerine getirecek şekilde kullanır. Resim ve heykel gibi statik görsel sanatlarda eserlerin sesli betimlemelerinde kelimenin tam anlamıyla betimleme yapılır; eserin dokusu, formu ve şekli, renkleri vb. her türlü fiziksel unsur rehberli bir turun parçası olarak canlı olarak veya sesli bir rehberin parçası olarak kaydedilmiş biçimde dinleyiciye sunulur ve sesli betimleme metin akışını etkileyecek herhangi bir kısıt olmaksızın yapılabilir. Denklemin içerisine “motion picture” ve dinamik görsel sanatlar sokulduğunda, karşımıza sesli betimleme yapılış şeklini değiştiren bir kısıt ve sesli betimlemenin fonksiyonunda bir farklılık çıkmaktadır. Dinamik sanatlar müzik, diyalog, ses efektleri gibi ses unsurları içerdiklerinden ses betimleme metinleri hazırlanırken bu unsurlarla sesli betimleme metninin çakışmıyor olması gözetilmek zorundadır. Bu sebeple dinamik görsel sanatlarda sesli betimleme metni ses unsurlarının olmadığı veya önemsiz derecede olduğu sessiz boşluklara yapılır. Dinamik görsel sanatlarda sesli betimleme hizmeti canlı veya orijinal sese eklenmek suretiyle önceden kaydedilerek verilebilir. Bununla birlikte, sesli betimlemenin fonksiyonu da statik görsel sanatlardaki salt betimleme fonksiyonundan bir adım öteye geçer; burada betimleyici görsel düzgülü üzerinde kurgulanmış olan hikâyeyi betimleyerek anlatmakla yükümlüdür.

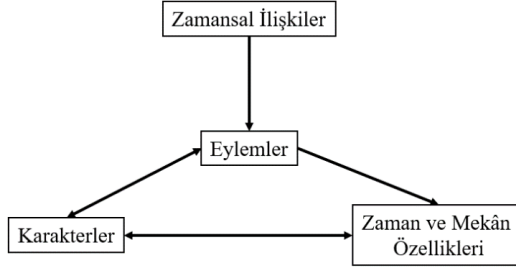
GIÜ’nün türüne göre anlatılan hikâyenin derinliği ve işlevi farklılık gösterse de sesli betimlemesi yapılacak her türlü GIÜ’nün bir anlatısının olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. Anlatı hikâye alıcısının yaşadığı “deneyimi yapılandırmak ve anlamak için yeri doldurulamaz bir kaynak sağlayan bilişsel bir tarz ve bir söylem türüdür” (Herman, 2002). Anlatı kavramını ve unsurlarını irdeleyen anlatıbilim “anlatı biçimlerini dilsel ve edebi ortamlardan günümüz ortamlarına kadar inceleyen, sunulan metnin farklı gerçeklikleri deneyimlediğini kabul eden bir yöntemler bütünüdür” (Boyle, 2011). Hikâye ise, içerdiği karakterlerin belli bir zaman diliminde başından geçenleri

bilgilendirme, eğlence vb. amaçlarla başkalarına aktarmak olarak tanımlanabilir. Bu üç tanım birbirleriyle ilişkilendirildiğinde, tanımları gereği anlatı ve hikâye kavramlarının anlatılabilimin araştırma nesnelere olduğu; anlatının ise hikâyeyi anlatış şeklimiz olduğu söylenebilir. İster kurgu isterse gerçek hayattan alıntı olsun her türlü GIÜ'nün bir hikâyesi vardır ve hikâyedeki olayların hangi sırayla ve nasıl bir sinematografiyle anlatılacağı görsel-işitsel ürün kurgulayıcılarından biri olan yönetmenin seçimidir. GIÜ'nün hikâyesini görsel ve işitsel düzgüleri kullanarak bir anlatıya dönüştüren yönetmenin anlatısındaki görsel düzgü üzerinden anlatılan bir hikâyeyi işitsel düzgüye dönüştürmek ve hâlihazırda var olan işitsel düzgü ile harmanlamakla yükümlü aktör de betimleyicidir. Yani betimleyici sesli betimleme sürecini işleterek GIÜ'nün hâlihazırda var olan anlatısı üzerine GIÜ'yü erişilebilir kılmak adına bir meta-anlatı inşa eder.

Farklı dil ve kültüre sahip betimleyiciler tarafından yazılan sesli betimleme metinlerinin karşılaştırmalı analizini yaparak elde edilen bulgularla sesli betimleme metinlerinde kalite standartlarını yükseltmeyi amaçlayan bu metodoloji önerisinde anlatılabilim ve temel unsurları büyük yer tutmaktadır. “Avrupa Birliği Hayat Boyu Öğrenme Programı dâhilinde 2014 yılında Audiodescription: Lifelong Access for the Blind (ADLAB) adlı projenin son ürünü olarak uluslararası kamuoyu ile paylaşılan ADLAB sesli betimleme kılavuzunda da ifade edildiği üzere anlatılabilimin yapıtaşları anlatının türü, anlatıdaki karakterler ve eylemleri ile anlatının zaman ve mekân özellikleridir. Anlatılabilimin üç temel yapı taşı bu makale ile ortaya konacak metodoloji için de mihenk taşı niteliğindedir; zira kurgu veya gerçeklikten bir kesit olmasından bağımsız olarak bir anlatının ait olduğu kategori, zaman dilimi, olayların gerçekleştiği yerler, bu anlatının kahramanları ve onların anlatıya yön veren karar, etki ve tepkileri olmak zorundadır; bu yapıtaşlarının birinin eksik olması bile izleyicinin anlatıyı takip etmesini güçleştirir hatta olanaksız kılar. GIÜ'ler hikâyeleri izletme amacıyla oluşturulur ve hikâyeyi kurgulayan aktörler hikâyeye tümdengelimci bir bakış açısıyla yaklaşırken, izleyiciler tam tersine tümevarımcı bir bakış açısı ile hikâyeyi izlerler. Yani hikâyeyi yaratan aktörler “izleyicilere somut bir anlatı sunar ve izleyicilerin bu aktörlerin kurguladığı orijinal, soyut yapıya ulaşmak için bunu yorumlamaları ve işlemeleri gerekir” (Remael vd., 2014, s. 13). Yorumlama ve işleme eylemleri izleyicinin bilişsel süreçleri ile ilgilidir ve herhangi bir engeli olup olmamasından bağımsız olarak izleyici bilişsel işleme sürecini inançları ve hayat tecrübelerinin süzgecinden geçirmek suretiyle anlatının yapıtaşlarını kullanarak hikâyedeki unsurların ‘zihinsel modellerini’ (Remael vd., 2014, s. 14) yaratarak kendi kafasında yeniden inşa eder. Zihinsel modelleme süreci aşağıdaki gibi şematize edilebilir:

Şekil 1

Hikâyenin Yeniden Yaratımında Zihinsel Model (Remael vd., 2014, s. 14)

Modelin merkezinde eylemler yer alır ve hikâyeyi yönlendiren, karakterlerin eylemleridir. İzleyiciler kafalarında, eylemleri, onları gerçekleştiren kişiler ve eylemlerin gerçekleştirildiği zaman mekân özellikleri ile ilişkilendirirler. Eylemlerin kronolojisi yani birbirleriyle olan zamansal ilişkileri ise hikâye akışının evrensel unsurudur. Hikâye ilerledikçe izleyiciler zihinsel modellerine yeni bilgiler eklerler, bu bilgileri içsel muhakeme sürecinden geçirerek çıkarımlar yaparlar ve her gelen yeni bilgi doğrultusunda çıkarımlarının doğruluğu üzerine kafa yorurlar. İçsel muhakemenin bilişsel ve/veya kişi ile ilgili unsurlarından dolayı izleyicinin çıkarımları bazen yanlış çıkabilir, izleyici bunu fark ettiği takdirde kafasında gerekli düzenlemeleri yapacaktır. Modelin hikâyenin izleyicinin kafasında yeniden inşa sürecini oldukça basitleştirerek anlatıyor olduğunu unutmamak gerekir zira, hikâyenin izleyici tarafından tümevarımcı perspektiften yeniden inşa süreci de oldukça karmaşık bir süreçtir.

Hikâyeyi kurgulayan aktörlerin tümdengelimci perspektifini ele almak elzemdir zira; hikâyeye anlatı elbisesini giydiren hikâyeyi kurgulayan aktörlerdir. “Hikâyenin kurgulanması anlatının iki yapı taşından unsurları birleştirdiği üç aşamalı bir süreçtir” (Remael vd., 2014, s. 12). Hikâye oluşturma, hikâyeyi kurgulayan aktörlerin iki ana anlatı yapı taşından unsurları birleştirdiği üç aşamalı bir süreçtir. İlk aşamada hikâyeye hangi karakterlerin dâhil edileceği, bu karakterlerin hangi eylemleri gerçekleştireceği ve hikâye akışında başlarına ne geleceğine karar verilir. İkinci aşamada ise hikâyenin hangi mekânsal ve zamansal ortamlarda gerçekleşeceği belirlenir. İkinci aşamada ise kurgulayıcı aktörler hikâyenin tam olarak nasıl anlatılacağına karar verir ki bu aşamada sürece kurgulayıcıların aldığı sinematik kararlar dâhil olur. GiÜ’nün görsel düzgüsünde anlatının yapı taşlarıyla verilen sinematik kararların aktarıma şekline izleyici ile kurgulayıcı perspektiflerinin tam ortasında durarak görsel-işitsel çevirmenlik yapan betimleyici karar verir.

2.2 Metodolojinin Sinematik Temelleri

Anlatıbilimin temel yapıtaşları olan GiÜ’nün türü, hikâyesindeki karakterler ve eylemleri ile hikâyenin zaman ve mekân özellikleri hikâyeyi anlatıya dönüştürmenin zorunlu ön koşullarıdır; kurgulayıcılar verdikleri sinematik kararları GiÜ’nün yaratım sürecinde uygulayarak hem anlatılarını geliştirir hem de eserlerini özgün kılarlar. Bunu sesli betimleme metinlerine sesli betimlemenin hedef kitlesi olan kör ve görme engelli bireylerin ihtiyaçları ve bilişsel süreçlerini de hesaba katarak yansıtabilecek aktör ise betimleyicidir. ADLAB sesli betimleme kılavuzuna göre bu süreç içerisinde GiÜ

kurgulayıcıları sinematik kararlarını dört sinematik teknik üzerinden verir: bunlar film dili, ses ve müzik, ekran metinleri ve metinlerarası göndermelerdir. Görsel-işitsel ürün yaratıcıları tıpkı bir aşçının ocak, tencere, bıçak, küçük ev aletleri ve temel besinleri kullanarak yemek pişirmesi gibi bu film tekniklerini kullanarak görsel-işitsel ürünlerini ortaya koyarlar. Bu tekniklerin ve bunların nasıl kullanıldığının farkında olan bir betimleyici de hedef kitlesi olan kör olan ve görme engelli topluluğa yüksek kalitede sesli betimleme hizmeti sağlayacak yeterliliğe sahip olacaktır. Burada bu makale ile ortaya konacak metodolojiye metinlerarası göndermeler dâhil edilmemiştir; çünkü metinlerarasılık, edebiyat ve film çalışmaları gibi birçok disiplin için başlı başına geniş bir çalışma alanıdır ve ortaya konacak karşılaştırmalı analiz ile elde edilecek bulgularla doğrudan bir bağlantısı bulunmamaktadır.

Film dili “bir filmin hikâyesinin seyircilere iletilmesini sağlarken, bir yandan da ekran kanalıyla onlarla iletişim kurmaya yarayan, hikâyede olup bitenlerle ilgili onların düşüncelerini ve ne hissettiklerini amacına göre istendiği gibi yönlendirebilen bir film tekniğidir” (Şulha, 2019, s. 106). ADLAB sesli betimleme kılavuzuna göre film dilinin “seyirciyle iletişim kurmak, seyircinin beklentilerini yönlendirmek ve duygularını şekillendirmek gibi işlevleri vardır ve üç kategoride gruplandırılabilir bir film teknikleri bütünüdür” (Perego, 2014, s. 30). Bu tanımdan yola çıkılarak bir çatı kavram olarak düşünülebilecek film dilini oluşturan üç temel kategori mizansen, sinematografi ve kurgudur. Fransızcası sahneye koymak anlamına gelen, dilimize de geçmiş olan ve esasında bir tiyatro terimi olan mizansenin sinemada daha geniş bir anlama sahiptir ve kompozisyonun kendisi de dâhil olmak üzere çekimin kompozisyonuna giren neredeyse her şeyi ifade eder. Sinematografi, kamera vasıtasıyla kayda alınan somut bir gerçekliği yaratıcılık ve öznel bir bakış açısıyla bir esere dönüştürme sürecidir. Film setlerinde kameraya alınan ve görsel-işitsel ürünün ham versiyonu olarak düşünülebilecek kayıtlar görsel ve biçimsel bütünlük gözetilerek birbirlerine bağlanır ve böylece hikâyenin sinematografisi inşa edilmiş olur. Kurgu, “çekim sonrasında görüntülerin kurgulanmasıyla yapılan önceden tasarlanan bir düşünce doğrultusunda oluşturulmuş senaryonun kendi bütünlüğü içinde çekilmesi ve çekilen görüntülerin senaryo doğrultusunda sıralanarak, gerekli ses ve efektlerin eklenmesiyle birlikte izleyiciye sunulacak biçime getirilmesidir” (Nizam, 2017, s. 301). Özetle “mizansen bir çekimde seyirciye ne sunulduğunu sinematografi bu bilginin nasıl sunulduğunu ve kurgu ise çekimler arasındaki ilişkiyi belirler” (Şulha, 2019, s. 107).

Sesli betimlemenin asıl amacı hedef kitlenin erişimi olmayan görsel kanalı işitsel hâle getirmek olsa da görsel-işitsel ürünün kendinden gelen bir işitsel yükü vardır bu yükü konuşmalar, diyaloglar, ses efektleri ve müzik oluşturur. Konuşma ve diyaloglar işitsel düzğünde hikâye akışını sağlarlar. “Ses efektleri ve müzik anlatı içerisinde belirli bir zamanı veya mekânı vurgulamak, izleyicide duygu uyandırmak, belirsizlik veya belirsizliğe bağlı gerilim yaratmak, izleyicide yeni bir bakış açısı yaratmak veya bakış açısını değiştirmek ve izleyicinin dikkatini anlatıda arka planda kalan ancak öne çıkarılması gereken görsel bir unsura çekmek amaçları ile kullanılır” (Chmiel, 2014, s. 36). GiÜ’lerde müzik sözlü veya enstrümental olabilir, izleyicinin duygularını yönlendirmek veya GiÜ’nün izleyiciye geçirmek istediği duyguyu derinleştirmek için kullanılır. Müziğin bu işlevinin yanı sıra bilhassa sözlü müziğin hikâye akışını

etkileyebilecek şekilde kullanımının da olduğu not edilmelidir. Ses ve müzikle ilgili önemli bir diğer husus ise ses ile kurgu arasındaki ilişkiden kaynaklanmaktadır. Ses unsurları görsel-işitsel ürün içerisinde kurgulanmış dünyaya ait olabilir (kurgu içi ses) veya post-produksiyon aşamasında sonradan eklenebilir (kurgu dışı ses). Kurgu içi sesler kurgudaki diğer karakterler tarafından duyulabildiği gibi, bir karakterin iç sesi şeklinde başkalarının duymadığı bir ses olarak da karşımıza çıkabilir.

Bu makalede öne sürülecek metodolojinin sinematik temellerini oluşturan bir diğer film tekniği ise ekran metinleri üzerinden bir bilgi aktarımının gerçekleştirilmesidir. Ekranıda görünen her türlü yazılı öge ekran metni olarak değerlendirilebilir; başlangıç ve bitiş jenerikleri, başlıklar, yer ve zaman bildiren metinler, altyazılar, logolar, duvar posterleri ve hatta son dönemde kullanımı sıklıkla artan karakterlerin birbirleriyle yazışmalarının ekrana yansıtılması gibi bir GiÜ sahnesinde karşılaşılabilecek her türlü metin unsuru bu kategoriye sokulabilir. Tıpkı ses efektlerinde olduğu gibi ekran metinlerinde de kurgu içi veya kurgu dışılık söz konusu olabilir; yani ekran metinleri GiÜ hikâyesinin kurgusal dünyasına ait olabilir ya da post-produksiyon aşamasında sonradan eklenebilir. Ekran metinleri anlatıyı desteklemek, “izleyiciye ek bilgi aktarmak, metinlerarası göndermeler yapmak, izleyicinin hikâyesinin zaman ve mekân özelliklerini veya karakterleri tanımasını sağlamak” (Matamala & Orero, 2014, ss. 39-40) gibi çeşitli amaçlar doğrultusunda kullanılabilir.

Özetle, ADLAB sesli betimleme kılavuzundan hareketle bu makaleyle önerilecek olan sesli betimleme metinlerinin iki dilde karşılaştırmalı analiz modelinde öncelikle seçilen herhangi bir GiÜ’ye ait tür, karakterler ve eylemleri ile hikâyesinin zaman ve mekân özellikleri anlatının temel yapıtaşlarını oluşturmaktadır. Yine kılavuza göre film dili, ses ve müzik ve ekran metinleri de hikâye anlatısını oluşturan ve GiÜ yönetmeni başta olmak üzere, kurgulayıcı aktörlerin anlatıyı oluşturmak için kullandıkları sinematik tekniklerdir. Sesli betimleme metni yazmak amacıyla kaynak metni inceleyen betimleyici tarafından dikkatle izlenmesi gereken altı önemli unsur bu şekilde belirlenmiştir. Sesli betimlemede kaynak metnin GiÜ, hedef metnin ise ürünün sesli betimlemeli versiyonu olduğu düşünüldüğünde, betimleyici tarafından oluşturulacak sesli betimleme metni çeviri sürecinin ara basamağıdır ve bu altı unsurdan parçalar içerir. Önerilecek modelde bir GiÜ için yazılmış farklı iki dildeki sesli betimleme metinlerinin bu unsurlardan hangilerini, nasıl bir düzende içerdiği ve sesli betimleme metinlerinin birbirleri ile benzerlikleri ve birbirinden farklarının ne olduğu sorularına cevap aranacaktır.

2.3. Sesli Betimleme Metinleri ve Bağdaşıklık

En genel tanımıyla bağdaşıklık, bir metnin alıcısının mesajı kolaylıkla anlamasına ve metnin içinde anlam sürekliliği bulmasına yardımcı olan metinsel bir özellik olup metnin farklı bölümlerini bir arada tutan örtük ve açık bağlantıları ifade eder. Görsel-işitsel olsun olmasın bağdaşıklığın zayıf olduğu metinleri takip etmek zordur ve metin alıcıları metni anlamlandırmak için arka plan bilgisi ve yakalayabildikleri metinsel ipuçlarından yaptıkları çıkarımlara güvenmek durumunda kalırlar. Ancak metinselliğin

temel unsurlarından biri olan bağdaşıklık yeterli derecede sağlandığında alıcının çıkarımları metni takip ederken edindiği yeni bilgilerin önceki bilgiyle tutarlı bir şekilde örtüşür. Alıcının metni anlamlandırma süreci, 2.1. bölümde açıklanan hikâyenin yeniden yaratımındaki zihinsel model ile açıklanabilir. Alıcının metni anlamlandırmak adına zihinsel modeli işletmesine ek olarak bağdaşıklığın sağlanmasında iki bilişsel aşamadan bahsedilebilir. İlk aşamada alıcı tükettiği metindeki “durum için varsayılanları içeren arka plan bilgisini” etkinleştirmek için kullanır. Etkinleştirilen bilgi, metinsel bilginin ilişkilendirilmesi ve yorumlanması için bir referans çerçevesi sağlar. İkinci aşamada, alıcı metinsel bilginin nasıl ilişkilendirildiğine dair çıkarımlarda bulunur ve bununla metin akışındaki yeni ve oturtmakta oldukları bilgiyi sahip olduğu bilgiye eklemeyerek zihninde bağdaşıklığı sağlar.

GiÜ’lerde bağdaşıklık söz konusu olduğunda bu ürünlerin çok kipli doğası vurgulanmalıdır. GiÜ’lerde kelimeler, çekimler, sesler, renkler gibi pek çok kip belli bir amaç doğrultusunda bir araya getirilir ortaya izleyicinin bilişsel dünyasında anlamlandırılacağı kiplerüstü bir anlamlar bütünü ortaya çıkar. Bu durum bağdaşıklık perspektifinden değerlendirildiğinde, bağdaşıklık denkleminde kelimeler ve cümleler arasında olan metinsel bağlantılara ek olarak, diyaloglar, görseller, ses ve müzik gibi metin dışı unsurlar da dâhil olur. Görsel-işitsel ürünlerde bağlantıların metinsel ve metin dışı unsurlardan kaynaklandığı düşünüldüğünde bağlantılar kipiçi veya kiplerarası olabilir. Kipiçi bağlantılar aynı semiyotik kip içerisindeki bağlantılar (mesela, görsel unsurların birbiri arasındaki bağlantılar); kiplerarası bağlantılar ise farklı semiyotik kipler arasındaki bağlantılardır (mesela görsel bir unsurun işitsel bir unsurla). Metodolojimizin amaçları doğrultusunda GiÜ’lerin sesli betimlemeli versiyonlarında bağdaşıklık söz konusu olduğundan GiÜ’lerdeki bağdaşıklığa ek olarak GiÜ ile sesli betimleme metni arasındaki bağdaşıklık katmanından söz etmek gerekir. Sesli betimleme metinleri “tek başına olması amaçlanmayan metinlerdir” (Braun, 2011, s. 646); post-produksiyon aşamasında filme eklendikleri için bu metinler “filme gönderme yapmaktadır” (Braun, 2011, s. 646). Görsel düzgünün işitsel yani “görüntülerin kelimelere çevrilerek, film diyalogun ve genel anlatı gelişimiyle ilişkilendirildiği böylece görme engelli bireylerin algısındaki boşlukların doldurulduğu, bağlantıların diyaloglar ve ses efektleriyle sağlandığı” (DiGiovanni, 2014, s. 74) dolayısıyla “kendi alt parçalarıyla uzun ve kısa mesafeli bağlantılar kurarak” (DiGiovanni, 2014, s. 74) izleyicinin GiÜ’yü sorun yaşamadan algılamasını amaçlayan sesli betimlemede, GiÜ ile sesli betimleme metni arasındaki bağdaşıklık Di Giovanni’nin önerdiği gibi “her bir kısa betimlemenin kendi içinde, sesli betimleme metni ile film arasında ve betimlenmiş kısa parçaların birbirleri arasında” (DiGiovanni, 2014, s. 74) olacak şekilde üç farklı perspektifte aranmalıdır. Bütüncü olarak seçilen bir GiÜ’nün iki farklı dildeki sesli betimleme metinlerinin karşılaştırmalı analizi için bir metodoloji önerisinin yapıldığı bu makalenin amacı kapsamında bilhassa sesli betimleme metinleri ile GiÜ arasındaki bağdaşıklığın ön planda tutulduğu not edilmelidir; çünkü bu metodoloji farklı iki kültürün sesli betimleme geleneklerini birbirleriyle karşılaştırmakta olup iki farklı sesli betimleme geleneğinde kiplerarası bağdaşıklık sağlanmasında ne gibi farklar olabileceği sorusu üzerinde durmaktadır. Diğer iki bağdaşıklık daha çok tek bir geleneğe ait sesli

betimleme metinlerinin analiz edildiği çalışmaların konu edinebileceği araştırma alanları olarak görülmelidir.

3. Yöntem

Bir GIÜ'nün bütünce olarak seçilip, söz konusu GIÜ'ya ait sesli betimleme metinlerinin iki dilde karşılaştırmalı analizini mümkün kılacak bir metodoloji geliştirirken birtakım ilkeler belirlenmiştir. Bu ilkeler metodolojinin bilimsel temellere dayanması, ölçeklenebilir olması, sesli betimlemeli versiyonu olan her uzunlukta ve her türde GIÜ'nün analizini mümkün kılabilir olması ve sesli betimleme alan yazımında sayısız kere tekrar edilebilecek ve araştırmacıyı farklı kültürlerle ait sesli betimleme metin yazım geleneklerini karşılaştırmada güvenilir sonuçlara ulaştırabilecek nitelikte olmasıdır. Bu bölümde metodolojinin bilimsel dayanağından, analize tabi tutulacak GIÜ'nün süresinden kaynaklanabilecek sorunların nasıl bertaraf edildiğinden, metodolojinin temel parametreleri ve ortaya konan ilkeleri nasıl karşıladığından bahsedilerek önerilen metodoloji ortaya konacaktır.

3.1. Metodolojinin Bilimsel Dayanağı

Bu makale kapsamında önerilen karşılaştırmalı analizin metodolojisi, 2000 yılında Thibault tarafından çokkipli metinlere yaklaşım biçimi olarak geliştirilen çok kipli transkripsiyon kuramını köken almaktadır. Kuramı çokkipli metin analizi üzerinde birlikte çalıştığı meslektaşısı Baldry ile revize eden Thibault çok kipli metnin üzerinde çalıştığı kısmını karelere ayırmış ve bu karelerin seçilen bir amaç doğrultusunda analizinin nasıl yapılacağı ile ilgili bir yol haritası sunmuştur. Kuram biçimsel düzeyde görsellerin, analizin araştırma sorusuna uygun bir bölümlenme ile sütunlara ayrılması ve her sütun altına kısa açıklamalar yaparak tablo oluşturulmasından ibarettir. Aşağıdaki görselde kuramın bir demonstrasyonu görülmektedir:

Şekil 2

Çok Kipli Transkripsiyon Kuramına Ait Görsel (Baldry & Thibault, 2008, s. 17)

Search Feature Parameter: [Eyes: Closed]	Gaze Transitivity Frame	Verbal Text	Clause Analysis and Discourse Semantics
	GAZER^GAZE VECTOR DISENGAGED: EYES CLOSED; AVERTED DOWNWARDS: DISENGAGE INTERLOCUTOR	None	No clause analysis; Discourse Move: Signals inability to provide desired response
	GAZER^GAZE VECTOR DISENGAGED: EYES CLOSED; AVERTED DOWNWARDS: DISENGAGE INTERLOCUTOR	<i>You sat opposite the getaway car!</i>	Exp: Actor^Process: Material: Action^Circumstance: Location; Int: declarative; second person Subject; Tex: Theme/Given: second person focus; Rheme/New: end focus on addressee's close proximity to getaway car. Discourse Move: Signal Incredulity, surprise

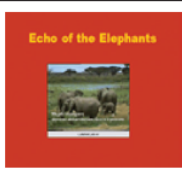
Exp: = Experiential; Int: = Interpersonal; Tex: = Textual (Metafunctions)

Şekil 2’de de görüldüğü üzere, çokkipli bir metnin bir kısmının birkaç saniye aralıkla aldığı ekran görüntülerini (1.sütun) kronolojik olarak sıralamış ve araştırma sorusunu ilk sütunun başlık kısmında belirtmiştir. İkinci sütun araştırma sorusu özelindeki tespitleri içermektedir. Üçüncü sütunda karelerle eş zamanlı olarak akan diyaloglara ayrılmıştır. Dördüncü sütunda ise önceki üç sütundan elde edilen veriler ışığında çokkipli metne yönelik araştırma sorusu ile ilgili bir analiz yapılmıştır. Thibault ve Baldry’nin kuramındaki formülasyon araştırma sorusuna göre farklılık gösterebilir; mesela ihtiyaca göre kamera konumu ve perspektifi, renk kullanımı veya görseli ilgilendiren farklı film teknikleriyle ait detaylar için de sütunlar oluşturulabilir.

2003 yılında bu kuramın görsel-işitsel çeviride metin incelemesi için kullanılabileceğini düşünen Taylor, kuramın bilhassa altyazıların doğru bir şekilde zamanlandırılmasında faydalı sonuçlar alınabileceğini fark etmiş ve kuram üzerinde yeni belirlediği amaca hizmet edecek değişiklikler yapmıştır.

Şekil 3

Kuramın Taylor tarafından değiştirilmiş hâli (Taylor, 2013, s. 102)

T	Visual frame	Visual image + kinetic action	Soundtrack	Subtitle (in Italian)
1		Group of elephants grazing in grassland. Pond in background. Nearest elephant moving and waving trunk.	But eating and drinking means abandoning Echo and her newborn calf.	Ma per mangiare devono abandonare Eco e il piccolo.

Taylor’un revizyonu biçimsel olarak ele alındığında ikinci sütundaki karelerin T sütununda gösterildiği üzere kronolojik olarak sıralandığı görülmektedir. Üçüncü sütun

izleyicinin karede neyi gördüğünün (görsel ve hareket eden unsurlar) betimlenmesine ayrılmıştır. Dördüncü sütun çokkipli metnin işitsel düzgüsünü son sütun ise yapılan altyazı çevirisini içermektedir.

Taylor'un revizyonu bu hâliyle sesli betimleme metin analizinde de kullanılabilir. Bu da tıpkı Taylor'un son sütunu İtalyanca altyazılara ayırdığı gibi, son sütunun sesli betimleme metnine ayrılmasıyla mümkün olabilir ancak bir GIÜ'nün iki dilde sesli betimleme metnini incelemek bilhassa okuyucunun analizi takip edebilmesi açısından mümkün olmayacaktır. Sütunların okunabilirlik açısından formatlanması kuramın bu hâliyle kullanılabilmesi önündeki en büyük engeldir, dolayısıyla bu makaleyle önerilen metodoloji de Taylor'un çok kipli transkripsiyon modelinden yola çıkılarak sesli betimleme metinlerini merkeze alacak şekilde yeniden yapılandırılmıştır.

3.2 Görsel-İşitsel Ürünün Bölümlenmesi

Öne sürülen metodolojiyle sesli betimlemeli versiyonu oluşturulmuş her türlü GIÜ'nün iki dilde karşılaştırmalı analizinin yapılabilmesi hedeflenmektedir. Analizi yapılacak bir GIÜ mesela 15-20 dakika kadar sürüyorsa analiz açısından bölümlenme çıkarmayacaktır ancak mesela iki saat veya daha uzun süreli bir film söz konusu olduğunda analizden anlamlı bulgular elde etmek adına filmin parçalara bölünerek analiz edilmesi elzemdir. Bu sorunun üstesinden gelmek adına sinemanın konu ile ilgili bir takım temel kavramlarına göz atmak gerekir. Bir film çekilirken kameranın kayda girdiği ve kaydın sonlandığı aradaki alınan her kayda plan, aynı zaman ve mekânda gerçekleştirilen ve hikâye anlatısının ardışık planların oluşturduğu kümeye sekans adı verilir. Birbiriyle ilişkili sekanslar birleştirilerek sahneler oluşturulur. Bu üç temel kavram Briselance ve Morin tarafından "(...) plan setlerin iki sihirli sözcüğü olan Kamera! ve Kestik! arasında çekilenler kümesidir. Aynı anda ve aynı yerde çekilen bir dizi çekim bir sekanstır. Aynı eylemle ilgili, çeşitli yerlerde ve çeşitli zamanlarda gerçekleşen bir veya daha fazla sekans, genel olarak sahne olarak adlandırılan şeyi oluşturur" (2010, s. 344). Önerilen metodolojide uzun metrajlı GIÜ'lerin bölümlenmesinde bu kavramlardan yararlanılmıştır. GIÜ'nün bu kavramlar dikkate alınarak beş ile yirmi dakikalık kısımlara bölündükten sonra analizin gerçekleştirilmesinin veri toplama sürecini daha sağlıklı kıldığı görülmüştür.

GIÜ bölümlendirmesinde plan, sekans ve sahne kavramlarından yararlanılmasının yeterli olmadığı bazı durumlar da söz konusudur. Mesela belgeseller gibi anlatının izleyiciye bilgi verme işlevinin ağır bastığı GIÜ'lerde bölümlenme bu üç tanım üzerinden rahat bir şekilde gerçekleştirilebilirken, anlatıda sanatsal amaç güdülen veya hikâye kurgusu daha karmaşık nitelikte olan filmlerde plan-sekans-sahne bölümlenmesinin nizami şekilde yapılamadığı durumlar söz konusu olmaktadır çünkü her GIÜ'nün anlatısı izleyici bir noktadan diğerine götüren doğrusal nitelikte kurgulanmamaktadır. Bu problemin üstesinden gelmek adına metodolojide Taylor'un üzerinde durmuş olduğu evreler kavramından yararlanılmıştır. Bir filmdeki bir sahne veya sekans genellikle birlikte çalışan bir dizi semiyotik kipten oluşur; mesela belirli bir müzik parçası eşliğinde, aynı ortamda, aynı diyalogla, belirli bir karakter grubunu içeren

bir sahne bir evre olarak ele alınabilir. Ancak farklı bir ortamda, farklı bir müzikal arka planla farklı karakterler devreye girdiğinde, farklı bir evreye geçilir. Filmin anlatısına daha geniş bir perspektiften bakıldığında “bir film, tıpkı bir kitap gibi, bir dizi ana evreden oluşur ve bunlar da kendi içlerinde minör evrelere ya da alt evrelere ayrılır. Evre değişimi geçişlerle belirtilir ve bu geçişler anlık sahne değişimleri, ekranın solması” (Taylor, 2013, s. 103) gibi film teknikleri kullanılarak izleyiciye aktarılır. Önerilen metodolojide söz konusu geçişlerin belirgin olduğu kısımlarda analizi oluşturan bir sahne bitip diğerinin başlanması sağlanmıştır ancak daha belirsiz geçişlerde karşılaştırmalı analizin sahneleri arasındaki sürelerin daha homojen dağıtımı bir ilke olarak benimsenmiş ve geçiş sahneleri bu homojenite gözetilerek sürece daha kısa olan sahne içerisine dâhil edilmiştir.

3.3. Önerilen Metodoloji

Çalışmanın 3.1. kısmında da vurgulandığı üzere Taylor tarafından revize edilmiş çok kipli transkripsiyon kuramı iki dilde sesli betimleme metinlerinin analizini yapmak için yeterli değildir çünkü Taylor’un versiyonu bir karşılaştırma analiz modeli değildir, tek bir filmin tek bir GİÇ şeklinin analiz edilmesi için tasarlanmıştır. Oysaki bu makaleyle önerilen metodoloji bir karşılaştırmalı analiz için optimize edilmiştir. Buna ek olarak Taylor’un versiyonu formatlama biçimi okuyucunun iki dilde karşılaştırmalı analizi takip edebilmesi açısından sesli betimleme metinlerine yeterli alan bırakmamaktadır dolayısıyla çok kipli transkripsiyon kuramının Taylor’a ait versiyonundan hareketle kuram iki dilde GİÇ türünü analiz edilebilecek şekilde yeniden yorumlanmıştır. Çalışma kapsamında revize edilmiş kuramı açıklayan örnek görsel aşağıdaki gibidir:

Tablo 1

Metodolojinin Biçimsel Taslağı

Sahne no: (Sahne isteğe göre isimlendirilebilir)	Zaman kodu → [00:00:43 – 00:04:00]	
Nº	Dil 1- Sesli Betimleme Metni	Dil 2- Sesli Betimleme Metni
(Segment no)	Metin parçası	Altı çizili metin parçası
1	Sola yaslı formatlanmış Dil 1’e ait sesli betimleme metni	
Bir önceki segment veya segmentlerin mikro ölçekte değerlendirmesi [A]		
2	Sağa yaslı formatlanmış Dil 2’ye sesli betimleme metni	
Sahnenin Orta Ölçekte Değerlendirilmesi		
Sahnedeki toplam segment sayısı: Dil1 / Dil2		Yorum içeren cümle sayısı: Dil1 / Dil2
Nitel Bulgular: Bu kısımla sahne süresince yapılan bütün mikro ölçekte değerlendirmeler makro ölçekte kullanılmak üzere özetlenir.		

Yukarıdaki tablodan de anlaşılacağı üzere kuram Taylor’un kendi versiyonunda üçüncü sütuna yerleştirilmiş olan görsel-işitsel çeviri türü bu çalışma kapsamında her dil için bir sütun olacak şekilde iki sütuna çıkarılarak merkeze çekilmiştir. 3.2. bölümünde nedenleri detaylı bir şekilde ele alındığı üzere, GİÜ’nün süresinden kaynaklanan problemleri bertaraf etmek ve ortada analiz konusu bir hikâye anlatısı olduğu göz önüne alınarak kaynak metin ortalama 5 ile 20 dakika süren sahnelere bölünmüştür. Sahnelerin her biri de kendi içerisinde segmentlere bölünmüş ve bununla betimleme metinlerini karşılaştırmalı analizi yapılabilecek metin parçalarına ayırmak

hedeflenmiştir. Sahnelerin kapsadığı betimleme metinlerinin segmentlere bölünmesinde tek bir koşul gözetilmiştir; bu koşul sahneyi oluşturan plan ve sekanslar ile betimleme metninin anlamsal bütünlüğünün birlikte korunmasıdır. Bu koşulun konulmasındaki amaç segment içerisindeki dil çifti arasında eşdeğerliğinin tam anlamı ile sağlanmasıdır. Başka bir deyişle segmentin içerdiği metin parçasının her iki dilde de hikâyenin aynı kısmını betimliyor olmasına özellikle dikkat edilmiştir ki bu şekilde de betimleme metinleri arasında yapılacak karşılaştırmalı analiz sonuçları güvenilir ve somut bir şekilde temellendirilebilsin. Yukarıdaki tablonun 1 ve 2 numaralı segmentlerinde de örneklediği gibi analizin bazı satırları iki parçaya bölünmemiş ve metin parçası 1 numaralı segmentte sola 2 numaralı segmentte sağa yaslanmış. Böyle bir durum, karşılaştırmalı analizde yer yer rastlanacağı üzere, Dil 1 (sağa yaslanmış metin parçası) veya Dil 2'den (sola yaslanmış metin parçası) yalnızca birinde betimleme yapıldığı anlamına gelmektedir. Analiz ile ilgili açıklanması gereken bir diğer önemli konu da bazı segmentlerin altında segment numarası olmayan ve koyu yazı karakteri ile yazılı satırlardır (tabloda yanına [A] iliştirilmiş kısım). Bu satırlar Taylor'un tablosundaki ilk üç sütuna karşılık gelmektedir ancak bu çalışma ile karşılaştırmalı analiz yapma amacı güdüldüğünden Taylor'un üç sütunundaki gibi kesitlerle ilgili bilgi vermek yerine, iki segment arasında yapılan karşılaştırmalı analiz ile ortaya çıkartılan farklılıkları ortaya koymak için kullanılmıştır. Söz konusu satırlar segmentlere ayrılarak analiz edilebilir düzeye indirgenmiş metin parçalarının mikro düzeyde değerlendirmesidir. Bu kısma kadar açıklananların somutlaştırılması adına *Koku: Bir Katilin Hikâyesi* filminin Türkçe ve Fransızca sesli betimleme metinlerinin karşılaştırmalı analizinden alınmış olan aşağıdaki örnek aydınlatıcı olacaktır:

Tablo 2

Mikro Ölçekte Değerlendirme Örneği (Kuşgöz, 2023, s. 116)

Sahne 18: Laura'nın Katli		[01:48:44 – 01:56:56]
N°	Fransızca Sesli Betimleme Metni	Türkçe Sesli Betimleme Metni
295	Grenouille traverse la chambre des aubergistes, profondément endormis dans leur lit. Ils empruntent des escaliers. Passe près d'un gros chien roux qui ne se réveille pas non plus. Il longe le couloir qui mène à la chambre de Laura.	Grenouille, hancının ailesiyle yattığı odanın penceresi önünde. İki kanat camı açıp içeri süzüldü. Aile derin uykuda, çocukları, adam, karısı hiçbiri fark etmediler yanlarından geçtiğini. Üst kata yürüdü. Merdivendeki uyuyan <u>saint bernard köpek</u> bile üstünden geçen Grenouille'ün farkında değil. Dar tek kişilik taş koridorlar boyunca karanlıkta yürüyor. Karşısına gelen ahşap kapının koluna uzandı ve çevirdi. Kapı açılmadı.

Türkçe sesli betimleme metninde daha fazla anlatı unsuru betimlenmiş. Köpeğin türü farklı tarzlarda betimlenmiş ve Türkçe sesli betimleme metninde köpeğin türü ile ilgili yorum yapılmış çünkü kaynak metinde mekân oldukça karanlık ve ekranda görünen köpeğin türü belli değil. Fransızca sesli betimleme metninde köpek daha yüzeysel ancak objektif bir şekilde betimlenmiş. (gros chien roux / saint bernard köpek)

Verilen örnekte de açıkça görüldüğü üzere mikro ölçekte değerlendirme, GİÜ'nün hikâye akışı içerisinde 2. Bölümde detaylı şekilde ele almış olduğumuz anlatıbilimin temel yapıtaşları ve anlatının sinematik unsurlarını bir araya getirerek oluşturduğumuz çatı kavram olan anlatı unsurlarının sesli betimleme metnindeki varlığı, dağılımı ve iki dildeki versiyonları arasındaki farklılıklar üzerinden yapılmaktadır. Her sahne sonunda yer verilen orta ölçekte değerlendirmelerin analizini mikro ve makro düzeylerini birbirlerine bağlamak ve makro ölçekte yeniden değerlendirilecek nitel ve nicel nitelikte verileri ayrı ayrı toplamak üzere iki temel işlevi bulunmaktadır. Nicel veriler orta ölçekte değerlendirmede araştırmacıya aşağıdaki örnekte görüldüğü üzere iki farklı veri seti sunmaktadır:

Tablo 3

Orta Ölçekte Değerlendirme Örneği (Kuşgöz, 2023, s. 118)

8. Sahnenin Orta Ölçekte Değerlendirmesi	
Segment Sayısı: 15 (FR) / 13 (TR)	Yorum içeren cümle sayısı: 3 (FR) / 12 (TR)
Nitel Bulgular: Gerilimi yüksek olan bu sahnede Tr'de daha fazla anlatı unsuru daha detaylı betimlenmiş. İki metin arasında yorum içeren cümle sayısı bakımından fark dikkat çekici. Fr'de hedef metin daha eylem odaklı olarak kaleme alınmış. Kaynak metnin anlamlandırılması bakımından ufak farklılıklar söz konusu ve bu farklılık bilhassa karakter duygularının anlamlandırılmasında göze çarpmaktadır. Anlatıda hancı çiftin çocuklarının olup olmadığı ile ilgili kesin bir bilgi yokken Tr'de böyle bir bilgi mevcut.	

Segment sayısı, iki sesli betimleme metni arasındaki uzunluk farkı ile ilgili bir fikir vermesi için eklenmiş bir nicel parametredir. Sahnelerin kapsadığı betimleme metninin segmentlere bölünmesinde sahneyi oluşturan plan ve sekanslar ile betimleme metninin anlamsal bütünlüğünün birlikte korunması koşulunun iki hedef metnin ilgili segmentleri arasında eşdeğerlik sağladığı düşünüldüğünde sesli betimleme metin uzunluğunu bu parametre üzerinden ölçmek bilimsel yönetime uygundur. Orta ölçekte değerlendirmeye ait ikinci nicel parametre yorum içeren cümle sayılarıdır ve sesli betimleme metnlerinde yorum içerdiği saptanan metin parçaları analizde biçimsel olarak altı çizili olarak verilmiştir. Sesli betimleme metnlerinin yorum içerip içermediği alan yazımında sesli betimlemede sübjektiflik ve objektiflik konusu dâhilinde çalışmakta olup bu konuda alan uzmanları farklı görüşlere sahiptir. “Çoğu sesli betimleme kılavuzu tarafsız veya objektif bir yaklaşım önermekte” (Soler Gallego, 2019, s. 709) olsa da yapılan bazı çalışmalarda “daha öznel betimlemelerin görme engelli nüfusun bazı kesimleri için faydalı görünmektedir” (Soler Gallego, 2019, s. 709). Buna ek olarak yorumlayarak betimleme stratejisinin ne ölçüde benimsendiği farklı kültürlerin sesli betimleme geleneklerinde farklılıklar göstermektedir dolayısıyla önerilen metodoloji kapsamına ayrı bir parametre olarak dâhil edilmiştir. GİÜ'deki ilgili kısmın yorumlanarak betimlenip betimlenmediğine karar vermek için kaynak metinde sunulan görsel-işitsel donenin sesli betimleme metnindeki işleniş tarzı ele alınmıştır. Betimleme metninde “beklenmeyen tarzda, duygusal içerikli, anlatıda sunulan unsurun gerçekliği üzerine düşündürücü, kompleks yapıda veya anlaşılabilirliği sorgulanabilir” (Soler Gallego, 2019, s. 712-713) olarak kategorize edilebilecek metin parçalarında yorumlayarak betimleme yapıldığı tespitinde bulunulmuştur. Orta ölçekte

değerlendirmelerin üçüncü parametresi ise sahne içindeki bütün mikro değerlendirmelerin derlendiği ve sahenin geneliyle ilgili araştırmacının görüşlerini içeren nitel bulgulardır ve bu kısım hem mikro ölçekte değerlendirmelerin derlenmesi hem de araştırmacıya makro ölçekte değerlendirmede kullanması için çabuk erişebileceği bir veri havuzu sağlaması tasarlanmıştır.

Özetle, bu makaleyle önerilen karşılaştırmalı analiz metodolojisinin aşamaları aşağıdaki gibidir:

1. Sesli betimleme metinlerinin karşılaştırmalı analizi yapılacak GİÜ seçilir. Bu aşamada GİÜ'nün her iki dilde sesli betimlemeli versiyonunun var olduğundan emin olmak gerekir.
2. Bütüncü olarak seçilen GİÜ sahnelerine ayrılarak bölümlenir. Süresi 20 dakika ve daha az olan GİÜ'larda karşılaştırmalı analiz tek bir sahne üzerinden, mikro ve makro olarak iki ölçekte yürütülebilir ancak daha uzun süreli GİÜ'lerde bölümlenme yapmak ve analizin mikro-orta-makro olmak üzere üç düzeyde ölçeklenerek yapılması tavsiye edilir.
3. Bölümlenmesi yapılan GİÜ'nün her bir sahnesi için iki dilde sesli betimleme metinleri birbirleriyle eşdeğer segmentlere ayrılır. Anlatı unsurları üzerinden segmentlere dair mikro değerlendirmeler yapılır. Mikro değerlendirme aşamasında bilhassa kiplerarası bağdaşıklık ile ilgili verilerin gözden kaçırılmaması adına kaynak metnin eş zamanlı olarak izlenmesi tavsiye edilir.
4. Bir sahenin mikro ölçekte değerlendirilmesi tamamlandıktan sonra, orta ölçekte değerlendirmesi yapılır ve analiz süreci bütün sahneler için tamamlanana kadar sürdürülür.
5. Bütün sahnelerin mikro ve orta ölçekte değerlendirmeleri tamamlandıktan sonra, iki dilde sesli betimleme metinlerinin karşılaştırmalı analizinin makro ölçekte değerlendirilmesi yapılır; elde edilen bulgular değerlendirilerek analiz tamamlanır.

4. Uygulama Örneği

Bu bölümde önerilen metodoloji doğrultusunda Türkçe ve Fransızca sesli betimleme metinleri edinilerek yazıya geçirilmiş film türünde bir GİÜ olan Koku: Bir Katilin Hikayesi'nin ilk üç sahnesinin karşılaştırmalı analizi yapılacaktır.

Sahne 1: Giriş Sahnesi

[00:00:43 – 00:04:00]

N°	Fransızca Sesli Betimleme Metni	Türkçe Sesli Betimleme Metni
1	L'image est noire. Lentement, on distingue les contours d'un prisonnier. Il est torse nu. Son visage est plongé dans l'obscurité. Seuls ses yeux brillent dans le noir. Il penche	Ortam yavaşça aydınlandı. Karanlıkta genç bir adam silüeti. Taş duvarın önünde üst bedeni çıplak oturuyor. Karanlıkta parlayan siyah gözleri <u>ürkütücü</u> . Yukarıdan yansıyan ışık,

3 Karşılaştırmalı analiz metin içerisinde fazla kullanıldığından okurun zorlanmaması için Fransızca sesli betimleme metni Fr, Türkçe sesli betimleme metni ise Tr olarak kısaltılmıştır.

légèrement son visage en avant. Son nez apparaît distinctement dans un rais de lumière. Un homme en tricorne et redingote entre dans la geôle avec quatre soldats. Il ouvre la porte du cachot. Deux soldats détachent les chaînes fixées au mur qui entravent le prisonnier.

odaklanılan burnunda parlıyor. Havayı kokladı. İrkilip geri çekti başını. İçeri giren üç gardiyan hücre kapısının kilidini açtılar. İki boynu, elleri ve ayakları zincire vurulmuş çıplak bedeniyle bekleyen adamın zincirlerini duvardan çıkardılar.

Kurgu unsuru metinlerde farklı perspektifle betimlenmiş. (L'image est noire/ Ortam yavaşça aydınlandı) Kelime seçimiyle Fr'de mahkûmiyet ön plana çıkarılmış. (prisonnier/genç adam). Fr'de anlatı unsurları daha detaylı betimlenmiş.

2 Ils sortent de la cellule en tenant le prisonnier en laisse. Ils suivent un long couloir sombre. Le prisonnier a du mal à marcher avec ses fers aux pieds. Il trébuche.

Boynundaki pranga ve ayaklarındaki zincirler yüzünden iki büklüm yürümekte zorlanan genci düşe kalka taşlarda sürüklüyorlar.

Fr'de mekân unsuru mevcut. Karaktere yönelik kiplerarası bağdaşıklık Fr'de karakteri bir sıfatla tanımlayarak (prisonnier), Tr'de ise gizli özne kullanımıyla sağlanmış.

3 L'escorte passe devant un portail en bois gardé par un soldat inquiet. Les six hommes montent rapidement en escalier. Ils entrent dans une salle où discutent des prêtres et des notables en perruque poudrée. Les soldats poussent le prisonnier sur un grand balcon qui domine une place où s'est amassée une foule immense. Le prisonnier relève la tête et fixe la foule avec inquiétude. C'est un jeune homme brun et frêle, au visage ingrat. Son corps est sale et meurtri.

Adliye görevlilerinin açtığı kapıdan şehir meydanına bakan balkona çıkardılar. Meydanı dolduran insanlar ellerindeki sopaları, orakları ve palaları sallıyorlar. Cılız bedenini büzüşürmüş, ifadesiz sabit gözlerle bakıyor.

Fr'de daha fazla anlatı unsuru daha detaylı betimlenmiş. Betimleyiciler Grenouille'un yüz ifadesini farklı yorumlamış.

4 Un officier sur le balcon ouvre un dossier.

5 Il se rapproche du visage du prisonnier.

6 On pénètre dans son nez.

Yüzüne odaklı görüntü, karanlık burnunun içine yöneldi

7 Le titre apparaît dans l'obscurité : *Le parfum, l'histoire d'un meurtrier.*

Perfume: The Story of a Murderer/ Koku: Bir Katilin Hikayesi yazdı.

Birinci Sahnenin Orta Ölçekte Değerlendirmesi

Segment Sayısı: 7 (FR) / 5 (TR)

Yorum İçeren Cümle Sayısı: 1 (FR) / 2 (TR)

Nitel Bulgular: Bu sahnede Fr'de daha fazla anlatı unsuru betimlenmiştir. Fr'de

anlatının mekân unsurları ile ilgili daha fazla bilgi verilmiştir. Karakterin yüz ifadesinden duygusunun yorumlanmasında bir farklılık mevcuttur. Kurgu unsuru metinlerde farklı perspektifle betimlenmiştir. Kiplerarası bağdaşıklığın sağlanmasında farklı stratejiler güdülmüştür.

Sahne 2: Grenouille'un Doğumu

[00:04:04 – 00:06:52]

N°	Fransızca Sesli Betimleme Metni	Türkçe Sesli Betimleme Metni
8	Un homme attrape un cageot rempli de poissons, il traverse une place bondée ou est installé un marché. L'homme vit de son cachot sur un étal crasseux.	Pis, iç kaldırıcı kalabalık bir pazar yeri. Bir adam balık kasası taşıyor. Adam balık kasasını tezgâhı boşalttı.

Fr'de daha fazla anlatı unsuru betimlenmiş.

9	La marchande acquiesce.	
10	La marchande se tient le ventre et se couche sous son étal. Elle écarte les jambes et elle attrape un couteau à poisson et coupe le cordon ombilical. Elle pousse du pied le nouveau-né au milieu des immondices et reprend sa place derrière son étal. Un client l'observe, intrigué.	Hamile kadın karnını tutarak tezgâhın altına çömeldi. Ayırdığı bacaklarını genişletti. Balık bıçağını aldı. Göbek bağıni kestti. Ayağıyla kenara ittirdi. Masaya tutunup ayağa kalktı.

Görsel düzgü ile işitsel düzgü arasındaki kipler arası bağdaşıklığın sesli betimleme metinlerine yansıtılmasında farklı stratejiler izlenmiş. Tr'de kadının hamile olduğu bilgisi hemen verilirken, Fr'de işitsel düzgüdeki bebek ağlaması sesinden destek alınarak hikâyedeki olaylar sırası ile açıklanmış.

11	Les narines du bébé allongé au milieu des poissons morts, se mettent à frémir. Il respire les odeurs de carcasses en décomposition. Les asticots grouillants, les rats, les cochons que l'on saigne, un homme qui vomit sur un mur.	Bebek kanlı kordon bağıyla çürümüş artıklar arasında havayı kokluyor. Hızlı flaş geçişler: Çürüyen et parçaları, balık artıkları, çürüyen eti saran kurtlar, onları yiyen fareler, doğranan balıklar, kesilen hayvanlar, deşilen bağırsaklar, kusan insanlar.
----	---	---

Tr'de kurgu unsuru doğrudan metne yansıtılırken (hızlı flaş geçişler) Fr'de kurgu unsurunun anlatıyla bütünleştirilerek izleyiciye aktarıldığı görülmekte.

12	La mère de l'enfant fixe son client d'un regard vide.	Annesi <u>aval manasız, donuk</u> bakışlarla öylece duruyor.
13	Les passants regardent sous l'étal.	Kadının biri tezgâhın altına eğildi.
On üçüncü segmentte tezgâhın altına kimin baktığı bilgisinde iki metin arasında farklılık mevcut. Ancak bu farklılık hikâyenin akışında sorun teşkil etmemekte.		
14	Le soldat au client.	
15	Un soldat s'approche.	
16	La marchande a disparu.	

İkinci Sahnenin Orta Ölçekte Değerlendirmesi

Segment Sayısı: 8 (FR) / 5 (TR)

Yorum İçeren Cümle Sayısı: 0 (FR) / 2 (TR)

Nitel Bulgular: Fr'de daha fazla anlatı unsuru betimlenmiştir. Kurgu unsurunun ve kiplerarası bağdaşıklığın metne yansıtılmasında farklı stratejiler benimsenmiştir. Her iki öge için Tr'de metinde doğrudan açıklama yapılması yeterli görülürken, Fr'de iki öge de anlatı içerisine entegre edilerek izleyiciye aktarılmıştır.

Sahne 3: Yetimhane Yılları

[00:06:53 – 00:09:10]

N° Fransızca Sesli Betimleme Metni

Türkçe Sesli Betimleme Metni

17 Il fait nuit. Une femme inspecte le contenu d'un chariot bâché.

Fr'de zaman unsuru metne yansıtılırken, Tr'de izleyicinin bu unsuru kaynak metindeki işitsel düzgüden anlaması yeterli görülmüş.

18 Un homme éclairer les enfants avec une lanterne. Mme Gaillard aperçoit le bébé.

19 Des enfants dorment entassés dans une salle commune. Un homme entre avec le bébé.

Vuracakmış gibi ittirip sepeti ayak ucuna bıraktı. Salaş, harabe ev tıka basa her yaşta pejmürde, pislik içinde çocuklarla dolu. Doğrulup uyuyan bebeğe şaşkınlıkla baktılar.

20 Des enfants dorment entassés dans une salle commune. Un homme entre avec le bébé.

Vuracakmış gibi ittirip sepeti ayak ucuna bıraktı. Salaş, harabe ev tıka basa her yaşta pejmürde, pislik içinde çocuklarla dolu. Doğrulup uyuyan bebeğe şaşkınlıkla baktılar.

Yirminci segmentte Tr'de daha fazla anlatı unsuru betimlenmiş.

21 Un jeune garçon se réveille.

22 Le garçon ne réagit pas.

23 Il obéit. L'homme pose le cageot contenant le bébé et s'éloigne. Les enfants regardent le nouveau-né. Il ne bouge pas. Il a les yeux fermés.

Fr'de hikâye akışı betimlenmiş, Tr'de kaynak metnin işitsel düzgüsünden izleyici çıkarımı yapılması yeterli görülmüş.

24 Le jeune garçon regarde ses camarades et approche prudemment son index du visage du nourrisson. Le bébé lui attrape le doigt et l'approche de son nez. Il le respire. Le jeune garçon, effrayé, retire son doigt, se tourne vers ses camarades.

İçlerinden biri ürkererek parmağını bebeğe uzattı. Çocuklar şaşkın. Korkuyla bakıyorlar. Bebek hızla eli tuttu. Burnuna götürerek kokladı. Çocuk parmağını kurtardı. Bebeğe tuhaf bir yaratığa bakar gibi bakıyorlar.

Tr'de karakter duygularının ön plana çıkarıldığı daha sübjektif bir betimleme tercih edilmiş. Fr'de ise eylemlere ve hikâye akışına odaklı bir betimleme yapılmış.

25 Le jeune garçon attrape une couverture. Avec ses camarades, il la presse sur le visage du bébé. Madame Gaillard, alertée par les cris, abandonne ses comptes et attrape un bâton.

Eski pis bir yastığı yüzüne bastırıldı. Hepsi birden üzerine abandılar. Kadın saydığı paraları bırakıp sopasıyla sese koştu.

26	Madame Gaillard soulève la couverture et découvre le bébé congestionné. Elle fouette les enfants.	Yastığı kaldırdı. Bebek nefes almaya çalışıyor. Minik elleri havada, saçsız küçücük bir bebek. Karanlık.
----	---	--

24 ile 26. segmentler arasında Tr'de eylem gerçekleştiren karakter gizli özne kullanımıyla verilirken, Fr'de eylemi gerçekleştiren karakterler belirtilmiştir. 26. Segment için, Tr'de kurgu unsuru vurgulanmıştır. (Karanlık)

Üçüncü Sahnenin Orta Ölçekte Değerlendirmesi

Segment Sayısı: 10 (FR) / 5 (TR)

Yorum İçeren Cümle Sayısı: 1 (FR) / 4 (TR)

Nitel Bulgular: Bu sahenin genelinde Fr'de hikâye akışı betimlenmişken Tr'de kaynak metindeki işitsel unsurlardan izleyicinin yapacağı çıkarımlar yeterli görülmüştür. Tr'de eylemleri gerçekleştiren karakterlerin isimleri yerine genellikle gizli özne kullanılmış Fr'de eylemi gerçekleştiren karakterlerden bahsedilerek kiplerarası bağdaşıklıkla kuvvetlendirilmesi tercih edilmiştir. Tr'de kurgu unsuru metne dâhil edilmiş ve karakter duygularının ön plana çıkarıldığı daha sübjektif bir betimleme yapılmıştır.

4.1 Uygulama Örneğinin Makro Ölçekte Değerlendirmesi

Bu bölümde bütüncü olarak seçilen kaynak metnin yaklaşık ilk on dakikası üç sahneye, filmin kesitine ait erek metinler (Tr ve Fr) ise yirmi altı segmente bölünmüştür. Fransızca sesli betimleme metnindeki toplam segment sayısı 26 ve yorum içeren cümle sayısı 2 olarak saptanırken Türkçe sesli betimleme metnindeki toplam segment sayısı 15 yorum içeren cümle sayısı 8'dir. Bu bulgulardan yola çıkarak elde edilen nicel veriler aşağıdaki gibidir:

1. Fransızca sesli betimleme metni Türkçeden daha uzundur.
2. Türkçe sesli betimleme metninde de Fransızca sesli betimleme metnine göre çok daha fazla yorumlayarak betimleme stratejisine başvurulmuştur.

Bütüncenin ilk üç sahnesinin orta ölçekte değerlendirilmesine ait nitel bulgular özetlenerek, aşağıdaki şekilde tablolaştırılmıştır:

Tablo 4

Nitel Bulguların Makro Ölçekte Değerlendirmesi

Sahne 1	Sahne 2	Sahne 3
<ul style="list-style-type: none">• Fr'de daha fazla anlatı unsuru betimlenmiş.• Kurgu unsuru aktarımında fark var.• Kiplerarası bağdaşıklık farklı şekillerde sağlanmış.• Betimleyiciler karakter duygusunu farklı yorumlamış.	<ul style="list-style-type: none">• Fr'de daha fazla anlatı unsuru betimlenmiş.• Kurgu unsuru aktarımında fark var.• Kiplerarası bağdaşıklık farklı şekillerde sağlanmış.	<ul style="list-style-type: none">• Fr'de hikâye akışına ait daha fazla veri sunulmuş.• Kurgu unsuru aktarımında fark var.• Kiplerarası bağdaşıklık farklı şekillerde sağlanmış.• Tr'de karakter duygularının ön plana çıkarıldığı daha sübjektif bir betimleme yapılmış.

5. Sonuç

Gelişen teknolojiyle sayısız hikâyenin kurgulandığı görsel-işitsel dünyayla gerçek hayat hiç olmadığı kadar yakın hâle gelmiş ve görsel-işitsel ürünleri tüketen bütün insanların bu kurgu-gerçek etkileşimine erişebilmesinde eşit fırsatlara sahip olabilmesi günümüzde daha önce hiç olmadığı kadar önemli olmuştur. Sesli betimleme görsel-işitsel ürünleri kör ve engelli bireyler için erişilebilir kılarak bu fırsat eşitliğini sağlayan önemli bir araçtır. Bu aracın uygulamalarına evrensel ilkeler getirebilmek ve kalite artışı sağlayabilmek adına farklı toplumların sesli betimleme geleneklerini bilimsel bir metot çerçevesinde birbirleriyle karşılaştırabilmeyi sağlayan yollar bulmak büyük önem arz eder. Bu önermeden hareketle hazırlamış olduğumuz makalede, sesli betimleme metinlerini merkeze alarak bir görsel işitsel ürünün iki farklı dildeki sesli betimleme metinlerinin karşılaştırmalı analizini bilimsel temellere dayanan, ölçeklenebilir, güvenilir sonuçlar veren ve tekrarlanabilir şekilde nasıl gerçekleştirilebileceği sorusuna cevap aranmıştır.

Görsel-işitsel ürünün bir hikâyesi vardır ve ürün kurgulayıcıları hikâyeyi anlatma biçimlerine karar vererek hikâyeyi anlatıya dönüştürürler. Bir ürüne sesli betimleme uygulaması yapılmak istendiğinde görsel-işitsel çeviriyi yürüten betimleyiciye ihtiyaç duyulur; betimleyici yürüttüğü görsel-işitsel çeviri sürecinde nihai ürün olan hedef metne ulaşabilmek için seslendirilmek üzere yazdığı çeviri metnini, yani sesli betimleme metnini yaratır. Başka bir deyişle sesli betimleme metni çeviri sürecinin ara ürünü olmasına rağmen kaynak metnin tamamlayıcısı niteliğinde olan sesli betimleme çeviri sürecinin özünü barındıran, kendine has kural ve kaidelere sahip bir metin çeşididir ve bu metinler arasında yapılacak karşılaştırmalı analizin metinlerin kendine has özelliklerine uygun bir şekilde tasarlanması elzemdir. Bu noktada ADLAB sesli betimleme kılavuzunun sesli betimleme metin yazarlığı bölümündeki bilgilerden faydalanılmış, anlatıbilimin temel yapıtaşları ve kılavuz kapsamında incelenen film tekniklerinin sesli betimleme içindeki varlıkları üzerinden bir karşılaştırmalı analiz metodolojisi tasarlanmıştır. Başka bir deyişle önerilen metodolojide bir GİÜ için yazılmış farklı iki dildeki sesli betimleme metinlerinin bu unsurlardan hangilerini, nasıl bir düzende içerdiği ve sesli betimleme metinlerinin birbirleri ile benzerlikleri ve birbirinden farklarının açığa çıkarılması amaçlanmıştır.

Metodolojinin veriyi nereden elde ettiği kadar analizi ne biçimde ve hangi ilkeler doğrultusunda sürdürdüğü de önemlidir. Bu makale kapsamında ortaya konulan metodoloji 2000 yılında Thibault tarafından çokkipli metinlere yaklaşım biçimi olarak geliştirilen çok kipli transkripsiyon kuramı üzerinden geliştirilmiştir. Thibault'un kuramının görsel-işitsel çeviri kapsamında kullanılabileceğini öne süren Taylor bu amaçla revize ettiği kuramın varyantını 2003 yılında geliştirmiştir. Taylor'un versiyonu özünde görsel-işitsel ürünün bir görsel-işitsel çevirisinin analizini yapmak üzere tasarlanmış olduğundan ve iki dilde sesli betimleme metnini inceleyebilecek biçimsel özelliklere sahip olmadığından orijinal hâliyle önerilen metodolojiye uygun hâle getirilmesi gerekmiştir. Bu makale kapsamında Taylor'un versiyonu sesli betimleme metinlerinin iki dilli karşılaştırmalı analizini mümkün kılacak şekilde içeriksel ve biçimsel olarak optimize edilmiştir. Metodolojinin biçimsel özellikleri makalenin ilgili bölümünde

detaylı olarak ele alınmış olup metodoloji görsel-işitsel ürünün uzunluğuna göre iki (mikro ve makro ölçekler) veya üç (mikro, orta ve makro ölçekler) düzeyde ölçeklenmiş hem nitel hem de nicel veri setlerine sahip olacak şekilde tasarlanmıştır. Analiz edilecek en küçük birim, görsel-işitsel ürünün plan, sekans ve sahnelerine göre bölümlenmiş olan ve iki dildeki metinler arasında eşdeğerlik kavramı gözetilen segmentlerdir. Önce sahnelerine sonra segmentlerine ayrılan sesli betimleme metinleri uzunlukları, anlatı unsurlarının hangilerini ne düzende içerdiği, kiplerarası bağdaşıklığın nasıl sağlandığı, yorumlayarak betimleme stratejisinin güdülüp güdülmediği gibi parametreler üzerinden mikro ölçekte değerlendirilmiştir. Her sahne sonunda yer alan orta ölçekte değerlendirmelerde mikro ölçekte elde edilen bulgular toparlanarak nitel ve nicel veri setlerine ayrılmıştır. Bütün sahnelerin orta ölçekte değerlendirmesi tamamlandıktan sonra sesli betimleme metinlerinin makro ölçekte değerlendirmesi yapılarak aynı GÜ farklı dildeki sesli betimleme metinleri ile ilgili bulgular ortaya konmuştur.

Bütünü parçalara ayırarak tümdengelimci bir perspektifle farklı kültürlerle ait sesli betimleme metinlerinin karşılaştırmalı analizini yapmayı amaçladığımız bu metodoloji önerisi tasarlanırken bilimsel temelli olmasına büyük ihtimam gösterilmiştir çünkü ancak bilimsel metotlara dayalı yöntemler tekrarlandığında güvenilir sonuçlar verebilir. Metodolojinin farklı görsel-işitsel ürünlerin bütüncü olarak kullanıldığı farklı dil çiftleri üzerinden test edilmesi ve bu makale çerçevesinde belirlenen ilkeler doğrultusunda teste tabi tutulması sesli betimleme literatürüne katkı sağlayacak ve farklı sesli betimleme geleneklerinin birbirleriyle diyalogunu kuvvetlendirerek sesli betimlemede evrensel standartların oluşturulmasında faydalı bir araç olacaktır.

Yazar Katkıları

Birinci Yazar: Mete Tahsin Kuşgöz %65 (veri toplama ve analizi, literatür taraması, kuramsal çerçeve, tartışma)

İkinci Yazar: Mümtaz Kaya %35 (literatür taraması, kuramsal çerçeve)

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Kaynakça

ADLAB PRO. <https://www.adlabpro.eu/>

Baldry, A & Thibault, J. (2008). Applications of Multimodal Concordances. *Journal of Language and Communication Studies*, 41, 11-41.

Boyle, P. (2011). Narratology. *The Classical Review*, 61, 341-343. <https://doi.org/10.1017/S0009840X11000631>

Braun, S. (2011). Creating cohesion in audiodescription. *Meta* 56(3). <https://doi.org/https://doi.org/10.7202/1008338ar>

Briselance M.-F., & Morin, J.-C. (2010). *Grammaire du cinéma*. Nouveau Monde Editions.

- Chmiel, A. (2014). Sound effects and music. *Pictures painted in words: ADLAB Audiodescription Guidelines*, 36-39.
- DiGiovanni, E. (2014). Audio description and Textuality. *Parallèles*, 26, 69-83.
- Gottlieb, H. (2005). Multidimensional Translation: Semantics turned Semiotics. H. Gerzymisch-Arbogast & S. Nauert (Ed.) *Challenges of Multidimensional Translation* içinde. Advanced Translation Research Center.
- Halliday K., M. A., & Hasan, R. (1976). *Cohesion in English*. Longman.
- Herman, D. (2002). *Story Logic: Problems and possibilities of narrative*. University of Nebraska Press.
- Kuşgöz, M. T. (2023). *L'Analyse Comparative les Textes d'Audiodescription Français et Turc de « Le Parfum : Histoire d'un Meurtier » basée sur les Lignes Directrices d'ADLAB*. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Matamala, A., & Orero, P. (2014). Text on Screen. *Pictures Painted in Words: ADLAB Audiodescription Guidelines*. 39-42.
- Munday, J. (2016). *Introduction to Translation Studies* (5th Edition ed.) Routledge.
- Nizam, F. (2017). Mekanik işlevinin ötesinde estetik bağlamında "sinemada kurgu". *Journal of Awareness*, 2, 301-306. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/joa/issue/31802/348689>
- Okyayuz, A. Ş. (2019). *Görsel-işitsel çeviri ve engelsiz erişim*. Siyasal Kitabevi.
- Perego, E. (2014). Film Language. *Pictures painted in words: ADLAB Audio Description guidelines*, 30-36.
- Remael, A., Reviere, N., & Vercauteren, G. (2014). Introduction: Basic audio description concepts. *Pictures painted in words: ADLAB Audio Description guidelines*, 9-16.
- Sanford, A., & Moxey, L. (1995). Aspects of coherence in written language: a psychological perspective. In M. Gernsbacher & T. Givon (Eds.), *Coherence in Spontaneous Text* (ss. 161-214). Benjamins.
- Soler Gallego, S. (2019). Defining subjectivity in visual art audio description. *Meta*, 64(3), 708-733. <https://doi.org/https://doi.org/10.7202/1070536ar>
- Şulha, P. (2019). *Görsel-işitsel çeviri: Görme engelliler için sesli betimleme*. Çeviribilim Yayınları.
- Taylor, C. (2013). Multimodality and audiovisual translation. Y. Gambier & L. v. Doorslaer (Ed.), *Handbook of Translation Studies* içinde. (Vol 4, ss. 98-104). John Benjamins Publishing Company.
- Tykwet, T. (2006). *Perfume: History of a murderer* [Film]. DreamWorks Pictures; Constantin Film.

S/sağır ve işitme Engelli Çocukların Erişimi Bağlamında Fablların Türk İşaret Diline Çevirileri Üzerine Bir İnceleme

A Study on the Interpreting of Fables into Turkish Sign Language in the Context of Accessibility for the D/deaf and Hard of Hearing Children Audience

Araştırma/Research

A. ZEYNEP ORAL *, TUĞÇE ÖREN **

*Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fransızca Mütercim Tercümanlık, zen@hacettepe.edu.tr, ORCID ID: orcid.org/0000-0001-6378-5464

**Doktora öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Almanca Mütercim Tercümanlık, orentugce7@gmail.com, ORCID ID: orcid.org/0000-0001-5452-9100

ÖZET

Bu çalışma, S/sağır veya işitme engelli çocukların erişimi bağlamında fablların Türk İşaret Diline çevirilerinde uygulanan yöntem ve stratejilere odaklanmaktadır. Fabllar deyim, atasözü, mecazi kullanımlar vb. açısından oldukça zengindir. Türkçede yazı ve konuşma dilinde sıkça kullanılan deyimler Türk İşaret Dilinde yer almamaktadır. Bu nedenle S/sağır ve işitme engelli çocuklara fabllarda yer alan atasözü, deyim ve mecazi kullanımları erişebilir kılmak, söz konusu kitlenin duyan ve konuşan çocuklar gibi söz varlığının zenginleştirilmesi, dil öğreniminin desteklenmesi ve kültürlenmesi açısından önemlidir. S/sağır ve işitme engelli çocuklar için yapılan işaret dili çevirisi erişkin alıcı kitleye göre daha zorlu bir edimdir ve işaret dili çevirmeni çeviri sürecinde ve kararlarında bazı zorluk ve de kısıtlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu çalışma, SEBEDER, akademi ve STK iş birliğiyle hazırlanan “Ana Dili İşaret Dili Olan Çocukların Türkçe Çocuk Edebiyatı Yazarlarının Eserleriyle Buluşturmak” adlı pilot proje çıktıları doğrultusunda oluşturulan kılavuzdan yararlanılarak, söz konusu kitle için içeriğin erişime hazır hale getirilmesi ve uygunluğunun değerlendirilmesini hedeflemektedir. Çalışmada Fransız yazar ve şair Jean de la Fontaine tarafından kaleme alınmış *Şehir Faresi* ve *Tarla Faresi*, *Ağustos Böceği ile Karınca*, *Aslan ile Fare* fabllarının Türkçeden Tük İşaret Diline iki farklı CODA çevirmen tarafından yapılan çevirileri, çevirmenlerin çeviri kararları, stratejileri ve yaklaşımları açısından analiz edilmiş, çeviriler söz konusu kitlenin erişimine uygunluğu bağlamında değerlendirilmiştir. Bu çerçevede çevirmenlerin çoğunlukla işaret diline özgü olan anlatı geleneklerini, gerektiği yerde ve ölçüde Sağır kültürüne uygun yapıları kullandıkları, mümkün olduğunca

Türkçeleştirilmiş işareten kaçındıkları, söz konusu kitlenin kullandığı ve/veya anlayabileceği bir işaret dili kullanmaya özen gösterdikleri, fabllarda ana karakter olan hayvanları öykünülerek, gör-selleştirme, hikâyeleştirme ve transfer teknikleriyle betimledikleri, deyimlerin çevirisinde açım-lama ve ikame yaklaşımlarını tercih ettikleri, anlatımı sadeleştirdikleri gözlemlenmiş; çevirmenle-rin kaynak metnin anlamı, amacı, iletilmek istenen etki ve işlevi doğrultusunda uygun çeviri stra-tejileri ve yaklaşımları kullandıkları ve sonuç olarak S/sağır ve işitme engelli çocukların erişimine uygun bir çeviri ürünü ortaya koydukları saptanmıştır.

Anahtar Sözcükler: işaret dili çevirisi, S/sağır ve işitme engelli çocuklar, gösterimsellik, fabl

ABSTRACT

This study focuses on the strategies applied in the interpreting of fables into Turkish Sign Language in the context of accessibility for D/deaf and hard of hearing children. Fables are rich in idioms, proverbs, and metaphors that are frequently used in Turkish which are not included in Turkish Sign Language. For this reason, it is important to make these accessible to D/deaf and Hard of Hearing children, and enrich these children's vocabulary, support their language learning and ac-culturation. Sign language interpreting for children is a more challenging task than interpreting for adults, and the sign language interpreter faces some difficulties and limitations in this process. This study aims to make the content accessible and evaluate their suitability for this audience by utilizing the guide created in line with the outputs of the pilot project entitled "Bringing Children Whose Mother Tongue is Sign Language Together with the Works of Turkish Children's Literature Authors" prepared in cooperation with SEBEDER, academia and NGOs. The interpreting of the fables *The Country Mouse and the Field Mouse*, *The Cicada and the Ant*, and *The Lion and the Mouse* by the French author and poet Jean de la Fontaine from Turkish into Turkish Sign Language by two different CODA interpreters were analyzed in terms of the interpreters' translation deci-sions, strategies, approaches, and the translations were evaluated in terms of their suitability for the accessibility of the said audience. In this framework, it was observed that the interpreters mostly used narrative traditions specific to sign language and structures appropriate to Deaf cul-ture, used a sign language understood by the audience rather than literal signs, described the main character animals in fables through narration, visualization, storytelling and transfer tech-niques, preferred paraphrasing and substitution approaches in the interpreting of idioms, and simplified the narrative. It was revealed that the interpreters used appropriate interpreting strat-egies in line with the meaning, purpose, intended effect and function of the source text. As a result, the interpreters produced a translation suitable for the access of D/deaf and Hard of Hear-ing children.

Keywords: sign language interpreting, D/Deaf and Hard-of-Hearing children, iconicity, fable

1. Giriş

1989 yılında kabul edilen Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin engelli çocukları kapsayan tek sözleşme olduğu belirtilebilir. Bu sözleşmenin 23. maddesinin ilk fıkrasında "Taraf devletler zihinsel ya da bedensel özürlü çocukların saygınlıklarını güvence altına almayı, özgüvenlerini geliştirmeyi ve toplumsal yaşama etkin biçimde katılmalarını sağlar"; ikinci fıkrasında, "özürlü çocuğun eğitimi, mesleki eğitimi, tıbbi bakım ve rehabilitasyon hizmetleri, bir işte çalışabilecek duruma getirmeye hazırlık programları ve dinlenme/eğlenme olanakları gibi özel bakımdan yararlanma hakkını kabul eder" ve üçüncü fıkrasında "söz konusu yardımı olanaklar ölçüsünde ücretsiz sağlayacaklarını taahhüt eder" ibareleri yer alır (Unicef, 1989).

Bu çerçevede engelsiz dünya ve toplum bilinciyle artık engellilerin yaşama her alanda dahil edilmesini amaçlayan uluslararası ve ulusal düzenlemeler bilgi, eğlence, haber vb. içeriklere de erişim sürecini kapsar niteliktedir. Engelli grubuna dahil edilen S/sağır veya işitme engelli çocukların eğlence, bilgi gibi içeriklere duyan konuşan çocuklar gibi erişimlerini sağlamak devlet kurumlarının olduğu kadar akademinin de sorumluluğu altına girmektedir. Özellikle ülkemizde son yıllarda engellilere yönelik çalışmalar devlet kurumları, ilgili dernekler, STK'lar ve akademinin eşgüdümüyle birlikte artış göstermeye başlamıştır. Bu bağlamda S/sağır ve işitme engelli çocuk alıcıların görsel-işitsel ürünlere erişiminin sağlanması amacıyla işaret dili çevirisi konusunda akademisyenler, Sağır editörler ve işaret dili çevirmenlerinin eşgüdümüyle alana katkı sağlayan çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalara örnek olarak çocuk alıcılara yönelik öykü, hikayeler ile televizyonda yayınlanan çocuk programlarının S/sağır ve işitme engelli çocukların işaret dili çevirisiyle erişimini sağlayan oldukça değerli projeler ve akademik yayınlar yapılmıştır (bkz. Sancaktaroğlu Bozkurt & Okyayuz, 2020; Oral, 2021, SEBEDER projelerimiz, 2019, 2020).

Türkiye’de S/sağır ve işitme engelli çocukların dil gelişimi ve kültürlenmesine yönelik alana katkı veren çalışmalar araştırıldığında, bir çocuk yazın ürünü olan fablların işaret dili çevirisiyle aktarımına ilişkin bir çalışma yapılmadığı, herhangi bir çeviri yaklaşımı bulunmadığı saptanmıştır. Bununla birlikte olarak SEBEDER (Sesli Betimleme Derneği), akademi ve STK işbirliğiyle hazırlanan “Ana Dili İşaret Dili Olan Çocukların Türkçe Çocuk Edebiyatı Yazarlarının Eserleriyle Buluşturmak” adlı pilot projenin bir referans kaynak olabileceği düşünülmüş ve proje çıktıları doğrultusunda işaret dili çevirmeninde bulunması gereken yetkinliklere yönelik oluşturulan kılavuzdan yararlanılmıştır. Bu çalışmada amaçlanan, söz konusu alıcı kitle için fabl çevirilerinin erişime hazır hale getirilmesi ve uygunluğudur. Çeviri ürün çocuk alıcıların erişimine sunulmamıştır. Bu doğrultuda çalışma, fablların, söz konusu hedef kitleye Türkçeden Türk işaret dili çevirisiyle erişime uygun hale getirilmesine ilişkin bir incelemeyi hedeflerken, S/sağır ve işitme engelli çocukları bu yazın türüyle tanıştırmalarının onlar için keyifli ve öğretici olacağı görüşü öne sürülmüştür.

Çocuğun bilişsel ve duyuşsal gelişiminde çocuk edebiyatı ürünleri çocukların sözcük dağarcıklarını artırmak, dil gelişimlerini hızlandırmak ve okumaya özendirmek açısından oldukça etkilidir. Fabllar, çocuklara hayvanları tanıtmaya ve sevdirmeye gibi faydalarına ek olarak onların özveri, yardımseverlik, iyi insan olma, başkalarına saygı, sevgi besleme, sadakat, iyilik, tatlı dil, güleryüz vs. kazanımları elde etmelerine yardımcı olmaktadır. Özdeyiş ya da atasözü, mecazi kullanımlar vb. açısından oldukça zengin ürünler olmaları itibarıyla çocukları eğlendirerek ve keyif almalarını sağlayarak onların dil gelişimini desteklemekte, kültürlerini zenginleştirmektedir. Bu bağlamda çalışmanın ikinci bölümünde fabl türünün tanımı özelliği ve kapsamı üzerine genel bilgiler verilmiştir. Bu bölümde S/sağır ve işitme engelli çocuk kitleye yönelik olarak seçilen fabllar için çocuk ve gençlik edebiyatı yazarı, çevirmeni ve uzman akademisyen Prof. Dr. Necdet Neydim’den destek alınmıştır. Kendisi ile yapılan görüşmeler sonucunda ilgili hedef kitlenin profili uyarınca fablların çok fazla soyut ifadeyi içermemesine dikkat edilerek Fransız yazar ve şair Jean de La Fontaine tarafından kaleme alınan *Şehir Faresi*

ve *Tarla Faresi*, *Ağustos Böceği ile Karınca* ve *Aslan ile Fare* fablları seçilmiştir. Bu fablların, hem eğitici hem de çocuğun dil ve kültür gelişimine katkıda bulunacağı görüşünden hareketle S/sağır ve işitme engelli çocuk alıcılar için uygun olduğu düşünülmüştür. Çalışmanın kuramsal temelini oluşturan üçüncü bölümde, işaret dili ve bu dilin dilbilgisel temel özellikleri, parametreler, gösterimsellik konuları ele alınmıştır. Dördüncü bölümde, S/sağır ve işitme engelli çocukların erişimine yönelik işaret dili çevirisi işaret dili çevirmenlerinin yetkinlikleri açısından incelenmiştir. Beşinci bölümde Jean de La Fontaine'in duyan konuşan çocuk alıcılar tarafından çoğunlukla bilinen ve eğitim materyallerinde de yer alan *Ağustos Böceği ile Karınca*, *Arslan ile Fare*, *Şehir Faresi* ve *Tarla Faresi* adlı fablların iki farklı işaret dili çevirmeni tarafından yapılan çevirileri analiz edilmiştir. Çeviriler, görsel-işitsel ürünlerin çevirisini yapan, alanda deneyimli, yaşları birbirine yakın CODA çevirmenler tarafından yapılmıştır. Her iki çevirmen ile bu türe dair bilgileri ve fikirleri üzerine ön görüşme yapılmış, fabl türüne ait bilgi verilmiştir. Söz konusu fabl metinleri çevirmenlere iletilmiştir. Çevirmenler yazılı metinden hareketle işaret dili çevirisi yapmışlar, metinleri çevirdikten sonra video kaydı yoluyla çevirilerini kaydederek göndermişlerdir. Çevirilerin transkripsiyonu yapılarak kaynak metne göre karşılaştırılmıştır. Aynı zamanda videolar aracılığıyla her iki çevirmenin çevirileri incelenerek kullanılan teknikler, stratejiler, zor durumlarla başa çıkma becerileri, işaret dili kullanımları ve işaret diline özgü gösterimsellik, işaret alanının kullanımı, rol değiştirme vb. yapılar incelenmiştir. Çeviriler S/sağır ve işitme engelli çocuk alıcı kitlesinin erişimine uygunluğu açısından değerlendirilmiştir. Sonuç bölümünde çalışma bağlamında alanda yapılacak bu türdeki çalışmalar için önerilere yer verilmiştir.

2. Çocuk Yazın Ürünü olarak Fabl (Hayvan Masalları)

Kökeni Latince "Fabula" terimine dayanan "fabl"; "anlatı", "söylence", "konuşma" anlamlarını taşımaktadır. Fabl "Fabula" teriminden XII. yüzyılda Fransızcaya geçen "masal", "anlatı", "hoş vakit geçirme" anlamlarında kullanılmıştır (Karabacak, 2015, s. 3). Fablın tarihsel süreç içinde farklı tanımlamaları yapılmıştır. Fabl, amacı somut bir ahlaki ders vermek olan, hayal ürünü, kısa ve hareketli kahramanları genellikle hayvanlardan oluşan hikâyelerdir (Oğuzkan, 2013, s. 64). Çocuk edebiyatının önemli kaynaklarından biri olarak görülen fabl, "kahramanları çoğunlukla hayvan ve bitki gibi varlıklardan oluşan genellikle soyut bir düşünceyi somut bir örnek etrafında benimsetmeye çalışan hareketli öyküler" olarak tanımlanır (Yener-Avcı, 2012, s. 3). Munise Yıldırım, *Yazınsal Türler* adlı yapıtında fabl teriminin XVIII. yüzyıldan itibaren günümüzdeki anlamıyla kullanılmaya başlandığına dikkat çeker ve terimin bu anlamının Alman filozof, yazar ve eleştirmen Johann Christop Gottsched tarafından ortaya atıldığını öne sürer (Yıldırım, 2009). Türk Dil Kurumu bu kavramı "Kahramanları çoklukla hayvanlardan seçilen, sonunda ders verme amacı güden, genellikle manzum hikâye, öykünce" şeklinde açıklar (TDK, t.y). Boratav fabl "hayvan masalı" olarak tanımlar ve araştırmacıya göre masallarda hayvanların kendilerine özgü niteliklerini kaybederek kılık değiştirmiş insan niteliğini aldığını ifade eder (1973).

Tarihsel süreç içinde fabllar biçimsel özellikleri açısından da farklı görünümsergilemiştir. Aydınlanma Çağı'nın önde gelenlerinden Alman yazar, filozof ve eleştirmen

Gotthold Ephraim Lessing biçimsel özelliklerine göre fablları “Aisopos”, “Phaedrus” ve “La Fontaine” biçimi olarak üçe ayırır. Aisopos fabllarında sade dil, kısalık ve açıklık ön plandadır, okur tarafından verilen ahlak dersi kolaylıkla anlaşılır (Tepebaşılı, 2011). Fabl türüne yeni biçimsel özellikler kazandıran bir diğer isim Phaedrus, fabllarında ağırlıklı olarak hayvan hikayeleri anlatmakla birlikte kimi zaman bunun yerine mitolojiden bir olay aktarır ve döneminin diğer şairlerinden farklı olarak klasik kabul edilen bir dil kullanır. La Fontaine’in fablları genel olarak kısa olay yazılarına dayanır. Bu durum, masalların akılda kalmasını sağlamaktadır; ayrıca mecaz ve kapalı bağlamlara diğer fabllara göre daha az yer verilmiş olması iletiyi ve içeriği daha açık ve anlaşılır kılmaktadır. Kuru ve sıkıcı bir anlatım yerine şiirsel formatın tercih edilmesi ise çocuğa sanatsal zevk ve beğeniye aşılamaktadır. Fabllarda yer ve zaman öğeleri belirsizliğini korumakla beraber kahramanların, çoğunlukla insan dışındaki varlıklar olduğu görülmektedir. Masallarda her olay ana güç ve karşı güç arasındaki eksende gerçekleşmektedir. Şahıs kadrosunun iki veya üç varlıkla sınırlandırılması henüz soyut işlemler dönemine geçmemiş çocuklar için aranan bir özelliktir. Nitekim “bu durum çocukların her kahramanın özelliğini aklında tutması ve özdeşim kurabileceği kahramanı seçebilmesi için önemlidir. Az sayıdaki kahraman, çocuklara hem fiziksel özellikleri hem de eylemleriyle tanıtılmaktadır” (Dilidüzgün & Sever, 2005, s. 22). Çalışmamız çerçevesinde seçilen La Fontaine fablları bu özellikleri taşımaktadır.

3. İşaret Dilinin Dilbilgisel Temel Özellikleri

İşaret Dilleri S/sağır ve işitme engellilerin, kendi aralarında ve duyan konuşan bireylerle iletişim kurmak amacıyla kullandıkları görsel-uzamsal dillerdir. Türk İşaret Dili, “Türkiye’de bulunan Sağır toplumunun kullandığı kendine özgü dilbilgisi, söz varlığı, kullanım özellikleriyle Türk sağır toplumunun kültürünü yansıtan doğal, görsel-uzamsal bir dildir” (Oral, 2016, s. 71). İşaret dilleri görsel-uzamsal özellikleriyle işitsel-sözel düzgüyü kullanan konuşma dillerinden ayrılırlar. Bu dilleri konuşma dillerinden ayıran bir başka özellik ise dilsel yapıların üretim özelliğidir. Konuşma dillerinde ardışık olarak üretilen sesbirim ve biçimbirimler işaret dillerinde eşzamanlı olarak işaret alanı içinde gerçekleşmesidir (Wirth, 2009). Sağır alt-kültürlerin vazgeçilmez parçaları olan işaret dilleri, konuşma dilleri gibi karmaşık bir görünüm sergileyen, dilbilgisel ve anlamsal yapıları bulunan doğal, yaşayan dillerdir (Dikyuva vd., 2015). İşaret dillerinin yapıları ve özellikleri üzerine yapılan çalışma ve araştırmalar, bu dillerin sadece jest ve mimiklerden oluştuğu, S/sağır ve işitme engellilerin bu jest ve mimikleri gelişigüzel kullandıkları, bundan dolayı pantomime benzediği ve de evrensel olduğu gibi bazı ön yargılara da açıklık getirmiştir. Yazılı dili bulunmayan işaret dillerinde konuşma dillerinde olduğu gibi dilbilgisi kurallar bulunmaktadır. Her ülkenin yerel-alt kültürünü oluşturan S/sağır ve işitme engelliler, kendi kültür ve dünya görüşlerini yansıtan, belli kural ve yapılarla biçimlenen özgün dilleri (Türk İşaret Dili, Fransız İşaret Dili, Amerikan İşaret Dili vb.) kullanırlar. Gösterimsel olmasından dolayı işaret dilleri ortak dilbilgisel özellikler taşımaktadır. İşaret dili dilbilgisi, temel olarak işaretin oluşması ve işaret dilinde cümle yapımını düzenleyen kurallar olmak üzere iki ana bileşenden oluşmaktadır (Moody vd. 1998, ss. 50-51).

3.1 Parametreler

İşaret dillerinde anlamlı birimlerden oluşan dördü ele ait, dördü ise el dışı hareketler içeren sekiz sesbilimsel parametre bulunmaktadır. Bu parametreler Türk İşaret Dili (TİD) için de geçerlidir. İlk dört parametre aşağıda yer almaktadır (Cuxac, 2000, s. 23):

- El şekli: Elin açık, kapalı, parmakların düz, kıvrık, vb. kullanılması
- El yönelimi: Elin yönü (sağ, sol, çapraz, ön, arka, yukarı, aşağı vb.)
- Konum: İşaretin yapıldığı yer, baş seviyesi ya da üstü, gövde, omuz, çene vb.
- Hareket: Kolun, bileklerin, parmakların ve elin büyükçül ve küçükçül hareketi

Bunların dışında el dışı hareketlerden oluşan ve işaretler gibi dilbilgisel ve anlamsal yapıları barındıran dört parametre bulunmaktadır:

- Bakış: işaretleyicinin bakışının göndergeyi, karşılıklı konuşmada özneyi (özneleri) belirleme gibi fonksiyonları olabilmektedir.
- Yüz ifadeleri: kaş, dudak, yanak ve çene olmak üzere farklı bölgelerin hareketiyle gerçekleşmektedir.
- Vücut hareketleri: işaretleyicinin vücudunu işaret alanı içinde göndergeye, iletişimde söz alan kişiye göre sağ ve sola göre konumlandırmasıyla gerçekleşmektedir.
- Ağız jest ve hareketleri: ağız jestleri işaret dilinin bir parçasıdır ve konuşma diliyle bir bağlantısı yoktur. Örneğin Türk İşaret Dilinde “ölü” işaretinin üretiminde dilin dışarı çıkması ağız jestine bir önek olarak verilebilir. Ağız hareketleri ise S/sağır ve işitme engellilerin konuşma dilinin etkisiyle işaret üretiminde ağız hareketlerini kullanmasıdır (Dikyuya vd., s.116-117).

Bu hareketler belli bir işaret alanı içinde gerçekleşmektedir. Bu alan vücudun önü ve bel seviyesindedir. Çevirmen çeviri sırasında vücudunu konuşanın ya da işaretleyicinin söylemine göre konumlandırır.

3.2 İkonosite (Gösterimsellik)

İşaret dillerinin en önemli özelliklerinden biri de ikonik yani gösterimsel olmasıdır. “İşaret dili sözcüğündeki gösterimsel işaretler, gönderimde bulunduğu kavramın şeklini, özelliğini ya da hareketini temsil etmektedir” (Campbell vd.’den akt. Makaroğlu, 2021, s. 329). Gösterimselliğe göre S/sağır ve işitme engelli toplum dünyayı görerek anlamlandırır; bunun için görsellik işaretin ve anlamsal yapıların oluşmasında merkezi konumdadır. Cuxac (2000) işaret dilinde anlam üretiminde birbirlerinden farklı iki temel yapının bulunduğunu belirtmektedir. Bunlardan ilki “grand iconocité” (büyük ikonosite) ya da transferler (aktarımlar), diğeri ise standart işaretler, parmak abecesi ve de parmakla işaret etmek, göstermektir. Bu özellikler Türk İşaret Dilinde de bulunmaktadır. Büyük ikonosite de bir söylemi anlatırken aynı zamanda görselleştirme, hikâyeleştirme söz konusudur. Bu yapı dört ayrı transfer (aktarım) şeklinden oluşmaktadır:

- Şeklin ve boyutun aktarımı: elin veya vücudun bahsedilen nesne ya da varlığın şeklini ve boyutunu alması,
- Bir olayın, durumun aktarımı: işaretleyicinin olay akışını ya da durumu işaret alanı içinde görselleştirerek aktarması,
- Kişilerin aktarımı: işaretleyicinin bahsettiği kişinin kalıbına girmesi, rolünü üstlenmesi, öykünmesi,
- Çift aktarım: işaretleyicinin hem bir kişiye öykünmesi aynı anda da bir durumu, olayı aktarması (Cuxac'tan akt. Tournade & Hamm, 2018, s. 6).

Bu özelliklerin fablların çevirisinde çevirmenler tarafından uygulandığı gözlemlenmiştir. Çalışmanın çeviri analizlerinin yapıldığı beşinci bölümde bu yapılardan örnekler verilecektir.

4. S/sağır ve işitme Engelli Çocukların Erişimi Bağlamında İşaret Dili Çevirisi

Çeviride söz konusu alıcı kitlenin çocuklar olduğu durumlarda yetişkinlere göre gerek alıcı kitlenin yapısı gerekse çevirmen yeterlilikleri bağlamında farklı bir edim söz konusudur. Nitekim yetişkinlerle karşılaştırıldığında çocuk alıcıların dil gelişimleri ile duyuşsal ve bilişsel gelişimleri devam etmektedir, dünya görüşleri ve kültürlenmeleri dinamik bir yapı içerisindedir. Çocuk alıcıların okuma hızları, sözcük dağarcıkları ve okuma yazma düzeyleri yetişkinlere göre farklılık göstermektedir. Ayrıca çocuklar, dil gelişimleri tamamlanmadığından ve yetişkinlere göre daha az dünya bilgisine sahip olduklarından dışarıdan gelen etkilere daha açık olabilirler (Neydim, 2006).

Çocuk alıcılara yönelik çocuk yazını ve görsel-ışitsel ürünler genel olarak konuşan duyan çocuklar için tasarlanmaktadır. Bununla birlikte engelsiz erişim politikasında ürünlerin görme ve işitme engelli çocukların da erişimine sunulması, çocuğun dil gelişimi ve sosyal entegrasyonu için önemli ve gereklidir. Alıcı kitle S/sağır veya işitme engelli çocuklar olduğunda, duyan ve konuşan çocuk profiline göre çok farklı ve heterojen bir grup karşımıza çıkmaktadır. Nitekim sağırılık doğuştan veya dil ediniminden sonra, hastalık, kaza, vb. nedenlerden kaynaklanabilmektedir. Bu nedenle Neves (2008), doğuştan sağır olanlarla daha sonra işitme kaybı olan bireyleri birbirinden ayırt etmek gerektiğinin altını çizmektedir. Sağır toplumun bu heterojen yapısı içinde çocuğun yaşantısı, iletişim yöntemleri, aile profili, okuma hızı, kelime dağarcığı ve dünya bilgisi de birbirinden farklılaşmaktadır.

Bu bağlamda çocuk hedef kitleye yönelik çeviri yapan işaret dili çevirmenin yetkinlikleri konferans, toplum çevirmenliği ve de eşzamanlı çevirmen yetkinliklerinden ayrılmaktadır. Çevirmenin ilk etapta işaret diline ve erek dile hakimiyeti esastır. Çevirmenin uyguladığı strateji ve teknikler kaynak metindeki amaç ve işleve göre değişebilir. Örneğin bir matematik dersinin içeriğini çevirmek, hikaye, masal, fıkra ve fabl gibi yazın ürünlerinin çevirisiyle aynı edimleri içermemektedir. S/sağır ve işitme engelli çocuklara yönelik çeviri söz konusu olduğunda işaret dili çevirmeni ilk etapta temel yetkinliklere sahip olmalıdır. Türk İşaret Dilinden Türkçe konuşma diline ya da tam tersi

olarak Türkçeden Türk İşaret Diline çıktığında ölçünlü Türk İşaret Diline, Sağır kültürüne ve çocuklara yönelik olarak tasarlanan ürünlere hakim olmalıdır. Çevirmen, çocuk alıcı yaş grubuna uygun şekilde duygulara hitap edebilmek amacıyla dili kullanabilme (çocuğa komik, üzücü vb. gelecek unsurları saptayabilme gibi), alıcının kullandığı ve/ya anlayabileceği bir işaret dili kullanmaya özen gösterme, çevrilecek ürünlere ürünün amacını ve işlevini saptayabilme ve bu amaç doğrultusunda çevirisini gerçekleştirme ve de anlam odaklı çeviri ilkesini içselleştirme gibi nitelikleri bulunmalıdır. Çevirmen, alıcı kitlenin yetişkinler olduğu durumlarda açıklama, yeniden ifade etme, ikâme işaret, parmak abecesini kullanma gibi teknikler uygulamakta ve uygun olduğu durumlarda göz teması yaparak anlamın iletilip iletilmediğini değerlendirebilmektedir. S/sağır ve işitme engelli çocuklar için bu teknikler uygulanmakla birlikte çevirmenin hem anlamı hem de duygusal yakınlık kurarak gerekli etkiyi, iletişimi, sade bir dille sağlaması zorlu bir edimdir. Dilde sadeleştirme özellikle S/sağır ve işitme engelli çocukların erişimine yönelik ayrıntılı altyazıda uygulanan bir tekniktir (bkz. Sancaktaroğlu Bozkurt & Okyayuz, 2020). Dilde sadeleştirme, iletinin basitleştirmesi anlamında kullanılmamaktadır. Bu kavram, bir iletinin açık ve anlaşılır hale gelmesi, anlamı zorlaştıran ya da bulanıklaştıran ifade ve sözcüklerin azaltılması, bununla birlikte anlam ve iletinin amacının, aktarılmak istenen bilgi ve edimsel değerinin korunması anlamına gelmektedir (Houriez vd., 2013, s. 30). Çevirmenin hitap ettiği çocuk alıcının dilsel ve kültürel profili hakkında bilgi sahibi olması ve yaratıcılığı da önemli özellikler arasındadır. Fabl çevirileri söz konusu olduğuna da karmaşık yapı ve ifadelerin sadeleştirilmesi çocuğun alımını kolaylaştıracaktır.

Çalışmanın beşinci bölümünde çevirmenlerin fablların çevirilerinde, kullandıkları stratejiler teknikler ve çeviri kararları erişime uygunluğu bağlamında ele alınacaktır.

5. Fabl Çevirilerinde Kullanılan Teknik ve Uygulamaların Analizi

Bu bölümde La Fontaine'in *Şehir Faresi ile Tarla Faresi, Ağustos Böceğiyle Karınca ve Aslan ile Fare* adlı fabllarının Türkçeden Türk İşaret Diline çevirisi, çevirmenlerin uyguladıkları çeviri teknikleri, yöntemleri incelenerek çeviri ürünün hedef kitlesi S/sağır ve işitme engelli çocukların erişimine uygunluğu analiz edilecektir. Bu analizde SEBEDER ve Hacettepe, Bilkent, İstanbul Üniversiteleri ve STK İşbirliğiyle 2019 yılında yapılan "Ana Dili İşaret Dili Olan Çocukların Türkçe Çocuk Edebiyatı Yazarlarının Eserleriyle Buluşturmak" adlı pilot proje çıktılarını sonunda hazırlanan işaret dili çevirmeninde bulunması gereken yetkinlikleri içeren kılavuzdan yararlanılmıştır (SEBEDER, 2019). Söz konusu çalışmada iki Türk İşaret Dili çevirmeni ile çalışılmıştır. Çevirmenler genç ve yaşları birbirine yakındır. CODA çevirmenler çift dilli, çift kültürlüdür ve ölçünlü Türk İşaret Diline hakimdirler. Bunun yanında görsel-işitsel çeviri konusunda deneyim ve birikim sahibi olan her iki çevirmen medyada çevirmenlik yapmaktadır. Çevirmenlerin her ikisi de alıcı kitlenin çocuklar olduğu birçok projede yer aldığından ilgili konuda deneyim sahibidir ve söz konusu çocuk profilini iyi tanımaktadır. İncelediğimiz fabl çevirilerinde çevirmenler tarafından uygulanan yöntem ve yaklaşımlar aşağıda başlıklar altında yer almaktadır:

1) Konumlandırma: Çevirmen fablların başlığında adı geçen kişileştirilmiş hayvanları işaret alanının sağ ve solunda olmak üzere parmakla göstererek konumlamayı yapar:

Her üç fablda da çevirmenler anlatının başında hayvanları konumlandırmışlardır. Konumlandırma, olay akışında kimin konuştuğunun ve konuşma sırasının gösterilmesi açısından önemlidir.

2) Fabl başlıklarının işaret dilinde belirlenmesi ve hayvanların aktarımı:

Ağustos Böceği ve Karınca başlıklı fablda geçen hayvanları çevirmenlerden biri sadece işaret kullanarak AĞUSTOS BÖCEK VE KARINCA olarak, diğer çevirmen ise AĞUSTOS BÖCEK VE KÜÇÜK, MİNİK KARINCA şeklinde çevirmiştir. Çevirmen karınca işaretini yaparken transfer (aktarım) yaparak karıncanın küçük, minik olma özelliğini vurgulayarak karıncanın fiziksel görüntüsünü görselleştirmiştir. Çevirmen burada karıncayı öykünme yoluyla yansıtmıştır. *Şehir Faresi ve Tarla Faresi* fablında "(..)salına salına ortalığı kolağan eden kedi..." cümlesinde kedinin salınım hareketi çevirmenler tarafından kedinin kılığına bürünerek öykünme ve transfer yoluyla görselleştirilmiştir. Öykünme ve hayvanların aktarımı, S/sağır ve işitme engelli çocuk alıcı kitlesi için fablları daha dikkat çekici ve keyifli kılmakta, çocuğun odaklanmasını sağlamaktadır.

3) Doğal dil akışının yakalanması anlam aktarımı için çok önemlidir. Bu uygulama üç şekilde gerçekleşebilir:

a) Cümle yapılarında bölerek ya da birleştirerek ya da ekleme yaparak değişiklik yapılması

b) Sağır kültüründeki ifade kalıplarını kullanarak kültürel uyarlama yapılması

c) Açıklama tekniğinin uygulanması

d) İkame sözcüğün kullanılması

Aşağıda bu uygulamalara ilişkin örnekler verilmektedir:

Tarla Faresi ve Şehir Faresi fablındaki "tarla faresi yolculuğunu tamamlayıp da şehir faresinin yaşadığı eve ulaşınca gözlerine inanamamış" cümlesini ilk çevirmen TARLA FARE BU YOL BİTMEK. ŞEHİR FARE EV GELMEK GÖRMEK. ŞOK; ikinci çevirmen ise TARLA FARE YOL SON BİTMEK GELMEK. ŞEHİR FARE EV GİRMEK. GÖZ İNANMAK DEĞİL şeklinde cümleleri bölerek çevirmiştir. Burada birinci çevirmenin cümleyi böldüğü ve "gözlerine inanamamak" deyimini, S/sağır ve işitme engelli çocuğun anlamakta zorlanabileceğini düşünerek ŞOK işaretiyle ikâme ettiği, yüz ifadesiyle de destekleyerek anlamı ve etkiyi vermeye çalıştığı görülmektedir. Aynı zamanda cümleyi sadeleştirmiştir. Diğer çevirmenin ise bölümlenmeyi yaptığı ancak "gözlerine inanamamak" deyimini işaretlendirilmiş Türkçe kullanarak birebir aktardığı görülmektedir. Bu bağlamda söz konusu çocuk alıcı kitlede bu deyim alımlanabilir.

Ağustos Böceği ve Karınca fablındaki "(..) ama o bu şekilde eğlenirken küçük komşusu karınca tüm yazı kış hazırlığı yaparak geçirmiş" cümlesini ilk çevirmen O EĞLENMEK.

SAZ ÇALMAK. ŞARKI. MİNİK KARINCA YAZ HEP ÇALIŞMAK. YEMEK ARAMAK. KIŞ RAHAT İÇİN; ikinci çevirmen ise AMA BÖYLE EĞLENMEK. KÜÇÜK KOMŞU KARINCA BÜTÜN KIŞ YAZ KIŞ GÖRMEK. HAZIRLANMAK YAPMAK ifadeleriyle bölerek çevirmiştir. İlk çevirmen “eğlenmek” fiilinin işaretini, saz çalma ve şarkı sözcüklerinin işaretiyle pekiştirerek anlamı güçlendirmiş ve görselleştirmiştir. “Kış hazırlığı” öbeğinin çevirisini hep çalışmak yemek aramak olarak çevirerek açıklama yöntemini kullanmış, aynı zamanda anlaşılabilirliği güçlendirmek için “kış, rahat” sözcüklerini eklemiştir. *Tarla Faresi ve Şehir Faresi* fablında “ziyafet sofrası” öbeği her iki çevirmen tarafından YEMEK SOFRA ÇEŞİT ÇEŞİT şeklinde çevrilmiştir. “Ziyafet” sözcüğü açıklanmıştır ve Sağır kültüründe çok kullanılan çeşit çeşit ikilemesiyle aktarılmıştır. Bu şekilde doğal dil akışı sağlanmıştır.

Aslan ile Fare fablında “(..) bir deliğe girip oradan uzun süre çıkmamış” cümlesini birinci çevirmen BİR DELİK BULMAK. GERİ ÇIKMAK DEĞİL. KALMAK. KORKMAK. KALMAK; ikinci çevirmek de BİR MAĞARA GİRMEK. BU UZUN ÇIKMAK YAPMAK DEĞİL şeklinde cümleyi bölerek çevirmiştir. Birinci çevirmen “uzun süre çıkmamış” cümlesinde farenin aslandan korktuğu için deliğe girdiğini çocuk alıcıya anlatmak için “korkmak” ve “kalmak” fillerini cümleye eklemiştir. “Kalmak” fiilinin işaretiyle farenin delikte uzun süre geçirdiğini anlatmıştır. Burada farenin yüzündeki korku ifadesi yüz mimikleriyle görselleştirilmiş, çocuğun bu duyguyu hissetmesi sağlanmıştır.

Tarla Faresi ve Şehir Faresi fablındaki “konuk olmak” öbeğindeki konuk sözcüğü ilk çevirmen tarafından BERABER OTURMAK karşılığıyla açıklama yapılırak; ikinci çevirmen tarafından MİSAFİR karşılığıyla ikame sözcük kullanılarak çevrilmiştir.

4) Duygu yükü ifade eden sembolleştirilebilen sözcükler:

Aslan ile Fare fablında “küçük bir rica” kalıbının aktarımında çevirmen ağız ve yüz mimiklerini kullanarak ufacık anlamına gelen bir ifade vermiştir, “küçük” sözcüğünü pekiştirerek daha küçük olma durumuna gönderme yapmıştır. Aynı fablda “(...) en zavallısı benim” kesitindeki “zavallı” sözcüğü bir diğer çevirmen tarafından ufacık anlamında kullanılan bir mimikle karşılanmaktadır. Yine “kendime küstürmeseydim” öbeği için çevirmen KOVMAK ve olumsuzluk anlamına gelen ağız ve yüz mimiğini kullanarak bir aktarım gerçekleştirmiştir. Bu örneklerden de görüleceği üzere çevirmenler herhangi bir sözcük yerine mimik ya da yüz ifadesini kullanarak çeviri kararlarını almışlar, duygusal etkiyi görselleştirmişlerdir.

5) Deyimlerin çevirisi: Fabllar deyim kullanımları açısından oldukça zengindir. Türkçede kullanılan deyimlerin çoğu Türk İşaret Dilinde kullanılmamaktadır.

Şehir Faresi ile Tarla Faresi fablındaki “(..) davete icabet etmek gerekir...” cümlesindeki “davete icabet etmek” deyimini birinci çevirmen tarafından DAVET BEN MECBUR GİTMEK LAZIM, ikinci çevirmen tarafından ise ŞART GİTMEK LAZIM şeklinde çevrilmiştir. “İcabet etmek” deyimini “şart, mecbur, lazım” ifadeleriyle ikame edilmiş ve cümlenin anlamı verilmiştir. Nitekim “icabet” sözcüğü S/sağır ve işitme engelli yetişkin ve çocuk alıcının söz varlığında yer almayan bir sözcüktür. Aynı şekilde kaynak metindeki “yola koyulmuş” deyimini çevirmenler tarafından YOL BAŞLAMAK ve YOL GİTMEK şeklinde benzer anlamı verecek fiiller yardımıyla aktarılmıştır. “(...) ziyafet sofrasını görünce dili tutulmuş” cümlesindeki “dili tutulmak” deyimini ilk çevirmen GÜZEL ZENGİN DEDİ şeklinde

çevirmiştir. Bu çeviriyle “dili tutulmak” deyiminin işaret dilinde anlamı verilememiştir. İkinci çevirmen ise KONUŞMA OLMAMAK şeklinde aktararak çocuk alıcının anlayabilmesini sağlamıştır. Kaynak metinde geçen “gürültü kopmak” deymi için ilk çevirmen BOMBA PATLAMA ŐİDDETLİ; ikinci çevirmen GÜRÜLTÜ ÇIKMAK ifadelerini kullanmıştır. “Çıkmak” fiili işaret dilinde çok yaygın kullanılmakta ve meydana gelmek anlamına da gelmektedir.

Ağustos Böceği ve Karınca fablndaki “mahcup olmak” deyimini UTANMAK GERİ ÇEKMEK ve UTANMAK ÇOK REZİL OLMAK karşılıklarıyla açımlyarak çevirmişlerdir. “Kapıyı tak diye yüzüne kapamak” deyimini her iki çevirmen de YÜZ KAPI KAPAMAK ve KAPI KAPAMAK...YÜZ KAPI olarak aktarmışlardır. İlk çevirmen yüze kapıyı kapamak anlatımını yaparken görsel olarak da göstermiştir.

Aslan ile Fare başlıklı fablda, “(...) kurttan ödü kopar, (...) dehşete düşermiş.” kesitindeki deyimler için birinci çevirmen KURT KORKMAK TELAŐ TİTREMELİK (...) KORKMAK karşılığını vermiştir. İkinci çevirmen ise KURT TELAŐ TİTREMELİK (...) KORKMAK TELAŐ TİTREMELİK O Şeklinde çeviri yapmıştır. Çevirmenin “ödü kopmak” için “telaő” yine “dehşete düşmek” için “korkmak” fiillerini kullandığı görülebilir. Çevirmenler yüz ifade ve vücut hareketiyle kurda öykünerek hem duyguyu hem de hareketi görselleştirdiğinden, burada Cuxac’ın (200) adlandırdığı üzere çift transfer tekniği gözlemlenmiştir.

Kaynak metinde geçen “(...) çevresinde bir dal çıtırdasa yüreği ağzına gelir, korkudan bayılacak gibi olurmuş.” cümlesindeki “yüreği ağzına gelmek” deymi de her iki çevirmen tarafından asıl anlamı ile yani KORKMAK fiiliyle aktarılmıştır. Yine korkudan bayılacak gibi olmak için ilk çevirmen TELAŐ OLMAMAK karşılığını verirken ikinci çevirmen BAYILMAK UCU UCUNA karşılığını vermiştir.

Bir diğer deyim olarak kaynak metinde geçen “dizlerimin bağı çözülmek” deyimini ilk çevirmen BEN KORKMAK TİTREMELİK BAŐLAMAMAK çevirisiyle açımlyarak çözümlenmiştir. İkinci çevirmen ise görsel ve hikayeleştirme yaparak bir anlam oluşturmuştur; BEN ÖMÜR TİTREMELİK GEÇMEK (...) BENİM DİZ TİTREMELİK FAZLA şeklinde çevirmiştir.

“Ayaklarının altında dolaşmam” deymi ilk çevirmen tarafından çevrilirken vücut hareketiyle olay aktarılarak transfer yapılmış ve anlam görsel hale getirilmiş, DOLAŐMAM fiiliyle aktarılmıştır. İkinci çevirmen ise açımlyama yaparak BEN ÇEVRE GÖRMEK YAPMAK DEĞİL BEN GELMEK DEĞİL şeklinde deyim çevirisini gerçekteştirmiştir.

“Öfkeden gözleri çakmak çakmak olmuş” deymi aslana öykünen ilk çevirmen tarafından GÖZ BÜYÜMEK olarak aktarılmış, ikinci çevirmen tarafından ise GÖZLER BÜYÜMEK OLMAMAK şeklinde aktarılmış ve hikayeleştirme yoluyla bu ifade yine desteklenmiştir. Çevirmen aslana öykünerek aktarım yapmıştır.

Kaynak metinde geçen “(...) bütün ormanı bir nefeste koşup...” kesitinde yer alan “bir nefeste koşmak” aktarımı kolay olmayan bir başka deyim olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk çevirmen BÜTÜN ORMAN KOŐMAK KAÇMAK şeklinde kısmen çevirmiş, çevirirken vücut hareketiyle “koşmak” eylemini yapmıştır. İkinci çevirmen ise sözcüğü sözcüğüne aktararak BÜTÜN ORMAN BİR NEFES KAÇMAK olarak çevirmiştir.

“Sağa sola sataşmak” deyimini ilk çevirmen tarafından SİNİRENMEK KAVGA KAVGA; ikinci çevirmen tarafından ÇEVRE PARÇALAMAK YAPMAK olarak aktarılmıştır. Her iki çevirmen de fiziksel olarak yine hikâyeleştirmeye başvurarak, sahneyi canlandırmıştır.

6) Anlatı zamanı: Üç fablda da –mişli geçmiş zaman kullanılmaktadır. “Yapılan araştırmalar işaret dillerinde eylemlerin dilbilgisel zaman ulamını kodlamadığını aksine zamanı sadece sözlüksel olarak sunduğunu göstermiştir” (Friedman ve Cogen’den akt. Dikyuya vd., 2015, s.216). Türk İşaret Dilinde daha sıklıkla zaman belirteçlerinin ve şimdiki zamanın kullanıldığı görülmektedir. Çocuk alıcı için şimdiki zaman kullanımı anlatıyı sadeleştirecektir. Çevirmenler şimdiki zaman kullanımını tercih etmişlerdir. Hemen, şimdi, sonra vb. zaman belirteçlerini işaret dilindeki kullanımlarıyla aktarmışlardır.

7) Parmak abecesi: Türk İşaret Dilinde çocuk alıcının sözcük ve kavram dağarcığını genişletmek için kullanılan parmak abecesi bu çevirilerde kullanılmamış, hikâyeleştirme ve öykünme tekniği tercih edilmiştir.

Bu değerlendirmelere göre her iki çevirmen de kaynak metni farklı şekilde çevirmişlerdir. Bununla birlikte her iki çevirmenin de kaynak metnin amacını, anlamını, işlevini ve uyandırılmak istenen etkiyi Türk İşaret Dilinde öykünme, el dışı hareketleri etkili kullanma, transfer ve ikame gibi stratejileri kullanarak erişime uygun hale getirdiği saptanmıştır.

6. Tartışma ve Sonuç

Alıcı kitlesi S/sağır ve işitme engelli çocuklar için fabl yazın türü, çocuğun dilsel ve bilişsel gelişimini aynı zamanda kültürünü ve dünya bilgisini zenginleştirmeyi sağlaması açısından önemlidir. Buradan hareketle çocuk edebiyatı alanında uzman bir araştırmacının görüşü alınarak Jean de La Fontaine’in üç fabl metninin Türkçeden Türk İşaret Diline çevirileri, çevirmen kararları, yaklaşımları, S/sağır ve işitme engelli çocuk alıcının erişimine uygunluğu ve TİD kullanımı açısından incelenmiştir. Fabl metinlerinin iki farklı çevirmen tarafından yapılan çevirileri video kaydı üzerinden incelenmiş, transkripsiyonu yapılmıştır. Çevirmenler yazılı metinden sözlü çeviri yapmışlardır. İlk etapta görsel-işitsel ve çocuk yazını ürünlerinin çevirisinde uzmanlığı ve birikimi olan çift dilli ve kültürlü CODA çevirmenlere fabl türü hakkında ön bilgilendirme yapılmıştır. Deyim ve mecaz kullanımları açısından oldukça zengin olan fabl türünün çevrilmesi, çevirmen açısından bazı kısıt ve zorluklar oluşturmaktadır. La Fontaine’in bu üç fablı daha sade bir anlatıma sahip olmakla birlikte deyimler ve soyut anlatımlar barındırmaktadır. Söz konusu hedef kitle S/sağır ve işitme engelli çocuklar olduğunda ve bu çocuklar sağlıkları, aile yapıları ve eğitim durumlarıyla oldukça heterojen bir yapı sergilediklerinde, çeviri edimi daha zorlu hale gelmektedir. Buna bağlı olarak çocuk yazını ürünlerinin çevirisinde gerekli olan yetkinlikler diğer çeviri türlerinin yetkinliklerinden ayrılmaktadır. Çevirilerin analizi sonucunda çevirmenlerin çoğunlukla işaret diline özgü olan anlatı geleneklerini, gerektiği yerde ve ölçüde Sağır kültürüne uygun yapıları kullandıkları, mümkün olduğunca Türkçeleştirilmiş işareten kaçındıkları, S/sağır ve işitme engelli çocuk alıcının kullandığı ve/ya anlayabileceği bir işaret dili kullanmaya özen

gösterdikleri, fabllarda ana karakter olan hayvanları öykünülerek, görselleştirme, hikâyeleştirme ve transfer teknikleriyle betimledikleri, deyimlerin çevirisinde açıklama ve ikame yaklaşımlarını kullandıkları, anlatımı sadeleştirdikleri gözlemlenmiş; çevirmenlerin kaynak metnin anlamı, amacı, iletilmek istenen etki ve işlevi doğrultusunda uygun çeviri stratejileri kullandıkları gözlemlenmiştir. Gösterimselliğin ve mimiklerin, yüz hareketlerinin anlam ve duyguları iletmeye itibariyle parmak abecesinin kullanmadığı dikkat çekmiştir. Bu değerlendirmeler bağlamında çevirmenler S/sağır ve işitme engelli çocukların erişimine uygun bir çeviri yaklaşımı sergilemişlerdir. İlerleyen çalışmalarda fabl metinlerinin Türk İşaret Diline çevirisinin S/sağır ve işitme engelli çocukların erişimine sunularak ilgili kurum ve akademinin iş birliğiyle projelendirilmesi önerilmektedir. Erişimin Sağır editörler tarafından denetlenmesi ve proje çıktılarından oluşturulacak bir çevirmen kılavuzunun işaret dili çevirmenlerine ve alanda yapılacak yeni araştırma ve çalışmalara ışık tutacağı düşünülmektedir.

Yazar Katkıları

Birinci Yazar: Zeynep Oral %60 (literatür taraması, veri toplama ve analizi, kuramsal çerçeve, tartışma)

İkinci Yazar: Tuğçe Ören %40 (literatür taraması, veri toplama ve analizi, kuramsal çerçeve, tartışma)

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Kaynakça

- Aisopos. (2013). *Masallar (bütün ezop masalları)*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Avcı Yenen, Y. (2012). La Fontaine'in fabllarında alegorik öğeler ve bunların temsil ettiği değerler. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7 (2), 39-53.
- Boratav, P.N. (1973). *100 soruda Türk halk edebiyatı*. Gerçek Yayınevi.
- Cuxac, C. (2000). *La langue des signes une perspective sémiogénétique: normes et variations*.
- Dikyuva, H., Makaroğlu, B., & Arık, E. (2015). *Türk İşaret Dili dilbilgisi kitabı*. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yayınları.
- Dilidüzgün, S., & Sever, S. (2005). *Çocuk edebiyatı*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Houriez, S., Houriez, J., Kounakou, K., Leleu-Merviel, S. (2013). Accessibilité des musées: de la conception pour les enfants sourds au design for all. *MEI- Médiation et information, Handicap et Communication*, 36, pp.25-37.
- Karabacak, E. (2015). *Bir fabl ustası olarak İvan Kiralov* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kelepir, M. & Göksel A. (2013). Türk işaret dilinde aktarılmış anlatımın özellikleri. E. Arık (Ed.), *Ellerle Konuşmak Türk İşaret Dili Araştırmaları* içinde (ss.337-360). Küy Yayınları.
- La Fontaine, J. de (2012). *Masallar*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Makaroğlu, B. (2021). Türk İşaret Dili Sözlükçesinde Gösterimsellik Etkisi. M. Baş (Ed.) *Anlambilimde Güncel Çalışmalar* içinde (ss. 326-353). Anı Yayıncılık.

- Moody, B., Vourch'A., Girod, M., Hof, D., Benelhocine, R., & Dumarın. S. (1998). La langue des signes, tome 1 histoire et grammaire international visual théâtre Edition IVT Paris France.
- Neves, J. (2008). Le sous-titrage pour sourds et malentendants. J. M. Lavour, & A. Şerbane (Ed.), *La Traduction Audiovisuelle* içinde (ss. 43-54). De Boeck.
- Neydim, N. (2006). Çeviri çocuk edebiyatı ve çocuk edebiyatı çevirisi üzerine. *Varlık Dergisi*, Temmuz, 74-76.
- Oğuzkan, F. (2013). *Çocuk edebiyatı* (10. Baskı). Anı yayıncılık.
- Oral, A. Z. (2016). *Türk İşaret Dili çevirisi*. Siyasal Kitabevi.
- Oral, Z. (2021). Türkiye'de S/sağır ve işitme engelli çocukların televizyon programlarına engelsiz erişiminde işaret dili çevirisi üzerine bir inceleme. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 2021 (31), 220-250. DOI: <https://doi.org/10.37599/ceviri.1028428>.
- Phaedrus, G. (2007). *Masallar*. Yapı Kredi Yayınları.
- Phaedrus. (2000). *Ezop masalları*. Öteki Yayınevi.
- Sancaktaroğlu-Bozkurt, S., & Okyayuz, A. Ş. (2020). Türkiye'de Sağır ve işitme engelli çocuklar için ayrıntılı altyazı çevirisi hakkında bir araştırma: Uygulamada sadeleştirme. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, (29), 139-160. DOI: <https://doi.org/10.37599/ceviri.824787>.
- SEBEDER. (2019, 2020). *Projelerimiz*. <http://sebeder.org/Projelerimiz-17.html>.
- Tepebaşılı F. (2011). *Fabl ile eğitim*. Çizgi Kitabevi.
- Tournadre N. &, Hamm, M. (2018). Une approche typologique de la langue des signes française, TIPA. *Travaux interdisciplinaires sur la parole et le langage*, 34, ff10.4000/tipa.2568ff. ffhal-02098974f.
- Türk Dil Kurumu. (t.y.). *Fabl*. Türk Dil Kurumu Sözlüğü içinde. 10 Ekim 2023 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alınmıştır.
- Unicef, (1989, 20 Kasım). *Convention on the Rights of the Child*. <https://www.unicef.org/turkiye/en/convention-rights-child>
- Wirth, F. (2008). Interprètes en langue des signes: autour de l'intervention de Marie-Thérèse L'Huillier à la Journée Mondiale de la Traduction. *Traduire*, 221, 33-38. DOI: <https://doi.org/10.4000/traduire>.
- Yıldırım, M. (2009). *Yazınsal türler*. Çizgi Kitabevi.

Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi
Journal of Translation Studies
Sayı/Number 35 (2023 Güz / Fall), 142-144
Gönderme tarihi / Received: 13.10.2023
Kabul tarihi / Accepted: 28.12.2023
DOI: 10.37599/ceviri.1375749

Yetkin Karakoç, N. (2022). *Çeviri ve Diploması*. İstanbul: Çeviribilim Ajans ve Yayıncılık, 163 s. ISBN: 978-605-365-84993-9-3

Kitap tanıtımı/Book review

Yaşar AĞGÜN

*Arş. Gör., İzmir Ekonomi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, İngilizce Mütercim ve Tercümanlık Bölümü,
yasar.akgun@ieu.edu.tr, ORCID ID: orcid.org/0000-0002-8728-2615

Çeviri uğraşı yazılı olarak kendi içerisinde değerlendirildiğinde halihazırda yeni bir alan olarak karşımıza çıkmaktayken, çeviribilimin önemli bir alt dalı olan sözlü çeviri ise yazılı çeviriye kıyasla daha da yeni ve güncel bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Nispeten yeni bir alan olmasından dolayı, sözlü çeviri alanında üretilen gerek teorik gerek pratik çalışmalar alanın kilometre taşları olarak oldukça değerli çalışmalar olmalarına rağmen, sözlü çeviri alanı halen kavramsallaştırılmayı ve pratik düzlemde açıklanmayı bekleyen sayısız sorunsallar ile doludur. Sözlü çeviri alanı bu kapsamda kendi gizemini korumaktayken, diploması alanında ifa edilen diploması çevirisi ise, gerek yazılı gerekse de sözlü olarak çeviribilimin halihazırda açıklanmayı bekleyen çok katmanlı karmaşık yapısına yeni bir katman eklemektedir. İçerdiği bilişsel ve duyuşsal süreçlerin karmaşıklığından ötürü çeviribilimin oldukça ilgi çekici bir alanı olan sözlü çevirinin, bir o kadar da gizemli olan diploması süreçleriyle beraber kullanılması daha öncesinde bu iki alanda yeteri kadar çalışma gerçekleştirilmemesinden ötürü, güncel çalışmalara olanak tanımaktadır. Söz konusu güncel çalışmalara en iyi örneklerden biri olarak, Nihal Yetkin Karakoç tarafından ilk olarak 2015 yılında kaleme alınan ve ilk baskısı 2016, ikinci baskısı ise 2022 yılında yayımlanan *Çeviri ve Diploması* kitabı gösterilebilir. Üst düzey diplomatik ve askeri görüşmeler/müzakerelerde uzun yıllar çalışma fırsatı bulan Nihal Yetkin Karakoç bu süreçte edindiği uygulamalı deneyimlerini, gerçekleştirmiş olduğu uzun yıllara dayanan literatür araştırmasıyla beraber kavramsal boyutta irdelemekte, diploması ve sözlü çeviriyi beraberinde ele almaktadır.

Beş ana başlıktan oluşan *Çeviri ve Diploması*, ilk olarak “Diploması” bölümü ile, diplomasının genel tanımını, siyaset ile olan ilişkisini, diplomatik süreçlerin vuku bulduğu

ortamları, bu alanda görevlerini ifa eden kişilerin genel niteliklerini ve diplomatik süreçlerde kaleme alınan/söylenen ifadelerin dilsel özelliklerini ele almaktadır. Her profesyonel meslek dalında olduğu gibi, diplomasinin ve diplomatların kullanmış oldukları dilin de kendilerine has nitelikler taşıdığı bilinmektedir. Diplomatlar ve siyasi kişilikler en nihayetinde fikirlerini alıcıyı harekete geçirme saikiyle belirten dil uzmanlarıdır. Bu kapsamda diplomaside diplomatların kullanmış oldukları dil, hayatın herhangi bir alanında kullanılan dile kıyasla oldukça incelik gösteren hassas bir dil olarak karşımıza çıkmaktadır. “Diplomasi” ana başlığında dilin bu inceliğine değinen Karakoç, aynı inceliğin dilin çevirisi sırasında arz ettiği önemin vurgulanacağı sonraki bölümler için açklayıcı bir girizgâh sunmaktadır.

“Diplomatik Metinler, Çeviri İlkeleri ve Stratejileri” başlıklı ikinci bölümde ise, çeşitli alt başlıklar ile diplomasi alanında gerek sözlü gerek yazılı en yaygın metin türlerine değinmekte, bu metinlerin beraberinde getirebileceği sorunlara çözüm olabilecek stratejileri, gerekçeleri yani ilkeleri ile beraber okuyucuya sunmaktadır. Doğum tebrik yazışmalarından düğün davetiyelerine; atanmaya müteakip tebrik dileklerinden taziye mesajlarına kadar diplomatik süreçlerin olmazsa olmazı olan kapsamlı mektup yazışmalarını hem İngilizce hem de Türkçe halleriyle en yaygın kullanılan taslakları ile irdelemekte ve bu örneklem üzerinden mühim noktaları okuyucuda yer edecek şekilde tartışmaktadır. Kitabın girizgâh niteliği taşıyan “Diplomasi” bölümünde belirtildiği üzere diplomasi, hayatın diğer alanlarında kullanılan dilden farklı bir dil ile harmanlanmaktadır. Hassasiyet ve incelik ile karakterize edilen bu dilin getirdiği zorluklar bu bölümde çeşitli kavramsal bilgiler ve faydalı olabilecek stratejiler ile beraber verilmektedir. Sunulan stratejiler, okuyucuda yer edecek şekilde “Kültürel/İdeolojik Stratejiler”, “Diplomatik Stratejiler”, “Dilbilgisel Stratejiler” ve “Çeviribilimsel Stratejiler” olarak alt başlıklara ayrılmış ve kendi içerisinde detaylandırılmıştır.

Üçüncü bölüm ise “Diplomasi Çevirmenliği ve Çevirmenler” isimli bölümdür ve bölüm içeriği genel olarak çevirmenlik tarihini diplomatik kapsamında ele alarak tarihsel olarak farklı kültürlerde diplomasi çevirmenlerine atfedilen rollere ve farklı sosyal statülere ışık tutmaktadır. Karakoç kitabın bu bölümünde yalnızca eskiye dönük tarihsel bir düzlem benimsememekte, aynı zamanda geçmişten günümüze uzanan diplomasi çevirmenliğinin güncel tutumundan da söz etmektedir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde diplomasi alanında faaliyet gösteren çevirmenlere tanınan ayrıcalıklardan günümüz dünyasında diplomasi çevirisinin Japon kültüründeki yansımalarına kadar çok kapsamlı bir bakış açısı benimseyen Karakoç, sözlü çevirmenin diplomasi alanındaki rollerini de geniş bir kuramsal düzlemde farklı kuramcıların görüşleriyle beraber destekleyerek tartışmaktadır. Kitapta da halihazırda belirtildiği gibi “güç ilişkileri” hayatın her alanında kendini göstermektedir. Hiyerarşi ve protokolün en görünür olduğu alanlardan biri olan diplomaside de “güç ilişkileri” kavramı belirgin bir nitelik olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu bölümün sonlarına doğru güç ilişkisi kavramının dildeki yansımalarına değinen Karakoç, protokolün ve güç ilişkisinin geleneksel olarak kültürümüzde yer etmiş kavramlar olduğunu ele alarak bu kavramların dildeki etkilerini çeviri kapsamında incelemektedir. Bu nedenle, güç ilişkilerinin belirgin olduğu diplomasi alanında sözlü çeviri mesleğini ifa eden çevirmenin ise farklı alanlarda çalışan

çevirmenlerden daha farklı beklentileri karşılamak durumunda olduğunu belirtmek gerekir. Bu beklentileri uygulamalı olarak mesleki hayatında edinmiş olduğu tecrübelerle destekleyen Karakoç, okuyucuya beklentilerin nasıl karşılanabileceği konusunda da çeşitli yöntem ve stratejileri ışık tutarak sunmaktadır.

“Diplomatik Çeviri ve Ortamları” başlıklı dördüncü bölüm ise diplomatik çevirinin ifa edildiği başlıca ortamları irdelemektedir. Sıklıkla birbirinin yerine kullanılan lakin kavramsal ve uygulamalı düzlemde farklılık gösteren toplum çevirmenliği ve diplomatik çevirinin birbirleriyle olan farkları akılda kalıcı örneklerle tartışılmaktadır. Söz konusu farklılıklar belirtildikten sonra ise Karakoç, diplomaside sözlü çevirinin sağlıklı bir şekilde ifa edilmesini akamete uğratabilecek sorunları “Yapısal tetikleyiciler”, “Konuşmacılarla ilgili tetikleyiciler”, “Sözlü çevirmenle ilgili tetikleyiciler” ve “Katılımcıların birbiriyle olan etkileşimiyle ilgili tetikleyiciler” alt başlıklarıyla beraber çeşitli örneklerle incelemektedir.

Son bölüm olan beşinci bölüm “Türkiye’de Diploması Çevirmenliği ve Basın ve Eğitimde Diploması Metinleri Çevirisi” ise genel olarak diploması çevirisinin Türk basınındaki ve en nihayetinde basının etki alanında bulunan toplumdaki yeriyile alakalıdır. Basın-yayındaki yazılı haber ve kaynakların nihai görünümelerini alana kadar ideolojik süreçlerden geçtiği ve söz konusu yazılı kaynakların ideolojik teyamüllere sahip medya patronları tarafından yönlendirildiği bilinmektedir. Bu kapsamda basının toplumdaki genel görüş ve zihniyeti de etkileyen bir gücü haiz olduğunu belirtmek gerekir. Bu gücü vurgulayarak basının diploması çevirisi olgusunu toplumda şekillendiren birtakım özelliklerine de değinmektedir. Nitekim, sözlü çevirmenin başarılı olduğu durumlarda basın-yayında çok da yer bulmadığı lakin herhangi bir başarısızlığın söz konusu olduğu durumlarda basında ilk topa tutulan kişi olduğu bu bölümde detaylarıyla beraber okuyucuya sunulmaktadır. Kitabın sonlarına doğru ise diploması çevirisi alanının akademik düzeyde mevcut formasyonu üzerinde duran Karakoç, halihazırda çalıştığı müfredattan örnekler ile okuyucuya diploması çevirisi dersini alan bir mütercim-tercümanlık öğrencisinin izlediği yol haritasını genel hatlarıyla sunmaktadır.

Belirtildiği üzere diploması, içine kapalı bir olgu olmasından ötürü dilsel ve çeviribilim alanları bağlamında sıklıkla tartışılan ve araştırılan bir alan değildir. Diploması alanının bilinmezliği bir yana, sözlü çevirinin çeviribilim alanının en güncel ve henüz gelişmekte olan doğasını ele aldığımızda, diploması çevirisi gibi her anlamda muğlak ve içe dönük bir alanda eser/çalışma üretmek önem arz etmektedir. *Çeviri ve Diploması* başlıklı eser bu kapsamda alana dönük çalışmalarda kaynak kitap mahiyetinde başvurulabilecek bir çalışmadır. Yalnızca alanda çalışan akademisyen ve öğrenciler için değil aynı zamanda bu alana merak duyan okuyucular için de verimli bir kitap olmuştur. Her ne kadar, uzun yıllar boyunca diploması alanında çeviriler yapan yazarın bu eserinde, tecrübe etmiş olduğu gerçek durumlara daha çok değinmesi beklense de diploması çevirisinin yukarıda belirtilen dışa kapalı ve üst düzey güvenli ortamından ötürü, bu tecrübelerin okura aktarılamaması doğal karşılanmaktadır.

Kaynakça

Yetkin Karakoç, N. (2022). *Çeviri ve Diploması*. Çeviribilim Ajans ve Yayıncılık.

Fırat, F. Berrak. (2023). *Sağır Sporlarında Antrenör-Sporcu İlişkisi ve İşaret Dili Çevirmeninin Rolü*. Ankara: Gazi Kitabevi, 139 s. ISBN: 978-625-365-244-9

Kitap tanıtımı/Book review

A. Zeynep ORAL

*Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü,
zen@hacettepe.edu.tr, ORCID ID: orcid.org/0000-0001-6378-5464

Günümüzde disiplinler arası yaklaşımlar çeviribilimin de araştırma alanına girmiştir. Bu bağlamda değişen bakış açısıyla çeviri edimi ve çevirmen, farklı yaklaşımlar çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu yaklaşımlardan bir tanesi, görsel-işitsel çeviri türü altında yeni ve çok yönlü araştırma alanlarını içeren engelsiz erişim bağlamında ele alınan işaret dili çevirisi ve bir meslek olarak işaret dili çevirmenliğidir. Bu olgu, S/sağır ve işitme engellilerin topluma tam katılımı ve her türlü içeriğe eş erişimi gibi insan hakları çerçevesinde ve engellilerin sosyal, kültürel gelişimi açısından çok önemlidir. Bu eğilimden hareketle Dr. Fırat, Sağır sporlarında Sağır sporcu ile antrenör arasında iletişimde köprü görevi işaret dili çevirmenlerini, çeviribilim, spor bilimleri ve davranış bilimleri ışığında ele alarak Türkiye’de alana katkı sağlayan ve farklı disiplinleri birleştiren bir örnek çalışma oluşturmuştur. Çalışmanın bu konuda ilk olması da dikkat çekicidir.

Fırat, genellikle birlikte hareket eden ve grup psikolojisiyle birbirleriyle dayanışma içinde yaşayan Sağır toplumunda sporun Sağır kültüründeki önemini vurgulamış, Sağır bireyin spora bakış açısını irdelemiştir. Bu bağlamda Sağır sporcu-antrenör arasındaki ilişkiyi davranış ve spor bilimleri bağlamında ele almış ve bu ilişkinin kilit noktası olan işaret dili çevirmenlerinin alandaki rollerini, yetkinliklerini, habituslarını incelemiştir. Fırat, CODA, profesyonel işaret dili çevirmeni ve sporcu kimliğiyle işaret dili çevirmenliği mesleğinin, özellikle CODA çevirmenlerin önemini vurgulamıştır.

Yazar, eserinin giriş bölümünde antrenör-sporcu ilişkisinde etkili iletişimin önemini ele almış ve bu bağlamda çevirmenin rolü üzerinde durmuştur. Özellikle bu ilişki bağlamında sosyo-kültürel farklılıklardan hareketle yürüttüğü çalışmasının amacının alan yazınında önemli bir ihtiyacı karşılaması ve açığı gidermeye hizmet etmesi olduğunu belirtmiştir. Fırat, S/sağır ve işitme engelli sporcular için Spor çevirmenliğine ilişkin çalışma ve araştırmaların nispeten yeni başladığı ve alanda eksiklikler bulunduğunu ifade etmektedir. Sağır sporları ile bağlantılı temel kavramları ve terimleri bilimsel bir bakış açısıyla sunduğu ilk bölümünü takiben yazar, Sağır sporlarında antrenör-sporcu ilişkisinin değerlendirmesini yapar. Bu bağlamda önemli bir yeri olan engelli sporlarının gelişiminden, sporun engellilerin duyuşsal, bilişsel gelişimlerine ve toplumla entegrasyonuna katkısı gibi avantajlarından, uluslararası Sağır spor organizasyonlarından söz eder. Daha sonraki bölümde de inceleme öznesine uyguladığı 3C modelini açıklar. Takip eden bölümde antrenör-sporcu ilişkisinde işaret dili çevirmeninin önemi ve rolünü ele alır. Bu çerçevede, alanda çalışan işaret dili çevirmenleri ile yaptığı görüşmeleri inceleyerek daha somut bir çıktı oluşturur. Çalışmasının en ilgi çeken kısmı ise görüşmelerin analizi sonucunda elde edilen dört ana başlık olmuştur. Araştırmacı, antrenör sporcu ilişkisini değerlendirmiş, antrenör-sporcu ilişkisinde tarafların Sağır sporu alımlama şekli, karşılıklı etkileşim, beklentiler ve bireysel sorumluluklar konusunda bulgularını değerlendirmiş, Sağır sporcu kimliği, kültürü, davranış biçimleri ve antrenör davranışlarının analizini takiben de söz konusu bağlamda ve belirlediği araştırma çerçevesinde çevirmenin rolünü ayrıntıları ile inceleyerek analiz etmiştir.

Sonuç bölümünde ise araştırmacı elde ettiği bulguları spor bilimleri açısından değerlendirirken antrenör-sporcu arasındaki ilişkide iletişim bağlamında CODA işaret dili çevirmenin rolünü vurgulamıştır. Yazar, doktora tezinin bulgularından hareketle kaleme aldığı eserinin son bölümünde gelecek araştırmalar konusunda önerilerde bulunmuş, araştırmasıyla ortaya çıkan bazı önerileri de sunmuştur.

Doktora tez çalışmasından hareketle kitaplaştırılmış çalışmanın kısa anlatısından da anlaşılacağı üzere, eser, çeviribilimin araştırmalarının çok disiplinli doğasına büyük katkı sağlayarak, yeni çalışmalara rehber olacak niteliktedir.